

Уладзімір Арлоў

Ордэн Белай Мышы

КАМУНИКАТ:ORG

**Менск
Мастацкая літаратура
2003**

Уладзімір Арлоў

Ордэн Белай Мышы: Аповесці, апавяданні.
Мн.: Мастр. літ., 2003.— 301 с.

ISBN: 985-02-0611-X

У адной невялікай краіне насельніцтва складалася з аднаго караля, аднаго прэм'ер-міністра, аднаго генерала, аднаго прафесара, аднаго студэнта, аднаго пісьменніка... Усіх было па адным, і, дзякуючы гэтаму, краіна жыла заможна і спакойна. Але аднойчы спакой быў парушаны: каралеўскі ювелір вырабіў адзіны ордэн, а значыць, павінен быў з'явіцца і адзіны яго кавалер. Як падзеі разгортваліся далей, чытач даведаецца з вострасюжэтнага твора, што даў зборніку назыву.

У кнігу ўвайшлі таксама новыя і ўжо знаёмыя чытачу творы з цыкла «Полацкія апавяданні» і іншыя тэксты на сучасныя і вечныя тэмы.

Ордэн Белай Мыши

У адной невялікай паводле эўрапейскіх сумераў канстытуцыйнай манархіі насельніцтва складалася з аднаго караля, аднаго прэм'ера, аднаго шэфа службы бяспекі, аднаго міністра паліцыі, аднаго прокурора... У гэтай краіне быў адзін крымінальнік, адзін палітвязень і адзін палітуцякач. Адзін генерал камандаваў адным палкоўнікам, адным маёрам і адным капітанам. На ўліку ў адзіным прафсаюзе стаялі адзін будаўнік і адзін падрыўнік, адзін прафесар і адзін студэнт, адзін акаадэмік і адзін цалкам непісьменны грамадзянін. Такое становішча існавала абсалютна ва ўсіх сферах. У краіне меліся ў наяўнасці адзін алкаголік і адзін наркаман, адзін сутэнёр і адна прафесійная выляжанка, адзін хворы на СНІД і адзін хворы на пранцы. У суседстве з адным уладальнікам шыкоўнай вілы ў смеццевым кантэйнеры жыў адзін бесхацінец. Сярод этнічных мяняшыняў перапіс зафіксаваў аднаго габрэя, аднаго татарына, аднаго паляка, адну асобу каўказскай нацыянальнасці, аднаго расейца і аднаго албанца. Сексуальныя мяняшыні нічым не вылучаліся: на аднаго гомасексуаліста прыпадала адна лесбіянка. Адпаведныя службы трymалі на воку аднаго грамадзяніна, якога падазравалі ў педофіліі, а таксама аднаго таемнага зафіла. Гэткі самы баланс захоўваўся і сярод прадстаўнікоў творчых прафесіяў: краіну цалкам задавальнялі адзін кампазітар, адзін архітэктар, адзін мастак, адзін актор, адзін журналіст і адзін пісьменнік.

Варта зазначыць, што хадзілі глухія чуткі, нібыта ў гэтай краіне не заўсёды ўсё было ўладкована так дасканала. Да прыкладу, казалі, быццам калісьці ва ўніверсітэце некалькі прафесароў чыталі лекцыі некалькім студэнтам, якім аднойчы заманулася разам са сваімі выкладчыкамі зачыніцца ў аўдыторыі і скласці бунтоўніцкую петыцыю. Але гэта ўжо іншая гісторыя. А наша адбывалася ў краіне, дзе ўсіх, пайтараю, было па адным, і гэтую акаличнасць неаспрэчна засведчылі сакрэтныя рэляцыі, таемна праслушаныя размовы, зробленыя схаванай камерай здымкі, перлюстраваныя лісты ды іншыя пісьмовыя, аўдыя- і відэа-матэрыялы, на аснове якіх аўтар і рэканструяваў падзеі.

Адзін раз на дзень з дакладам да караля з'яўляўся шэф службы бяспекі - невысокі таўстун з вусікамі і бародкай-эспаньёлкай, які больш нагадваў не чалавека сваёй суворай прафесіі, а лекара, што мае прыбытковую практыку і схільнасць да эпікурэйства.

З ранішняга дакладу нязменна вынікала, што ў краіне пануе стабільнасць і адбываюцца выключна пазітыўныя працэсы. А менавіта: растуць аб'ёмы вытворчасці, адукатыйны ўзровень і спажыванне карысных для народа прадуктаў харчавання (у тым ліку алкаголю), а таксама няўхільна паўзе ўгору паказчык нараджальнасці, ад якой (што надзвычай важна ў справе стабільнасці) не адстае і смяротнасць.

Кароль зазвычай спыняў шэфа бяспекі, не даслухаўшы. Але аднаго разу звыклы парадак быў парушаны.

Рэч у тым, што адзіны ў краіне ювелір нарэшце вырабіў на замову манарха адзіны ордэн, каб каралеўства зایмела і аднаго кавалера найвышэйшай дзяржаўнай узнагароды.

Узнагарода называлася ордэнам Белай Мыши I ступені. Убачыць нешта незвычайнае ў такой назве мог толькі іншаземец, зусім не абазнаны ў мінуўшчыне гэтае краіны, бо ад школьніх гадоў кожны яе грамадзянін ведаў, што мыш - старажытны сімвал тутэйшай дзяржаўнасці. Гістарычныя крыніцы сведчылі, што выява грызуна з вострай пыскаю і доўгім хвастом з'явілася на дзяржаўным гербе болей за пяцьсот гадоў таму, за часамі ўладарання аднаго з далёкіх і найвыбітнейшых продкаў цяперашняга манарака, які ўсе свае ўказы нязменна завяршаў традыцыйнай формаю: «а таксама сядзець усім ціха, як мыш пад венікам». Адзінае, што змянілася ў дзяржаўным гербе за пяць стагоддзяў, - гэта колер. Старажытная шэрага мыш пакрысе святлела і ўжо ў мінулым стагоддзі набыла шляхетны белы колер, што ў геральдыцы, як вядома, адпавядае срэбру і азначае чысціню, дабро і незалежнасць.

Ордэн ляжаў перад каралём на пурпуроўай ядвабнай падушачцы і вясёлкава ззяў усімі сваімі эмалямі і дыяментамі.

Кароль паводле даўняй завядзёнкі не даслухаў даклада, але не адправіў свайго візаві далей мацаваць бяспеку, а запытаўся, каго той бачыць кавалерам найвышэйшай дзяржаўнай узнагароды. Шэф галоўнай службы краіны колькі разоў пакратаў эспаньёлку, што магло азначаць лёгкую збянятэжанасць. Стары надзейны паплечнік манарака, пэўна ж, ведаў, хто заслугоўваў ордэна нязмерна больш за ўсіх астатніх, аднак вырашыў перамаўчаць.

А кароль або яшчэ не вызначыў найбольш заслужанага кандыдата, або сумняваўся, бо ўважліва праглядаў спіс сваіх падданых. У глыбокім одуме ён нават ссунуў сызвалоснік, і яго плех заблішчэў у промнях ранішняга сонца, хоць і не так зырка, як ордэн. Трэба, карыстаючыся момантам, зацеміць, што кароль, неуважаючы на згаданы плех, быў чалавек яшчэ досыць малады, павабны і поўны сілаў. Ён рэгулярна гуляў у тэніс і, надзеўшы дзеля скідвання вагі бронекамізэльку, бега трушком вакол сваёй рэзідэнцыі.

Нарэшце кароль адараў вочы ад паперы і ўголас падумаў:

- А што калі мы ўзнагародзім нашага пісьменніка?

Шэф бяспекі зноў пакратаў бародку. Аднак цяпер сітуацыя набыла канкрэтнасць, якую ён любіў і ў якой пачуваўся, як вугор у росным ранішнім гаросе.

- Гэта выдатная кандыдатура, ваша вялікасць, - сказаў уладальнік эспаньёлкі. - Але...

Кароль ускінуў брыво і атрымаў цвёрды працяг:

- ... у нас у краіне няма ніводнага чытача.

- Сапраўды? - не даў веры манарак. Ён зноў палез у спіс і знайшоў там аднаго астролага, аднаго канібала, аднаго чарнасоценца і аднаго чукчу, а вось чытача сапраўды не было.

Але жыхары краіны нездарма лічылі, што каралеўскае меркаванне цяжка пахінуць.

- А чаму ты думаеш, - пачуў шэф бяспекі, - што гэта істотна? Мы ж збіраемся ўзнагародзіць пісьменніка, а не чытача. І потым сам пісьменнік, пэўна ж, чытае свае творы. Прынамсі, у той час, калі іх піша.

Шэф бяспекі зірнуў на ордэн і зноў перамаўчаў.

- Сёння я запрашаю пісьменніка на вячэру, - сказаў кароль.

Увечары кароль і пісьменнік сядзелі адзін насупраць аднаго за вытанчана сервіраваным столом. Яны былі прыкладна аднаго веку, дзесяці паміж сарака і пяццюдзесяцю гадамі, у пары мужчынскага росквіту, але калі кароль меў каштанавы сызвалоснік, то пісьменнік - натуральную шыкоўную фрызуру такога ж колеру, хоць ужо і кранутую высакароднай сівізною.

У барокавым інтэр'еры залі для вячэраў з бліzkімі гасцямі роўна гарэлі ў старадаўніх срэбных кандэлябрах вялікія свечкі з няўлоўным тонкім водарам. Камін дыхаў духмянай цяплынёю, а побач, на зграбнай мармуровай кансолі, чакаў свайго ўладальніка ордэн Белай Мыши.

Утульнасці дадавала і прысутнасць маладой прыгожай жанчыны, якая таксама сядзела за столом, але не поруч з каралём і пісьменнікам, а воддаль - так, што магла і чуць размову і губляць яе нітку, калі б гаспадар з госцем прыцішылі галасы. Густыя кучараўыя агнёва-жарыя валасы жанчыны, якія вольна падалі на аголеныя плечы, дзівосным чынам спалучаліся з глыбокім аквамарынам вачэй, прыводзячы на памяць герайню Гофмана і Прастера Мерымэ. Кароль дыпламатычна называў жанчыну «гаспадыніяй», і пра яе сапраўдны статус заставалася толькі здагадвацца, прымаючы пад увагу тую акалічнасць, што манарх ужо колькі гадоў быў удаўком.

- Я спадзяюся, ты падаруеш мне свае апошнія кнігі, - сказаў кароль.

У звароце да пісьменніка на «ты» не было нічога абрэзлівага, бо кароль называў на «ты» ўсіх падданых і да ягонае завядзёнкі даўно прывыклі, як прывыклі да традыцыйных у гэтай краіне летніх неўраджаяў і зімовае хлюпоты.

- Не, ваша вялікасць, не падарую, - адказаў пісьменнік, з асалодаю дапіваючы келіх бардоскага.

- Чаму? - непарушна пацікавіўся кароль і даў пахолку знак напоўніць пісьменніку келіх.

- Мае кнігі ўжо шмат гадоў не выходзілі, - адказаў пісьменнік, узнішчыўшы келіх і па чарзе глянуўшы на манарха і жанчыну.

На языку ў караля напэўна круцілася пытанне, з якога часу пісьменнікавы рукапісы больш не ператвараюцца ў кнігі, але яго вялікасць быў надзелены дзяржаўнай мудрасцю, і таму ягоны суразмоўца пачуў іншыя слова.

- Але ты ўсё адно пісьменнік.

- Магчыма, - адказаў пісьменнік. - Но я па-ранейшаму пішу. Пішу ў стол...

- Тым больш, - задаволена падхапіў кароль. - Так і павінен жыць сапраўдны пісьменнік. Як казалі рымляне: *Habent sua, fata libelli*. І кнігі маюць свой лёс. Я рады, што не памыліўся і хачу падпісаць указ пра ўзнагароджанне цябе Ордэнам Белай Мыши.

Апошнія слова кароль прамовіў урачыстым тонам і ўзняў свой келіх, чакаючы, што пісьменнік зробіць тое самае. Але той чамусыці марудзіў.

- Хачу табе канфідэнцыйна прызнацца, - панізіў голас кароль, - што твае зласліўцы не драмалі. Падсунулі мне, разумееш, спіс насельніцтва, знайшлі фармальную падставу...

- Я хацеў бы ведаць якую, - цэдзячы віно, таксама прыцішана пацікавіўся пісьменнік. - Калі гэта, вядома, не таямніца.

- Якая таямніца! У спісе насельніцтва ў нас нібыта няма ніводнага чытача.

- Важкі аргумент, - сказаў пісьменнік, і ягоны голас афарбавала глыбока прыхаваная радасць. Зрэшты, гэта магло толькі здавацца.

Кароль зарагатаў, і смех гучай цалкам шчыра.

- Аргумент... Ты - пісьменнік. Перад табой - Вечнасць. Падлі нам віна. - Кароль павярнуўся да пахолка, які непрыкметна стаяў каля вакна, ператварючыся ў персанажа гістарычных сюжэтаў на старадаўніх барокавых шпалерах, якімі былі аздобленыя сцэны.

Пахолак адклейўся ад сцяны і наблізіўся да караля, потым - да ягонага госця, потым - да жаравалосай жанчыны, якая не брала ўдзелу ў гаворцы, але відавочна прыслухоўвалася да яе. Пісьменнік задуменна сачыў за прафесійнымі да аўтаматызму рухамі пахолка, пакуль не сустрэўся позіркам з уладальніцай дзівосных вачэй. Жанчына збянтэжана адвяла іх і ўтупілася ў талерку.

- А што калі Вечнасць - не бясконцасць часу, а ягоная адсутнасць?..

- прамовіў пісьменнік, не адводзячы пагляду ад твару і напалову адкрытых грудзей жаравалосай. - Можа, Вечнасць выміраецца толькі чалавечым жыццём?

Кароль кінúў у рот масліну.

- Ты варты ордэна ўжо за адны гэтыя слова.

- Але ж, ваша вялікасць, у спісе насамрэч няма ніводнага чытача.

- Ты мяне здзіўляеш, пісьменнік. У спісе няма... да прыкладу, няма ніводнага падданага. Дык што з гэтага вынікае?..

Манарху спадабаўся такі нечаканы ход, і ён пачаў развіваць сваю думку:

- Сярод жыхароў нашае краіны ёсць адзін кароль і адзін пісьменнік. У той самы час няма ніводнага падданага і ніводнага чытача. Якая выснова? А такая, што мы з табой у нечым роўныя. Ты ў нечым таксама кароль, а я ў нейкім сэнсе - пісьменнік. Прапаную за гэта выпіць.

- У вас выдатнае віно, - прыўзняў келіх пісьменнік.

Кароль таксама падняў свой келіх і, прымружыўшы вока, паглядзеў праз яго на суразмоўцу.

- Ты мусіш ведаць, што свет мяняецца ў залежнасці ад того, якімі вачымі мы на яго глядзім. Цвярозае ўспрыманне - толькі адно з магчымых. Старажытныя германцы нездарма ўсе важныя пастановы абмяркоўвалі двойчы: на цвярозу галаву і - ніштавата прыняўшы.

- Не буду пярэчыць. Адзін мой знаёмы філосаф калісьці казаў, што цвярозасць - гэта маці мяшчанства, а мастацтва і науку нарадзілі п'янай блудніца з галодным аскетам.

- Выдатна сказана, - пагадзіўся з пісьменнікам кароль. - Я таксама меў знаёмага філосафа. Памятаю, аднойчы мы доўга гутарылі з ім пра жыццё і смерць. *Memento mori...* Але не будзем пра гэта перад галоўнай стравай каraleўскага стала.

Тут кароль упершыню загаварыў да жанчыны:

- Дарагая, распарадзіся падаваць гарачае.

Жаравалосая паднялася і прайшла па залі, пакінуўшы ручайнку пахаў вытанчанай парфумы. Гаспадыня цудоўных валасоў аказалася і гаспадынню цудоўной постаці, вабноты якой падкрэслівала шчыгульная сукенка з зялёнага адамашку.

- Я не пачуў твой адказу, - павярнуўся кароль да пісьменніка, позірк якога яшчэ праводзіў крутыя клубы жаравалосай і яе перацягнутую залатым паскам талію балерыны.

Але жанчына зноў з'явілася ў залі, і ўслед двое паходкаў урачыста ўнеслі і паставілі на стол вялізны срэбны спод з барановай смажанкай пад чарнаслівам.

- Твой адказ...- нагадаў кароль, накладаючы сабе бараніны. У ягоных вачах запалілася шчырая ўсцеха гурмана. - Настойліва рэкамендую. Гэта традыцыйная страва нашае дынастыі. Ад таго часу, як каралеўская армія ў XVI стагоддзі дашчэнту разбіла арду нашага заклятага сябра вялікага князя Вавана і захапіла ў палон яго самога і ўсіх ягоных бараноў. Злія языкі кажуць, што пераможцы пакаштавалі тады смажаных кумпякоў самога вялікага князя. Вядома, гэта не болей чым агідныя чуткі, якія запусцілі самі пераможаныя, каб кінуць ценъ на наш эўрапейскі народ...

Пісьменнік падазрона прыгледзеўся да смажанкі і запіў свае першыя, яшчэ не смакавыя, а слыхавыя ўражанні віном.

- Здаецца...- загаварыў ён, кладучы на талерку некалькі чарнаслівін, - здаецца, хтосьці з французскіх класікаў пісаў, што чалавек - гэта тое, што ён есць. Стэн达尔 любіў яечню. Гофман ствараў свае вусцішныя апавяданні, прывязаўшы да носу кавалачак жытняга хлеба з кменам, каб увесь час чуць ягоны водар. А яшчэ ён пісаў на моцным падпітку і чым болей піў, тым вышэй узлятала ягоная фантазія. Леў Талстой страшэнна любіў свежыя гуркі проста з ляхі. А расейскі мастак Саўрасаў, памятаеце, ваша вялікасць, той, што намаляваў гракоў, якія прыляцелі, амаль нічога не еў, а толькі піў гарэлку і закусваў яе журавінамі...

- Кажуць, у нашай краіне гракі ўжо не лётаюць у вырай, - перапыніў гастронамічную тыраду кароль.

- Я таксама заўважыў, - пагадзіўся пісьменнік.

- І чым гэта тлумачаць? - У голасе ў караля нечакана прарэзалася нотка падазронасці.

- Думка арнітолагаў мне невядомая, - унікліва адказаў пісьменнік. Краем вока ён скасавурыўся на жанчыну і змеціў, што тая наструнена ловіць размову з усімі яе неспадзянкамі адценнямі і паваротамі.

- Пры чым тут арнітолагі! - уквелена тузануўся ў крэсле кароль. - Я хачу ведаць, чым гэта тлумачаць у вашым асяроддзі.

- Вы мяне крыху здзіўляеце, ваша вялікасць...

- Можаш не адказваць. Я выдатна ведаю гэтую показку. Гракі баяцца, што іх саб'юць на мяжы з zenітак альбо не пусцяць назад, калі яны будуць ляцець з выраю.

- Ваша вялікасць...

- Ну што, ваша пісьменніцкая мосць? Я ўзнагароджаю цябе найвышэйшым дзяржаўным ордэнам, а ты круцішся як юон на патэльні!

Ад шчокаў жаравалосай прыгажуні адхлынула кроў, і вострае пісьменнікава вока імгненна адзначыла гэтую акалічнасць. Верагодны кавалер ордэна Белай Мыши з'еў чарнаслівіну, каўтануў віна і загаварыў:

- У мяне ёсць чатыры правілы: не верыць, не баяцца, не прасіць і не дзяячыць.

Кароль засяроджана жаваў. Было такое ўражанне, што разам з кавалкам бараніны ён хocha перажаваць і сваю ўквеленасць. І сапраўды, праглынуўшы мяса і запіўшы яго бургундскім, манарх загаварыў амаль зычліва:

- Мы, каралі - вынятак з правілаў. Пісьменнікі, спадзяюся, таксама. А правілы, мой дарагі, бываюць і ў каралёў. Я, да прыкладу, мог узнагародзіць самога сябе, ды гэта не ў маіх правілах. Рэкамендую келіх бажале.

- З прыемнасцю... Але факт застаецца фактам: я не маю ніводнага чытача і ад гэтага нікуды не схаваешся.

- А ў мяне няма ніводнага падданага.

- Гэта не адно і тое ж. Вы, ваша вялікасць, можаце выдаць указ і прызначыць сваімі падданымі ўсіх жыхароў краіны, апрача дыпламатычнага корпусу.

- Паслухай, пісьменнік...- Ад віна, сытнай ежы і камінавай цеплыні кароль трохі захмялеў і пачаў расцягваць слова. - З такім самым поспехам я мог бы прызначыць усіх нашых грамадзянаў тваім чытачамі. Ды толькі ёсць рэчы, якія не вырашаюцца ўказамі. Сказаць, дзе я бачыў такіх падданых? Сапраўдны падданы ганарыцца сваім манархам. Ён называе ў гонар манарха дзяцей...

- Шмат у каго я бачыў вашы партрэты...- асцярожліва азвайся пісьменнік, які раз-пораз хутка пазіраў на відавочна ўстурбованую ходам гаворкі жанчыну.

- Бачыў вашы партрэты...- перадражніў кароль. - Res suis vocabulis nominare! Называй рэчы сваімі імёнамі!

- Ваша вялікасць мае сантымент да лаціны...

- Выдаткі адкукацыі! - адмахнуўся манарх. Ягоны твар наліўся чырванню, а язык канчаткова развязаўся. - Ты ведаеш, хто ўгаварыў мяне змяніць наш Статут? Змяніць, каб унесці туды артыкулы пра скасаванне смяротнага прысуду і пра тое, што ў нашай краіне знаходзіцца геаграфічны цэнтр кантыненту? Гэты чалавек першы павесіў у кабінцы мой партрэт. А потым ён жа першы і здрадзіў мне. А перад тым як уцячы па каналізацыі за мяжу, пакінуў мне ліст. Ты чуў, што ён там напісаў? Зрэшты, адкуль ты мог чуць! Мой першы прэм'ер-міністр пісаў, што ніколі не любіў мяне. Што нават калі б цэнтр кантыненту і самога Сусвету знаходзіўся не проста ў маёй краіне, а непасрэдна ў маёй задніцы і нават калі б пра гэта сведчыў Статут, ён усё роўна не сеў бы са мной нават паср... на адным полі...

- Ваша вялікасць, тут жанчына...

- Дзе? А, яна... Яна ўсё ведае. Ну і што ты скажаш, пісьменнік, пра гэты ліст?

- Пакідаючы сэнс на сумленні аўтара, скажу, што сформулявана даволі хвостка. Адчуваецца стыль.

Пачу́шы апошнія слова, жанчына ледзь прыкметна здрыганулася.

- Вось-вось, - працягваў кароль. - Ты не здагадваешся, хто мог яму дапамагчы? Што гэта за стыліст?

Пісьменнік задуменна пасмоктваў віно і маўчаў. Але кароль, відаць, і не спадзяваўся нешта пачуць, Ён дажаваў маслінку, выплюнуў костачку на далонь і стрэліў ёю ў полымя каміну.

- Назавем рэчы сваім імёнамі. - Голос манарха зноў гучаў спакойна, нібы нядайні ўсплеск эмоцыяў быў праста тэатральна карцінкай. - Цябе ніхто не чытае, а мяне ніхто не любіць. Я прапаную выгодныя ўмовы. Тваім чытачом буду я...

- А я - вашым падданым?

- Не здагадаўся. Маім улубёным пісьменнікам. Я мяркую, разам нам не будзе сумна. Будзем сустракацца вось тут, ля каміна. Ты кажаш, Вечнасць - гэта адсутнасць часу. А што ў такім разе смерць? Мой знаёмы філосаф лічыў, што смерць - нішто, але што мы, ну там, будзем адчуваць гэтае нішто. Карацей кажучы, ты згодны.

Кароль глынуў віна і загадаў падаваць дэсерт. Пахолак з абліччам шпалернага героя нячутна выйшаў.

- Ваша вялікасць... - загаварыў пісьменнік, нічым не выяўляючы свае згоды.

Кароль папераджальна падняў руку.

- Больш ні слова! З твойго дазволу я на хвіліну адлучуся. Улічы яшчэ тую акалічнасць, што найвышэйшая дзяржаўная ўзнагарода дасць табе магчымасць выдаць свае кнігі.

Калі дзверы за манархам зачыніліся, пісьменнік цераз стол паслаў жанчыне красамоўны позірк, у якім адбівалася цэлая гама эмоцыяў - ад непрыхаванага захаплення да спадзявання на параду.

Жаравалосая неяк няпэўна пахітала галавою, што можна было трактаваць і як засцярогу, і як заахвочванне. Пасля гэтага маўклівага дыялога пісьменнік падняўся і, зрабіўшы некалькі кроکаў, працягнуў ёй сваю візітоўку.

- Як вас завуць?

Ён хацеў сказаць штосьці яшчэ, але жанчына прыклала палец да вуснаў і, хутка схаваўшы візітоўку, паказала пісьменніку вачыма на ягонае крэсла. Той ледзьве паспеў сесці і ўзяць у рукі келіх, як у дзвярах з'явіўся гаспадар.

- А вось і я! - весела абвясціў ён, памахваючы мабільным тэлефонам.

- Вы тут не сумавалі? Як справядліва казалі ў часы Тамаша Аквінскага, а таксама і значна пазней, *solus cum sola non cogitabuntur orare «Pater noster»**. Хоць вы мяне зарэжце, люблю лаціну. Яснасць думкі, чаканнасць фразы... А дзе, дарэчы, наш дэсерт?

* Заставіўшыся сам-насам, ён і яна не будуць чытаць «Ойча наш» (лац.).

Расчырванелы пахолак, намагаючыся не сустрэцца вачыма з гаспадаром, паставіў на стол садавіну і высокія крышталёвыя вазачкі з узбітымі вяршкамі.

- Пайшоў прэч! - загадаў кароль. - На кухню!

Ён уладкаваўся ў сваім крэсле, глынуў віна і працягваў, нібыта і не пакідаў залі:

- Той філосаф, з якім мы абмяркоўвалі праблемы жыцця і смерці, чамусыці лічыў, што смерць - субстанцыя сіняга колеру. А бывала, ён наогул пачынаў гаварыць гатовымі афарызмамі. Як гэта?.. Нават перапраўляючыся цераз Стыкс, людзі баяцца патануць. Нядрэнна, га? А ты, пісьменнік, не баяўся б, праўда?

- Што вы хочаце гэтым сказаць, ваша вялікасць?

Пісьменнік не мог не бачыць, што ўсё ablічча жаравалосай выяўляла трывогу.

- Ды так, успомнілася... Аднойчы ён пайшоў з сябрам у лазню... Цікава, да чаго гэта наnoch успамінаюцца філосафы...

Кароль яшчэ раз адпіў з келіха і без прыкметнай сувязі з папярэднім прамовіў:

- Часам трэба стаць Кантам дзеля бюста якой-небудзь бландзінкі. Альбо Гегелем дзеля дупці якой-небудзь брунеткі.

Наступныя слова таксама сведчылі, што думка манарха рухалася пакручастым і цяжкавытлумачальным шляхам.

- Скажы, пісьменнік, у цябе ёсць жонка?

- На жаль...

- На жаль, ёсць ці, на жаль, няма?

- Мне ўзгадваецца старая сентэнцыя. Дрэнная жонка - не прычына філасофіі. Дрэнная жонка - яе вынік. У мяне жонкі ніколі не было. Магчыма, таму, што я не філосаф.

- А як наконт дзяцей? Дзеци ў цябе ёсць?

- Напэйна, ёсць.

- Ах ты, стары сатыр! - ухвальна зарагатаў кароль. - Як гэта пісаў хтосьці з вашае братыі: ведае дам і верыць у іх прызначэнне. - I адразу, зноў парушаючы логіку размовы, пацікавіўся: - А ты выпадкова не заходзіў па дарозе сюды ў WC?

- Як мне памятаецца, не, - адказаў пісьменнік. Ён кінуў позірк на жанчыну і, зауважыўшы ў яе вачах вясёлыя агенчыкі, заахвочана прадоўжыў: - А што, ваша вялікасць, там захоўваюцца нейкія дзяржаўныя таямніцы?

- Там з'явілася налепка. Уяві, што ты сеў на ачко, узніяў вочы, а насупраць - твой партрэт з ідыёцкім надпісам: «Рукі преч ад нашых дзяцей!» Пляваць я хацеў на іхніх дзяцей!

Кароль асушыў келіх віна, не прапаноўваючы зрабіць гэта і пісьменніку, але той самахоць узяў манарха за прыклад. Пасля пэўнай расслабленасці з жартоўнаю, як здавалася, пікроўкаю атмасфера за сталом відочна змянілася, што пацвердзіў і голас караля, які, не ўважаючы на выпітае, загучаў цалкам цвяроза - цвёрда і нават жорстка.

- Значыцца, так. Рады паведаміць, што ў цябе з'явіўся чытач. Я папрасіў шэфа бяспекі паглядзець, што ты там папісваў у стол. З гэтага вынікае, прынамсі, адно: фармальную прычыну тваіх сумніваў мы ліквідавалі. Пррапаную выпіць за твой чытача і твой ордэн!

Жанчына цалкам ператварылася ў слых.

Тым часам пісьменнік ані не сумеўся, а, наадварот, выглядаў нават чымсьці задаволеным.

- Магу прыніヤць пррапанову толькі часткову.

Кароль ускінуў вочы і затрымаў келіх каля вуснаў.

- Я прадбачыў такое развіццё падзеяў, ваша вялікасць. У гэты момант мае рукапісы ўжо за мяжой. Пісьменнік можа не мець чытача, але мець адданага сябра.

- О! Адданы сябар - гэта бясцэнны капітал, - іранічна прамовіў манарх. - А ты, бачу, непапраўны аптыміст.

- Ваша вялікасць, уся розніца паміж аптымістам і песімістам толькі ў прапанаванай імі даце канца свету.

- Няблага сказана. Зрэшты, гэта не мяняе сутнасці справы. Калі твае рукапісы сапраўды за мяжой, значыць, у цябе з'явіўся замежны чытач. Тым лепей. Выдатны доказ дасягненняў айчыннай літаратуры. Я падпішу ўказ пра тваё ўзнагароджанне сёння ж.

Пісьменнік па-ранейшаму выглядаў спакойным. Хваляванне выдавалі толькі крыху больш звычайнага падціснутыя вусны. Ён, відаць, зразумеў, што час для жартаў вычарпаны.

- Але я магу не з'яўіцца на цырымонію ганаравання. Будзе скандал.

- А мне да фені. Ды ніякага скандалу і не будзе. Наша газета надрукуе ўказ і паведамленне, што ўручэнне ордэна адбылося непасрэдна ў палацы. У цёплай, амаль сямейнай абстаноўцы. Ты сказаў спіч з падзякаю ўраду і асабіста каралю за клопат пра нацыянальную літаратуру. *Mundus vult decipi, ergo decipiatur.* Свет хоча быць падманутым, дык няхай падманваецца. Пра тое, што не паспеў я выйсці адліць, як ты пачаў не без поспеху kleiцца маю жанчыну, я загадаю не пісаць...

Келіх у руках у жаравалосай затрымцеў, і колькі кропляў праліліся на белы настольнік, стварыўшы на ім мудрагелісты відарыс, што нагадваў нейкае знаёмае сузор'е.

- Вось яна, удзячнасць падданых! - з удаванай скрухаю прамовіў кароль. - Я лічыў яе найлепшым доказам того, што жанчыны маёй краіны - найпрыгажэйшыя ў свеце. Яе вейкі былі для мяне крыламі вачэй, а вусны - сцежкаю ў Эдэм. Я называў яе ўвасабленнем жаноцкасці і вернасці. Аказалася ж, што па сумяшчальніцтве - гэта ўвасабленне зрады. Падыдзі сюды...

Жаравалосая прыгажуня наблізілася да манарха, аднак спынілася за плячыма ў пісьменніка.

Але кароль як быццам ужо забыўся пра яе існаванне. Ён пакалупаўся срэбнай лыжачкай у вазачцы з вяршкамі і загаварыў пра іншае:

- Ты не ўлічыў аднаго, пісьменнік. Калі я казаў пра вашае падabenства з каралямі, я ані не крывіў душой. Але мы, каралі, маем справу з рэальнымі людзьмі. А вы, пісьменнікі, - з народжанымі вашай фантазіяй фантомамі. А нейкі ёлуп яшчэ называў вас інжынерамі чалавечых душаў. Гэта мы - інжынеры чалавечых душаў. Мне было забаўна назіраць, як ты спрабуеш выслізнуць... Але я высакародны і літасцівы манарх. Апрача ордэна я ўзнагароджаю цябе яшчэ і гэтай жанчынаю. Забярэш яе з сабой. У жылах у яе продкаў не было блакітнае крыві, але трахаецца яна як каралева. А калі згадаць нашу нябожчыцу каралеву, - кароль тэатральна ўзвёў вочы ўгору, - то непараўнальна лепей...

Пісьменнік падняўся.

- Я не дазволю казаць пра жанчыну ў такім тоне!

- Спакойна, пісьменнік, - стомлена прамовіў кароль. - Ты ж не хочаш, каб заўтра ў сталічной каналізацыі знайшлі свежанькі труп маладой прыгажуні. Пагатоў калі яна трахаецца як каралева, - з відочным задавальненнем паўтарыў ён. - Вось бачыш, не хочаш. І я цябе разумею. Такія экземпляры - наш нацыянальны скарб.

Жанчына прыціснулася да пісьменніка. Той абняў яе за дрыготкія адкрытыя плечы.

- Мне няма чаго сказаць вам, ваша вялікасць. Апрача таго, што... Вы ведаецце, кнігі, як і дзе ѹ, нараджаюцца ў пісьменнікаў ад жанчын. Мы можам ісці?

- Ідзі і памятай, што ты як адзіны наш пісьменнік і адзіны кавалер ордэна Белай Мыши, - заўсёды пад маёй апекаю і абаронай.

- А яна? - Пісьменнік узяў жанчыну за руку.

- А яна - пад тваёй. Ты ж моцны. У нечым ты амаль роўны каралю. Але ёсць і розніца. Кароль можа паклапаціца пра пісьменніка лепей, чым пісьменнік пра карала. Ты памятаеш, што адказаў гішпанскі кароль на пытанне французскага калегі пра тое, як маецца Сервантэс?.. Ідзіце з Богам.

Застаўшыся адзін, мана� з хвіліну пасядзеў у задумені, потым са смакам з'еў персік і выклікаў да сябе шэфа службы бяспекі.

Чалавек з ablічам сямейнага доктара-эпікурэйца ўжо чакаў за дзвярыма. Ён паставіў каля каміна дзве скураныя валізкі, выцягнуў нататнік і падрыхтаваўся да нечарговага даклада, ды кароль рухам рукі спыніў яго.

- Пісьменнік жыве адзін?

- Але.

- Гэта добра. Калі чалавек пазбаўлены сямейнае мітусні, ён засяроджваецца на вечных проблемах. Дарэчы, цырымонія ўзнагароджання ўжо адбылася. Заўтра ў газеце з'явіцца паведамленне. Пісьменнік выступіў з удзяльнай прамоваю.

- Не зрабіць гэтага было б вяршыняю няўдзячнасці, - імгненна знайшоў патрэбны тон шэф бяспекі.

- Пагатоў атрымаўшы дадатак да ордэна ў выглядзе былой каралеўскай наложніцы. Зрэшты, табе ўжо далажылі. Сядай.

Кароль наліў суразмоўніку келіх віна і падсунуў талерку.

- Дзе рукапісы?

Шэф бяспекі, перажоўваючы кавалак халоднай бараніны, паказаў вачыма на прынесеныя ім пульхныя валізкі.

- Проблемаў з сябрам не ўзнікала?

- Мы душэўна паразмаўлялі, і я выправіў яго да пісьменніка за пяць хвілінаў да таго, як тэлефанаваць пра вашае запрашэнне. Пісака, вядома, адразу настаярожыўся, і праз гадзіну сябар сеў у таксоўку з дзвюма гэтымі валізкамі. Адзінае, што там кодавыя замкі. З эстэтычных меркаванняў я вырашыў іх не чапаць. Можаце зрабіць дэфларацыю ўласнымі рукамі.

- А што, нельга было спытаць код?

- Мы не паспелі, - крыху занепакоіўся шэф бяспекі.

- Што значыць не паспелі? - падазрона запытала кароль.

- Працавалі ў цэйтноце, - унікліва сказаў уладальнік бародкі-эспаньёлкі і асцярожліва змяніў тэму. - Ваша вялікасць, істотная акаличнасць: пісьменнік не прызнаваў кампутара і заўсёды пісаў простай шарыкавай асадкай.

- Мне заўсёды падабаліся людзі кансерватыўнага складу, - заўважыў кароль. - Іх лепей разумееш. З імі меней клопату. Але ў свеце няма дасканаласці. Гэтыя людзі абцяжараныя сваімі старамоднымі ўяўленнямі. Таму клопату хапае. Якія варыянты развіцця сюжэта ты прапануеш?

Шэф бяспекі вырваў з нататніка спісаны з абодвух бакоў аркуш. Кароль прабег яго вачыма і незадаволена зморшчыўся.

- Ты ператаміўся. Першае абсолютна непрымальнае. І другое. І трэцяе. Папаўзуць чуткі. Пункт чатыры... Ты што, зусім з'ехаў з глузду? Сёння я вешаю табе на грудзі ордэн, а заўтра ты сам... Дарэчы, я падпісаў таемны ўказ. Насамрэч ордэн атрымаеш ты.

Начальнік бяспекі з неўласцівым яму, здавалася б, спрытам спружыніста ўскочыў і па-войсковому выцягнуўся.

Ордэн Белай Мышы па-ранейшаму ляжаў на ядвабнай падушачцы, пераліваючыся дыяментамі, якія ад пошугаў агню ў каміне набывалі чырвоны колер. Кароль падняўся ўслед за сваім познім госцем і прышпіліў яму ўзнагароду насупроць сэрца.

- Ну а цяпер скажы, ты хочаш заўтра ўчыніць суіцыд?

Манаарх сеў і перагарнуў аркуш з прапановамі.

- Ужо лепей... А што?.. Стары добры сродак, выпрабаваны на філосафе. Толькі не проста доўгатэрміновая камандзіроўка, а - творчая. Творчая доўгатэрміновая камандзіроўка. Берлін, Рым, Парыж... Што там яшчэ?.. У паведамленні для прэзыдента абавязкова падкрэсліць: за кошт дзяржавы. І гэта - святая праўда.

- Калі будзем выпраўляць, ваша вялікасць?

Адказ у карала ўжо быў гатовы:

- Мяркую, аптымальны час - сённяшняя ноч. - Манаарх глянуў на старадаўні настенны гадзіннік з двума амурамі. - Скажам, а першай. Аформіш ад'езд уласнаручна.

- Жанчына?

- Каб яму не было сумна...

- А вы дазволіце?..

- Ах ты, стары грахаводнік!

- Ваша вялікасць, хіба не вы казалі, што грахі - гэта ўчынкі, якія прыемна ўспамінаць?

- Яна ж будзе яшчэ цёпленькая ад ягоных абдымкаў...

- У гэтым ёсць свой шарм. За адным разам пакажам пісьменніку цікавае кіно. Так бы мовіць, на дарожку...

Апошнія слова каралю чамусыці не спадабаліся. Ён дэманстрацыйна глянуў на гадзіннік. Залатыя стрэлкі-алебарды рыхтаваліся сустрэцца на лічбе XII.

Пачуўшы, як ад палаца ад'ехаў «мерседэс» шэфа бяспекі, кароль загадаў неадкладна выклікаць міністра паліцыі.

Галоўны паліцыянт краіны быў поўнаю супрацьлегласцю шэфа бяспекі: высокі, падхорцісты і да бліску выгалаены. Кароль сардэчна павітаўся з ім за руку, пасадзіў госця за стол і наліў віна.

- Не, нічога не здарылася, - адказаў манарх на запытальны позірк. - Проста захацелася пасядзець з чалавекам, якому давяраеш, нібы самому себе. У краіне такіх двое: ты і начальнік службы бяспекі. Ён толькі што пайшоў. Дзяржаўныя справы... Засталося пару нюансаў, якія мы не паспелі абмеркаваць. Я не затрымаю цябе. Праз гадзіну будзеш абдымаць сваю здобную жоначку або каго захочаш. А пакуль узбадзёrsя старым добрым бургундскім. Бараніна, праўда, астыла.

Міністр паліцыі акуратна асушыў келіх, прамакнуў вусны сурвэткаю і агледзеў стол.

- Рэкамендую ласінай каўбаскі, - сказаў кароль.

Галоўны паліцыянт пасунуў да сябе талерку і са смакам узяўся закусваць. Тым часам кароль падсеў да бюро ў стылі ампір і пачаў хутка пісаць. Праз колькі хвілінаў на пакладзеным перад ім аркушы начальнік паліцыі прачытаў: «Сёння табе не давядзецца спаць. Паступілі надзвычай дакладныя звесткі, што блізу гадзіны ночы ў сталіцы будзе здзейсненае дзёрзкае і цынічнае забойства. Пра астатніе пагаворым у палацавым парку. Сцены маюць вушы і ў каралеўскіх рэзідэнцыях».

Міністр наліў сабе келіх бургундскага, засяроджана выпіў і ўстаў. Кароль узяў яго пад руку і ўжо ў дзвярах дадаў да напісанага:

- У адных людзях жыве Бог, у другіх - д'ябал, а ў некаторых - адно глісты і мікробы.

Вярнуўшыся праз чвэрць гадзіны ў залю, кароль наліў сабе віна, але піць не стаў. Ён падышоў да дзвюх прынесеных шэфам бяспекі скуранных валізак, паважыў іх у руках і выбраў больш пакоўную. Паклаў яе на камінную дошку, трохі пакруціў колцы замкоў і, упэўніўшыся ў іхній надзеінасці, дастаў з шуфляды бюро вялікі паляўнічы нож. Праверыўшы ягоную вастрыню, кароль застаўся задаволены і ўвагнаў джала ў валізку. Нож акуратна разрезаў светла-бурунатную скuru па перыметры.

Валізка была наладаваная простымі папяровымі тэчкамі на тасёмках. Кароль пасунуў да каміна сваё цяжкое, аbabітае зялёным аксамітам крэсла, паставіў на камінавую дошку келіх з віном і паклаў на калені верхнюю тэчку. Ён не спяшаючыся развязаў белыя тасёмкі, але раптам ускочыў і з лютасцю штурнуў тэчку ў камін. З наступнай тэчкаю ўсё паўтарылася. Другую валізку ён распаласаваў ножам крыж-накрыж і рвануў скuru рукой. Вынік быў той самы.

У гэтым месцы крыніцы, якімі карыстаўся аўтар, пачынаюць пярэчыць адна адной, прычым розначытанні набываюць настолькі прынцыповы характар, што змушаюць падаць абодва варыянты.

Паводле першага, у тэчках ляжала некранута-чыстая папера. Паводле другога, папера ў тэчках таксама ўяўляла сабой белую неруш, але пасярод кожнага верхняга аркуша было каліграфічным почыркам выведзена: «А вось табе х...»

Прааналізаваўшы ўсе дадзеныя, чытач можа самастойна выбраць найбольш верагодны працяг.

Маша і мядзведзі

Дзецим да 16 гадоў
прысвячаецца

Не верыць у рэінкарнацыю - дэбільна проста.

А калі яна ўсё ж існуе? А калі ў апошнім з тваіх папярэдніх жыццяў ты сапраўды - як убачыла ў эзатэрычных табліцах адна абазнаная жанчына - дыхаў п'янкім паветрам XVII стагоддзя, прачынаючыся і засынаючы ў абліччы папулярнай мексіканскай танцоркі, асобы спакуслівай, падступнай і, бяспрэчна, тэмпераментнай не толькі на сцэне?

У якім увасабленні і праз колькі гадоў ці стагоддзяў ты зноў прыйдзеш у гэтую юдоль пасля змушанага або добраахвотнага развітання з сённяшнім целам і сённяшнім свядомасцю?

Ці залежаць хоць нейкім чынам наступныя з'яўленні на свет ад тваіх цяперашніх прынцыпаў і паводзін? (Няўжо меў рацыю Платон, які ў адным са сваіх славутых дыялогаў бязлітасна сцвярджаў, што гулякаў, абжораў і жлукталёў у наступных увасабленнях чакае безальтернатыўны лёс асла?)

Ці марыш ты адпаучыць ад чалавечасці і паастасі і здзейсніць прарыву з інтэлектуальнага холаду ў новы свет, знайшоўшы для душы зусім іншую ўцягнутую абалонку з абсолютна незнаёмым дыяпазонам магчымага і немагчымага?

Ці будзе ўлічанае тваё жаданне ўцягнутасці ў нейкім канкрэтным абліччы або ў пэўным месцы? Можа (у спадзяванні на тое, што дзесьці там, умоўна кажучы, «наверсе», прыслухаюцца), гэтае жаданне сапраўды варта публічна агучыць, як, прыкладам, Іосіф Бродскі, які шмат разоў пайтараў, што ў новым увасабленні хацеў бы жыць у Венецыі - хоць катом, хоць пацуком.

Пра такія рэчы добра бывае паразважаць у звярынцы, асабліва калі сонца паварочвае на вясну, калі зноў верыцца ў лепшае, а ў кішэні ў цябе - зграбная булькатлівая біклажка з нержавейкі.

Вось перад табою, да прыкладу, лей.

Ува ўмовах дзікае прыроды ён, як паведамляе шыльдачка, жыве пятнаццаць гадоў, у няволі - усе трыццаць. Чаму б ты на ягоным месцы аддаў перавагу? Што лепей? Пагойсаць адмеранае табе лёсам па саване, паесці дасхочу свежыны, розных там антылопаў, зебраў ды жырафаў, і ўжо на другім дзесятку заручыцца з зямлёю? Або ўдвая даўжэй на ўсім гатовым займацца філасофскімі назіраннямі за чалавечай пародаю, каб урэшце прыйсці да высновы, што ў звярынцы, як і ў чалавечай турме, самае страшнае, што ты не можаш зачыніцца з сярэдзіны.

Па гамбургскім рахунку, скарачаць сваё жыццё гэтаксама цікава, як і яго расцягваць. А ўсё ж як наконт кампраміснага варыянта? На пятнаццатым годзе волі, пакаштаваўшы ўсяго на свеце (у тым ліку, вядома, і карыснай для львінага арганізма чалавечыны), можна самахоць здацца ў заапарк і, бязгрэшна гледзячы людзям у очы,

атрымаць яшчэ адзін жыццёвы тэрмін з гарантаванаю пайкай. Які з трох шляхоў абяцае найболыш прыстойную рэінкарнацыю?

Побач з ільвом - самец малпы, гіон, які, песцячы позіркам вабных жанчын, натхнёна займаецца мастурбацыяй, што выклікае здаровую цікавасць у юных аматараў прыроды, якіх бацькі мусяць жывасілам цягнуць да іншых клетак. Кім быў у мінулым існаванні ён? Сексуальным маньякам? Хлопчыкам з чарнобыльскай зоны, які ціха сканаў ад лейкеміі, так і не паспейшы зрабіцца мужчынам?

А твой зялёны рахманы брат кракадзіл, што ў зімовай кватэры-камеры не можа нават выпрастаць хваста і гібее, уяўляючы сабой жывы пытальнік без кропкі?

У адoranага амаль чалавечай прыгажосцю, але нязмерна больш дасканала складзенага пітона прасторы болей, хапае і тром жававым белым курапаткам, ягонаму падвячорку. Хто ведае, ці не былі гэтые грацыёзныя бесклапотныя істоты ў ранейшым жыцці прафесійнымі выляжанкамі і венерычкамі, а мо - выдатніцамі і сакратарамі камсамольскіх камітэтаў...

Між іншым, часам табе самому таксама маніцца пасля смерці вярнуцца птушкаю. Нездарма ты некалі ўяўляў свае пераўасабленні ў грaka і яго самотныя палёты над горадам з прызямленнямі ў самых нечаканых месцах - ад вар'ятні да падвокання кухні адной здрадлівой знаёмы.

Чаму грак, а не якісь там бусел? Мо таму, што тады не трэба будзе адлятаць на зіму, а ты адчуваеш, што з гадамі можаш зрабіцца лайдакаватым і цяжкім на пад'ём персанажам, які лічыць, што, маючы разум, са свайго вакна можна ўбачыць болей, чым аб'ехаўшы цэлы свет?

Але вось галоўная праблема: ці будзеш ты ў іпастасі грaka памятаць, што ты - гэта ты? А калі не, калі не будзе прынцыповай розніцы паміж табой у новай цялеснай «апранасе» і табой, хворым, крый Божа, на хваробу Альцгеймера, пры якой чалавек страчвае сваю памяць, а значыць і сваё «я», калі так, дык ці не ўсё адно, вернешся ты або не, а калі і вернешся, то хіба істотна - у чыім ablіччы: халаднакроўнай вужакі, перапоўненага каханнем марцовага ката, балотнай п'явіцы або блакітнага матылька-аднадзёнка? Не, мабыць, кот усё ж мае перавагі перад вужакай. Але ты рызыкуеш апынуцца ў зачараваным коле, бо мяркуеш пра свае новыя верагодныя ўласабленні выключна з чалавечага гледзішча. А дзе, скажы, гарантывя, што ў момант свайго смяротнага ўкусу вужака не перажывае асалоды і шчасця, стакроць мацнейшых і шматтайнейшых за твае адчуванні пры самым фантастычным аргазме?

Дарэчы, пра аргазм. З якой прычыны табе ў гэты момант зазвычай прагнецца хоць на імгненне стаць жанчынаю, каб даведацца, што адчувае таямнічая істота, з якой ты дзеліш ложак? Можа, ніякай мексіканскай танцоркі напраўду ніколі не існавала, бо ў адваротным выпадку ты ну хоць нешта, нейкае каліва, але мусіў бы памятаць. Нельга ж пагадзіцца, што тая белазубая смуглівачка з пышным бюстам і ўсім астатнім сваім-тваім жаночым багаццем служыла этalonам фрыгіднасці і за свае пяцьдзесят трэ (як паказалі эзатэрыйчныя табліцы) вірлівия гады так нічога і не адчула.

Адзінае, на што ты катэгарычна не пагаджаешся - вярнуцца раслінаю. Ты згодны з філосафамі: любая, няхай сабе найпрыгажэйшая кветка ўсё адно асуджаная на сляпое, паўсоннае, прыкутае да зямлі існаванне. А вось непрыкметны камарык-насаты тварык - свабодны: звоніць у свой невідочны званочак, вырабляе складаныя піруэты ў сонечным промні, сам вызначае сабе шлях і выбірае ахвяру. Жывёла мае выбар, і ў гэтым сэнсе нябачная воку інфузорыя, якая займае сабой нейкую тысячную долю кроплі, сапраўды незалежная ад усяго астатняга Сусвету, а велічэзны клён, на галінцы якога яна вісіць, - несвабодны. Вырасці клёнам, каб нейкі апівуда пускаў на цябе свой пенлівы струмень і яму нельга было даць высіятка, ты не згодны. Няхай ужо тады будзе мікракосм інфузорыі... (Цікава, колькі інфузорыяў затаілася ў сусвеце тваёй біклажкі?)

Блукаючы ад клеткі да клеткі, ад глытка да глытка і ад рэфлексіі да рэфлексіі, ты настолькі заблытваешся ў іхнім багавінні, што ледзьве не прапускаеш падзеі, якая нядаўна крыху ўзбунтавала щамірную плынь аднастайных тутэйшых дзён, напоўніўшы сэрцы жыхароў і наведнікаў звярынымі і чалавечымі пачуццямі.

Зрэшты, у здарэнні няма нічога неардынарнага: белыя мядзведзі з'елі дзяўчынку Машу.

Гэтую афарбаваную светлым фаталістычным сумам гісторыю ты чуеш адразу ў некалькіх сагрэтых чалавечай спагадаю інтэрпрэтацыях.

Паводле першай, брацік неабачліва паставіў сястрычку на верх агароджы, а малой заманулася пагуляць з «мядзведзікамі». Праз хвілю аматары прыроды ўбачылі, што ласкавыя, амаль плюшавыя «мішуткі» хацелі есці. (Некаторыя заўсёднікі звярынца ўдакладняюць, што дзяўчынка Маша летась прыехала з бацькамі з Расеі.)

Другая версія сцвярджае, нібыта дзеци раслі ў моцна пітушчай сям'і і брацік асэнсавана падштурхнуў любую сястрыцу, як часам птушаняты выкідаюць слабейшых з гнязда, каб самім мець лепшы наедак.

Апалаگеты трэцяга варыянта перакананыя, што Маша, ад якой засталіся адны пажаваныя ружовыя майткі, была не такая ўжо малая і паспела запусціць свае вострыя зубкі ў сакавіты яблык зямных спакусаў, бо хварэла на СНІД і заразіла блізу сотні мужчынаў і пару дзясяткаў жанчын і дзяўчыннак. Прыгнечаная сумленнем, пачвара татальнага сексу і выправілася ў ружовых майтках на гасціны да дружнай сям'і мядзведзяў, эгайстычна не думаючы, што можа заразіць яшчэ і іх.

У апошняга варыянта ёсьць падварыянт, згодна з якім перадаць невылечную пошасць хворая ад нараджэння Маша, не ведаючы пра тое, здолела адно свайму каханаму Гошу. Пасля жахлівага прысуду медыкаў юная пара проста на ганку дыспансера паклялася разам звесці падрахункі з жорсткай рэчаіснасцю, аднак у астатні момант Гоша выявіў агідную слабасць харктару і цяпер да скону дзён будзе сніць пагардлівую ўсмешку на вуснах каханай, пасланую яму ўжо з пашчы паўночнага драпежніка.

Значна менш прыхільнікаў маюць іншыя версіі. Напрыклад, што Маша ані не хварэла на СНІД, а легкадумна закахалася і страціла нявіннасць у пяшчотных абдымках мясцовага плэйбоя, гнюснага вашывага прадпрымальніка, які нават у непаўторныя хвіліны пяшчоты

тэлефанаваў кудысьці праз мабільнік і замаўляў вагон рыбы. Гэты монстр ніколі не дазваляў сабе быць з адной жанчынаю болей за адзін раз, а крыху экзатычны спосаб самагубства пакінутая Маша абрала з тae прычыны, што пісала вершы, а значыць, была натураю артыстычнай і нават у драбязе не цярпела банальнасці.

Ты аўтаматычна шукаеш рыфму да слова «мядзведзь»: «ледзь-ледзь», «смярдзець»... Далей выплывае нешта спрэс непрыстойнае.

Пакуль тое, нейкая цёухна прапануе іншы жаласны сюжэт. Маша чакала дзіця; адпаведная апаратура ўжо паказала, што народзіцца хлопчык, і шчаслівая маці выбрала яму імя - Саша. Але імя выявілася ненашанцоўным, бо развіццё падзеяў атрымала незапланаваны паварот: Сашаў бацька, які рыхтаваўся стаць Машыным законным спадарожнікам жыцця, прадэманстраваў усім зацікаўленым бакам завераныя гербавай пячаткаю дакументы, адкуль вынікала, што ён - інвалід савецкай арміі, дзе хапянуў дозу радыяцыі, якой з гакам хапіла, каб стаць поўным імпатэнтам і ніколі не мець дзяцей. «Вось табе і Саша!» - пераможна заяўіў інвалід савецкай арміі і, весела насытваючы расейскую песеньку пра тое, што «Сладку ягоду рвали вместе, горьку ягоду - я одна», развітаўся з будучай маці, якая на апошнія грошы набыла квіток у звярынец.

Гэты досыць трывіяльны сюжэт табе чамусьці не падабаецца: магчыма, шкада Сашу, якога драпежнікі з'елі разам з Машай, спыніўшы працэс ягонае рэінкарнацыі на самым пачатку.

Больш сімпатычнай выглядае версія, паводле якой ахвяра мядзведжага апетыту была транссексуалкай, што пасля аперацыі ператварылася ў Мішу, але аднойчы, і, трэба сказаць, у самы пікантны і напружаны момант, у скляпаным дактарамі шчаслівым арганізме неспадзявана пачалася рэакцыя адчужэння, і трансплантованы орган адваліўся, што і змусіла агорнутага роспаччу Мішу, зноў перавернутага ў Машу, аддацца на разарванне белым мядзведзям.

І, бадай, самае неверагоднае, што ты выслухаў каля вальеры, - нібыта Маша не мела аніякага дачынення ні да малалетніх дзяўчыннак, ні да няшчасных закаханых і хворых на СНІД, а жыла на вуліцы Калектарнай у тым доме, дзе прымаюць шклатару, і была сямідзесяцігадовай бабуляю, якую дзеці і ўнуکі выгналі з дому за тое, што ўначы яна моцна храпла і будзіла канарэйку. Вось бабуля і пайшла да мядзведзяў, бо любіла жывёлаў і рэгулярна падкормлівала галубоў каля помніку Ф.Дзяржынскаму. У такі варыянт, пры ўсёй ягонай вонкавай абрэзкаванасці, паверыць архіскладана: пералезі высоκую жалезнную загародку вальеры няпроста нават спрытнай жыццярадаснай дзяўчыне ў ружовых майтках, а спагадлівия наведнікі звярынца напэўна засаромеліся б падсаджваць бабулю, уважаючы на ейны век і ўсеагульную павагу, бо Маша штодня па шмат разоў займала чаргу да вакенца прыёму шклатары і брала за паслугу амаль сімвалічныя ганаарары. Наўрад ці бабулі дапамаглі караскацца на агароджу і родныя ёй людзі, таму што, як ты разумееш, яны не ставілі задачы кардынальней ліквідацыі бабы Машы. Праблема палягала адно ў моцным храпе, і не выключана, што, жывучы ў натуральных прыродных

умовах і на адпаведнай дыце, бабуля магла хутка перавыхавацца і трывумфальна вярнуцца ў свае пенаты на Калектарнай.

Зрэшты, ніякай гарантыі, што ўсё гэта - не больш чым брудныя інсінуацыі. Рэальнасць жа перад табою: засраная вальера і зграя прадстаўнікоў арктычнае фаўны - калісьці, відаць, сапраўды белых, сытых і поўных мядзведжае годнасці.

Што ім мроіцца ў звыклым галаднаватым паўсне? Неабсяжная, зіхоткая ў месячавым святле снегавая роўнядзь? Атамны ледакол «Ленін» на ахопленым паўночным ззяннем даляглядзе? Некалькі кашчавых няsmачных палярнікаў? Ясачка цікавасці і спадзявання прачынаеца ў зацягнутых каламутнай плёукаю вачах адно тады, калі да сталёвых прэнтаў набліжаеца якая-небудзь таўсмащэньская бестурботная дзяўчынка, што, безумоўна, сведчыць на карысць версіяў пра браціка і сястрыцу.

Цалкам рэальны і развязны цынічны тып у модным чорным паліто і шэрай кепурцы, які - дарма што вакол дзеці - гучна пррапануе паставіць на бетоннай скале ў вальеры помнік: вясёлага масянжовага мядзведя з дзяўчынкаю ў зубах. Шэрай кепурка мяркуе, што мядзведзі заслугоўваюць на помнік ужо хаця б з тae прычыны, што не пагрэбавалі чалавекам. Чорная фантазія гэтага суб'екта прыводзіць на ўспамін інферналных персанажаў Міхаіла Булгакава, але сам змрочны Азазела не дадумаўся б да таго, што лепей бы расейскую дзяўчынку Машу праглынуў пітон, бо пасля такога абеду ён сыты цэлых паўтода, а мядзведзі ўжо ўвечары таго самага дня са смакам схрумсталі б штук пяць свежых дзяўчыннак. Апрача таго, каб Машаю заняўся пітон, нейкі час яе, ці, праўдзівей, ейныя дзяўчоўля абрывы яшчэ можна было б бачыць, што крыху супакоіла б боль незваротнае страты ў душах бацькоў і хлопчыка, якому Маша падабалася.

Публіка нервуеца (маўляў, адкуль толькі бяруцца гэткія вырадкі) і - абсалютна дарэмна, бо, як вядома, чым вышэйшая генетычная разнастайнасць віду, тым вышэйшыя патэнцыяльныя магчымасці яго развіцця.

Суб'ект у чорным паліто пррапануе прысутным ушанаваць памяць дзяўчынкі Машы хвіліну маўчання і першы здымаеть сваю шэрную кепурку. Гэта моцны ход, які адразу змушае абураныя галасы сціхнуць.

Але ты выдатна ўсведамляеш, што нельга дазваляць эмоцыям расцугліцца. Калі зыходзіць з магчымасці рэінкарнацыі, гісторыя з дзяўчынкай успрымаеца зусім не так трагічна і з яе лёгка пераключыцца на праблему наступнага Машынага ўласаблення. Як і дзе яна вернеца да тваіх сучаснікаў ці нашчадкаў? Залатой рыбкаю дзенебудзь у Тайландзе або галоднай белай мядзведзіцай у засранай вальеры пасярод тваёй краіны?..

Тым часам думка зрывается са звыклай арбіты, і ты пачынаеш разважаць прыкладна так. Калі ў пэўным сэнсе можна казаць пра рэінкарнацыю жывых істотаў у герояў мастацкіх твораў, то чаму б не дапусціць, што праз нейкі час літаратурны герой, у сваю чаргу, уцелясняеца ў чалавеку або іншай Божай тварыне? Гаротны Муму за ягоныя пакуты няхай бы атрымаў кампенсацыю ў выглядзе поп-зоркі, а жорсткую барыню добра было б пусціць бегаць па памыіках аблезлай

сучкай-бесхацінкай. Хто наогул возьмешца даказаць, што свет літаратурных вобразу менш рэалыны за наш? Пэўна, не адзін ты і не толькі прыкладаючыся да сваёй біклажкі заўважаеш, што часцей не маствацтва наследуе жыццю, а якраз жыццё - маствацтву. Да статкова згадаць авіятараны хмарачосаў у Нью-Ёрку, катастрофу з разраду тых, якія значна раней нам ужо паказвалі ў галівудскіх фільмах.

Але зараз цябе цікавяць не арабскія тэрарысты, а мірныя, вечна недакормленыя мядзведзі, якія за месяц апрыходавалі б усіх байцоў Бэн Ладэна.

Нейкае, яшчэ не да канца ўсвядомленае жаданне не адпускае цябе ад вальеры, прымушаючы наразаць вакол яе новыя і новыя кругі.

Паводзіны мядзведзяў, безумоўна, заслугоўваюць павагі. Яны, як і ты сам, відавочна стаяць на тым, што калі ў змаганні нельга перамагчы, то неабходна, прынамсі, не паддацца. Яны кінулі выклік сваім турэмнікам, з'еўшы на падвячорак прадстаўніцу іхняй пароды, якая, стаўшы дарослай, наўрад ці змагалася б за праваў абяздоленых жывёлаў, бо, кажуць, займалася ў школьнім гуртку юных натуралистаў, дзе вучні звычайна мучаюць небараку вожыка, здадзеную кім-небудзь старую чарапаху ды пару анемічных вавёрак. Ты сам быў такім гурткоўцам і добра памятаеш, як лагодную зялёную чарапаху Тарцілу вы кармілі газетамі з партрэтам Хрушчова (што, як ні дзіўна, пайшло ёй на карысць), а лядашчую вавёрачку пачаставалі аднойчы адмысловымі арэхамі, якія праз шпрыц начынілі гарчыцай.

Мядзведзі пра згаданыя эксперыменты, трэба спадзявацца, не ведаюць. Іх чацвёра: бацька, маці і два маладзёны. Ужо па іхніх паставах і выгоднасці месца, занятага дзеля дзённае дрымоты, ты бачыш, што рэй у сям'і вядзе стары бялун, у якога жыццё ў няволі так дарэшты і не знішчыла прыроднае велічы. Ты з усё большай павагаю прыглядаешся да патрыярха, бо гэта відавочна ён у крытычны момант, маланкава ацаніўшы сітуацыю, прыняў адзіна правільнную пастанову: «Есці!»

Твой унутраны краявід ачышчаецца ад туману, і ты разумееш, што прымагнічвае цябе да вальеры: імкненне ўступіць са старым мядзведзем у контакт. Табе ўяўляеца, што дзеля гэтага не абавязкова лезці да яго (з усімі непрадказальнымі вынікамі такой экспедыцыі). Но хопіць таго, што ты на імгненне спаткаешся з ім вачыма і, як часам здараеца ў свеце людзей, галоўная інфармацыя будзе счытаная - важна толькі гранічна сканцэнтравацца і настроіць свой унутраны прыймач на адпаведную хвалю.

Што ты прагнеш даведацца найперш, дык гэта тое, кім ён хадзіў па зямлі ў мінулым жыцці. Ты мусіш ужапіць нейкую зачэпку, нітачку, якая дапаможа раскруціць клубок аналогіяў і асацыяцыяў. Аднак злавіць позірк уладара вальеры надзвычай няпроста, бо ён цяпер у абдымках свайго мядзведжага Марфея: заснуй на санцагрэі пад штучнай скалой з падазронымі цёмнымі плямамі.

З паўночнага боку вальеры - адтуль, дзе рэзідэнцыя паўліна з выскубаным на сувеніры хвастом - да скалы можна падысці бліжэй. Але чым парушыць ціхамірны сон белага патрыярха? У кішэні твойго паліто - жменя цукерак «Чырвоная Шапачка». На абгортках якраз тое, што

трэба, - апетытная дзяўчынка з кошыкам. (Праўда, на месцы ваўка ты б пакрыгдзіся, бо яго адсутнасць на малюнку пахне дыскрымінацыяй, і застаецца суцяшацца думкаю, што акурат у гэты час ён, воўк, змястоўна бавіць час з бабуля.)

Першая і другая цукеркі не далятаюць, але прыстрэльванне ідзе ўдала, і ўжо трэцяя «Шапачка» трапляе ў брудна-белы азадак, а чацвёртая і пятая кладуцца на цемент перад самай пысаю соннага драпежніка. Той падымае галаву - і вось ён, чаканы момант! Вашыя позіркі сустракаюцца, і паміж імі напраўду ўзнікае невідочны, але жывы, пульсоўны ток, канал сувязі - і яно невыпадкова, бо гэтыя вочы, дзве спелыя чорныя слівіны - фантастыка! - нібыта знаёмыя табе, ты ўжо калісьці глядзеў у іх, а таму з падвойнай энергіяй намагаешся выцягнуць з прыцемкаў свядомасці свайго белага візві хоць якуюсыці звестку пра ягонае ранейшае, дамядзведжае жыццё.

Неверагодна, але, здаецца, нешта выходзіць, і ты, зняможаны сеансам сувязі, сядаш на лавачку каля паўліна і, апусціўшы павекі, пракручваеш сам себе атрыманы інфармацыйны ролік. Чаму б не прызнаць «карцінку» сігналам, пасланым тваім маўклівым суразмоўцам з тых сковаў, дзе дрэмле пад попелам незлічоных гадоў непрадказальная памяць продкаў?

Вогнішча, яркая нетутэйшая зеляніна, цёмныя расфарбаваныя постасці аголеных людзей, правадыр на ўзвышэнні - таксама голы, адноса скураным паскам на таліі, адкуль, прыкрываючы мужчынскае багацце, звісае лахман з нейкім цъмяна знаёмым з твайго дзяцінства значком, які зачараўана разглядвае малы мурза з сінім пяром у жорсткіх чорных кучарах. Ты падкручваеш колца павелічэння і бачыш акцябрацкі значок з амаль дзяўчыным тварыкам яшчэ бяскрыгднага Валодзі Ўльянава...

Але пры чым тут незабыўны амфітэатр вашай студэнцкай аўдыторыі і прафесар з цудоўным рэдкім імем Гілер Мардухавіч, які аднойчы самаходзіць стаў ардынарным Генадзем Міхайлівічам, за што яму напэўна давядзецца заплаціць падатак пры рэінкарнацыі.

Аўдыторыя, Гілер Мардухавіч і твой аднакурснік з яшчэ больш дзівосным імем Мбамба (што з афрыканскай перакладаецца прыкладна як «аматар чалавекаў»), з якім ты па чарзе смокчаш праз саломінку «Портвейн розовы крепкий» (0,7 л), захінуўшы зялёную пляшку чырвоным падручнікам гісторыі КПСС. А побач, таксама з саломінкаю ў зубах, пасмоктвае «Лідскае» вялікая аматарка піва Маша Тарабанава, што не толькі круціла з Мбамбам раман, але і збрідалася да твайго чорнага сябра на летнія вакацыі, а потым у ЗАГС, балазе вірусу СНІДу тады яшчэ не існавала (прынамсі, у вашых шыротах пра яго не чулі), а грошай яе каханы не лічыў і штосуботы паіў упокат увесь ваш інтэрнатаўскі пакой армянскім каньяком, а танны партвейн вы з ім цадзілі з тae прычыны, што гэты суворы напой быў для загартаванага сына экватарыяльных лясоў нечым накшталт мінералкі. Аднак у апошні момант Маша, на жаль, перадумала ехаць, бо папаўлі недарэчныя, яўна запушчаныя зайдзросніцамі чуткі, быццам у таго племя, што ўзгадавала Мбамбу, існue мудры, асвечаны стагоддзямі звычай з'ядаць нявестаў, якіх не ўпадабаюць бацькі закаханага юнака.

Ты робіш з біклажкі добры глыток, і шампаністая хваля ўражанняў і ўспамінаў адкочваеца назад, пакідаючы на беразе свядомасці выразны след.

Усё выцягваеца ў мудрагелісты, але цалкам лагічны ланцужок. Правадыр з акцябрацкім Валодзем Ульянавым у раёне амбівалентнага органа - гэта тата Мбамбы, хлопчыка з сінім пяром у валасах, які потым дзякуючы левым поглядам таты, перакананага марксіста і героя вайны з каланізатарамі, атрымаў накіраванне ў БДУ імя Леніна.

Маша Тарабанава так і не нарадзіла Мбамбу сына, які называўся б Мбамба Мбамба Мбамба, бо народ твой колішняга аднакурсніка трymаеца старажытнага звычаю, калі да сына пераходзіць бацькава імя, якое проста паўтараеца два разы. Насамрэч твой афрыканскі сябар зваўся, згодна з пашпартам, Мбамба Мбамба, а вось тата ў яго быў проста Мбамба, бо, як звалі ўжо ягонага бацьку, не ведала нават маці Мбамбы-першага, таму, дарэчы, яго, так і ахрысцілі Мбамбам (у перакладзе з іхній афрыканскай - не толькі двухсэнсоўнае «аматар чалавекаў», але і «выблядак»), што, аднак, не зашкодзіла носьбіту гэтага праўдзівага імя зрабіцца правадыром свайго свабодалюбнага народа.

Але Маша не прыехала; Мбамба Мбамба на вакацыях засумаваў, узначаліў змаганне з хеўраю мааістаў з суседняга племя і, як пісалі газеты, мужна загінуў у няроўным бай. Як шмат нават у глабальний ідэалагічны барацьбе залежыць ад выпадковасці! Каб Тарабанава не купілася на брудныя чуткі, твая краіна магла мець сёння надзейнага хаўрусніка на чорным кантыненце.

Што ж да саміх тых чутак, дык аднаго разу, выпіўшы за кошт народа Мбамбы бутэльку рому «Havana Club», ты адкрыта запытаўся ў сябра, ці ўваходзіць чалавечына ў меню ягоных супляменнікаў, і твой сябар, бязгрэшнае дзіця джунглія, асветленых ідэямі самага перадавога вучэння, шчыра адказаў, што, як ты і думаў, усё гэта лухта: ніякіх нявестаў, нават белых, у іх не ядуць і наогул пасля заваёвы незалежнасці ваяры, даеўшы палонных каланізатораў і каланізаторак, урачыста прысягнулі зрабіць крок наступнам забабонам усі светнай цывілізацыі і конча адмовіцца ад ужывання такога карыснага прадукту. Вынята к зрабілі толькі для Дня незалежнасці, калі маленьki Мбамбаў народ чыста рытуальна, так, што не паспявae адчуць і смаку, з'ядаe некалькіх быльх каланізатораў, якіх ловяць і прывозяць у родныя мясціны юнакі з іхніга племя, што служаць у сталіцы, ходзяць, як і ён, Мбамба, у штанах і ахоўваюць там міжнародны аэрапорт, у чыiх ваколіцах найчасцей трапляюцца былья каланізаторы, якіх зазвычаена гатаваць з рознымі прыправамі. (Вось чаму Мбамба старанна скupляў у краме насупроць вашага інтэрнату духмянную грузінскую прыправу «хмелі-сунелі».)

Трымаючы ў галаве аднакурсніцу Машу, ты на ўсялякі выпадак пацікавіўся, ці не ўлетку адзначае народ Мбамбы Мбамбы сваё свята вызвалення. Не, сказаў твой цемнаскуры сябра, на жаль, якраз узімку, калі ў іх на экватары сезон дажджоў, а ён здае тут экзамены, і, не здагадваючыся пра падтэкст твае цікавасці, прастадушна дадаў, што, зрешты, дата Дня незалежнасці даволі рухомая і яе ўжо не раз мянялі праз рэферэндумы, прычым кожнае племя, паводле іхняе

дэмакратычнае канстытуцыі, мае права правесці ўласны рэферэндум і вызначыць сабе найбольш зручную дату галоўнага дзяржаўнага свята.

Толькі цяпер, у звярынцы, у цябе мільгае думка, што менавіта ў зімовую сесію, калі Мбамба актыўна запасаўся «хмелямі-сунелямі», бясплодна знік ваш выкладчык лаціны Беньямін Айзікавіч Пільман, але ты з палёгкаю смяешся, узгадаўшы, што згуба потым успыла на гістарычнай радзіме, дзе ўзнілася ад шараговага савецкага дацэнта да намесніка міністра адукацыі. Дый не такі быў Мбамба чалавек, каб есці з «хмелямі-сунелямі» выкладчыкаў роднага факультета...

Вось як бывае: прыйдзеш у звярынец прыгожа адпачыць, а тут столькі ўсяго абрынецца, што застаецца адно выгодней уладкавацца на лавачцы і, расшпіліўшы пад амаль вясновымі сонечнымі промнямі чорнае паліто ды накрыўшы шэрай кепуркаю родную біклажку, паспрабаваць неяк выбавіцца з гэтага завалу.

Дзеля пачатку ты вырашаеш засяродзіцца на проблеме асабістай рэінкарнацыі. Натуральная, што пасля апошніх падзеяў ты проста асуджаны «прымерыць» і паастасць мядзведзя, праўда, адразу зарэзерваваўшы сабе варыянт з айчыннай бурай пародай.

Спярша ты ўспамінаеш усё, што ведаеш пра будучага віртуальнага ўладальніка тваёй душы.

Першая згадка - пра дзіцячы садок, дзе перад Новым годам цябе прызначылі мядзведзем, і мама змайстравала табе ўбор з брунатных штонікаў, сваёй старой кофты і каптурыка з круглымі вушамі. Пад святочнай ялінкаю кожны звер мусіў абараніць свой навагодні строй - расказаць Дзеду Марозу вершык, атрымаўшы ў выніку жменю ліпучых цукерак-ірысак. Знайсці табе вершык мама папрасіла суседа Грышу, чарнявага, з густымі, як быццам намаляванымі бровамі, хлопчыка, які ўжо вучыўся ў школе. Грышаў вершык быў кароткі і вельмі табе спадабаўся. Менавіта яго ў патрэбны момант і пачуў ад цябе Дзед Мароз:

Миша, серенький медведь,
Научил меня пер...ть.

Наступны - ужо дарослы - верш ты ўпадабаў, чытаючы расейскую літаратуру:

Приятно зреТЬ,
Когда большой медведЬ
Ведет под ручку
Маленькую сучку.

Трэба заўважыць, што герой гэтага лапідарнага твора нязменна выклікаюць у цябе самыя светлыя пачуцці.

Затым у тваіх прыгадах ідуць добра знаёмыя ўсім народныя казкі, сярод якіх адметнае месца, вядома, займае вегетарыянская гісторыя пад назваю «Маша і мядзведзі». Сёння ты яшчэ раз пераканаўся, што жыццё разнастайнейшае, весляйшае і смачнейшае за самую цікавую казку. (Вось таксама забаўны нюанс: уплыў казачнага свету на рэчаіснасць. Тая Маша, ад якой ацалелі толькі майткі, магла начытацца казак і

паспрабаваць інтэрпалявацца са свету вечна п'яных бацькоў і галоднага браціка ў тую ідylію, дзе маленькі Мішутка амаль ласкова пытаеца, хто еў з ягонай місачкі.)

Ад казак ты плаўна пераходзіш да славутай навелы Праспера Мерымэ «Локіс» - пра графа-пярэваратня, народжанага графінню, што страціла разум, адстаўшы на паляванні ад сваіх і апынуўшыся ў пяшчотных абдымках мядзведзя, які на ўсю поўніцу скарыстаў свой шанец. Навела заўсёды была блізкая табе не толькі жывым паўнакроўным вобразам графа (каму ты, як і ягонаму лясному тату, падобраму зайдросціў), але і ейнай геаграфічнаю прывязкаю, бо французскі класік апісаў падзеі, што адбываліся ў братнай жмудкай частцы Вялікага Княства Літоўскага, а «локіс» у перакладзе з мовы жмудзінаў і азначае «мядзведзь».

Ну, граф з такім, дарэчы, мілагучным беларускім іменем - Міхал Шэмет - быў экстрэмалам, так шэнціць не кожнаму. А што ты чуў пра сціплых шараговых мядзведзяў, якія адносна нядаўна так шчыльна насялялі тваю краіну, што ў прыдзвінскіх лясах нейкія 150 гадоў таму паляўнічыя здабывалі, бывала, за аблаву дзесятак касалапых, ніколі не адмаўляючыся пры гэтым пачаставацца мядзведжымі секунцамі ды паляндвіцамі.

Гэты экспкурс у гісторыю наганяе на цябе лёгкі сум, і ты паварочваеш да больш памысных рэчаў. Напрыклад - да меню бурага мядзведзя. Як табе памятаецца, рацыён у яго, адрозна ад твойго сябра Мбамбы, пераважна раслінны: ягады, арэхі, авёс, жалуды, што не выклікае ў цябе пярэчанняў, тым больш у ім ёсць і спажыўныя прадукты жывёльнага паходжання: жамяра, жабы, грызуны, рыбка, капытныя... Хіба не прыемна паласавацца на зайдрасць французам свежай, халодненкай жабкою, зажаваць жменю ружовых жыццярадасных чарвякоў якім-небудзь маладым суслікам, закінуць за шчаку паракчу салодкіх сялявак або курмелікаў, а на мядзведжы Дзень Волі можна ўпаляваць казулю, дзіка, а як падфартуніць, то і нешта арыгінальнейшае...

Услед за мядзведжым меню з памяці ўсплываюць звязаныя з ім гісторыі: чутыя і перажытыя. Бо зусім побач з тваім Палацкам - Бярэзінскі запаведнік, а там мядзведзяў болей, чым ува ўсіх разам узятых краінах Эўразія.

Гісторыя нумар адзін - пра старога вясковага настаўніка біялогіі. Настаўнік меў слабы зрок, а таксама пункцік - нястомна бараніў мурашак, бо лічыў іх найкарыснейшымі істотамі. Ідзе, значыцца, настаўнік лясной дарогаю і бачыць, як нейкі боўдзіла варушыць мурашнік. Стары паводле сваёй завядзёнкі наважыў таго боўдзілу ўлякнуць, каб і дзесятаму заказаў, - падкраўся ззаду ды як раўне: «Ты што, урадзіцель ё...ны, робіш?!» - і нагой пад азадак. «Урадзіцель» - брык - і не варушыцца, ды яшчэ ў паветры неяк нецікава запахла. Настаўнік працёр акуляры і сам ледзь у штаны не нарабіў: ляжыць побач з мурашнікам у кучы г... вялізны мядзведзь з лапаю ў роце і ўжо не дыхае. Паласаваўся, называеца, кісленъкім...

Або другая гісторыя. Ходзіць чалавек па грыбах і чуе раптам, як у нетрах штосьці дзеецца. Падышоў бліжэй, а там мядзведзь хавае пад

ламаччам задзёртую казу, каб сок пусціла, бо ён, гурман, любіць мяса з душком... Грыбнік і вокам не зміргнуў, як апынуўся на дрэве. Мядзведзь, пакуль тое, казу схаваў, паюндзіў ад задавальнення на малады баравік ды рушыў па сваім звярыным клопаце. А чалавек ужо трохі агойтаўся і касалапаму з дрэва наўздангон: «Мэ-э-э...» Той вярнуўся, адкапаў «заначку», панюхаў, пакруціў і так і гэтак ды, супакоіўшыся, закідаў хлуддзём назад. Толькі сыходзіць, а тут аднекуль: «Мэ-э-э...» Мішка вярнуўся, зноў, але ўжо палахліва азіраючыся, паўтарыў свае манеўры з козачкай, зноў пасунуўся паціху ў лес, а грыбнік трэці раз: «Мэ-э-э!» І тады мядзведзь як падмазаў пяты - толькі лес трашчаў.

Трэба сказаць, што размовам пра мядзведжью палахлівасць ты не надта даеш веры. Найхутчэй гэта - дзеля свайго заспакаення, прыдумалі вы, людзі. А калі і сапраўды трапляюцца сярод тваіх будучых братоў баязліўцы, дык хапае і надзеленых не абы-якой мужнасцю і вытрымкай - такіх, як герой трэцяй гісторыі.

Выходзіць у адной вёсцы пад Лепелем гаспадар на ганак, а ў садзе, праста перад хатаю, сядзіць на яблыні мядзведзь ды есць спельня малінаўкі. Мужык трапіўся няўломак і замест хавацца як гаркне: «Пайшоў на х...!» Але не на таго нарваўся: касалапы адно трохі здзівіўся, а малінаўкі як цюмрыў, так і цюмрыць. Ужо ўся сям'я з ганка мацюкала ляснога госця, а той, каб не заміналі вячэраць, усяго што задам да іх павярнуўся. І толькі калі гаспадар пальнуў угару з дубальтоўкі, адно тады твой верагодны лясны суродзіч дазволіў сабе ўлучыцца, так бы мовіць, у дыялог з чалавекам: зароў, абтрос, скапіўшыся за галіны, усю яблыню, а потым саскочыў долу ды давай штурляць яблыкамі па хаце, пакуль не павыбіваў усе вонкы, што, дарэчы, абвяргае пашыраную думку, быццам мядзведзі дрэнна бачаць. Мізансцэна з мужным мядзведзем на яблыні такая выразная, што ты з цяжкасцю сціраеш яе з сеткавіны вачэй.

Тым часам з дзяцінства выплывае яшчэ адна гісторыя, праўда, цалкам кніжная, як і «Локіс», але нязмерна жудлівейшая за расказаную Прасперам Мерымэ, бо ў таго дзейнічалі звяры звыклыя і родныя, няхай і з невялікімі адхіленнямі ад нормы: ну маглі там заняцца любоўю з графініяю або перакінуцца ў чалавека і назад, што на гэтых тэрыторыях, спрадвеку ўпадабаных ваўкалакамі, - навіна невялікая.

У восьмым класе ў зашмальцаваным зборніку фантастыкі ты прачытаў аповед, які ўразіў цябе так глыбока, што ты зноў, як маленькі, не хацеў заставацца дома адзін, баяўся цемры, але, на шчасце, не пачаў зноў сікацца. У аповедзе вялося пра сакрэтную лясную лабараторыю, дзе вучоныя стварылі мядзведзяў, надзеленых магутным інтэлектам. Тыя, быццам семкі, лускалі задачы з вышэйшай матэматыкі, распрацоўвалі абаронныя праграмы, а ў рэдкія хвіліны адпачынку з гроўсмайстарскай лёгкасцю ставілі маты сваім прафесарам, а пасля і самім шахматным мэтрам, якіх прывозілі ў лабараторыю на трэнінгі. Потым ад вялікага разуму ў эксперыментальных мядзведзяў стала выкочвацца поўсьць, на лбах з'явіліся амаль чалавечыя плехі, а крыху пазней, калі чацвераногія інтэлектуалы асвоілі людскую мову, яны з'елі ўсіх высакалобых прафесараў, выпілі за іхнюю светлуую памяць у лабараторным бары ўсё віскі і закусілі аховаю, а ў час дэсерту акурат пад'ехалі на чарговы турнір гросмайстры, якім мядзведзі сумленна прапанавалі згуляць на жыццё, і,

хоць шахматысты згадзіліся, шанцаў ніхто з іх не меў. Пераможцы турніру разбегліся па навакольных лясах дзеля бліжэйшага знаёмства з мясцовым жыхарствам, але адразу адчулі сябе дыскамфортна, бо тубыльцы кепска гулялі ў шахматы, не ведалі найвышэйшай матэматацкі і не маглі забяспечыць інтэлектуальныя запатрабаванні былых паддоследных, што выклікала ў апошніх аргументаваную ўквelenасць і не спрыяла рацыянальнаму харчаванню.

Пакуль згадваеш дзіцячыя страхі, у атмасферы звярынца штосьці адбываецца: ты фізічна адчуваеш разлітня ў паветры хваляванне, трывогу, напятае да тонкага звону чаканне.

Зверыну пачынаюць карміць.

Твой сусед, абскубаны паўлін, атрымлівае тры жмені крупаў. Мядзведзям прыносяць брудны тазік рыбы. Выгляд і памер пайкі непазбежна наводзяць на думку пра злоўжыванні службовым становішчам.

Мядзведзі прыніжана падымаюцца, адзін гаспадар вальеры гідліва паварочвае галаву ў процілеглы бок. Ты таксама адварочваешся, аднак з іншае прычыны: яда - працэс зусім не публічны, а выключна асабісты. Як, напэуна, пакутуюць звяры, змушаныя штодня карміцца навідавоку ў зайдрослівага натоўпу гледачоў! (У выпадку з Машай было тое самае, адно што ўдалося зменшыць цікаўную зграю на аднаго гледача.) Пітону лягчэй: добра падсілкуешся і да наступнага абеду - цэлы месяц.

Яда, безумоўна, рэч інттымная. Невыпадкова мужчына запрашае жанчыну разам павячэраць: ад супольнай трапезы недалёка да супольнага ложка. Калі ты ясі з кім-небудзь, робішся яму амаль як брат. Каб ты разам з мядзведзямі з'еў Машу, мог бы цяпер гэтаксама выцягнуцца пад скалой, бо стаў бы для іх сваім. Або каб у касалапай кампаніі пераведаў адвячоркам на Радаўніцу вясковыя могілкі, дзе на кожным грудку стаіць чарка з размаітымі закускамі, якімі спрадвеку любяць у гэты дзень частавацца пасля людзей полацкія мядзведзі, памінаючы чалавечых, а мо і сваіх продкаў.

Дарэчы, на тваім жыццёвым шляху ўжо была магчымасць раздзяліць з мядзведзямі харч.

Калі заплюшчыць вочы і падставіць твар сонцу, вельмі лёгка аднавіць палескі ландшафт, хуткую Гарынь і ваш памаранчавы намёт на беразе. Надвечар на тым баку глыбокай, але вузкай ракі з лесу выйшаў мядзведзь. Буйны, ахайны і бадзёры, ён годна рэпрэзентаваў сваю папуляцыю, а накіроўваўся, найверагодней, на недалёкі пчальнік, з гаспадаром якога меў гешэфты.

Аматар мёду ў роздуме пазіраў на намёт і нетутэйшую публіку, што заступіла яму дарогу. Роздум доўжыўся, пакуль з-за павароту не паказалася, выючы сірэнай, баржа-самаходка, якія тады яшчэ нястомна шнуравалі па Гарыні. Мядзведзь нехаця адступіў у прыбярэжны падлесак, аднак у сутонні з'явіўся зноў і, дэманструючы паважнасць намераў, наблізіўся да саме вады, прычым нават пакратаў яе лапаю.

Замест таго каб пранікнуцца клопатам ляснога брата, вы расклалі каля намёту вялікае вогнішча, але імпэту збіраць і падкідваць у агонь дровы вам хапіла ўсяго да другой гадзіны ночы, а тады, захмялелыя ад крынічна чыстага паветра, а таксама ад аднаго чысцюткага, як сляза,

прадукта аўтаконнага вырабу, вы дружна ўзяліся важыць носам табаку. Мядзведзь стаічна чакаў і быў узнагароджаны: перш чым залезці ў намёт ды адключыцца, вы яшчэ здолелі скаардынаваць бураму падарожніку маршрут, пакінуўшы яму на пні за сотню метраў убаку бохан «Нарачанская» хлеба і пару бляшанак згушчонкі. Раніцой пачастунак знік, а вільготны прыбярэжны пясок збярог выразныя, надзвіва падобныя да чалавечых пяціпалія слядышы. Нехта з вас, памятаеца, узгадаў з гэтае нагоды тамтэйшае паданне, што даўней мядзведзі былі людзьмі, а можа, і наадварот.

Пад ракурсам сённяшніх падзеяў тая прыгода выглядае зусім іначай. А што, калі ты страціў унікальную магчымасць твар у твар сустрэцца са сваім будучым увасабленнем, пасля чаго твой лёс мог бы крута змяніцца і, верагодна, ты даўно ўжо перажыў бы рэінкарнацыю...

Наастачу - апошняя з вядомых табе «мядзведжых» гісторыяў - зноў, як і першая, пра педагога, гэтым разам пра настаўніцу расейскай мовы, прысланую ў заходнебеларускую каталіцкую вёску. Тая сціплая працаўніца на ніве народнай асветы несла ўсёнкам тутэйшаму люду свято свайго «великого и могучего языка», несла ахвярна і самааддана, але нядоўга: у сцюдзённую каляндную ноч на снезе ў беларускім лесе ад жанчыны-педагога засталіся толькі спярэшчаныя «двойкамі» вучнёўскія спыткі ды арэнбургская пуховая хустка. Пазней мужчына выкладчыца стане героям балады папулярнага айчыннага барда, але там, як і ў кожным мастацкім творы, ёсць прынамсі дзве невялікія недакладнасці: насамрэч настаўніцу прыслалі не з Бійска, а з Валакаламска, а з'елі яе на святочную вячэрну не нацыяналістычна настроеныя санітары лесу - ваўкі, а мядзведзі-патрыёты, што ты мусіш канстатаваць з пачуццём глыбокага чалавечага смутку, мімаходзь заўважаючы паміж настаўніцай расейскай мовы і расейскай дзяячынкаю Машай нейкую лёгкую містычную сувязь.

Згадка пра прыезджу ўздалёк выкладчыцу братняе мовы наводзіць на думку пра падарожжы, якія, пакуль ты ў чалавечай іпастасі, займаюць у тваёй іерархіі каштоўнасцяў надзвычай высокое месца - напэўна, з тae прычыны, што адзін з тваіх продкаў належала да вандроўнага цыганскага племя. (Між іншым, якраз цыганы, паводле згаданага нядоўна палескага падання, і былі раней мядзведзямі, або мядзведзі былі цыганамі.)

Нарадзіўшыся ў бурай шкуры, ты відавочна атрымаеш прынцыпова іншыя магчымасці вандраваць па свеце. З аднаго боку, здымаеца з парадку дня пытанне фінансаў, затое, з другога, падарожніца Ѹявяждзеца на сваіх чатырох, што, зрешты, больш пазнавальна і карысна для здараўя. Гэта значыць, вырушиўшы ўвесну з-пад Менска і перасоўваючыся пераважна начнымі перабежкамі, Каляды можна будзе сустрэць недзе пад Лісабонам. Паглядзіш, як жывуць твае заходнезўрапейскія суродзічы, а мімаходзь высветліш, на якой мове яны гавораць: ці то на адной - незалежна, з-пад Докшыцаў паходзіш ці з-пад Жэневы - ці то ў кожнай краіне мова свая, а для міжнародных сувязяў існуе нейкі мядзведжы «інгліш».

Але цікава, як ты збіраешся перасякаць дзяржаўныя межы і, найперш - надзейна перакрытую заходнюю мяжу тваёй дзяржавы,

патрыётам якой ты, верагодна, застанешся і ў мядзведжай іпастасі? Перспектыва быць расстраляным на кантрольнай паласе як пераапрануты вораг сваімі ж хлопцамі з зялёнымі пагонамі цябе прываблівае мала.

Застаўца падарожжы праз слаба кантраляваныя ўсходнія рубяжы краіны, на якіх дзеля пачатку варта будзе наладзіць абследаванне вашага колішняга этнічнага абшару, што на ўсходзе сягае, як вядома, далёка за Смаленск. На поўнач дарога таксама адкрытая: з полацкіх лясоў за тыдзень ты, не надта спяшаючыся, дасягнеш запаведнага пушкінскага Міхайлаўскага, затрымаешся на колькі дзён у тых паэтычных мясцінах, каб сустрэць для натхнення якую-небудзь сваю Машу або, на горшы выпадак, Арыну Радзівонаўну, і рушыш далей, на Лугу і Санкт-Пецярбург - шляхам, які не адолеў напалеонаўскі маршал Удзіно і які некалі ў адваротным кірунку мераў штолета сваімі шырокімі крокамі твой знакаміты суайчыннік і зямляк Ян Баршчэўскі, што меў сантымент да мядзведзяў, а таму, мяркуючы па шматлікіх паспяховых вандроўках праз лясы, карыстаўся выдадзенай імі «ахоўнай граматай».

Ну, здаецца, з проблемамі і рацыёну, і бязвізовых падарожжаў ты з большага разабраўся, але непазбежна паўстае новая, не менш хвалюючая - зімовая спячка.

Неабавязкова быць яйкам на патэльні, каб уявіць, як атрымліваецца яечня. Ты ведаеш рэсурсы свайго цела і духу і цешышся імі, як музыка-віртуоз радуецца роднаму інструменту, цалкам усведамляючы ягоныя магчымасці. Ты ўяўляеш, як надыходзіць верасень. Ты ўжо дасходчу наеўся суніцаў, чарніцаў, малінаў, тваіх улюбёных буякоў-дурніцаў. Натуральна, што, паводле спаконвечнай мядзведжай традыцыі, сам ты ягадаў не збіраў, а цярпліва чакаў, пакуль ягадніцы набяруць поўныя вёдры. Потым па-гаспадарску палохаў руплівых жанок і спакойна ласаваўся сумленна заробленым дэсертом, а калі хтосьці не пагаджаўся з законнай экспрапрыяцыяй, твой абед рабіўся больш разнастайным.

Назапашаны за лета тлушч адпалірецца восеніскімі арэхамі і жалудамі, тузінамі гладзенікіх грызуноў і, калі пашанцуе, кім-небудзь яшчэ, але гэта ўжо твая гастронамічная таямніца. Урэшце трэба ладзіцца на сон; як след адаспацца за зіму - любата, і тут бурыя мядзведзі маюць велізарную перавагу перад сваімі белымі сваякамі, бо на радзіме ў апошніх такі калатун, што асабліва не разаспішся. А добры здаровы сон, як пісаў нехта з класікаў, - найлепшая страва на банкеце жыцця, пагатоў гэтая страва павялічвае працягласць самога банкету. Мядзведзь у сярэднім жыве гадоў дваццаць, але калі шанаваць сябе і паўнавартасна адпачываць ва ўтульным высланым імхом бярлогу ад падарожжаў, дзяўчынак Машаў ды іншага летняга клопату, то можна, відаць, дацягнуць і да трывіцця.

У тваёй лясной старонцы кожны сабака ведае, што праціраць вочы і выходзіць пасля зімы на людзі ў мядзведзяў зазвычаена на Звеставанне, якое, паводле грыгарыянскага календара, прыпадае на 25 сакавіка. Такім чынам атрымліваецца падвойнае светлае свята, што проста вымагае з'есці на полуздзень каго-небудзь больш істотнага за сусліка.

Аднак вось што архіважна: ці спіць з табою твая мядзведзіца, а як спіць, то колькі прыкладна разоў вы прачынаецеся, каб за кошт

запасных калорыяў аддацца любові і зноў, пяшчотна абняўшыся, адчаліць у спакойнае мора мядовага сну, дзе цябе чакаюць зялёныя выспы, густа населенныя разнастайнай спажыўнай фаўнай і нечаканымі прыгодамі.

Дык усё ж ці спіць разам з табою твая бурая, з белаю плямкай на грудзях сяброўка?

Зразумела, чаму глуха маўчаць пра гэта энцыклапедычныя даведнікі савецкага часу, калі сексу не было ні ў гарадах і вёсках, ні ў неабсяжных палах і лясах тваёй шчаслівай радзімы. Але ж неяк ты зазірнуў у энцыклапедыю часоў незалежнасці і высветліў, што там праблема парамейшаму пакідаецца за кадрам. Калі твая мядзведзіца і сапраўды ўзімку смокча лапу асобна - яўны непарарадак, і ты яшчэ падумаеш. Вядома, ад устрымання яшчэ нікто не памёр, але нікто і не нарадзіўся...

Ты ўздрыгваеш, адчуўши на плячы нечую цяжкую руку або лапу. Не, гэта не гаспадар валъеры, а ўсяго толькі працаунік звярынца - дзяцюк з круглымі шчокамі ды яшчэ не зусім шыzym носам (фізіагноміка падказвае, што наступнага разу ён можа нарадзіцца хамяком).

Звярынец зачыняеца? Тады ў цябе адна невялікая просьба: вось грошы, няхай белыя мядзведзі з'ядуць заўтра лішнія дзесяць кілаграмаў добрага мяснога філе, толькі скажыце, калі будзе кармленне, каб прыйсці парадавацца разам з імі.

І апошніе: чаму пустуе клетка бурых мядзведзяў? Былі на кіназдымках? Чаму былі?

Верагодны хамяк напружана маўчыць. Здаецца, яшчэ крыху, і будзе чуваць, як у ягонай галаве варушацца думкі. Нарэшце ён збянтэжана мармыча пра няшчасны выпадак з рэжысёрам. Толькі рэжысёрам. Значыцца, аператара чатырохлапыя акторы пакінулі, каб той мог зняць фінальныя кадры жыцця свайго калегі?.. Лагічна.

Аднак табе ўжо бракуе часу ацаніць атрыманыя наастачу ўсцешлівія звесткі. З няўхільнасцю навальнічнае хмары насоўваеца хвіля, якой ты чакаў і баяўся.

Трымаючы ў руцэ біклажку з пакінутым глытком, ты падыходзіш да тоўстых жалезных прэнтаў мядзведжае валъеры, і тваё сэрца падае ў глыбокую студню. Але не ад страху: стары белы мядзведзь падымаецца і, з годнасцю пацягнуўшыся, таксама ідзе да агароджы. Дзве спельяя чарнаслівіны знаходзяць твой замглёны блакітнай слязінаю позірк, і час спыняеца.

Бывай, стары бялун! Самае лепшае, што твой маўклівы суразмоўца мог бы зрабіць зараз для цябе - пералезі цераз загародку, каб ты з сям'ёю яго з'еў. Магчыма, калі-небудзь так і станеца, але пакуль у яго, уладальnika шэрай кепуркі і бліскучай біклажкі, яшчэ ёсьць колькі справаў, што вымагаюць чалавечае іпастасі. І калі гэта не плён запаленай фантазіі, калі ў мінульым жыцці ты сапраўды вучыўся ў БДУ імя Леніна, ведай: гэты белы чалавек ніколі не забудзе ні смаку «Портвейна розового крепкого» праз саломінку, ні Машы, якая, пасля тваёй герайчнай смерці ў бai з афрыканскімі мааістамі, атрымала вольную, ні таго, што Мбамба быў добрым сынам і ніколі, нават пасля трэцяй пляшкі, не гуляў, як легкадумныя белыя аднакурснікі, у карты на

штаны, бо трymаў у памяці запавет бацькі, героя барацьбы супроть каланізатораў і аматара вострых прыправаў, - толькі штаны адрозніваюць адукаванага чалавека ад дзікуна...

Жалезная брама звярынца з мілагучным рыпеннем зачыняецца за табой. Ты адчуваеш, што хочаш сказаць сваім двухногім братам-людзям нешта важнае. Ты хочаш сказаць ім, каб заўсёды памяталі: выходзячы са звярынца, радуйцеся, што можаце вярнуцца сюды не толькі наведнікамі.

KAMUNIKAT.org

Полацкія апавяданні

**Малекула
Я марыў стаць шпіёнам
Рыба і іншыя
Рэквіем для бензапілі
Мой знаёмы забойца Сяргей
Вова Цымерман
Працтвы Розы Герцыковіч
Інтэрнат
Гарэла съвечка
За што Авін забіў Кавеля**

Малекула

Магчыма, вы таксама памятаеце наведу Сомерсэта Маэма пра рудога жабрака з выпаленых сонцам вулачак і пляцаў Веракруса. Сюжэты маюць уласцівасць паўтарацца, але ў маёй гісторыі не будзе ні цяжкіх чорных грыфаў, ні тугога партманета, ні ветлівай кастыльскай формулы адмаўлення «Dispense Usted por Dios»*, а Маэм узгадаецца толькі таму, што працягнутая рука жабрачкі з полацкага Спасаўскага манастыра будзе дакладнай копіяй намаляванай ангельскім калегам кіпцястай птушынай лапы, у якую ператварылася рука няздзейсненага пісьменніка.

* Бог падасць (гішп.).

Бываючы ў Полацку, я звычайна наведваюся сюды, каб пераканаць сябе, што хоць нешта ў гэтым свеце мяняецца на лепшае, бо цяпер у манастырскім Крыжаўзвіжанскім саборы пахне ладанам, а ў часы майго дзяцінства навакольныя жыхары, парабіўшы перабойкі, трymалі ў занядбаным храме свінняў. Праўда, аргумент гэты не бездакорны, таму што тады на ўтравельных прыступках не дзяжурылі дзесяткі два жабракоў з пакладзенымі ля ног падранымі шапкамі ці расплюшчанымі скрынкамі з-пад абутку.

Кіпцястая лапа належала жабрачцы гадоў на шэсцьдзесят, апранутай, нягледзячы на ліпеньскую спякоту, у страшэнна брудны восеньскі палітон, які даўно ўжо забыўся, што такое гузікі. У яе былі нямытыя, напэўна, ужо колькі месяцаў валасы загадкавага колеру і гэткага ж колеру вочы, якія таксама хацелася называць нямытымі.

Мне цяжка падаваць жабракам каля храмаў. У падземных пераходах - зусім іншае: можа, з тae прычыны, што вулічныя жабракі спадзяюцца адно на тваю шчодрасць, не шантажуючы цябе абвязкамі перад Усявышнім. З такімі не надта дабрачыннымі думкамі я падняўся па ўсходах у пустэльнью свежасць сабора, але каля шапіка са свечкамі нешта змусіла мяне азірнуцца на жабракоў.

Калісьці я ўжо бачыў дзве такія малінавыя плямы на шыі...

Калісьці я ведаў, да чаго яны падобныя...

Падлога гайданулася ў мяне пад нагамі.

Калісьці я... цалаваў іх...

Некалькі імгненнія памяць дзейнічала, як відэамагнітафон, што перакручвае назад патрэбную касету, а потым я ўбачыў Дзвіну, у якую разам з Сафійкай глядзелася яшчэ незройнаванае барока сабора святога Стэфана.

У тыя гады Дзвіну нельга было ўяўіць без задзвінскай вар'яткі Юлькі, што ўлетку, «каб наша рэчачка не высахла», вёдрамі цягала на бераг ваду з калонкі. Знямогшыся, яна сядала на траву і, баязліва паглядаючы на рыбакоў, зацягвала сваю ўлюблённую песню пра Лілю.

На бірагу сідзела Ліля,
А радам с нею капитан... -

выводзіла Юлька тонкім дзяцінным галаском, які, відаць, толькі і мог існаваць у яе выпетраным целе. Далей песня рабілася журботнай:

Уж год прашол, марак ні едзіт,
А Ліля к берагу ўсё йдзёт...

Ніхто з нас тады не ведаў, што Юлька звар'яцела яшчэ перад вайною - пасля допытаў у колішнім кляштары бернардзінаў, дзе, не вытрываўшы, падпісала штосыці страшнае пра кахранага хлопца, якога «варанок» павёз у невараць у тую самую ноч, калі Юльку адпусцілі дадому. У нашым дзяцінстве дарослыя былі не надта ахвочыя да такіх успамінаў, хоць Юльку шкадавалі і не давалі ёй памерці з голаду.

Фінал у песні быў трагічны:

Красотка Ліля утанула,
Яе уж большэ ні відно.

Юльцы выпаў лёс яе герайні. Аднойчы вудалі налі і спявачцы чарку гарэлкі, і яна, канчаткова ўвасобіўшыся ў вобраз сваёй Лілі, кінулася каля чыгуначнага моста ў Дзвіну.

Пустая, зарослая вышэй вокнаў крапівою і здзічэлымі парэчкамі Юльчына хаціна палохала вока на пачатку той вуліцы, дзе жыла Аня Шадурка, найпрыгажэйшая дзячына майго класа.

Вядома, Аня адно здавалася мне такой, бо калі я гляджу на выпускное фота нашага 8-га «А», дык знаходжу тварыкі значна прыгажэйшыя. Напрыклад - выдатніцы Светкі Цімафеевай, той самай Светкі, якую праз гадоў дваццаць я сустрэў каля менскага гатэля «Планета» і ўзрадавана прапанаваў дзе-небудзь пасядзець, на што аднакласніца адказала, што можа са мной і пасядзець, і паляжаць, але гэта будзе каштаваць са скідкаю трыццаць баксаў.

Рэч у тым, што Аня першая ператварылася ў жанчыну - з налітымі грудкамі-яблыкамі, з тонкай таліяй, стройнымі і заўсёды загарэлымі нагамі і вачыма зялёнага колеру, у глыбіні якіх плавала нешта такое, што зноў і зноў прыводзіла іх уладарку ў мае сны.

Аня была гімнастка, кандыдатка ў майстры спорту, і ўвесь час працадала то на спартовых зборах, то на спаборніцтвах, пасля якіх на школьніх лінейках яе называлі нашым гонарам, а настаўнікі спраўна выстаўлялі ёй за чвэрць тройкі, бо часу на падручнікі Ані не хапала. Неяк яна, не паспейшы з'ехаць на чарговае першынство, трапіла на кантрольную па гісторыі і спісала з разгорнутага на калёнях падручніка ў свой сшытак, што значэнне паўстання на браняносцы «Пацёмкін» у тым, што маракі здаліся румынскім уладам.

У восьмым класе пяцёркі Аня мела выключна за фізкультуру і маляванне. Чаму - за маляванне, мы даведаліся, калі ўбачылі, як яна сядзе за школай на матацыкл нашага настаўніка. Аднак неўзабаве маствацкія здольнасці пакінулі Аню, ператварыўшы пяцёркі ў звыклыя траякі. У студэнта кааператыўнага тэхнікума Мішкі Яжэвіча з майго двара не было матацыкла «Ява», затое былі магнітафон з добрымі запісамі «бітлоў» і «ролінгаў» і дубальтовы польскі намёт памаранчавага

колеру, што, як звысаку казаў нам гаспадар гэтага багацца, адразу здымаў праблему хаты.

Пасля тых летніх вакацыяў я вярнуўся ў школу, ужо маючы першы мужчынскі досвед. Пазбягаючы лішніх дэталяў, скажу, што маёй настаўніцай была сяброўка стрыечнай сястры, кірпатая жыхарка горада Ленінграда Зінка, якую штогод прывозілі ў бабуліну вёску і з якой мы з маленства разам мыліся ў цётчынай лазні, пакуль аднаго разу не зауважылі, што мыцца такім манерам далей нам нешта замінае. Дарэчы, Зінчыны ўрокі распачаліся на сухім, з прыліпкім бярозавым лісцікам палку ў той самай лазні і паўтараліся штодня, пакуль цётка ледзьве не заспела нас на гарачым, сабраўшыся гнаць у лазні самагонку.

Цяпер я глядзеў на Аню ўжо зусім іншымі вачыма. Начамі мне сніліся пакутлівыя сны, як я кранаю яе грудзі і праводжу рукой па залацістых валасках загарэлых ног, як мы ўзасос цалуемся, а потым, задыхаючыся, любімся - то на лазенным палку, то ў замацаваным за нашым класам кабінцы біялогіі, дзе з шафаў за намі ўважліва назіраюць два шкілеты. Мяне (не ў сне, а наяве) заўсёды займала праблема: штучныя гэта шкілеты ці яны калісьці належалі жывым людзям, якія вось гэтымі косткамі елі, пілі і абдымаліся ў ложку. Яшчэ, як памятаю, мы спрабавалі высветліць, ці адрозніваецца чым-небудзь істотным жаночы шкілет ад мужчынскага.

Прачынаючыся пасля тых сноў, я даваў сабе слова, што не пазней за сёння прапаную Ані ўвечары сходзіць у парк на новы атракцыён «Пятля Несцерава», але па дарозе ў школу падступна выплывала якая-небудзь нявыпраўленая тройка па алгебры або чацвёрка па гісторыі, і дата пачатку рашучых дзеянняў зноў пераносілася.

Аня была па-жаночаму назіральнаў, і ўсё скончылася тым, што аднойчы на перапынку яна сама папрасіла мяне затрымацца пасля заняткаў у кабінцы. На апошнім уроку геаграфіі я ўжо амаль не чую настаўніка, а думаў, як запрашу яе ў парк, спытаюся, ці чытала яна Эміля Заля, і паведамлю, што яе радзімъя плямкі падобныя да Новай Зеландыі.

Калі ў кабінцы біялогіі апрача нас засталіся толькі шкілеты, мой сцэнарый быў безнадзейна перакрэслены. Аня - у кароткай жоўтай сукеначцы з тонкім зялёным паяском - узяла мяне за руку і сказала, што я свой хлопец, а таму заўтра павінен прыйсці да яе дадому, дзе маці не будзе, бо яна з'ехала ў Стайрапаль, а бацька ніколі не хадзіў на бацькоўскія сходы і мяне не ведае, а таму паверыць, калі я скажу, што мой старэйшы брат ідзе ў войска і што ў суботу мы запрашаем яе, Аню, на праводзіны, і мая мама прасіла перадаць, што пакідае яе пад сваю адказнасць начаваць у нас, бо мы жывём ажно ў ФРГ (з нашага тагачаснага слэнгу ФРГ перакладалася як Федэратыўная Рэспубліка Грамы і азначала самую далёкую полацкую ўскрайніну).

У мяне ніколі не было ні старэйшых, ні малодшых братоў, але назаўтра я падыходзіў да Анінага дома дакладна ў прызначаны час, бо нарэшце пачалася дыфузія сноў і рэальнасці: на вуснах у мяне гарэў яе ўчарашні, пакінуты пад наглядам шкілетаў і неверагодна смачны ад памады пацалунак з прыкусам, а каламутнае адчуванне таго, што мяне выкарыстоўвалі як хлопчыка на пабягушках, не здольнае было

перамагчы грахоўна-салодкага пачуцца дарослай мужчынскай разбэшчанасці, народжанага Аніным абяцаннем разлічыцца са мною адразу пасля выхадных. Я жадаў яе, і пляваць мне было на гэтыя міфічныя праводзіны ў войска і на міфічнага брата, якога звалі Мішкам Яжэвічам, і на вульгарнасць яе абяцанкі, і на папярэджанне, што на двары ў іх злы сабака, які аказаўся ўкормленым ваўкарэзам, ад якога я ледзьве ўратаваўся, кінуўшыся назад у весніцы.

Анін бацька быў макароннік. Тады італьянцы трапляліся ў нас так рэдка, што макароннікамі называлі выключна прапаршчыкаў савецкай арміі. Па-змоўніцку міргаючы мне, Аня ўтаймавала ваўка рэза і паклікала бацьку. У вялізным калідоры пахла мышамі і нечым ядомым. Пры сцяне стаяў штабель скрынак, на адной з якіх было сапраўды напісана: макароны. Тамсама, у калідоры, прапаршчык Шадурка, з-за плячэй якога Аня ўсяляк дапамагала мне вачыма, і выслушала маю старанна адрэпетаваную хлусню, пасля чаго моўчкі пасунуўся ў глыб дома. Зачыніўшы дзвёры, Аня захікала і прыціснулася да мяне. Я пацягнуўся да яе вуснаў, але ў доме пачуліся крокі, жаласнае мяўканне, і прапаршчык са словамі: «Лаві мышэй, блядушка», выкінуў у калідор котную рыску.

Разлік адбыўся ў панядзелак у кватэры Анінай сяброўкі з гімнастычнай секты.

Аня сустрэла мяне ў прывезенай з замежных спаборніцтваў смарыдавай сукенцы з залацістымі маланкамі на рукавах і кішэнях. Магнітафон зядадаў і рваў стужку. Ціха выляяўшыся, Аня апошні раз пstryкнула пераключальнікам і павярнулася да мяне. «Ты хоць умееш?» - запыталася яна, страсянуўшы светлымі валасамі стрыжанай русалкі. «Што?» - бязглазда адказаў я. «Джыгі-джыгі», - засмяялася яна, сцягваючы цераз галаву сукенку.

Пад сукенкай на ёй не было анічога, апрача двух трохкүтнікаў: большага - сляпуча белай незагарэлае скуры і меншага - густых жарых кудзерак.

Думаю, што, нягледзячы на бесцырымонную Аніну падмогу, мяне напаткаў бы поўны правал, але, ужо згараючы ад сораму і няневісці да свайго бездапаможна выцягнутага на канапе цела, я інтуітыўна заплюшчыўся і ўявіў сябе на лазенным палку з ленінградской бессаромніцай Зінкай. Там, на палку, усё атрымалася аўтаматычна, і я нават адчуў пах бярозавых венікаў і мулкасць дошак пад каленямі. «Толькі не адразу, цярпі, цярпі...» - усцешана зашаптала Аня, калі я ўжо не баяўся расплюшчыць вочы, і выгнулася так, што радзімыя плямкі апынуліся якраз наступаць маіх вуснаў. Я з лёгкім страхам дакрануўся да іх і яшчэ паспей здзівіцца, што плямкі халодныя, як ваконнае шкло.

Калі мы апрануліся, я па-мужчынску ўпэўнена правёў па іх пальцамі і нарэшце падзяліўся сваім геаграфічным адкрыццём: «Ты ведаеш, яны падобныя на Новую Зеландыю». «Ну насмяшыў, - адказала Аня і кіунула на вывадак парцалянавых слонікаў, за якім на серванце стаяў будзільнік. - Зматваемся, а то Ленчына маманя можа раней прыцягнуцца». Выправоджваючы мяне з кватэры, мая другая жанчына папярэдзіла: «Мішка даведаецца - з-пад зямлі дастане».

У аўторак на заняткі я не пайшоў. Я хацеў, каб здарылася адно з двух: або няхай Аня кожны дзень сцягвае перада мной сукенку, альбо няхай яе назаўсёды забяруць куды-небудзь у гімнастычную зборную СССР у Москву.

У сераду маці пагнала мяне ў школу, дзе высветлілася, што Шадурка і праўда паехала на нейкія спаборніцтвы і ў цэлым горадзе нашу таямніцу цяпер ведалі толькі два шкілеты, якія з гэтае прычыны выклікалі ў мяне ледзьве не замілаванне.

Вярнулася Аня за пару дзён да зімовых вакацыяў. Яе з'яўленне ў класе ўразіла нават ціхага дэбіла Дзіму Чыкіна, якога не адпраўлялі ў спецшколу дзеля таго, што ягоны бацька быў дырэктарам аўтарэмзавода. Аня, чаго раней з ёю ніколі не здараляся, па чарзе абыходзіла ўсе сталы і, цалкам ігнаруючы дзяўчынак, з кожным з хлопцаў віталася па імені. «Прывет, Вова, - прамовіла яна такім абыякава-бескалерным голасам, што мне зрабілася ніякавата. - Прывет, Дзіма, я табе жвачку прывезла...» Гэтую дзіўную працэдуру перапыніў прыход нашага фізіка Юліяна Людзвігавіча, што меў мянушку Кулон.

Далей падзеі разгортваліся надзвычай імкліва. Не паспей Кулон кагосьці выклікаць, як Шадурка падняла руку. «Што ты хочаш, Аня?» - запытала фізік, абсолютна, як і мы, упэўнены, што Аня можа хацець чаго заўгодна, але толькі не ісці да дошкі. «Юліян Людзвігавіч, я малекулы бачу», - усхвалявана абвясціла Аня. Па кабінцы прашамацеў смех, які змяніўся насцярожаным маўчаннем. «Сядай, Шадурка, гэта не смешна», - сказаў Кулон, і ягоная рука з асадкай папаўзла па журнальным спісе.

Аня села, але адразу зноў падняла руку, прычым, быццам першакласніца, якой карціць атрымаць пяцёрку за вывучаны вершык, цягнула яе ўсе вышэй і вышэй. Кулон падняў вочы. «Што яшчэ, Шадурка?» «Юліян Людзвігавіч, я ўжо атамы бачу, - захлынаючыся ад радасці, загаварыла Аня. - Чэснае камсамольскае. Вось, вось, лётаюць...» Яна выбегла з-за стала ў праход і паказвала пальцам у паветра.

«Нармалёва», - прысвінтуў нехта з «камчаткі». Кулон асцярожна ўзяў Аню пад руку і вывеў з класа.

Аню лекавалі ўсю зіму і вясну: спачатку ў былым бернардзінскім кляштары, дзе перад вайною выбівалі прызнанне ў Юлькі, а ў пяцідзесятага гады адчынілі абласную вар'ятню, потым - дзесяці ў Падмаскоўі.

У дзесятым класе наша парачка шкілетаў зноў убачыла Аню. Яна ніколі ні з кім не загаворвала. Яе не выклікалі адказваць і вызвалілі ад выпускных экзаменаў. Яна не ездзіла на зборы і чэмпіянаты і прыкметна пакруглела. Паміж сабой мы са шкадобаю называлі яе Малекуляй. Мы даўно ведалі, што на апошніх у Аніным жыцці спаборніцтвах пасля п'янкі яе згвалілі трэнеры. Трох ці чатырох пасля гэтага пасадзілі.

Калі Аня па-ранейшаму бачыла малекулы і атамы, дык вырашыла пра гэта маўчаць. Адзіны чалавек, каму яна магла даверыць сваю таямніцу, быў Мішка Яжэвіч, бо ён, як ні дзіўна, не кінуў з ёю сустракацца і часам чакаў яе пасля ўрокаў на лавачцы каля школьнага саду. Іх разам з памаранчавым намётам бачылі то на дзвінскім беразе за Сафійскім саборам, то ў чыгуначнай лесапасадцы, дзе за год да гэтага

знейшлі выкінуты з маскоўскага цягніка поліэтыленавы меж з трупам нетутэйшай жанчыны. Старэйшыя хлопцы з нашага двара з зайздрасцю казалі, што Мішка ўладкаваўся, як кароль: трахае дурніцу і галава ні пра што не баліць.

Прыехаўшы праз год з Менска дадому, я ўбачыў Мішку Яжэвіча з маладой жонкаю і дзіцячай каляскай. Малекулы ў горадзе не было. Яе бацьку-макаронніка хацелі пасадзіць за крадзяжы, і ён прадаў дом і з'ехаў у Струрапаль. Разам з ім паехала і Аня, якая перад тым праца вала прыбіральшчыцай у цырульні «Ландыш», што насупраць цяперашняга помніка Францішку Скарину.

Гадоў праз дзесяць пасля тых падзеяў Мішка Яжэвіч заснаваў кааператыву, што вырабляў жаночыя паясы, і збудаваў сабе на ціхай заможнай вуліцы двухпавярховы катэдж. Яшчэ гадоў праз дзесяць мне расказалі, што аднойчы Мішка не вярнуўся ўвечары дахаты і раніцою міліцыя павезла ягоную жонку ў лес пад Лепель. Апазнаць Мішку ў выцягнутым са спаленага «фольксвагена» абгарэлым трупе ўдалося па верхній сківіцы з залатымі зубамі.

І без таго цяжкія хаўтуры былі азмрочаныя двумя вусцішнымі здарэннямі. Па-першае, у фатографаў ніяк не атрымліваліся здымкі на жалобны партрэт: пасля павелічэння добрых, здавалася б, фатаграфіяў твар нязменна выходзіў чорны. Нехта падрадзіўся зрабіць партрэт са здымка ў замежным пашпарце, але атрымалася яшчэ горш: на месцы вачэй выступілі чорныя кругі, а на шыі - белы пасак накшталт вяроўкі. Другое здарэнне было яшчэ жудлівейшае: калі рыхтаваліся апускаць труну, у магілу спрабавала кінуцца нікому не вядомая п'янай жабрачка, што збирала на кладах пустыя пляшкі.

У фінале маёй гісторыі Маэм зноў будзе прадстаўлены толькі кіпцястай птушынаю лапай.

Я не спытаюся ў гэтай старэйшай ад мяне гадоў на дваццаць істоты, ці памятае яна Мішку. У мяне не знайдзеца буйной купюры, каб пакласці ў яе зашмальцаваную мужчынскую кепурку з абразком святой Еўфрасінні. А калі б смуглым ад бруду пальцам і заманулася скамечыць мой даляр у маленькі шарык, каб яго праглынула птушка, дык грыфы ўсё роўна засталіся ў Веракрусе, а тут скакалі па непадмеценых прыступках адно съяцья манастырскія вераб'і.

Я марыў стаць шпіёнам

Сёння не будзем гаварыць ні пра паэта, якога амаль год трymаюць у турме за легкадумны вершык, ні пра чyесыці спаленыея партрэты, ні пра новыя арышты.

Давай уявім, што там, за вакном, звычайная для Эўропы прыпозненая вясна, і я раскажу табе якую-небудзь займальную гісторыю, штосьці такое, аб чым мужчына і жанчына, якія адчуле прыхільнасць адно да аднаго і ўжо не першы год адчуваюць яе да добрага чырвонага віна, могуць гутарыць зараз за столікам кавярні недзе там, дзе разлічваюцца кронамі альбо крэдытнымі карткамі.

Напрыклад?.. Напрыклад, калі пачынаць *ab avo**, паслухай, кім я марыў стаць у дзяцінстве.

* Літаральна «ад яйка»; з самага пачатку (лац.).

Зрэшты, я выказаўся не зусім дакладна. Мары вырастаяць на падмурку хоць нейкага жыщёвага досведу, а я збіраюся казаць пра свае першыя гады, калі толькі пачынаў адасабляць сябе ад навакольнага свету, калі дарослыя ўжо бралі мяне з сабою ў кіно (тэлевізараў на нашай вуліцы ды, пэўна, і ва ўсім горадзе тады не было), але кніга яшчэ доўга заставалася таямніцаю за сямю пячаткамі. Тут, згадзіся, трэба весці гаворку не пра асэнсаваныя мары, а пра своеасаблівяя сны наяве...

Калі ласка, бутэлечку ламбрускі. Што яшчэ? Два келіхі і попелку.

Так, менавіта пра сны наяве, тлумачыць якія мы павінны, зыходзячы не з іх літаральнага сэнсу, а паводле той самай методыкі, што і сны звычайнія, у якіх злойленая рыба абычае не рыбалку, а цяжарнасць, а пажар - грошы.

Калі ў такім узросце ў дзіцяці пытаюцца, кім яно хоча стаць, то вядуць дыялог з падсвядомасцю, а таму трохі дзіўна, што дзіцячым адказам на гэтае сакраментальнае пытанне не надавалі належнае ўвагі адэпты псіхааналізу.

Афіцыянт не спяшаецца, і з твайго дазволу я пачну з того, што выдатна памятаю не толькі тое, кім хацеў быць, але і тое, кім ні ў якім разе не хацеў. Прычым гэты антывыбар, у адрозненне ад выбару са знакам плюс, нярэдка, як гэта здараецца і ў свеце дарослых, быў аргументаваны значна лепей. Вытлумачыць, чым той і ці іншы чалавек табе не даспадобы, заўсёды, на мой погляд, прасцей, чым знайсці прычыны сваёй прыхільнасці.

Дык вось, гадоў з двух з паловай я быў перакананы, што ніякая сіла не змусіць мяне, як вырасту, зрабіцца следчым.

Следчым працаваў дзядзька Чаглей, які жыў у нашым драўляным доме праз сценку.

Дзядзька Чаглей прыехаў у Полацак з Сібіры, але ў той дзень, калі ён падхапіў мяне сваімі дужымі валасатымі рукамі пад пашкі і падкінуў над галавой, а я з гэтае верхатуры абсікаў яму бліскучы плех, у той дзень пра паходжанне нашага суседа, як і пра існаванне ягонай далёкае радзімы, я і не здагадваўся, а мой пругкі і трапны струменьчык нарадзіўся не ад нейкага перададзенага па генах асаблівага пачуцця да

сібіракоў або да міліцэйскіх следчых, а ўсяго толькі ад лішку радасных пачуццяў, што перапаўнялі маю юную істоту.

Тым не меней пасля гэтага бяскрыўднага здарэння дзядзька Чаглей да скону дзён знелюбіў мяне. Ён ніколі - дарма што сваіх дзяцей яны з цёткай Клавай, якую ўсе звалі Чаглеіхай, не дачакаліся - не пачаставаў мяне ні цукеркаю, ні марозівам, наогул нічым, апрача нязменна насупленага калючага позірку, якім апошні раз адарыў з труны пасля сваёй ранняе смерці ад хваробы са смешнаю называю «рак».

Малюочы гэтую псіхалагічную сітуацыю, можна знайсці безліч іншых дэталяў, аднак галоўную ролю ў майм рашучым нежаданні рабіцца следчым адыгралі не Чаглеевы п'янкі і не абванітаваныя жоўтыя вяргіні пад нашымі вокнамі, а - грыбы лісічкі, якія мама смажыла з цыбуляй і якія наш сусед прынцыпова не еў, заяўляючы, што ў іх у Сібіры такую смакату ўважаюць за паганкі і ўвогуле збіраюць адны баравікі. Помсцячыся сібірскім дзікунам за лісічкі, я і паставіў на прафесіі следчага вечны крыж.

Наступнай непрымальнаю ні пры якіх умовах была прафесія цырульніка. Тут мая непахісная наважлівасць вынікала з бацьковых аповедаў пра франтавога сябра, які ў нейкім венгерскім гарадку, паkul' мой тата-лейтэнант пазіраваў перад фотаапаратам, зайшоў у цырульню пагаліцца і прапаў. Потым тата разам з «нашым» патрулём знайшоў мёртвага сябра ў спіжарні - над тазам крыві і з перарэзаным ад вуха да вуха горлам.

Да пятага класа я наадрэз адмаўляўся хадзіць у нашую цырульню «Ландыш», і бацькі мусілі купіць ручную машынку і карнаць мае шорсткія кудзеры каля кухоннае пліты. Напоўнены цёмнай крывёю таз, відаць, адклаўся ў самой геннай памяці, бо ў мяне ніколі не паўставала дылемы: насіць бараду альбо не, і ніводнага разу ў жыцці я так і не зведаў, што значыць пагаліцца ў цырульні.

Але найбольш зацягта я не хацеў - не здзіўляйся - стаць кампазітарам. Я проста панічна баяўся гэтага, бо ў размовах бацькоў і іхніх знаёмых кампазітар быў нязменным пасмешышчам. На лавачцы каля дома ці ў нейкай застоліцы, паміж свежымі гарадскімі плёткамі і сакрэтамі марынавання гуркоў і памідораў, хтосьці абавязкова згадваў «нашага кампазітара», і хутка прысутныя клаліся ад рогату, зноў і зноў пераказваючы ту ю гісторыю і аздабляючы яе ўсё новымі маляўнічымі драбніцамі. Жанчыны паказвалі на дзяцей і трэслі на мужоў пальцамі, але засцярогі былі перастрахоўкаю: хоць малеча кшталту мяне і заходзілася ад смеху заадно з дарослымі, звязаць звесткі пра нейкую палюбоўніцу, пра пастаўленую ёй на адным месцы пячатку музычнай школы і пра мужаў пісталет, ад кулі якога кампазітар мог загінуць, аднак яму хапіла спрыту ўцячы і скавацца дзесяці ў Менску, звязаць усё гэта ў адзін ланцужок мы былі яшчэ не здольныя.

Ну вось нарэшце і віно. Такое? Тады - за тваё ўменне слухаць.

Развіццё тых падзеяў ва ўсім іх ужо міфалагізаваным трагікамізме я ўявіў класе ў восьмым, калі ў музычнай радыёперадачы назвалі прозвішча даволі вядомага і цяпер кампазітара і праз незачыненую дзвёры я міжволі падслушаў, як пракаментаваў паведамленне мой

бацька, чалавек наогул суровы і не надта гаваркі, але з несумнеўным талентам апавядальніка.

Той, каго называлі кампазітарам, у гады майго маленства працаваў дырэкторам гарадской музычнай школы, пісаў песні на вершы мясцовых паэтаў і круціў раман з афіцэрскаю жонкай. Як я зразумеў, звычайнім месцам іх спатканняў быў дырэктарскі кабінет, у якім дзеля такіх выпадкаў стаяла, як выказаўся мой бацька, дзяжурная канапа. Аднойчы на гэтай канапе кампазітар і паставіў сваёй пасіі там, дзе спіна пераходзіць у больш спакуслівую частку цела, казённую пячатку.

Цяжка сказаць, якая логіка штурхнула яго на гэты неардынарны крок: ці то раптам разгуляліся ўласніцкія інстынкты, ці то пячатка, як тая знакамітая чэхаўская стрэльба, мусіла «стрэліць» ужо з прычыны адной сваёй прысутнасці на месцы дзеяння. Але што б там ні было, на tym самым адмысловым месцы ў кампазітараўай абранніцы з'явіўся фіялетавы адбітак з надпісам: «Полацкая дзіцячая музычная школа». Надпіс, бяспрэчна, атрымаўся добра чытэльны, іначай муж-афіцэр не скапіў бы ўначы пісталет, і праштампаванай прыгажуні не трэба было б па тэлефоне папярэджваць кахранку аб небяспечы, а таму - ратавацца ўцёкамі, каб урэшце пераехаць у Менск, скончыць кансерваторыю, сапраўды зрабіцца кампазітарам і доўгі час не выступаць перад публікаю, пабойваючыся, што ў зале можа апыніцца афіцэр з пісталетам.

Карацей, кампазітарам у маленстве я не згадзіўся б стаць ні за якія гроши, нават за тыя, што бацькам ніколі не хапала, каб купіць мне ровар, на якім я, на свой сорам, так і не навучыўся ездзіць.

Затое мяне не трэба было ўгаворваць на вадалаза.

Згодны, давай вып'ем за маю першую мару.

Вадалазаў я ўпершыню ўбачыў, калі ў Дзвіне ўтапілася дзяўчына з суседняй вуліцы.

Яны прыязджалі ўранні на машыне-«казле» і марудліва, як на запаволеных кінакадрах, выгружалі на бераг сваё мудрагелістасе прычындалле. Найбольшае захапленне ў маёй душы выклікалі боты з таўшчэнымі алавянымі падэшвамі, якія мы не маглі нават зрушыць з месца, і круглы шалом з вялізнымі вачыма-ілюмінатарамі.

На трэці дзень дзяўчыну выцягнулі з дна і, закруціўшы ў брызент, некуды павезлі.

Вартайнік лодачнай станцыі дзядзька Мойша сцвярджаў, што за кожнага знайдзенага тапельца даюць вялікую прэмію. Прашамацела чутка, што дзеля гэтага вадалазы самі топяць людзей, чапляюць ім да ног камяні, а потым «знаходзяць» у прыкмечаным месцы.

Я не верыў. Я быў пэўны, што тапельцаў у Дзвіне не будзе бракаваць і без гэтага, і ўяўляў, як вырасту і буду гэтаксама абуваць цяжэзныя боты і шалом з ілюмінатарамі, да якіх пад вадой будуць падплываць і - вочы ў очы - глядзець на мяне дзвінскія шчупакі. Я буду добра шукаць тапельцаў і часта атрымліваць прэміі, а пасля - самавіта рассцілаць на траве газеціну, няспешна кроіць на ёй сала, не моршчачыцца піць з пляшкі з малінавай галоўкаю гарэлку і мачаць зялёны цыбульны хвост у горбачку солі. Кульнуўшы апошнюю чарку і са смакам дажаваўшы

цыбуліну, я буду закурваць і, як старэйшы вадала з дзядзя Коля, напяваць загадковую фразу: «Пара-па-бабам, пара-па-бабам...»

Апрача тапельцаў, я павінен быў знайсці на дне ракі яшчэ і жалезную скрынку грошай. Цікава, што тапельцы мне ўпарты не сніліся, а вось скрынку я бачыў у сне шмат разоў і да кладна ведаў, як яна будзе выглядаць: абраслая перлавіцамі і спавітая багавіннем, з пудовым іржавым замком і белым чэррапам са скрыжаванымі косткамі, акурат такім, які быў на трансфарматарных будках і які ў нас чамусыці называлі іванам іванавічам.

Тапельцы прысніца мне так і не паспелі, бо пасля таго, як дзядзьку Чаглея завезлі на могілкі, у нас з'явіўся новы сусед, а з ім і мая новая мроя.

Суседа, які пасяліўся на кватэры ў жонкі следчага Чаглея, звалі дзядзькам Жэнем, і ён працаваў паталагаанатамам. Вымавіць гэткае складанае слова, як і не менш складаную першую літару ягонага імя, я, вядома, не мог і таму казаў, што, калі вырасту вялікі, буду, як «дзядзя Зеня».

У дзядзьку Жэню мне не падабалася толькі адно: абсолютна неспасцігальнае нежаданне хоць раз узяць мяне з сабою на працу.

Усё астатніе страшэнна падабалася.

Падабалася, што ад суседа заўсёды струменіў пах адэкалону, які наводзіў на думку, што там, дзе дзядзька працуе, якраз адэкалон і робяць.

Падабалася ягоная жонка, цётка Таня, якая ўлетку кожны дзень купляла мне марозіві.

Падабаліся нават і не надта прыхільныя размовы, што круціліся вакол іхняе сям'і.

Дарослыем немаведама чаму абыходзіла, што дзядзька Жэня і цётка Таня нейкія «нераспісаныя».

На маю думку, не было нічога кепскага і ў тым, што яны «нераспісаныя», і ў тым, што, каб ехаць на адпачынак у купэ ўдваіх, дзядзька Жэня купіў у купэйны вагон не два, а чатыры білеты.

Яшчэ падабалася, што, калі на святы цётка Таня клікала маіх бацькоў да сябе пасядзець, на стале ў нашых суседзяў стаяла не гарэлка, а віно.

Ты ведаеш, я не забыў, як яны паміж сабою чокаліся. Кожны раз тройчы: спачатку звычайна, потым вось так, яе келіх зверху, а потым - зверху ягоны.

Яны абое былі высокія, станістыя і чарнявыя. Дзядзька Жэня насіў прыгожыя чорныя вусы, у цёткі Тані над верхнім вуснінай таксама прабіваўся цёмны пушок, які па часе абяцаў ператварыцца ў акуратныя вусікі. Я думаў, што, можа, з гэтае прычыны Чаглеіха і казала пра кватарантаў за вочы - «мае жыды».

Аднаго разу бацькі, кудысьці з'ехаўшы, даручылі клопаты пра мяне дзядзіжэневай жонцы і, калі мы пайшлі палуднаваць у сталоўку гарадскога Дома афіцэраў і цётка Таня замовіла несуветна смачнью, як мне здавалася, страву з экзатычнаю называю «шніцэль», а потым сустрэла сяброў і тыя запыталіся, ці не ейны я сын, а яна адказала, што так, ейны, і пацікаўлася, ці падобны я да яе, тады, памятаю, мне было

ніякавата зусім не таму, што такім чынам я сам таксама трапляў у лік «жыдоў». Я чуў лёгкі сорам, што гатовы адмовіцца ад родных бацькоў, але зрабіць з сабою нічога не мог: калі ў паталагаанатамы бяруць толькі «жыдоў», я згодны быў запісацца ў «жыды».

Усё на свеце канчаецца, прычым у дзяцінстве гэта адбываецца хутчэй.

Ці то паўплывала празмерная сакрэтнасць прапахлай адэкалонам дзядзіжэневай прафесіі, ці то прарасло пасяянае фільмамі пра «нашых» разведчыкаў зерне савецкага патрыятызму, але аднойчы я прачнуўся з цвёрдым намерам пайсці ў шпіёны. П'ем за нашых шпіёнаў!

Мяне вабіла не столькі рамантыка, як канкрэтнасць гэтага занятку.

У адрозненне ад духмяна-таямнічых сфераў дзейнасці паталагаанатамаў, тут усё выглядала ясна і проста, як яблык-антонайка з нашага саду.

Мяне і маю радыстку павінны былі скінуць з самалёта над Амерыкай, каб мы прабраліся ў галоўны амерыканскі штаб і ўкралі галоўны план атамнай бамбёжкі Савецкага Саюза. Ваганняў наконт кандыдатуры напарніцы не існавала: радысткай будзе маё першае мужчынскае захапленне - дачка дырэктара мамінай школы Людачка, з якой я ўпершыню сустрэўся чатыры гады таму на навагодній ёлцы. Наша ўзаемная сімпатыя аказалася такой моцнаю, што мы дружна намачылі штонікі і потым цэлы год я вымагаў ад мамы завязваць мне хустачку і авбяшчаў, што хачу быць Людачкай. (Гэты момант варта адцеміць: перш чым зрабіцца вадалазам, я імкнуўся пабыць жанчынай.)

Апусціўшыся на парашутах, мы з Людачкай пасяляемся ў маленькім брудным пакоі халоднага і змрочнага амерыканскага хмарачоса. Мы, як дарослыя, абняўшыся, спім у адным ложку і дзеля маскіроўкі гаворым выключна па-амерыканску, а таксама не купляем ананасаў, каб амерыканцы не падумалі, што іх у нас няма. З дапамогаю аднаго галоднага беспрацоўнага мурына я пракрадаюся ў штаб і, перастраляўшы з кулямёта чалавек васемнаццаць амерыканскіх палкоўнікаў, выкрадаю план бамбёжкі Масквы і ўсёй нашай вялікай і магутнай Радзімы, пасля чаго вяртаюся ў халодны пакойчык хмарачоса. Мая радыстка Людачка ляжыць у ложку з незнамым мурынам; я не ведаю, навошта яны ўдзень накрыліся коўдраю, але адчуваю, што, хоць амерыканскія мурыны і за нас, тут нешта нячыстае, і таму з асалодаю ўсаджваю ў незнамага мурына кулямётную чаргу. З ложка ляцяць чырвоныя пырскі, але Людачка не плача, а перавязвае мне раны і складвае рацыю, бо пасланы па нас самалёт ужо знаходзіцца ў паветры.

Медалі і ордэны нам уручай сам галоўны «наш» Хрушчоў, якога дарослыя фамільярна называлі Мікітам і лаялі за нейкую кукурузу і за тое, што ў крамах няма хлеба. Я ж, наадварот, быў удзячны Хрушчову, бо дастаткова было выйсці з весніц на вуліцу, як ад чаргі, што вілася вакол хлебнае крамы, умомант кідалася некалькі цётак, якія ўзахапы ўгаворвалі пастаяць у чарзе разам з імі. У выніку гэтага нескладанага манеўру крамніца давала цётцы лішні бохан хлеба, а я атрымліваў дзвесце грамаў злепленых у камяк ірысак альбо падушачак.

Ты, вядома, разумееш, што мне праглася быць шпіёнам выключна і безварыянтна савецкім.

Пэўныя сумнёвы на гэты конт варухнуцца ў душы толькі праз шмат гадоў у зацішным кутку берлінскага прадмесця, на мастку цераз ручай на мяжы ўсходняга і заходняга сектараў, дзе дзве сістэмы мяньялі сваіх выкрытых агентаў.

Вось, бадай, і ўсё. Тое лета, калі я марыў стаць савецкім шпіёнам, было апошнім перад школаю, у якой нашы летуцэнныя цнатлівія душы мусілі канчаткова заблытацца ў шырока раскінутым нераце ўжо зацверджаных без нас ідэяў і мараў. Але тут пачынаецца зусім іншая гісторыя. Ты кажаш, у цябе хлопчык. У такім разе можаш лічыць, што калі цяпер ён хоча быць вадалазам, паталагаанатамам альбо шпіёнам, у яго ёсць значныя шанцы зрабіцца беларускім пісьменнікам.

Урэшце, апошнім часам мне зноў заманулася падацца ў шпіёны. Як ты думаеш, да чаго б гэта?

KAMUNIKAT.org

Рыба і іншыя

Ёсць мільён спосабаў пачаць гэты аповед.
Я пачынаю яго так.

Уявіце гарадскую траўеньскую раніцу з рэдзенъкім туманам, што пахне чаромхаю і хімічнымі злучэннямі. У белай квецені на беразе ракі астатні раз усхліпвае ачмурэлы ад гэтых водараў салавей. Паблізу ягонага скову над аднапавярховымі мяшчанскаімі мураванкамі канца мінулага стагоддзя падымаецца абшарпаны белы сабор з іржавымі купаламі, а трохі далей - былая кірха з чырвонае цэглы. Яшчэ вельмі рана, і на прыбярэжнай вуліцы можна ўбачыць хіба што ацеслівую постаць нявыспанага вудаля.

Калісьці па гэтай вуліцы прабягаў з вудаю малы Францішак Скарына. У масціўшыся на цёплым, як чарэнь бацькавай печы, камені, ён пляваў на чарвяка або проста пляваў у ваду, задуменна гледзячы праз Дзвіну на кляштар бернардзінаў, дзе манахі вучылі яго лаціне. Калісьці недзе тут, перад выправаю ў вялікі свет па навуку, прыціскаў да плota дзяўчат безбароды хлапец, якога потым будуць з пашанотаю называць Сімёном Полацкім.

Зрэшты, падлетак у зашмальцаваных штанах-дудачках і ў светлым курціку з невыразным партрэтам Джона Ленана, што брыдзе ў ранішній смузе па пустэльнай вуліцы з зашчэпленымі нанач аканіцамі, не шукае сустрэчы з ценямі продкаў. Сёння ўначы ён не заснуй ні на волас з іншае прычыны. Ягоная рука, што сціскае сцізорык, ужо дрыжыць ад знямогі, а павекі ліпнуць на вочы, як мухі на жоўтую ліпучку ў школьнай сталоўцы, дзе ён аднойчы з'ёў у заклад трывіцаў пончыкаў, запіўшы іх васемнаццацю шклянкамі брыдкага шэрата кісялю.

Малюючы гэты ранішні абрэзок, я прапусціў адну істотную дэталь. Увесь горад абклёены аб'явамі з паведамленнем, што заўтра тут адкрываецца чэмпіянат СССР. Хлапчук са сцізорыкам пачаў свой мудрагелісты маршрут апоўначы і, крадучыся ад аб'явы да аб'явы, абышоў ужо амаль усе вуліцы. У кожнай аўвестцы пра чэмпіянат ён акуратна выразае дзве літары.

Нястомнай начнай праца прытупіла пільнасць, і хлапчук не заўважае, што яго ўжо даўно засеклі. Ён трапіў на вока міліцыі яшчэ каля помніка Леніну, які тады і ў страшным сне не мог прысніць, што здарыцца гадоў праз дваццаць з ягонымі носам.

Прачытаўшы першую адредагаваную хлапчуком аўвестку, двое міліцыянтаў шматзначна пераглянуліся і дазволілі юнаму правапарушальніку дзейнічаць далей. Яны былі ў гуморы: у краіне разгортвалася змаганне з п'янствам, і ўчора ўвечары начальнік гарадской міліцыі даверыў ім ганаровае заданне - завесці на расстрэл у задзвінскі лес два дзесяткі тутэйшых жлукталёў. Міліцыянты вырашылі браць злачынцу на гарачым тады, як «расстраляныя» дабрыдуць да горада. Да таго часу, па іхніх разліках, ён павінен быў ухадзіцца з усімі аб'явамі.

Калі рыбакі выцягнулі першага соннага курмеля, а з таго боку, дзе за ракой, над лесам, тырчэлі трубы мясцовага гіганта нафтахіміі, з'явіўся на мосце бязладны збой «расстраляных» п'янюгаў, у гэтую самую хвілю хлапчук са сцізорыкам бездапаможна таргануўся і павіс на руках у міліцыянтаў каля апошняй апрацаванай афішы. «Укусіш, сука, - урэжу па нырках, - на ўсякі выпадак незласліва сказаў сяржант. - Усё жыццё юшкай сцаць будзеш».

Праз колькі гадзін у адной з гарадскіх школаў быў скліканы агульны сход.

Герой мінулае ночы сядзеў на першым радзе побач з маладжавай кабетаю ў форме. Гэта была добра вядомая ў наваколлі інспектарка дзіцячага пакоя міліцыі Луіза Сцяпанаўна. Днямі яна выступала перад старшакласнікамі з лекцыяй аб прафілактыцы правапарушэнняў, і вучань дзевяятага класа Валодзя Паповіч падняў руку і запытаўся, ці перадаецца трывер праз пацалунак, за што быў неадкладна пастаўлены на міліцэйскі ўлік.

Цёплыя сонечныя промні падаюць на наглядную агітацыю з поснымі тварамі будаўнікоў камунізму. Па шэрагах піянераў і школьнікаў лётае туды-сюды навіна: «Рыбу павязлі». За што - ніхто яшчэ дакладна не ведае. Адны кажуць, што Рыба - а менавіта з такой мянушкай ходзіць па зямлі начны ліхадзей - напісаў на помніку Леніну кароткае мацернае слова, другія гатовыя прысягнуць, што гэта ён на мінулым тыдні павесіў на таполі пад вокнамі дырэктарскага кабінета ката з прымацаванай да хваста абвесткаю: «Он помогал партизанам». Сам Рыба важыць носам табаку. Яго вялікая, стрыжаная пад канадку галава падае на грудзі. З курціка пазірае на залу пераведзены праз трафарэтку пеўневы профіль Д. Ленана. «Хто гэта такі?» - злавіўшы Рыбу на лесвіцы за вуха, запытаўся неяк дырэктар. «Ленан», - лаканічна адказаў Рыба. «Нешта ён на Ўладзіміра Ілыча не падобны», - засумняваўся дырэктар, але чалавек з пэўнай фантазіяй мог убачыць на выцвілым партрэце не тое што Леніна, а нават Мао Цзэ-дуна, і дырэктар адпусціў Рыбава вуха на волю.

Тым часам педагогам удаецца ўгамаваць залю, і ў дзвярах з'яўляеца дырэктар школы Івановіч.

У ягоных бацькоў было іншае прозвішча. Іншае прозвішча меў да нядаўняга часу і сам дырэктар, але пасля апошняе вайны на Блізкім Усходзе ён напісаў куды трэба заяву, што не хоча мець з агрэсіўнымі адзінакроўцамі анічога агульнага, нават імя.

Той, хто разглядаў заяву, літасціва дазволіў Кіпервасару зрабіцца Івановічам, а вось з імем атрымалася замінка. Магчыма, магутныя людзі, што накладалі на такія заявы рэзалюцыі, проста ўсёй сваёй асмяяглай душою паважалі старога Ізю, які яшчэ летась наліваў каля рынку піва ў шчарбатыя кухлі і які ў далёкія дваццатыя назваў сына Абрамам. А магчыма, яны, гэтыя магутныя людзі, мудра разважылі, што ўчараашняга Кіпервасара небяспечна выпускаць у агульную сажалку з астатнімі Івановічамі, Івановымя ды Іваноўскімі, а таму трэба яго, так бы мовіць, акальцеваць, каб у патрэбны момант доўга не важдацца з сачком. Вось вам, маўляў, Івановіч, але - Абрам.

Абрам Ізрайлевіч ідзе па праходзе, трymаючыся за сэрца, і на хаду кідае завучу загадкавыя фразы: «Ну хоць бы чэмпіянат вобласці, ну рэспублікі... Але СССР...»

Напіўшыся нейкіх пігулак, дырэктар выходзіць на сцэну. Ягоны заўсёдны інстытуцкі ромбік на мышыным гарнітуры ад хвалявання перакасіўся. У руках у Абрама Ізрайлевіча скрученая ў трубку вялікая паперына. На высокім дырэктаравым ілбе, які неўпрыкмет пераходзіць у шыкоўны плех, застылі тры глыбокія зморшчыны, падобныя да трох чаек, што ўзлятаюць да кладна адна над адною.

- У мяне няма слоў, - пасля трагічна цяглай пярэрвы пачынае дырэктар.

Луіза Сцяпанаўна папраўляе фрызуру, торгае Рыбу за рукаў, і той няўцямна лыпае вачыма, як выцягнуты з дупла на сонца пугач.

- Слухай, зараза! - гучна шэпча інспектарка.

- У мяне няма слоў, - паўтарае Абрам Ізрайлевіч.

Але слова ў яго ўсё ж знаходзяцца.

- Сёння ноччу міліцыя арыштавала вучня нашай школы Рыбчынскага, - грасуючы, гаворыць дырэктар. - Яго ўзялі на месцы злачынства. Справа набывае палітычную афарбоўку.

Абрам Ізрайлевіч падымае таямнічую папяровую трубку да сіняга выгаленага падбароддзя і паволі разгортвае яе. Залі замірае. Чайкі на дырэктаравым ілбе журботна апускаюць крылы.

- Ну і што тут такога? - чуецца ў вусцішы здзіўлены галасок прымадонны школьнага драматычнага гуртка Нінкі Мароз.

Колькі наступных хвілінай заляя калоціцца ад дзікага рогату. Настаўнік фізкультуры Міхаіл Карпавіч Эпштэйн за вуха цягне да выхаду Валодзю Паповіча. У дзвярах вырастает школьні вартайнік Харытонавіч, што за сталінскім часам працаваў кіроўцам на «варанку» і, кажуць, аднойчы назаўсёды завёз у НКВД уласнага бацьку.

На сцэне ўзвышаецца дырэктар. Цяпер ён нечым нагадвае бачаных па тэлевізоры мурынаў-пікетчыкаў, якія за нешта змагаюцца каля Белага дома. У руках у Абрама Ізрайлевіча аб'ява:

ЧЕМПИОНАТ СССР ПО АКАДЕМИЧЕСКОЙ ГРЕБЛЕ

На месцы літар «Г» і «Р» у апошнім слове - вакенца, адкуль выглядае дырэктараў інстытуцкі ромбік.

Прымадонну Нінку, што выконвала на школьнай сцэне ролю Улі Громавай, доўга даводзілі пытаннем, ці ўдзельнічала яна ў чэмпіянаце СССР па гэтым самым акадэмічным відзе спорту. Можна толькі здагадвацца, наколькі пакутліва было чуць такое маціцова-ружовым вушкам са смаргадавымі кропелькамі завушніцаў.

Гэта яна, Нінка, была аўтаркаю славутага выслоўя: «Я буду належаць толькі свайму мужу».

Магчыма, на Нінчына маральнае аблічча наклала адбітак тое, што яна даводзілася дачкою начальніку гарадскога аддзела міліцыі. Таму самаму, што вынайшаў задзвінскія расстрэлы п'яніцаў.

Вынаходка была да геніяльнага простая. Падабраных на вуліцах і ў парку жлуктаў адразу сартавалі. Ляжачых везлі ў выцвярэзняк, а хадзячых збіralі на ўнутраным міліцэйскім падворку побач з клеткамі службовых сабак. Да п'яніцаў выходзіў Нінчын бацька.

- Што будзем рабіць, таварыш палкоўнік? - ківаючы на п'яны кантынгент, сурова пытаўся дзяжурны па аддзеле. - Можа, сабак спусцім?

Службовыя сабакі заходзіліся пры гэтых словах жудасным брэхам, а п'янюгі прыкметна цверазелі.

- Адставіць сабак!

На двары западала маўчанне, і ў ім ціхія стамлёныя слова начальніка міліцыі гучалі, быццам пісталетныя стрэлы.

- Расстраляць усіх на х..., каб не псовалі наш сацыялістычны горад.

Пасля гэтага небарақаў запіхвалі ў машыны, адвозілі на дзесятак кіламетраў ад горада і «расстрэльвалі» на лясной галявіне з пісталетаў халастымі патронамі. Міліцыя ад'язджала, а «расстраляныя», некаторыя з мокрымі штанамі, усю ноч валакліся па шашы дамоў. Скардзіца на Мароза баяліся, але гісторыя неяк выплыла на свет, і Нінчынага бацьку адправілі вучыцца ў Москву ў міліцэйскую акадэмію.

«Я буду належаць толькі свайму мужу», - чуў ад Нінкі кожны, хто асмельваўся нават на самыя бяскрыўдныя прапановы. Аднойчы ў дзесятым класе я, натхніўшыся яе даўгімі смуглівымі ножкамі, што раслі, здаецца, ад самых вушэй, і дзівоснай аксамітава-брунатнай радзімкаю памерам з капеечную манету на левай шчацэ, адолеў сваю прыродную сарамяжлівасць, падышоў да Нінкі на перапынку і з усмешкаю закаханага блазна выціснуў з сябе некалькі пакутлівых слоў, каб таксама пачуць пазбаўленае нават намёку на ўзаемнасць «Я буду належаць...». Можна падумаць, быццам я прапаноўваў ёй аддацца мне праста на школьнай парце ці ў гардэробе пасля заняткаў, а не схадзіць на вечаровы сеанс у кінатэатр «Космас», дзе я, паводле свайго адчайнага плана, меўся ўсяго толькі пакласці руку на яе няспечна круглае калена.

Памятаю, маё юначе пачуццё настолькі пахіснулася, што я паабяцаў гаспадыні цудоўных ножак напісаць на сцяне ейнага дома «Тут жыве Нінка, якая будзе належаць толькі свайму будучаму мужу», а ўнізе дадаць: «Але гэта мы яшчэ паглядзім».

Такі самы мемарыяльны надпіс можна было зрабіць і на нашым менскім студэнцкім інтэрнаце, бо там жыла Вера Кропелька. Апрача акуратных канспектаў, раскошнай касы, што спускалася да таго месца, дзе Верына спіна губляла сваё гордае найменне, і процьмы іншых становічных якасцяў у Веры таксама быў пункцік наконт таго, каму яна будзе належаць, прычым фармулёўка слова ў слова паўтарала Нінчыну, што давала падставы падазраваць абедзвюх у плагіяце.

Што сталася з жаночым credo Ніны Мароз, я скажу трохі пазней. А Вера Кропелька, дзякуючы яшчэ аднаму насельніку нашага інтэрната, трапіла ў неафіцыйную гісторыю роднага факультэта.

Гэтага насельніка звалі Юлік Канапацкі, і да чацвёртага курса ён пад дабратворным уплывам суседзяў па пакоі са стараннага студэнта, што глядзеў на выкладчыкаў, ловячы ротам мух, ператварыўся ў сваю проціегласць і почасту, уладкаваўшыся на самым версе аўдыторнага амфітэатра, праста на лекцыі высмоктваў праз саломінку пляшку, а то і дзве некалекцыйнага віна.

У тым слынным пакоі, дзе я прайграў у карты левы чаравік, які потым выкупляў за палову стыпендыі, вёў рэй Віця Кішко. Вельмі нават магчыма, што ён быў нашчадкам магутнага роду беларускіх магнатаў Кішкаў, якія выславіліся як каraleўскія кухмістры, гетманы, дыпламаты і мецэнаты.

Віця быў шчодра надзелены іншымі здольнасцямі. Прапанаваная кімсьці мянушка - Магнат - ад яго адразу ж адляпілася. І прычына, мабыць, хавалася не толькі ў тым, што Віця перакруціў фамільнае прозвішча на французскі капыл.

У той час у нас на гістарычным факультэце пачаў выходзіць самвыдавецкі літаратурны альманах «Мілавіца». Адзін з будучых светачаў айчыннай археалогіі змясціў у першым нумары верш:

З сівых часін мінуўшчыны былой,
З мясцін эгіпецкіх, з даліны Ніла,
Дайшлі да нас паданні пра чарніла,
Што пілі яшчэ чаркаю малой.

Гэта было сказана не пра Кішко.

Да капейкі прагайдамачыўшы за пару дзён тагачасную трывіцацірублёвую стыпендыю, Віця яшчэ з дзень ляжаў на ложку, глядзеў у пыльную столу з павutoю па кутах і стоена прыслухоўваўся да сваёй 90-кілаграмовай істоты. Тая ўсё больш прагна патрабавала есці. Віця спускаў з ложка ногі, надзяваў белую нейлонавую кашулю, абуваў чорныя лакіркі, завязваў выйграны ў карты гальштук і з галодным бласкам у вачах блукаў па інтэрнаце, просічы сала. «Пойдзе і жоўтае», - сціпла казаў атожылак магнацкага роду.

У нашым пакоі Віцю неяк пачаставалі пластачкаю сала са зробленым з газетнага фотаздымка выразным адбіткам Брэжнева. Нашчадак каraleўскіх кухмістров паклаў сала з партрэтам на хлебную лусту і, не сашкрабаючы геноеу, з годнасцю зжаваў, але замест дзякую паабяцаў, што наступнага разу ўсіх закладзе і нам прышыюць палітыку.

Узяўшы шэфства над Канапацкім, Віця Кішко выхаваў вучня, што перасягнуў настаўніка - калі не ў чарнільных подзвігах, дзе існаваў парытэт, дык, прынамсі, у картах, бо Юліку ўдалося выйграць у Кішко абое ягоных штаноў. Адыграўшы адны штаны, Віця затаіўся і чакаў дня помсты.

Гэты дзень надышоў разам з днём стыпендыі, калі Юлік вярнуўся каля паўночы ў інтэрнат, відавочна не добраўшы нормы.

- Ёсць гара? - запытаўся ён у Віці Кішко.

- Трымаем, - наструніўшыся, адказаў той.

Юлік выцягнуў з кішэні скамечаныя гроши.

- Схавай смецце, - з годнасцю, вартай сярэднявечных продкаў, прамовіў Віця і выставіў свае ўмовы: - Прабяжыш галяком да жаночага душа і назад - стаўлю тры футасы.

- Не п....?

- Гадам буду! - Кішко абражана выцягнуў сябе кулаком у грудзі.

Юлік не вагаўся, адно папрасіў дазволу прыкрыцца ручніком. Інтэрнатаўскі ручнік быў не нашмат большы за фігавы лісток,

прыкрыцца ім можна было толькі з аднаго боку, і Віця літасціва згадзіўся. Канапацкі, відавочна, разлічваў на тое, што ўжо позна і па калідоры другога паверха да жаночага душа можна прамчаць, нікога не сустрэўшы. Ён скінуў кашулю з порткамі і, застаўшыся ў плаўках, загадаў Віцю паказаць віно. Той паставіў на стол тры цёмна-зялёныя фугасы «Агдаму».

Юлік сцягнуў плаўкі і прымерыў ручнік, які, каб абкруціць вакол магутных Юлікаўых клубоў, трэба было падоўжыць разы ў тры.

- Чакай, - зычліва спыніў Кішко, калі Канапацкі ўзяўся за дзвярную ручку. - Глыні для натхнення. - Ён пасунуў да Юліка адзін з фугасаў.

Пакуль Юлік здзіраў поліэтыленавы корак і каўтаў віно, падступны Віця віхурай праляцеў па калідоры, стукаючы ў дзвёры і паведамляючы, што Канапацкі целяшом пабяжыць у жаночы душ.

Калі Юлік, трymаючы перад сабою ручнік, ступіў у калідор, той быў поўны. Падыходзілі людзі з іншых паверхаў. Да гонару Канапацкага, ён не разгубіўся. Набраўшы поўныя грудзі паветра, ён набычыўся і з дзікім крыкам: «Ну, кенты, бля, трымайце мяне!» рынуў наперад.

А сталася так, што ў душавым пакоі, куды пад улюлюканне гледачоў з тарпеднай хуткасцю імчаў Юлік, мылася якраз згаданая раней Вера Кропелька. Дакладней, не мылася, а ўжо надзявала на свае распараныя вабноты махровы халацік, каб адчыніць дзвёры якраз у той момант, калі да іх на поўным разгоне, згубіўшы па дарозе выратавальны ручнік, падлятаў аматар «Агдаму».

У наступнае імгненне інтэрнат пачуў роспачнае Верчына верашчанне. Сказаць Юліку, што яна будзе належаць толькі мужу, Кропелька ўжо не паспела: закаціўшы пажаўцелыя ад жаху вочы, яна ціха аб'ехала па сцяне на брудны лінолеум.

Дзіўна, але пасля паўночнага забегу Канапацкага з інтэрната не выселілі. Яго ўратавала здабытая праз каханку-медсястру даведка, што пад час сесіі ён ператаміўся і часова з'ехаў з глузду.

Наогул забег пайшоў Юліку на карысць. На апошнім курсе ён здолеў зменшыць дозы і ажаніўся з дачкою прарэктора політэхнічнага інстытута. У выніку зрабіўся аспірантам, нешта абараніў і неўзабаве паўстаў перад намі ў іпастасі рэспектабельнага выкладчыка навуковага камунізму ў цесцевай ВНУ. Аднаго разу, калі сэнтыментальнасць у чарговы раз занесла мяне ў сцены *alma mater*, у калідоры я сустрэў Юліка ў сінім з іскрынкаю гарнітуры-тройцы. Паглядзеўшы на ягоны скураны дыпламат на замках з шыфрам, я міжволі адзначыў, што туды можна лёгка схаваць фугасаў шэсць «Агдаму». Маё бяскрыўданае пытанне наконт таго, калі, паводле ягонае навукі, мы пабудуем светлу будучыню чалавецтва, Юліку настолькі не спадабалася, што я сформуляваў наступнае: ці прабегся б ён у чым маці нарадзіла па нашым пятым гістфакаўскім паверсе ад жаночай да мужчынскай прыбіральні за скрынку канъяку.

- Пайшоў ты на х... - прыцішана адрэзаў выкладчык навуковага камунізму...

Цяпер мне здаецца, што забег галяком да жаночага душа - неабходны этап у кар'еры любога выкладчыка навуковага камунізму. Такія подзвігі не мінаюцца марна.

Трэба сказаць, што жыццё ў Канапацкага пасля яго сустрэчы з распаранай Верай Кропелькай склалася значна больш удала, чым лёс Юліавага суседа па пакоі Артура Завалішына пасля рандэву з выкладчыцай гісторыі сярэднявежча Русаковай.

Неяк у зімовую сесію Арцік здаваў ёй залік адным з апошніх. Маладая дацэнтка паглядзела на рослага бландзіна са значком першаразрадніка на штыфелі, потым задуменна зірнула ў вакно, за якім гусцела бэзавае сутонне, і, распісаўшыся ў залікоўцы, папрасіла студэнта правесці яе дахаты, бо жыла ў слабаасветленым мікрараёне.

У слабаасветленым мікрараёне нядайна разведзеная дацэнтка ўзяла Арціка пад руку і не адпусціла ўжо да самых дзвярэй кватэры, за якімі перад студэнтам узнік спачатку канъяк, а затым і выкладчыца - ужо ў нечым эфірна-празрыстым.

Другі акт здачы заліку прайшоў настолькі паспяхова, што Завалішын пачаў днямі не з'яўляцца ў інтэрнаце, насіць мадняцкія кашулі і курыць «Marlboro». На ўсе роспіты ён, як і было загадана, адказваў, што знаходзіцца на спартовых зборах.

Аднак шчаслівы ўдзельнік збораў, у якога ўжо ніколі не павінна было ўзнікнуць праблемаў з вывучэннем гісторыі сярэдніх вякоў, на жаль, не збярог свайго шчасця. Ён распіўся, пахваліўся сябрам спартовымі поспехамі і пачаў дазваляць сабе выказванні накшталт: «Пайду я сваю старушку трахну».

Зайздроснікі і зласліўцы зрабілі сваю справу. На экзамене ў дацэнта Русаковай Арцік адхапіў такі негахісны дваяк, што так і не здолеў пераадаць курс ні сваёй «старушке», ні камісіі, а таму апынуўся спярша на завочным аддзяленні, а потым і ўвогуле кудысьці запаветрыў.

Нядайна адзін наш былы аднакурснік нібыта апазнаў Завалішына ў верхаводзе рэкеціраў, што адбіralі даляры ў суайчыннікаў на польскім баку мяжы. Калі гэта сапраўды быў колішні спецыяліст па гісторыі сярэднявежча, дык на сваёй слізкай сцежцы ён мае выдатную магчымасць раней ці пазней сустрэцца з падпалкоўнікам беларускай міліцыі Віктарам Кішко, які, па чутках, сваю другую зорку атрымаў за паспяховую барацьбу з тымі, хто напрыканцы васьмідзесятых размахваў на пляцах бел-чырвона-белымі сцягамі і змагаўся з навукаю, якую выкладаў Юлік Канапацкі.

Вера Кропелька, паводле адных звестак, выйшла пасля ўніверсітэта замуж за мадагаскарскага князя, а паводле іншых - за лепельскага сельгастэхніка. Будзьма спадзявацца, што ў кожным разе - ці то ў мадагаскарскім гамаку з матрацам са стравусавага пуху, гледзячы ў цёмане, як дзёгаць, паўднёвае неба з чужымі сузор'ямі, ці то на мулкім лепельскім ложку вытворчасці сумеснай беларуска-габрэйскай фірмы з адраджэнскай называю «Пагоня», з якога відаць толькі нізкая столь стандартнай блочнай кватэры, - Вера належыць выключна свайму мужу. Магчыма, пры гэтым яна насталыгічна прыгадвае будучага (і ўжо былога) выкладчыка навуковага камунізму Юліка Канапацкага, што аднойчы як геній чыстага харства ўзнік перад ёю на парозе ўбогага, аздобленага арабескамі цвілі інтэрнатаўскага душа. Магчыма, менавіта гэты ўспамін

у цемры задушлівай мадагаскарскай ночы наймацней лучыць Веру з далёкай халоднай радзімаю.

Звесткі пра Ніну Мароз больш пэўныя. Яна стала жонкаю афіцэратаnkіста, якога закінулі выконваць інтэрнацыянальны абавязак у Афганістан.

Пра мужа мне рассказала сама Ніна, калі мы сустрэліся ў горадзе нашага дзяцінства і зайшлі ў кавярню «Буслы». Я даведаўся, што муж два разы прыезджаў у адпачынак і прывёз цэлы склад афганскіх кожушкоў і японскай апаратуры, што ёй здаецца, быццам ён колецца наркотыкамі, спіць з афганкамі марксісцкай арыентацыі і хоча яе, Ніну, кінуць, а можа, проста хоча загінуць - падарвацца пасля карнай акцыі на міне або нырцануць у туманную горную цясніну на збітым верталёце.

Пасля кавярні мы слухалі прывезены з Афгана магнітафон, і неяк само собой здарылася тое, што калісьці не ўдалося мне ў кінатэатры «Космас». Мая рука апынулася на цёплым і яшчэ не пастарэлым, у адрозненне ад твару, Нінчыным калене і лёгка слізганула вышэй.

- Я хачу на падлозе, - сказала, пазіраючы некуды ўбок, Ніна.

Мы любілі адно аднаго на мяккім, відаць, таксама трафейным варсістым дыване пад зялёным таршэрам. Яе вялікая радзімка на левай шчацэ калолася трыма падстрыжанымі валаскамі, яе руکі і ногі ўмелы абдымалі мяне, а вусны шапталі не заслужаныя мною пяшчотныя слова. Да зялёнага круга таршэравага святла падышоў і спакойна назіраў за намі персідскі кот, а мой позірк зноў і зноў натыкаўся на пакінутыя танкістам пасля адпачынку крывыя нажы, і я не мог пазбыцца думкі, што якраз такімі нажамі дабівалі недзе пад Гератам майго найлепшага школьнага сябра Юрку.

Ад таго вечара, калі нам з Нінаю свяціў зялёны таршэр, заставалася гады два да той пары, калі скасавалі навуку Юліка Канапацкага, а правадыру працоўных, што стаяў каля нашай школы, нехта адбіў нос. Рыба ніякага дачынення да гэтага не меў, бо працаваў партыйным сакратаром у закрытым казахстанскім горадзе, адкуль нешта запускалі, і горка шкадаваў пра ідэалагічна грэшнае дзяцінства, што не дазваляла ісці ўгару хутчэй, чым атрымлівалася.

Што да носа Ўладзіміра Ілыча, дык яму зляпілі і прымацавалі новы, аднак у зімовыя маразы ён сам сабою адваліўся, што дало злым языкам магчымасць успомніць брыдкую правадырову хваробу. Урэшце гарадскія ўлады стварылі камісію, і тая выдала даведку пра ніzkую эстэтычную каштоўнасць манумента. У экспертным акце фігуравала адметная фраза: «У памятника утрачен нос».

Карацей, ад Уладзіміра Ілыча, як за трыццаць гадоў да гэтага ад Іосіфа Вісарыёнавіча, што ўзвышаўся з другога боку школы, засталося адно ўтравелае ўзножжа.

А шкада, няхай бы правадыры стаялі.

Рэквіем для бензапілы

У даўно адляцелую ў вырай восень я сустракаўся з жанчынаю, ад якой у пэўны момант нашых спатканняў абавязкова чую, што, калі я маўчу, яна думае, нібыта патрэбная мне толькі дзеля аднаго. Яна гатавала добры глінтвейн і валодала яшчэ некаторымі рэдкімі якасцямі, а таму, унікаючы непераканаўчых апраўданняў, яе дзяжурную просьбу не маўчаць я звычайна выконваў.

Трэба прызнацца, што метафізічныя разважанні пра мастацтва як санкцыянуваную галюцынацыю альбо пра сон як анклаў смерці, дзе мы вучымся будучаму дасканалому сну, не выклікалі ў яе прыліву цікавасці, і, каб запаўняць тыя прамежкі часу, калі мы не займаліся нечым больш істотным, была вынайдзеная простая, але надзеяная схема. Я апавядадаў ёй розныя зймальныя гісторыі. Спачатку ў ролі іх герояў фігуравалі калегі, потым універсітэцкія выкладчыкі і аднакурснікі, а паколькі восень стаяла сырая і халодная і нашы маладыя істоты зноў і зноў прагнулі глінтвейну, рэтраспекцыі хутка дасягнулі тэрыторыяў дзяцінства, і мая сяброўка пачула пра Юрку Весялова.

У адрозненне ад іншых гэтая гісторыя не магла ганарыцца закончаным сюжэтам. Пасля ўсяго, што прычынілася з ім у Полацку і Менску, Юрка трапіў у Афганістан, адкуль не вярнуўся ні жывы, ні ў цынкавай труне, дарма што п'яны гарадскі ваенком уручыў ягоным бацькам медаль «За отвагу». А неўзабаве ў Полацак заявіўся маладжавы чалавек у супермодным тады крымпленавым гарнітуры. Ён рэкамендаваўся карэспандэнтам маскоўскай газеты і збіраўся пісаць пра Весялова нарыс, дзеля чаго найперш імкнуўся высветліць, якое месца ў Юркавым жыцці зймалі жанчыны і спіртное. Нічога я таму «карэспандэнту», вядома, не сказаў, хоць абсолютна дакладна ведаў: жанчыны (дакладней, жанчына) і спіртное (а менавіта пляшка белага сухога віна) сапраўды адыгралі ў лёсе Юркі Весялова фатальную ролю.

Смакуючы ў ту ю восень духмянае гарачае пітво, я не мог і ўявіць, што праз колькі гадоў у Кліўлендзе, штат Агаё, праз знаёмых беларусаў буду запрошаны ў дом да чалавека з ангельскім іменем, ангельскім прозвішчам і вачыма колеру валашак на ягоным кветніку пад вакном, да чалавека, які адкаркуе рукою без двух пальцаў пляшку віскі і, выправіўшы сваю Пэгі на кухню, раптам пярайдзе з ангельскай мовы на расейскую і спытае без усякага акцэнту, ці не даводзілася мне, паколькі я палаchanін, чуць пра земляка з прозвішчам Весялоў, а калі на дне пляшкі не застанецца ні кроплі бурштынавага напою, Юркава гісторыя набудзе безнадзеиную завершанасць, дзякуючы чаму сёння, зварыўшы кубак глінтвейну, я маю магчымасць расказаць вам яе да канца. Пагатоў не выключана, што сярод вас апынецца жанчына з тых дажджлівых восеніскіх дзён, якая ўзгадалася мне, напэўна, праста з прычыны падabenства яе ножак з ножкамі жыхаркі Кліўленда Пэгі.

Калі апавядадаўшы ўсё па парадку, дык варта пачаць з таго, што недзе ў Ресеі ёсць горад Гусь-Хрустальны, а там - славутая гута. Я выдатна мог бы абысціся без гэтага геаграфіі, каб да таго часу, як мне ісці ў школу,

шклозавод не пабудавалі і ў Полацку і каб з таго Гусь-Хрустальнага не прыехалі да нас расейскія спецыялісты. Карацей, як пяеца ў адной беларускай народнай песні трывщатых гадоў XX стагоддзя, «нам Масква прыслала падкрапленне».

Не ведаю, якую карысць меў ад тых спецыялістаў новы завод, а вось іхнія дзецы, што жылі ў нашым двары і вучыліся ў нашай школе, назаўсёды засталіся ў полацкай гісторыі як спецыялісты ў справах зусім інакшых.

Хлапчукі з Гусь-Хрустальнага гаварылі чыста па-расейску, «окалі» і не разумелі, што такое «бурак» і «курмель», але ўражанне, быццам яны з'явіліся з іншай краіны, узнякала зусім не таму. У параўнанні з намі, карэннымі полацкімі малыцамі, «гусі» былі якіясьцы дзікія. Не, яны не дзічыліся нас і не былі нецывілізавана праставатымі. Наадварот, у нашым дзіцячым свеце «гусі» рэзка вылучаліся нахабствам, вынаходлівасцю і жорсткасцю.

Я не хачу сказаць, што мы самі нагадвалі да агіднага прыстойных мамчыных сынкоў. Аднак нашыя свавольствы, помсты і падрахункі мелі, так бы мовіць, адбітак тутэйшасці, адбываліся з гэтага боку нейкай заўсёды даволі адчувальны мяжы, «гусі» ж не былі яе часовымі парушальнікамі, а з самага пачатку дзейнічалі з другога боку.

Помсцячы за парэзаны кухонным нажом і па кавалках выкінуты ў фортуку футбольны мяч, мы маглі праз замочную шчыліну перапампаваць вялікім шпрыцом у кватэру пенсіянеру Акімавічу з першага паверха вядро вады, але нікому з нас ніколі не заманулася, уладкаваўшыся на даху нашага пяціпавярховіка, наліваць ваду ў здзымутыя паветраныя шарыкі і скідаць іх на выпадковых прахожых, ад чаго чалавек са слабымі нервамі мог памерці на месцы з перапуду. Схаваўшыся ў глугу на праспекце Карла Маркса, мы таксама падкідвалі на ходнік стары гаманец на лёсцы або зношаную дамскую сумачку, аднак нам не прыходзіла ў голаў, як Віцю Байцову з нашага класа, зняць штаны і, перапрашаю, проста ў тую сумачку накласці. І мы не мелі ніякага сантыменту да выкладчыка працы, які за ўрок здольны быў ледзь не кожнаму надаваць сваёй важкай рукою па карку, аднак даўгі цвік увагнаў спадыспаду ў настаўніка в крэсла не хтосьці з нашых, а «гусь» Ігар Гарачоў, які ўжо ў восьмым класе трапіў у скурвендыспансер з дыягназам - ганаарэя. Мы, як і «гусі», любілі пагойсаць па падвалах, толькі ўжо няма патрэбы тлумачыць, хто вынайшаў арыгінальны спосаб адключэння падвалных ліхтарняў, дзеля чаго, як высветлілася, дастаткова было наюндзіць у адкручаныя матавыя плафоны, а потым асцярожна закрутіць іх назад і пstryкнуть уключальнікам.

Ужо ў першым класе «гусі» ўвялі звычай, ідуцы на летнія вакацыі, знадворку біць аб школьнія сцены чарніліцы-каламаркі. Гэта яны прывязвалі катам да хвастоў бляшанкі з каменнем і мазалі бедакам у прычынным месцы шкіпінарам. Я не выключаю аберасці памяці, але мне здаецца, што гэта яны з дапамogaю тоўчанага школа звязлі ў «жывым кутку» старую жаўлу Тарцілу, што, як сцвярджаў настаўнік біялогіі, нарадзілася яшчэ да вайны.

Трэба аддаць «гусям» належнае - хоць з імі і так лічылі за лепшае не варагаваць, яны, як быццам знаходзячыся на варожым беразе, нязменна

трымаліся разам і былі гатовыя імгненна кінуцца адзін аднаму на падмогу. Апрача ўжо згаданых Ігара Гарачова і спецыяліста па дамскіх сумачках Віці Байцова ў гэтую «гусіную» чараду ўваходзіў Валерка Акаркоў на мянушку Окарак.

Валерка быў на год старэйшы ад сябрукоў і ўз'яднаўся з імі ў нашым 5-м «А» класе, засеўшы з чатырма двойкамі на другі год. Ён прынёс з сабой яшчэ адну мянушку невядомага паходжання - Дагестанец. Магчыма, яна мела сувязь з Валеркавай смуглівасцю і ягонымі цыганскімі вачыма. Першая мянушка лічылася больш фамільярнай і прызначалася для ўнутранага карыстання сярод «гусей», астатнія ж, каб пазбегнуць непрыемнасця, мусілі называць Валерку Дагестанцам. (Цяпер я вазьму рэванш, мянуочы яго выключна Окаркам.)

Окарак адразу заняў у тройцы «гусей» месца верхавода. Тут прычыніліся і ягоная гітара, і блатныя песенькі, і тое, што ён застаўся на другі год ужо зацятым курцом. Дадам, што гэта быў самы прыгожы хлопчык у класе і, калі ў нас пачаліся вечарынкі, якія тады зваліся «блакітнымі агенчыкамі», дзяўчынкі становіліся ў чаргу, каб запрасіць Окарка на «белы» танец, тым больш, ён не таптаўся па нагах, а добра танцеваў нават вальс, што так і застаўся для мяне недасяжнаю вяршынай.

Хлапчуکі пабойваліся Окарка і стараліся ў блізкія стасункі з ім не ўваходзіць. Што да мяне, дык я люта ненавідзеў яго яшчэ з тых вакацыяў, як пасля трэцяга класа ўпершыню трапіў у піянэрскі летнік.

Летнік мясціўся пад Полацкам у школе-інтэрнаце, адкуль выхаванцы раз'язджаліся да восені па хатах. Хто не меў куды ехаць, заставаўся і не прызначаваў аніякіх правілаў, ва ўсім даводзячы ўласную гаспадарскую зверхнасць. Валерку Акаркова яны прынялі за свайго, і якраз яму была даручаная экзекуцыя над намі, калі наш наймалодшы атрад павялі мыщца. Уварваўшыся з дзікім гіканнем у душавую, гаспадары перакрылі гарачую ваду, сагналі нас у кут, і Окарак з двух шлангаў з насалоду хвастаў наш спалоханы збой ледзянымі струменямі. Некаторыя хлопчыкі не вытрымлівалі і плакалі, а я трываў з апошніх сілаў і, калоцячыся ад холаду, успамінаў аповед настаўніцы, як фашисты ў мароз палівалі са шлангаў на двары канцлагера савецкага генерала Карбышава. Нібыта зазірнуўшы ў мае думкі, хтосьці выгукнуў слова «фашисты», і мы падхапілі: «Фашисты! Фашисты!» За гэта інтэрнатаўская хеўра прыцягнула з распраналыні і вымачыла да ніткі яшчэ і ўсё нашае адзенне.

З гадамі забавы Окарка і ягоных «гусей» рабіліся ўсё больш рызыкоўнымі і часам набывалі крымінальнае адценне. Згадваць такія драбніцы, як вытрасенія з чужых кішэні ў час урока фізкультуры капейкі на булачку або вынесены Окаркам з кнігарні «Светач» за пазухай томік наведаў О'Генры, нават няёмка. У сёмым класе «гусі» абчысцілі аптэчны шапік. Тым разам чародны інстынкт чамусыці не спрацаваў: не патрапляючы падзяліць украдзеныя 56 рублёў пароўну, тройца ўсчала ў начным пад'ездзе бойку і была на месцы ўзятая міліцэйскім патрулем.

У восьмым класе нас паслалі ў калгас на бульбу. Там «гусі» зноў вызначыліся. Іх каларытнае трыво - шыракаплечы бамбіза Гарачоў, цыганісты Окарак і шпінгалет Байцоў - дружна заняло самыя далёкія ад

учотчыка разагнаныя камбайнам барозны і выканала норму сабраных вёдзер удвая хутчэй за астатніх. Сакрэт гэткіх дасягненняў праз пару дзён быў раскрыты: кожны з «гусей» выпілаваў з фанеры да свайго вядра другое дно.

У тым самым восьмым класе маладзенькая і схільная без дай прычыны ablivaцца малінавай чырваниню настаўніца гісторыі атрымала на ўроку цыдулку з прапановаю спаткацца ўвечары на школьнім гарышчы. Каб у яе не заставалася непатрэбных пытанняў наконт мэт сустрэчы, запрашэнне суправаджалася некалькімі малюнкамі. Праведзенае класным кіраўніком расследаванне не дало аніякіх вынікаў, калі не лічыць прысланы настаўніцы праз пошту ліст з абяцаннем зашыць «піську» і адрэзаць «сіські». Я не ўяўляў, што можна было ў нашай гістарычні адрэзаць, аднак не сумняваўся: тут замяшаны Окарак.

Сюжэт з гарышчам і сіськамі скончыўся тым, што ў нас з'явіўся новы гісторык. Аднаго разу ён прыйшоў на ўрок з незашпіленым прарэхам, а аднойчы, калі мы праходзілі Вялікую французскую рэвалюцыю, знячэўку пачаў апавяданць пра блакаду Ленінграда: як там елі людзей і як ягоная сям'я выжыла толькі таму, што бабуля працавала ў Смольным прыбіральнічай і ёй дазвалялі забіраць са сталой і сметніц надкусаныя лусцікі з ікрой, скрылікі вэнджанай кілбасы, цестачкі ды іншыя абкамаўскія недаедкі. Гэтamu немагчыма было даць веры, але наш настаўнік, сеўшы за стол, заплакаў, размазваючы кулакамі слёзы, і мы, здагадаўшыся, што ён п'яны, амаль паверылі ў неверагоднае. А неўзабаве гісторыка - за п'янства ці за такія ўспаміны - выгналі са школы, і ён уладкаваўся грузчыкам у прадуктовай краме насупраць, дзе канчаткова спіўся.

Але пры чым тут Юрка Весялоў? - можаце запытанацца вы.

А пры тым, што і ён прыехаў у Полацак з Гусь-Хрустальнага, аднак быў паміж сваімі супляменнікамі сапраўднай белай варонай.

Дзеля пачатку адзначу, што, у адрозненне ад іншых «гусей», бацькі не вызвалілі яго ад беларускай мовы. Атрымаць вызваленне ў тыя часы было гэтаксама проста, як купіць у летамцы порцыю малочнага марозіва за дзевяць капеек: адны нарадзіліся ў сем'ях вайскоўцаў; другія - у прыгарадных вёсках, ды чамусыці ў дакументах пісаліся расейцамі; трэція лічыліся беларусамі, але, на думку бацькоў, так моцна стамляліся на іншых уроках, што на беларускую мову ўжо не мелі ніякае змогі. У нашым класе з трыццаці вучняў мову вывучалі ўсяго восем чалавек і сярод іх - Юрка Весялоў, які доўга не мог асвоіць «ў» і старанна вымаўляў «кавнер» і «наставнік».

За прысутнасць на ўроках мовы Окарак і кампанія пагардліва ахрысцілі Юрку «колхозніком». Гэта была не адзіная прычына нялюбасці. Калі «гусі» падбіralі ключы да аптэкі і дзялілі на траіх 56 рублём, Весялоў чытаў Конан Дойла і Праспера Мерымэ. Між іншым, ён, Юрка, як і я, меў да Окарка даўні рахунак, і мне здаецца, што тады, у летніку, пад ледзянай вадою са шлангаў першы закрычаў «фашысты!» менавіта ён.

Я не скажу, што мы з ім сябравалі. Адбіўшыся з самага пачатку ад «гусінае» чарады, Юрка не прыстаў і да ніводнага з нашых хаўрусаў. Відаць, ён не надта і рваўся да кагосыці далучацца, бо атрымаў харектар

тыповага індывідуаліста. Калі, углядаючыся ў мінулае, я хачу ўбачыць гэтага высокага танклявага падлетка з акуратнай фрызураю-«канадкай» і тонкімі, быццам сплесценымі з адных жылаў, моцнымі рукамі, на якіх ён з дзівоснай лёгкасцю падымаўся па канате пад самую столь спартовае залі, побач з ім ніколі нікога няма. Да дзвеятага класа, пакуль у нас не з'явілася Ларыса Жылкіна, Юрка і за партаю сядзеў адзін. І ўсё ж бясконца трymацца ў такім узросце аднаму праста немагчыма, бо можна ўрэшце з'ехаць з глузду.

Развярэджанае самалюбства не дазваляе мне сказаць, што Юрка Весялоў выбраў мяне. Назавем выбар узаемным, хоць факт застаецца фактам: якраз Юрка на перапынку падышоў да мяне і, спакойна гледзячы сваімі неміргатлівымі шэрымі вачыма, абсолютна нечакана пацікавіўся, ці згодны я праверыць смеласць.

Ну што адказваючы на гэткія прапановы ў чатырнаццаць гадоў?

Так пасля ўрокаў мы з ім апынуліся пад мостам цераз Дзвіну.

Юрка растлумачыў, што раку можна перайсці не толькі па версе моста, але і знізу, дзе на выпадак вайны пакінуты ход мінёрам.

Ваstryня адчуwanняў таго дня жывая ў маіх лейкацытах і эрытрафытах і сёння.

Услед за Юркам я караскаўся па хісткіх жалезных драбінах з адламанымі папярэчынамі, праціскаўся праз вузкія брудныя праходы ў бетоне і пераскокаў небяспечныя прамежкі між блокамі, адкуль цягнула вільготным страхам.

Найбольш вусцішным адцінкам экспедыцыі сталіся колькі метраў на падыходзе да трэцяга быка. Падарожнік мог пераадолець іх толькі па дзвюх перакінутых паміж блокамі дошках.

Дошкі, хоць і былі досыць шырокія і тоўстыя, прыкметна прагіналіся. Над якой-небудзь ручайнай я прайшоў бы па іх з завязанымі вачыма, аднак тут, далёка ўнізе, дыхаючы холадам, плыла цёмная восенская Дзвіна, і мая разагрэтая дамешкам цыганскія крыіві фантазія ўмомант намалявалі віры і бохаты з аброслымі ракавінкамі тапельцамі. Насельнікі дзвінскіх глыбіняў змяніў вобраз канатаходца з раскінутымі над бездзянню рукамі. Якраз так, расставіўшы руکі, і рушыў наперад Юрка. Небяспека хавалася яшчэ і ўтым, што дошкі мелі розную таўшчыню і пружынілі пад нагамі не адноўкава. Я заплюшчыўся і ўбачыў, як Юрка разам з дошкамі ляціць долу. Мільганулася думка, што, калі пашанцуе, гэта не смяротна: узімку, праламаўшы парапет, з моста сарваўся самазвал, але лёд вытрымаў і для кіроўцы ўсё абышлося зрушэннем мазгоў; выпісаўшыся з бальніцы, ён напіўся, як раміznік, і буяніў на вуліцы, а міліцыянтам крычаў, што ён - савецкі касманаўт, а касманаўтаў не забіраюць.

Калі праз імгненне я адкрыў вочы, Юрка стаяў на тым баку прадоння. Мяне цягнула апусціцца на чатыры кропкі і перапаўці гэтыя метры на карачках. Няхай у далоні і ў калені ўваг'еца тысяча стрэмак - выцягваць іх у параўнанні з гэтай хвілінаю будзе суцэльнаю слодыччу.

Мост падаў у паветраную яму, а мае вантрабы імкліва падымаўся да горла. Тым часам Юрка выняў з кішэні ключ, павярнуўся да мяне спінай і ціхамірна ўзяўся штосьці драпаць. Нейкая віхура сарвала мяне з

месца і перанесла да Юркі. Азірнуўшыся, я згледзеў, што дошкі раз'ехаліся, і цяпер адтуль да нас перабраўся б хіба што кот.

На цёплай шурпатай паверхні быка Весялоў надрапаў сваё імя. Я таксама выцягнуў ключ, і побач з «Юрам» з'явілася: «Вова». Юрка падумаў і дабавіў дату нашага падарожжа.

Вы памыляецеся, калі лічыце, што пасля выпрабавання смеласці мы зрабіліся сябрамі. Спартрэбліся восенійскія, а ўпрыдачу і зімовыя вакацыі, каб Юрка зноў загаварыў са мной, папрасіўшы дазволу глядзець у нас хакейны чэмпіянат свету.

Тагачасныя заўзятары памятаюць, што «золата» тады дзялілі паміж сабою вылучна каманды Савецкага Саюза і Чэхаславакіі. Мы «хварэлі» так зацята, што ад навагодніх святаў нарыхтоўвалі ляскоткі і сустракалі кожную закінутую «нашымі» шайбу дзікім крыкам і выбухамі. Праўда, у той час, калі Юрка Весялоў уладкаваўся поруч са мной насупроць чорнабелага «Нёмана», ляскоткі мы ўжо перараслі. Пачыналіся сямідзесятыя, і гульні «наших» з «чэхамі» набылі палітычны падтэкст. Мінецца шмат гадоў, і на Старамескім пляцы ў Празе знаёмы чэх распавядзе, што ў іх гэта называлася: яны нас танкамі, а мы іх - клюшкамі.

Я пакрывіў бы душой, сцвярджаючы, быццам меў тады нейкае асабістое стаўленне да савецкіх танкаў калі Карлавага моста. Здаровага скепсісу, што паспей пусціць паасткі ў маёй душы, пакуль хапала адно на тое, каб тушыць экран, калі з'яўлялася застаўка тэленавінаў. Бацька круціў ручкі нашай дабітай радыёлы «Беларусь» амаль штовечар, я ж настройваў прыймач на «варожыя галасы» адно дзеля суботніх музычных праграмай.

Такім чынам мы - я, Юрка і бацька - глядзелі гульню з чэхамі: пляскалі, хапаліся за галовы, ускоквалі і нервова расхаджвалі па пакоі. Калі не лічыць ляскотак, усё ішло як звычайна, як летась і пазалетась, але трэцім вокам я заўважыў штосьці не тое. Бацька пляскаў неяк неўпадад, а перахапіўшы мой пагляд, хутка адвёў очы. Напрыканцы першага перыяду я пераканаўся: бацька хварэе за чэхаў. Мала таго, на ягоным баку, паводле некаторых прыкметаў, быў і Юрка. Але і гэта было не ўсё: я разгублена адчуў, што якісьці спрытны антыпатрыятычны мікроб збунтаваў і маю душу. Я таксама быў далучаны да змовы. Гульню мы дагледзелі ў наструненым маўчанні, не імкнучыся абменьвацца нават позіркамі. Выдатна памятаю, што, нягледзячы на нашу зраду, «нашы» выйгралі. Мы паціснулі адзін аднаму рукі і па-мужчынску стрымана павіншаваліся з перамогай.

Хакей зрабіў тое, што аказалася не пад сілу мосту цераз Дзвіну: увесну мы з Юркам напраўду пасябравалі.

Гэтая падзея мела шмат наступстваў.

Па-першае, я атрымаў доступ да Юркавай бібліятэкі, дзе накінуўся на восьмітомовік Конан Дойла, а потым узяўся за зялёныя фаліянты «Сусветнай гісторыі».

Па-другое, я даведаўся, што Юрка марыць стаць журналістам-міжнароднікам і падарожніцаць па розных краінах. (Падзяліўшыся таямніцаю, ён узяў з мяне пісьмовую прысягу маўчаць.)

Па-трэцяе, дзякуючы Юрку, я ўпершыню выпіў віна. Мой дэбют адбыўся ў дзень заканчэння дзевяятага класа. Мы сядзелі з Юркам у

ягоным пакоі з кнігамі, і ён без усякай прадмовы вывудзіў з-за таўшчэзных тамоў «Сусветнай гісторыі» даўгую пляшку венгерскага рыслінгу.

Мы пілі кісялы рыслінг з каньячных кілішкаў і закусвалі свежым батонам з разынкамі. Пляшка не паспела апусцець, а я без прывычкі ўжо бачыў Юрку нібыта праз тоўстае шкло акварыума. Юрка заявіў, што ён цвярозы, як вось гэтыя кнігі, бо кожнае лета ездзіць да сваякоў у Закарпацце, а там пачынаюць піць віно з дзіцячых садкоў. У мяне крэўных у Закарпацці не было, а таму пасля пары новых кілішкаў з кніжнае шафы мне выразна падміргнуў барадаты фотапартрэт Хемінгуэя. Спалохаўшыся, я прапанаваў прагулянца. Юрка глыбакадумна адказаў, што ў такі дзень яму хочацца паглядзець на раку, і мы пайшли на Верхні замак.

Там, над Дзвіной, якая памятала пра нашую адвагу, я загаварыў пра лёхі, што ў сярэднявеччы стваралі пад Полацкам падземны горад-лабірінт, а Юрка ўрачыста паабяцаў, зрабіўшыся журналістам, прывезці сюды міжнародную археалагічную экспедыцыю. Я ўжо здагадваўся, што такое мужчынскае сяброўства: гэта калі можна выпіць віна і адкрыць сябру любую таямніцу.

На Верхнім замку я пачуў, што Юрку падабаецца наша новая вучаніца Ларыса Жылкіна, а на падвесным мосце над Палатой язык у яго конча развязаўся і мне быў давераны працяг тайніцы: яна, Ларыса, таксама не абыякавая да Юркі. На лета яны абое з'язджаюць, каб у разлуцы выпрабаваць пачуцці, а ўвосені Юрка павінен, як ён выказаўся, да канца быць мужчынам, бо, апрача ўсяго іншага, гэта надзвычай важна для будучага журналіста. Прыйзнаюся, што Юркаў намер выклікаў у маёй душы паблажлівае пачуццё перавагі, таму што я, хоць і не каштаваў віна, смак іншых забароненых пладоў ужо ведаў.

Ларыса была, як я кажу цяпер, зусім не майм кубкам кавы, ды гэтая тонкая, але без ніводнага вугалка ці вострае костачкі, уся зграбная і гнуткая, як ласка, дзяўчынка з кароткай каштанаваю грыўкай, спакойнымі лініямі правільнага твару і нечакана свавольнымі мушкамі ў вялікіх арэхавых вачах магла, безумоўна, падабацца не толькі Юрку. Вяртаючыся ў той час, я думаю, што з іх атрымалася б добрая пара. Убачыць побач з Ларысаю Юрку мне даволі проста: адзінае ў класе вольнае месца чакала новенскую менавіта за ягоным сталом. Варта дадаць, што Юркавай абранніцы вам было б цяжкавата ўтлумачыць, што такое жаночая сарамяжлівасць. На развітальнай вечарыне перад вакацыямі яна запрасіла суседа па парце на дамскі танец (гэта рэабілітавала яе ў маіх вачах за папярэдняе танга з Окаркам) і сама прапанавала Юрку правесці яе дадому.

Магічным словам для ўваскращэння галоўных падзеяў таго лета з усімі іх барвамі і пахамі для мяне заўсёды будзе «Адэса». Мы з бацькам прабавалі там два жнівеньскія тыдні, жывучы ў гатэлі «Пасаж» на Дзерыбасаўскай, адкуль прыехаў у Полацак надзеіна схаваны сыштак вершаў пра карыя ілюмінатары, шкляныя вочы медузай, трамваі на Аркадзію і хваляломы ланжэронскіх пляжаў.

Большая частка згаданай рыфмаванае прадукцыі мела страшнае прысвячэнне - ГБ, што, зрешты, расшыфровалася зусім мірна: Галі

Бяляўскай. У першы адэскі дзень я зачапіў за плаўкі асадку і паплыў да далёкага буя, што быў абранны дзеля ўвекавечвання імя маёй меднавалосай каханкі. У вадзе шарыкавая асадка адмовілася пісаць, але, змагаючыся з хвалямі, я ўсё ж вывеў запаветнае імя на чырвоным баку вяртлявага буя, а потым употай ад бацькі запіў ладную порцыю марской вады шклянкаю белага віна з пляжнай бочкі і ў шчаслівай хмельнай знямозе заснуў пад сонцам на гарачым жвіры.

А яшчэ кожны вечар адбываўся наш шпацыр па Дзерыбасаўскай з яе шматмоўным натоўпам адэсітаў і маракоў усіх колераў скury, вачэй і валасоў, з яе старадаўнімі вагамі, што паказвалі не кілаграмы, а пуды і фунты, з такімі самымі, у пудах і фунтах, дзяленнямі на металёвых рэйках сіламераў у выглядзе круглых плюшавых падушачак са схаванымі спружынкамі (ахвотнікі малацілі па падушачках голымі і валасатымі кулакамі, і на рэйках падскоквалі ўгору рухомыя масянжовыя рамкі з рыскаю, пакуль аднойчы па вуліцы не прагуляўся мурын, які адзін за адным метадычна расправіўся з усімі сіламерамі - заместа кулака ён карыстаўся голенай галавою-яйкам, у выніку чаго рэек з дзяленнямі не хапала і масянжовыя рамкі ляцелі кудысьці ў голле белых акацыяў), па Дзерыбасаўскай з яе акрабатам-жлуктам у капелюшы і балонні на голым целе, што хадзіў вакол свайго пасланага на ходніку плашча на руках, у той час як ягоная малпачка збріала ў капялюш грошы, каб потым дапамагчы гаспадару распіць у скверы пляшку таннага віна, па Дзерыбасаўскай, што здавалася маёй тагачаснай рамантычнай натуры філіялам Зурбагана і Гэль-Г'ю з наведаў Аляксандра Грэна...

Мне праглася, каб усё гэта ўбачыў і адчуў мой сябар Юрка. На схіле жніўня мы сядзелі на беразе Палаты недалёка ад старых Ксавэр'еўскіх могілкаў і па чарзе пілі з рыльца прывезенае Юркам з Закарпацця п'янкое маладое віно.

З некалькіх асцярожных Юрковых слоў вынікала, што пачуццё да суседкі па парце вытрымала праверку часам. Мяне гэта не ўсцешыла. Тымі днямі я ажно двойчы сустракаў Ларысу з Окаркам.

Першы раз яна толькі прысутнічала сярод дваровай публікі, што слухала Валеркавы песні пад гітару. Калі я праходзіў паўз альтанку, адтуль даносіўся ягоны прыемны чысты голас:

У не-е-й такая маленькая грудь,
А губы, губы алые, как маки.
Уходит капитан в далекий путь
И любит девушку из Нагасаки...

Другі выпадак быў не такі бяскрыўдны. Да ачмурэння нарэзаўшыся на даху нашага дома ў карты, мы выправіліся ў кінатэтр «Радзіма». Следам пацягнуўся сын п'яніцаў з першага пад'езда Ваня Шпакаў, вучань 4-га класа з букетам самых сумнеўных скільнасцяў. Ваня ўжо стаяў на ўліку ў міліцыі - за тое, што скруціў ніpelі ў аўтобусе з узбекскімі артыстамі, якія выступалі ў Полацку пасля знакамітага ташкенцкага землятрусу.

У кінатэатры ішоў адзін са страшэнна папулярных у жыхароў нашага горада індыскіх фільмаў, але сеанс быў дзённы, і мы выгодна ўладкаваліся на першых радах напалову запоўненай залі. Як толькі кінагероі пачалі цалавацца, чацвёртакласнік Ваня жыццярадасна галёкнуў: «Глядзіце, сасуцца!» Білецёрка паклікала дзяжурнага пажарніка, які выгнаў крыкуна, а заадно і ўсю нашую брацію на вуліцу. У дзвярах я азірнуўся: на пустым заднім радзе сядзела Ларыса з Окаркам.

Першага верасня нас заместа заняткаў зноў на два тыдні завезлі ў вёску капаць бульбу. На полі класны першым чынам праверыў у «гусей» вёдры. Гэтым разам абышлося без вынаходак, аднак неўзабаве бабуля, у якой жылі Окарак і кампанія, абвясціла, што тыя ўкралі ў яе з шафы пятнаццаць рублёў і бутэльку віна, і «гусей» адправілі дахаты. Я тужыў па сваёй Галі і ціха зайдросці Юрку, які цягаў Ларысе вёдры, прыносіў ёй з чужых садоў салодкія груши і збіраў на ўзлеску каля бульянішча ліловыя букеткі верасу.

Гэтая ідылія мусіла мець працяг. Калі мы вярнуліся ў горад, Юрка раскрыў карты: у суботу бацькі з'едуць на летнік, і Ларыса прыйдзе да яго на пляшку віна, што ўжо чакае іх у вядомай мне схойцы. У мяне Юрка папрасіў транзістар «Акіян», каб злавіць музычны выпуск «Голасу Амерыкі».

З той суботы ў Юркавым лёсе і загучала трагічнаяnota. Раніцою пасля дня «Х» я патэлефанаваў яму, але, пачуўшы мой голас, Юрка паклаў трубку і больш не адгукаваўся. Я падумаў, што Ларыса яшчэ ў яго, і вырашыў пакінуць сябра сам-насам з новымі пачуццямі і перажываннямі.

У панядзелак ягонае месца ў класе засталося пустое. Што прычынілася, калі ён павінен быў «да канца быць мужчынам», я даведаўся на лавачцы каля Дзвіны толькі праз тыдзень. Усе тыя дні Юрка адседжваўся дома і не падыходзіў да тэлефона. Юркавы вочы праваліліся, а нос завастрыўся і зрабіўся падобны да дзюбы грака-альбіноса. Памятаю, што ўсе здагадкі круціліся ў маёй наўнай галаве вакол дзвюх асноўных версіяў: імпатэнцыя і брыдкая хвароба. Насамрэч, здарылася зусім іншае.

Чакаючы ў тулю суботу Ларысу, ён зрабіў вусцішнае адкрыццё: схойка за цёмна-зялёнымі тамамі «Сусветнай гісторыі» была пустая. Хтосьці з бацькоў знайшоў пляшку і захапіў яе на летнік. Грошай на яшчэ адну ў Юркі не хапіла. Гонар не дазволіў яму ні адчыніць Ларысе дзвёры, ні з'явіцца ў класе. Калі Юрка апавядалаў пра гэта, яго калаціла як у ліхаманцы. Мяне дасюль здзіўляе, што ён наогул здолеў расказаць пра сваю драму.

Я не прыдумаў нічога лепшага, чым засмияцца і сказаць, што людзей з такім самалюбствам, напэўна, адзін на мільён. Гэта аказалася жудаснай памылкаю, хоць, далібог, я і сёння не ведаю, як павінен быў паводзіцца.

Там, на нашай лавачцы над ракой, я гаварыў яшчэ нешта - што Ларыса ўсё зразумее, што ён, Юрка, выключны чалавек, што я веру ў іх каханне і нашае сяброўства. Сустрэўшыся з ім вачыма, я здрыгнуўся: ягоны твар зрабіўся мёртвай пагардлівой маскай. Юрка падняўся і,

злёгку пакланіўшыся мне, прамовіў: «Вы свободны, сударь». Я і зараз бачу, як ён, рослы і сутулы, з паднятым каўняром брунатнага плашча, брыдзе па беразе ў сутонне, назаўсёды аддаляючыся ад мяне, і за ім бяжыць абчапляны ваўчкамі здзічэлы белы дварняк.

Пасля выхадных класны паведаміў, што бацькі перавялі Весялова ў іншую школу.

Потым мы сустракаліся адно выпадкова і ніколі не размаўлялі. Дый што я мог яму сказаць? Што Ларыса «ходзіць», як гэта тады называлася, з Окаркам і што ён заняў у класе Юркава месца каля сярэдняга вакна? Альбо што неяк мы гулялі з Окаркам у настольны тэніс і, застаўшыся з ім адзін на адзін, я з халадком няnavісці пад сэрцам удавана абыякавым тонам запытаўся, што ў яго з Жылкінай, а ён з нахабным спакоем, дапытліва пазіраючы мне ў очы і расцягваючы слова, адказаў:

«Е...сь... Нae...сь и выкину. А хошь - тебе отдан».

За такі адказ трэба было кінуцца на Окарка з кулакамі, але я ведаў, што ён паўсюль ходзіць з ножычкам. Другі «гусь», Ігар Гарачоў, той самы, што хварэў у восьмым класе на ганарэю і пасадзіў настаўніка працы на цвік, ужо сядзеў за групавое згвалтаванне саракагадовай жанчыны са шклозавода, якую гвалтаўнікі, такія ж падлеткі, як Ігар, злавілі перад начной зменай і, заклеіўшы рот пластырам, зацягнулі ў будаўнічую бытоўку. На судзе ён трymаўся героем і адмовіўся прызнаць сябе вінаватым на той падставе, што нічога не рабіў, а ўсяго толькі трymаў «цётку» за нагу.

У красавіку ў Ларысы нарадзіўся дзіцёнак. У нашай школе гэта быў другі выпадак. Летась дзесяцікласніца Ірка Кляпацкая нарадзіла маленъкага япончыка ад кагосьці з замежцаў, што наладжвалі абсталяванне на нафтаперапрацоўчым заводзе. Мая Галя сказала, што дзіця ў Ларысы атрымалася сямімесячнае і што, як ні дзіўна, гэта якраз добра, прынамсі, значна лепей, чым калі б яно прыйшло на свет на месяц пазней.

У адрозненне ад Іркі, якая ўжо ў радзільні адмовілася ад малога і здавала з аднакласнікамі выпускныя экзамены, Ларыса пакінула дзіця себе і ў школу не вярнулася. Пад час экзаменаў яе можна было ўбачыць з каляскаю ў парку культуры і адпачынку імя 50-годдзя «Великого Октября». Шчаслівы татуля тады ўжо цягнуў тэрмін, бо аднаго разу ў традыцыйнай суботній бойцы пад таполямі каля танцпляцоўкі пусціў у ход свой ножык, але не патрапіў уцячы ад міліцэйскага нарада. Калі я сустракаў Ларысу з малым, мне заўсёды думалася, што яе сын вырасце, парэжа каго-небудзь ножычкам і ўслед за бацькам пойдзе на зону.

Далейшыя звесткі пра Юрку Весялова не вылучаючы паўнатой.

Ён таксама вучыўся ў Менску, аднак не на журналістыцы ва ўніверсітэце, як марыў, а чамусыці ў політэхнічным на архітэктуры, і мы не бачыліся. Адзіным выключэннем стаўся той раз, калі я адносіў Юрку перададзенія з дому грошы.

Усе ложкі ў Юрковым інтэрнатаўскім пакоі былі занятыя: на чатырох спалі апранутыя хлопцы, а на пятым, абняўшыся, як кацянты, - зусім голы Юрка і гэткая ж голая рудая дзяўчына настолькі вульгарнага выгляду, што яе адразу хацелася назваць бабай. На засланым газетамі стале сумавалі дзве патэльні з застылым тлушчам і трыві чатыры пустыя

гарэлачныя пляшкі. Мне ўдалося раскатурхаць Юрку, а яму - нейкім дзівам, нягледзячы на маладую бараду, пазнаць мяне. Ледзьве варочаючы языком, ён растлумачыў, што сёння свята - дзень птушак, і, не падымаючыся з ложка, паказаў пальцам на насценны калянддар юнага натуралиста. Ягоная сяброўка перавярнулася ў сне на другі бок, і толькі тады, з цяжкасцю злавіўшы мой позірк, Юрка пагладзіў яе па белым азадку і прыкрыў той разам з астатнімі пышнымі вабнотамі коўдраю. «А табе - во!» - тыцнуў ён мне пад нос дулю і палез пад коўдру сам.

Перад адыходам я паспей заўважыць, што адзін з Юрковых суседзяў не проста спаў, а быў моцна прытарочаны да ложка вяроўкаю. Распускаць марскія вузлы я на ўсякі выпадак не стаў.

Тады я вёў дзённік, дзе ўражанні ад гэтага новага Юркі ўвасобіліся ў вобразе (думаю, не надта ўдалым і дакладным) зламанага гадзінніка.

Напэўна, калянддар юнага натуралиста, паводле якога жыў Юркаў пакой, меў шмат святаў, бо праз нейкі час да мяне дайшла чутка, што, ратуючыся ад выключэння, Юрка ўзяў акадэмічны адпачынак.

Жыццё ўжо даўно круціла нас па такіх далёкіх арбітах, што, атрымаўшы на апошнім курсе ліст з вайсковым штэмпелем, я хутчэй павертыў бы ў тое, што пра маю персону ўспомніў рагтам сам міністр абароны, чым у тое, быццам мне можа напісаць Юрка Весялоў.

Штэмпель быў маскоўскі, але ліст прыйшоў з Афганістана.

Можна здагадвацца, у якіх шчамлётках адзіноты і безнадзейнасці апынуўся Юрка, калі - і гэта з ягонымі харектарамі - называў мяне ў лісце адзінным сябрам.

Палова тэксту на двух лістках з вучнёўскага сшытка ў кратку засталася пад беспрасветным цэнзарскім атрамантам. Найбольш істотным у ацалелай частцы была згадка пра Валерку Акаркова. Юрка пісаў, што, калі яму давялося ўпершыню страліць у афганца, ён уявіў перад сабой Окарка.

Мяне дагэтуль кусае сумленне: чаму не адказаў Юрку? Можна ж было напісаць у Афганістан і прамаўчаўшы пра Окаркова вяртанне з зоны, як і пра тое, што ён жыў у Ларысы, пакуль праз пару месяцаў зноў не паехаў пад канвоем кудысьці ў Мардовію, пасля чаго Ларыса скруцілася з падазроным тыпам з Задзвіння і ўзялася гандляваць каля Палаца культуры шкозавода півам.

Больш салдацкіх лістоў - ні з маскоўскім, ні з якім іншым штэмпелем - мне не прыходзіла.

Фінал гэтае гісторыі я магу аднавіць толькі са слоў кліўлендца з двума адарванымі пальцамі, таму мая спроба будзе непазбежна пазначаная пячаткаю суб'ектывізму. Але ўяўленне малюе апошнія Юрковы хвіліны настолькі выразна, што я наважваюся выкладзіці сваю версію на паперы. (Відаць, тут прысутнічае і эгаістычнае імкненне пазбыцца сіндрому бензапілы, бо пасля вечара ў Кліўлендзе я не здольны спакойна чуць яе гук, і лепей не ўспамінаць, што чынілася са мною, калі днімі ў нашым двары спускалі стары бераст.)

Заплюшчыўшы вочы, я бачу вечаровую горную цясніну ў ваколіцах Герата. Бой адгрымеў зусім нядаўна, і ў паветры яшчэ стаіць пах паraphавога дыму. Юрка з туга скрученымі рукамі ляжыць на спіне ў фіялетавым ценю вострай двухгаловой скалы, падобнай да раскрытай

драпежнай глюгі. У ногі яму ўпіваецца тонкі шнур, хоць ні бегчы, ні нават паўзці з раздробленай галёнкаю немагчыма.

Стамлёны, з гарачымі вуглямі гагатавых вачэй камандзір афганскіх партызанаў ведае цану кожнаму слову і растуляе вусны не болей пяці разоў. «Жыць хочэш - бэры іслам», - грэбліва перакладае тлумач. Юрка не адказвае, гледзячы ў выцвілае ад спёкі неба, дзе, быццам зрэнка неабдымнага абыякавага вока, плавае сокал.

Камандзір загаворвае зноў, але цяпер тлумач маўчыць, і пад скалою пульсует чаканне непазбежнасці. Да Юркі кідаецца малады партызан у брудным зялёным турбане, з-пад якога вочы бліскаюць нетутэйшым валашкавым блакітам. «Соглашайся, Веселов, слышь, соглашайся... - захлынаючыся і глытаючы слова, шэпча ён. - Я обрезался, и ничего... Кормежка нормальная... бабы есть такие... закачаешься...» Юрка пазнае сяржанта з іхняе роты, што пратаў пад час акцыі ў мінульым месяцы. Той, яшчэ больш прыцішчыўшы голас і палахліва касавурачыся на камандзіра, угаворвае: «А там, слышь, через Пакистан на Запад мотанем... Блядь буду... Не боись... Не мы первые, не мы последние... Х...ня этот ихний ислам...»

Юрка маўчыць. Магчыма, ён бачыць Дзвіну і нашае падарожжа пад мостам. Магчыма, збірае Ларысе букецік верасу. А можа, гледзячы на афганцаў, узгадвае Окарка...

Але - найверагодней - бязлітасны боль у назе не дае яму засяродзіцца ні на чым, і, прагнучы як мага хутчэй праваліцца ў ратавальную непрытомнасць, ён проста няўцягна глядзіць, як высокі сухарлявы афганец акуратна надзяявае даўгі скуранны фартух, і да астатняга моманту не разумее, навошта той заводзіць трафейную бензапілу...

Мой знаёмы забойца Сяргей

У празрысты, з лёгкай смужынкаю дзень бабінага лета мы сядзелі на адкрытай тэрасе «Буслоў» і для старонняга вока выглядалі як двое дауніх сяброў, што вырашылі прысвяціць свой вольны дзень малдаўскаму кабернэ. Аднак напраўду мы былі ледзьве знаёмыя, дый знаёмства наша мела своеасаблівы прысмак, бо адзін некалі быў блізкі з жонкаю другога, а другі яе дзіка і страшна забіў.

Трэба, вядома, удакладніць, што здарылася гэта не ўчора і не на мінулым тыдні, а гады праз тры пасля майго з Лінай першага спаткання, якое звязло нас у нейкай душнай летній кватэры з пыльнымі шторамі, спаткання, што расчаравала мяне, а яшчэ верагодней - нас абаіх, і таму засталося адзінным.

Сяргей забіў Ліну за доўгі і п'яны раман з іншым чалавекам, які назаўтра ж зачыніў кватэру на замок і назаўсёды знік з горада. Лініна маці выступіла на судзе ў абарону забойцы і прасіла зменшыць яму тэрмін.

У тыя часы Сяргей іграў на гітары ў рэстаранным ансамблі. Я глядзеў на ягоныя даўгія музыкальныя пальцы і марна намагаўся ўяўіць, як яны сціскалі Лініна горла, білі яе галаву аб край ванны, а потым тапілі гэтую галаву ў гарачай вадзе.

Ён вярнуўся толькі ўчора, і я аказаўся першым сустрэчным з той часткі ягонага жыцця, што завяршылася ў ванным пакоі. Мы сутыкнуліся каля газетнага шапіка насупроць «Буслоў», і, як ні дзіўна, нягледзячы на пяць гадоў і на зусім кароткі сівы вожык, я пазнаў яго і без ваганняў згадзіўся пасядзець у кавярні. Мяне вяла, вядома, і прафесійная цікавасць, але і нешта больш істотнае, што не адразу паддаецца асэнсаванню.

Першую пляшку мы выпілі пад знакам маўчання. Унізе, за балюстраю, раз-пораз звінелі трамваі, і крыклівая буфетчыца гандлявала на прыпынку бочкавым півам. Бочка была жоўтая, як бярэзінкі ўсцяж трамвайніх шляхоў, і на баку ў яе нейкі грамацей прыгожа вывеў блакітнаю фарбай: «Піво».

Я пацягваў віно і разважаў, што можа адбывацца ў душы ў нармальнага саракагадовага мужчыны, які аднойчы выпіў бутэльку гарэлкі, забіў жонку і адседзеў за гэта пяць гадоў. Разважанні заводзілі мяне ў безнадзейны тупік.

Сяргей паклікаў афіцыянтку і замовіў яшчэ пляшку. Колькі кропляў віна расплыліся па белым настольніку, аднак ніякіх рызыкоўных асацыяцый у мяне не выклікалі. Я падумаў, што, у адрозненне ад Сяргея, астатнія знаёмыя мне рэстаранныя музыкі любілі не віно, а больш моцныя напоі. Можа, калі б ён у той вечар выпіў заместа гарэлкі вось такога трохгадовага кабернэ, паблізу ад магілаў маіх бацькоў і не з'явілася б новага трафарэтнага помніка з мармуровай крошкі. Пасля гэтае думкі я на ўсялякі выпадак даў сабе слова ніколі не піць нелюбімых напояў.

Ад такога ўзроўню абагульненняў мне зрабілася смешна. Я паспрабаваў выклікаць у памяці Лініна аблічча, але ўспаміналіся адно яе плоскія белыя грудзі і занадта гучны голас, які паведаміў мне, што ў ягонай гаспадыні ніколі не будзе дзяцей, а таму нічога не трэба баяцца. У той душнай кватэры мы пілі цёплае віно, якое чамусыці закусвалі мёдам, і цяпер мне здалося, што ўжо адно гэтае недарэчнае спалучэнне не пакідала нам аніякіх шанцаў на працяг. У дадатак узгадалася яшчэ зялёная сукенка, у якой я неяк сустрэў Ліну з лысаватым, ніжэйшым за яе на цэлую галаву кахранкам, якому наканавана было стаць у яе жыцці апошнім.

На пустую тэррасу падняліся з першага паверха дзве дзеўчынёшкі ў аднольковых эфірных блузачках і аднольковых скуранных намёках на спаднічкі. Яны ўладкаваліся за суседнім столікам і без лішніх цырымоніяў папрасілі закурыць. Сяргей даў ім па цыгарэціне, а я наліў віна. Дзеўчынёшкі пераглянуліся, і адна запыталася, ці мы выпадкова не крутыя. Я засміяўся, Сяргею ж пытанне з нейкае прычыны вельмі не спадабалася, і ён гучным шэптам сказаў нашым суседкам пару такіх слоў, што праз хвілю пра іх нагадвала толькі недапітае віно.

Пасля другой пляшки Сяргей расцёр у попелцы недапалак і знячэўку загаварыў. Напэўна, выпіваць на зоне даводзілася нячаста, і ён відавочна захмляеў. Ягоны кароткі маналог атрымаўся блытаным і досьціць дзіўным. Ён пачаўся з кошкі, якую Ліна з парады кахранка атруціла мыш'яком, але ахвяра ўсё ж выжыла, праўда, страціўши пры гэтым зрок і слых. Потым я даведаўся пра тое, як у камеры Сяргея хацелі згвалціць блатныя, а яшчэ пра тое, куды зэкі зашываюць металёвыя шарыкі, каб не расчароўваць сваіх абранніц. На заканчэнне Сяргей паведаміў, што на зоне меў трох жанчын.

Я зацікавіўся, як гэта адбываецца там, на зоне, але заміж роспытаў сказаў Сяргею, што ў рэстаране, дзе ён іграў, нядайна адчынілі вар'етэ, пясяля чаго там ужо два разы стралялі. І зноў над столом запала маўчанне, у якім мне немаведама чаму ўспомнілася школьнага кахрання - кругленская Дзіна, якая прыехала ў наш горад з Архангельска, якая ўмела соладка цалавацца ў пустым класе і якая напрыканцы майго першага ўніверсітэцкага верасня прызналася, што цяжарная ад нейкага Колі.

Трэцюю пляшку мы пілі ўжо з афіцыянткай Ленай, якую Сяргей утварваў, але так і не ўтварыў сесці яму на калені. Трамваі ўнізе звінелі часцей і весялей. «Піво» ў жоўтай бочцы скончылася, і ягоныя аматары, маючы на такі выпадак адмысловыя запасы, дружна пацягнуліся ў блізкі лясок.

Насупроць кавярні спыніўся аўтобус, адкуль палезлі грыбнікі з поўнымі кошыкамі апенькаў. Мы ўзялі першую шакаладку і чацвёртую, а магчыма, і пятую, бо тут я не зусім пэўны, пляшку кабернэ і дамовіліся, што заўтра ўранні ўсе разам - я, Сяргей і афіцыянтка Лена - таксама паедзем у грыбы. Я паабяцаў паказаць мясціны, дзе навалам маладых і таўстаногіх, як баравікі, абабкаў, а калі іх раптам не будзе, дык заўсёды можна нарэзаць чорных груздоў.

Тэрраса пакрысе запаўнялася публікай, і афіцыянтка Лена ўжо не магла бавіцца з намі. Сяргей абвясціў, што сёння пойдзе да жанчыны,

якая да мінулага Новага года пісала яму на зону лісты і слала пасылкі. Пасля гэтых слоў ён выняў з кішэні і падкінуў угору сцізорык. Бяскрыўдны сцізорык вярнуўся ў Сяргееву руку грознаю фінкай. Сяргей склаў яе, паказаў мне кнопкі і папрасіў павартаваць «цацку» да раніцы.

Афіцыйніца Лена, як і чакалася, на аўтастанцыю назаўтра не прыйшла, і мы паехалі ў грыбы ўдзух.

Дзень выпаў такі, як і ўчора, - з сонцам, павучынкамі і одумным кружляннем лісцяў над утравелай лесавой дарогаю, што сустрэла нас некранутай расой. На імшыстых купінах у нізвым рэдкаватым ялініку з дамешкам бярэзінак цярпліва чакалі абабкі. Па вершалінах, спрытна кіруючы пухнатымі хвастамі, шырокімі кругамі доўга лётала над намі пара закаханых вавёрак. Адной ад глыбіні пачуццяў захацелася паразмаўляць са мной, і яна спусцілася зусім нізка.

Спярша мы з Сяргеем часта перагукваліся, але ягоны голас усё аддаляўся і нарэшце заціх. Я трохі пакрычаў і супакоіўся, бо мы ўсё адно павінны былі сустрэцца на недалёкай шашы, якая час ад часу нагадвала пра сябе гулам машын.

На краі балацявіны я нарваўся на цэлую чараду маладых падасінавікаў, і калі, нацешыўшыся гэтым грыбным краявідам, узяўся зразаць першы, спінаю адчуў нечы позіркі. Цішыня ўмомант напялася, і трэск сухой галінкі прагучаў, быццам стрэл. Я, прыгнуўшыся, адскочыў убок і, сціскаючы ў руцэ свой кухонны нож, павярнуўся тварам да небяспекі.

За пяць кроکаў ад мяне з фінкаю ў адведзенай руцэ стаяў Сяргей. Мяне апякла думка, што ён ведае пра нашае з Лінай адзінае спатканне. Мой труп ён утопіць у балоце, і яго ніколі не знайдуць. Я вырашыў, што без бою не здамся, і пачаў шаптаць малітву. Бясконную хвіліну мы стаялі насупроць адзін аднаго, а тады ён засмяяўся і, спружыніста крутануўшыся, кінуў фінку ў стаўбур старой яліны. Фінка ўпілася ў дрэва на ўзоруні чалавечага росту і азвалася тонкім вусцішным звонам.

Збіраць грыбы пасля такой прыгоды мне не хацелася, і праз чвэрць гадзіны мы ўжо галасавалі на шашы. Гэта была шаша на Рыгу, якою мы з Дзінай, пакуль яна не зацяжарала ад Колі, дамаўляліся ў першае студэнцкае лета дайсці да мора. Машыны з латвійскім нумарамі праляталі на крэйсерскай хуткасці. Беларускія грузавікі і легкавушкі ішлі цішэй, аднак не спыняліся. Нейкія «Жыгулі» пачалі быті гамаваць, ды, наблізіўшыся да нас, кіроўца нечакана рвануў наперад. Я ўважліва паглядзеў на стрыжаную Сяргееву галаву і даў яму сваю кепурку. Гэты нескладаны манеўр змяніў сітуацыю, і неўзабаве мы трэсліся ў кабіне спадарожнага «ЗіЛа».

Сяргей папрасіў спыніцца каля могілак. Сонца пякло па-летняму, і на ўзбочыне мы скінулі штармоўкі і швэдры, застаўшыся ў адных кашулях. Сярод крыжоў і помнікаў сям-там мільгаль падазронья постаці. Хтосьці, не тоячыся, збіраў бутэлькі, хтосьці - зладзеяўата - кветкі.

Хрызантэмы на мамінай магіле былі яшчэ цэлыя.

Сяргей няўпэўнена азіраўся, і я адно тады ўцяміў, што ён не ведае, дзе пахавалі Ліну. Я, безумоўна, не ведаў бы таксама, каб яе магіла не была за пяць кроکаў ад помнікаў майм бацькам. «Пайшлі», - сказаў я, і Сяргей зразумеў.

На Лінінай магіле акуратным крыжкам зелянелі смолкі. Каля нядаўна пафарбаванай сіняй агароджы вырас вялікі крамяны падасінавік. На фотакерамічным медальёне Ліна выглядала значна цікавейшаю, чым у жыцці. Сяргей пагладзіў адбіты рог помніка і выцягнуў пляскатую пляшачку з нержавейкі.

На закуску ў мяне засталіся два яблыкі і лусцік з сырам. «За што?» - недарэчна запытаўся я. «Не будзем», - адказаў Сяргей і акрапіў з пляшачкі край магільнага грудка.

У пляшачцы аказаўся спірт.

Ехаць дахаты не хацелася, і з могілак мы пайшли цераз поле да Дзвіны. Сцежка плыла пад нагамі, і, не згаворваючыся, мы павярнулі да стажка саломы.

Сяргей узяўся перабіраць грыбы. Наверсе ў ягоным кошыку ляжаў магільны падасінавік.

Я выцягнуўся на спіне і, адчуваючы, як мякка пагойдваецца пада мною зямля, стаў глядзець у высокае неба і думаць, што добра было б памерці, каб на маёй магілцы таксама вырас падасінавік і каб хтосьці прыйшоў туды і выпіў спірту, а потым ляжаў на цёплай саломе, слухаў, як па шашы з сухім шоргатам праносяцца машыны і думаў, што добра было б памерці...

Я прачнуўся, калі ў хмызняку ўжо варушыліся прыцемкі і ад ракі плыла халодная свежасць.

Сяргея і ягона гарадзенскага кошыка не было, а мой стаяў прыцярушаны дзеля маскіроўкі саломаю. Сонца сядала ў хмару, і прамінулы дзень мог застацца апошнім усплёскам цеглыні перад восеніцкай стынню. Я скінуў з грыбоў салому і ўбачыў зверху той самы сцізорык, што ўмеў ператварацца ў фінку. Гэта магло азначаць, што Сяргей зноў пайшоў да жанчыны - ці да той, што пісала яму лісты, ці да якой-небудзь яшчэ, і я пажадаў яму, каб зашытыя куды трэба шарыкі ўсё-такі не адигрывалі ў ягоным візіце вырашальнае ролі.

Але ўсё, што мяне абкружала, чамусыці здавалася выцвілым малюнкам са старой дзіцячай кніжкі. Я адчуў, што павінен зараз успомніць нешта надзвычай важнае, тое, што ўжо само страпянулася ў душы і прасілася на свет.

Я спусціўся да ракі і змыў халаднаватай вадою рэшткі сну. На жвірыстым плыткаводдзі гулялі пячкурыкі, а крыху воддарль, дзе ўжо мацнела плынъ, плыла аднекуль з Полацка ясеневая галінка з трymа лісткамі.

І раптам я ўспомніў.

Я ўспомніў, як аднойчы мы купаліся з табой у Дзвіне, і як ты заплыла на быстрыню, і як, нечакана адчуўши моцныя абдымкі плыні, спалохалася і рванулася да мяне ўсім сваім маладым палевым целам...

Я стаяў над ракой і яшчэ не зусім цвяроза думаў, што ніколі не здолею забіць цябе.

Вова Цымерман

Блаславёны, хто мае на свеце дом, у якім прамовіў першае слова, навучыўся хадзіць пад стол, а потым датупаў да ганка, бразнуўся з яго і, румзаючы ад страху ды болю, папоўз на збітых каленках да весніцаў.

Тое месца, дзе стаяў некалі наш скарбовы драўляны полацкі дом, ужо даўно занятае прысадзістым бетонавым кубікам Палаца культуры завода шкловалакна. Часам я заходжу ў ненавісную мне спаруду, блукаю па яе пустых калідорах і спрабую ўявіць, дзе што месцілася ў тыя гады, калі паляцеў у космас Юры Гагарын і нашую вуліцу назвалі ягоным іменем.

Сам дом быў, здаецца, там, дзе сёння шатня, «шпакоўня», - акурат на месцы цяперашняй прыбіральні, а пад падлогаю глядзельнае залі, магчыма, акалела жменька попелу з таго раскладзенага пад маёй улюблёной папяроўкаю вогнішча, дзе мы некалі спалілі, папярэдне выкалаўшы яму вочы, партрэт Іосіфа Вісарыёнаўчы Сталіна. Тады мне было дзевяць гадоў, а Вову Цымерману, што разам з намі браў удзел у карнай акцыі, - на пайтара меней, але гэты рослы мурлаты хлопчык з падобнымі да двух мячыкаў ружовымя шчокамі мог лёгка адужаць любога з нас.

Статыстыка сведчыць, што ў 1885 годзе з кожнае сотні палачанаў габрэямі было шэсцьдзесят шэсць, а на початку ХХ стагоддзя - роўна палова. У гады майго дзяцінства агульныя лічбы, відавочна, змяніліся, але нашага раёна гэта ніяк не датычыла. Вакол нас жылі Шэфры і Гофеншэферы, Ліўшыцы і Эпштэйны, Рафайловічы, Сраліовічы і Герцыковічы, трохі далей - Берманты, Бернштэйны, Кацы, Кацманы і Кацнельсоны. Дзякуючы сваім пазнейшым гістарычным росшукам я зауважыў, што некаторыя прадстаўнікі гэтих слáўных фамілій упарты захоўвалі вернасць прафесіям продкаў. Абодва дарослыя Сраліовічы, напрыклад, працавалі ў гарадской друкарні - праўда, не гаспадарамі, як іхні дзед, а ўсяго толькі метранпажамі з вечна чорнымі ад волава і фарбы пальцамі. Берман і Бернштэйн, гэтаксама як іх сваякі перад «вялікім каstryчнікам», жывіліся з фатаграфіі.

Чым займаліся сто гадоў таму Герцыковічы, я не даведаўся, аднак сын старога Залмана Айзік, што працаваў завучам нашае школы, меў бяспрэчныя заслугі ў змаганні з шыкоўнай фрызурай будучага беларускага літаратара Вінцэса Мудрова, а пляменнік Айзіка Залманавіча Аркаша Кацман кіраваў пазней папулярнай секцыяй аэробікі. Пасля агульных заняткаў ён зазвычай пакідаў у зацішнай спартовай залі адну са сваіх выхаванак, каб яшчэ з паўгадзіны пазаймацца індывидуальна, а потым прыходзіў я, мы рэзаліся ў пінг-понг, і я прапаноўваў Аркашу трохі адредагаваць назву секцыі, дадаўшы перад «б» літару «е». Гуляючы са мной развітальную партыю напярэдадні ад'езду ў Лос-Анджэлес, Аркаша Кацман прамовіў сакраментальную фразу: «Не пойму я никак, Володя, почему ты вырос среди евреев, а никак приличную квартиру не получишь».

Але гэта прычынілася праз шмат гадоў пасля дзяцінства, а ў той малечы час, жывучы сярод суседзяў, якіх спрэс звалі Хаймамі, Абрамамі,

Ізраілямі ды Мойшамі, я ад души здзіўляўся, што ў майго таты такое нетутэйшае імя - Аляксей.

Дом маіх бацькоў на вуліцы першага касманаўта атачалі будынкі розных установаў, дзе пасля шасці заставаліся толькі вартаўнікі і вахцёры, а таму ўвечары ў нас было пустэльна і ціха. Затое за нашым гародам пачыналіся ажно тры густа населенныя вуліцы з парадкавымі нумарамі пад агульнаю назваю Рабочая. Каб там жылі калі-небудзь нейкія рабочыя, я не памятаю. Там жылі габрэі, і гэтыя вуліцы, прынамсі, старэйшая частка іхняга жыхарства, гаварылі на ідыш.

У цёплыя летнія адвячоркі гаспадары выходзілі з драўляных дамовак, уладкоўваліся на лавачках каля гародчыкаў, у якіх раслі бэз, «разбітае сэрца» і жоўтыя вяргіні, і паважна гаманілі на не зразумелай мне мове. На ўтравельных вуліцах, дзе машыны з'яўляліся толькі калі хтосьці паміраў, хадзілі козы і куры, бегалі непародзістыя каты і сабакі рознае масці, і мы з габрэйскімі дзецьмі гулялі ў «пікара» і «калім-бам-ба».

Тоўстая, як капешка, цётка Роза Саламонаўна любіла пачаставаць нас агрэстам або малінамі. На свята з яе пульхных пальцаў можна было атрымаць кавалак габрэйскага мядовага перніка пад экзатычнаю назваю «тэйгэлэх». Цётка Роза працавала касіркаю на атракцыёнах у парку каля Дзвіны і сваім людзям адказвала па-свойму: «Драйсік копікес білет». З мяне грошай яна ніколі не брала. Па часе я зразумеў, здаецца, прычыну такое добрачыннасці: мой тата быў пракурорам, а яе сын Фіма цягнуў тэрмін за тое, што зарэзаў жонку. Гэтае злачынства ўяўлялася мне бясконца загадковым, бо якраз будучы забойца даў мне пачытаць «Маленькага прынца» і яшчэ багата іллюстрацыйных кніжак.

Тэрмін Фіма атрымаў невялікі, бо ўчыніў смертазабойства, як казалі дарослыя, «на почве ревности». Мая дзіцячая спроба дазнацца, што гэта за «почва», скончылася нічым. Ну і што з таго, што заспеў жонку з іншым? - разважаў я над пачутым тлумачэннем, інтуітыўна падазраючы, што з гэтае прычыны можна перарэзаць занадта шмат жонак. І потым было зусім незразумела, навошта - калі заспеў яе з іншым - рэзаць менавіта жонку, а не таго іншага.

Ведама ж, нашы суседзі-габрэі не толькі прадавалі квіткі ў парку культуры і адпачынку ды рэзалі жонак. Царскі генерал Міхail Без-Карніловіч, што выдаў у 1855 годзе кніжку «Истрические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии», пісаў аб полацкіх і наогул прыдзвінскіх габрэях наступнае: «Предприимчивы, любопытны, проницательны. Заранее рассчитывают барыши, какие может доставить предпринимаемая операция; исчислят расходы, и тогда только возьмутся за дело. Избегают утомительных работ: между ними найдете много портных, сапожников, шапошников, стекольщиков, лудильщиков, жестянщиков, резчиков печатей, золотых и серебряных дел мастеров; редко встретите кузнеца, плотника, пильщика. В вере тверды, единодушны, любят помогать своим, в особенности когда пострадают от пожара».

Усё праўда.

Муж цёткі Розы Ізраіль Майсеевіч таксама пазбягаў пыльных ды «утомительных» работ і зарабляў на хлеб начным вартаваннем паркавых атракцыёнаў. Хоць імя гэтага мужнага чалавека ў памяці палачанаў ужо

сцёrlася, ягоны подзвіг назаўсёды ўвайшоў у гарадскія аналы. Калі ў парку паставілі атракцыён «Пятля Несцерава», двое міліцыянтаў з дзяжурнага патруля раскатурхалі Ізраіля ў ягонай вартоўні і загадалі пракаціць. Муж цёткі Розы паслухмяна націснуў кнопкі і пайшоў дасыпаць. Міліцыянты «пятлялі» ў скляпаным з бляхі самалёце давідна. Знялі іх непрытомных і ледзь жывых. На шчасце, адзін з «лётчыкаў» перад тым як знепрытомнець, здолеў выцягнуць пісталет і разрадзіць абойму ў бок вартоўні, чым і парушыў бесклапотны сон пільнага Ізраіля Майсеевіча. (Перад ад'ездам у Ізраіль муж Розы Саламонаўны, праўда, прызнаваўся, што не заснуў у тую ноч ні на волас.)

І наконт пажару праўда. Калі ў Герцыковічаў згарэла палова дому, ім папрыносілі з усіх Рабочых вуліцаў столькі рэчаў, што стары Залман быў проста шчаслівы і хваліўся, быццам у адбудаванай дамоўцы цешыцца са сваёй Сімай не на двух, як да пажару, а ажно на чатырох ложках.

Яшчэ адна Сіма - Сімачка Музыкант, дачка інспектара гарана, жыла побач з намі ў завулку з глыбокай лужынай, у якую глядзеліся цераз плот падвязаныя сінімі стужкамі малывы. Смутлявая, з глыбокім малінавым румянкам і зялёнымі міндалевымі вачыма, Сіма надоўга заняла месца ў маіх эратычных фантазіях і самотных забавах. І дагэтуль, перачытваючы «Найвышэйшую песню Саламонаву», я бачу кранутыя лёгкім загарам Сіміны ножкі - палевыя з блакітнымі жылкамі.

Так, варта было выйсці з дому, прабегчы сотню кроکаў, і ты як быццам трапляў у іншую краіну - з яе моваю, з яе абліччамі і імёнамі, нязвыклымі звычаямі і стравамі.

Неадменнаю часткаю гэтай краіны, над якой дзымулі далёкія гарачыя вятры, быў дзядзька Грыша Цымерман, што сядзеў на лавачцы каля дагледжанага, пафарбаванага ў тэракотовы колер дамка і задуменна глядзеў выцвітымі лавандавымі вачыма на стогадовую таполю.

Удзень бацька Вовы Цымермана працаваў шаўцом у будцы каля першай у Полацку крамы самаабслугоўвання. Увечары, перш чым выйсці са свайго прапахлага скураю і клеем закутка, каб паглядзець на таполю, ён таксама працаваў шаўцом. Асабліва захапляла мяне тое, як па-цырковому спрытна дзядзька Грыша выплёўваў з рота маленькія цвічкі і адным снайперскім ударам заганяў іх у належнае месца. На вайне ён служыў у артылерыі, атрымаў кантузію, і кожны год, на схіле лета, яго апаноўвала замарачэнне. Ён рабіўся гаваркі, апавядайд, як выпіваў з маршалам Жукавым і бачыўся на перадавой з самім Сталінім, а разышоўшыся, пачынаў выгукваць артылерыйскія каманды. Тады дзядзьку забіralі на месяц за Дзвіну, дзе ў колішніх мурах братоў-бернардзінаў месцілася вар'ятня. Хворых лекавалі там не толькі медыкаментамі, але і псіхатэрапіяй. Напрыклад, калі медыкам спатрэбілася цэгla, бабінец кляштарнага сабора разабралі, а косткі з пахаванняў пад ім раскідалі проста пад нагамі ў пацыентаў.

Пасля лекаў дзядзька Грыша да наступнага жніўня губляў усю ваяунічасць, рабіўся ціхмяны ды лагодны і штовечар займаў звычную пазіцыю насупраць таполі. Ягоныя адносіны з гэтым дрэвам прыводзяць мне на памяць пачуцці, што звязвалі палкоўніка Аўрэліяна Буэндыя з

каштанам, уткнуўшыся ў які лбом герой Маркеса назаўсёды развітаўся з нашым светам.

Калі ў гады «развітога сацыялізму» дамы, лавачкі і гародчыкі на Рабочых вуліцах пазносілі, а таполю спляжылі і, прычапіўшы тросам да бульдозера, кудысьці адвалаклі, Цымерманы атрымалі кватэру ў дзеяціпавярховіку побач з іхнім бытым падворкам. Дзядзька Грыша штовечар уладкоўваўся каля вакна на пятym паверсе і да цёмнага глядзеў у той бок, дзе некалі шамацела лістотаю ягоная таполя. Думаю, у тыя хвіліны ён па-ранейшаму сядзеў на выслізганаі азадкамі лавачцы пры цёплай тэракотовай сцяне. У новай кватэры ніхто ўжо не пачуў ад яго ні ўспамінаў пра Жукава, ні артылерыйскіх камандаў. Не дачакаўшыся жніўня, дзядзька Грыша аднойчы адчыніў вакно.

Але я забягаю наперад. Да вакна, праз якое Воваў бацька задуменна ступіў у любы яму зруйнаваны свет, яшчэ заставалася палова дзяцінства.

Мы пераходзілі з класа ў клас, пачыналі чытаць братоў Стругацкіх і Брэдберы, пісаць любоўныя цыдулкі і ціскаць іхніх адрасатаў у школьнім гардэробе. Мне падабалася поўненъкая аднакласніца Поля Кругляк. У шостым класе я колькі разоў падводзіў яе дахаты і прапаноўваў «дружыць». Поля чырвонела, апускала вочы і, картавячы «р», ціха казала, што яна згодная толькі на сур'ёзныя адносіны. Я не ведаў, што такое сур'ёзныя адносіны, і маркотна пазіраў услед поўным Поліным нагам, падобным да літровых малочных бутэлек.

Да Сімачкі Музыкант Полі было, безумоўна, далёка, аднак Сіма з бацькамі ўжо з'ехала ў Ізраіль. Выправілася на гістарычную радзіму і шмат іншых суседзяў. З'ехалі Шэфы з сынам Іллюшам, майм аднагодкам, што меў не надта, відаць, зручную для ізраільскага грамадзяніна мянушку з нейкім арабскім прысмакам - Мустафа Ягло-Ягло. З'ехалі Кацнельсоны са сваім Мішам, мянушка ў якога (прышчэпленая, дарэчы, Фімам-забойцам) была шматкроць даўжэйшая, велягурыйсцейшая і дзіўнейшая - Мабута Чомба Лэя Пінзя Скавародкін.

«Жиды редеют, а ряды жидеют», - са злосцю зацятага антысеміта казаў школьны ваенрук Іван Кірылавіч, што на занятках па грамадзянскай абароне вучыў нас з малалецтва карыстацца супрацьгазам, які аднойчы назваў таямнічым словам «гандон». Я не разумеў ягонае злосці. Мне было шкада аднакласнікаў, што назаўсёды знікалі з майго жыцця разам з мянушкамі, бацькамі, брацікамі і сястрычкамі. У шостым класе афіцыйных габрэяў у нас засталося ўсяго троє - Поля Кругляк, Марк Алътбрэгін, якому я пякуча зайздросціў, бо ў яго дома было ажно два тэлевізоры, і Бора Гасіль.

Бору я не зайздросціў. Выконваючы піянерскае даручэнне, я падцягваў яго па матэматыцы.

Падцягванне Боры адбывалася даволі цікава. Мы займаліся на кухні, дзе плаваў настоены пах смажанай цыбулі, за столом, засланым белаю цыратай у блакітныя краткі. Трэба сказаць, што з маіх тлумачэнняў Бора ніколі нічога не разумеў дый не імкнуўся зразумець, а ўвесь час пропаноўваў згуляць у настольны футбол. Ён працягваў вучыцца па матэматыцы на стабільны дваяк, але я ўпартая прыходзіў да Боры зноў і зноў. Апрача масляных плямаў на сыштках для

практыкаванняў, я заўсёды нёс у кішэні жменю дарагіх цукерак кшталту «Мишка на севере», атрыманых ад Боравай маці ў якасці незаслужанага ганарапу. Плюс гульня ў настольны футбол. Плюс кучаравая Борава сястра Фірка, якая хвалявала маё сэрца не меней за Полю Кругляк.

Пад час нашых заняткаў Фіра зазвычай уладкоўвалася побач на зэдліку і ела мяне пукатымі авечымі вачыма, пакуль я не збіваўся і не заблытваўся ў лічбах. Заўважыўшы гэта, яна дарыла мне задаволеную ўсмешку і, трасянуўшы кудзеркамі, выплыўвала з кухні, падкрэслена круцячы клубамі і пакідаючы ва ўсёй маёй істоце саладкавую гарачую млявасць. У тыя хвілі ўваччу неадчэпна стаяў малюнак з нядайняе мінуласці, калі я вучыўся ў чацвёртым класе, а Фіра - у трэцім. Пакінуты на другі год пяцікласнік Вася Шуйскі прапанаваў Фірцы за марозіва схадзіць з ім у зараснікі лопуху за канавай і паказаць, што ў яе пад трусікамі. Калі Фіра вярнулася, тое самае, але ўжо за пяцьдзесят капеек пропанаваў ёй Васькаў прыяцель Валерка Акаркоў, і яна зноў згадзілася. Кажуць, што потым, на зямлі продкаў, Фіра пачала з масажнага кабінета, вельмі хутка пайшла ўгору і цяпер кіруе велізарнай сеткаю гэткіх кабінетаў па ўсёй краіне, у што я, успамінаючы тую дзіцячую кухонную млявасць, ахвотна веру.

З кніжкі пра Грышку Распуціна я ўведаў, што сакратаром у яго служыў мазырскі габрэй Сімановіч. Аднойчы геніяльны прыдворны чмут вырашыў падараваць паплечніку залаты спод з надпісам. Надпіс уласнаручна накрэмзаў гравёру на шматку паперы сам Распуцін - «Лутшому ис ивреив».

Каб у дзяцінстве мне пропанавалі падараваць спод з гэткім надпісам камусыці з маіх знаёмых габрэяў, я без ваганняў выбраў бы Вову Цымермана.

У школьнія гады мы хадзілі як злыганыя. Разам гадавалі прывезенага мною з бабулінай вёскі маладога зайца Колю і разам, пусціўшы слязіну, хавалі ягоныя костачкі ў скрынцы з-пад абутку, калі гаротніка Колю разарваў суседскі сабака Дунай. Разам латашылі чужыя сады, а ў сваіх садах, якія трэслі суседскія хлапчукі, пяклі ў прыську бульбу. Разам палохалі дзячыннак акулярыстымі вужакамі, якіх лавілі ў траўні на прыгарадных азёрах і прыносілі ў школу за пазухай.

Мая маці карміла нас дранікамі, клёцкамі з душамі і старадаўнія полацкай стравай - халоднай варанаю бульбай з бруsnіцавым сочывам. Маці Вовы Цымермана, настаўніца малодшых класаў Марыя Абрамаўна, частавала рыбай-фіш, фаршмакам і цымусам. Адзінае, што з яе кухарства мне не падабалася - відаць, па генах, - гэта маца.

Разам з Вовам мы першы раз пераплылі туды і назад Дзвіну і, узрушаныя здзейсненым, прысягнулі адзін аднаму вусцішнай сяброўскаю прысягай, якую напісалі ў двух асобніках на аркушах з вучнёўскага сыштка. Присяга была па-мужчынску лапідарная - «Дружба до гроба», подпісы мы паставілі крывёю, раскалупаўшы пальцы шпількаю, што замяняла мне гузік на рукаве зялёной - запомнілася ад урачыстасці моманту - кашулі.

Ды ці мала чаго яшчэ перажылі мы з Вовам.

Нас не здолела развесці нават ізраільска-арабская вайна 1967 года, пасля якой багата полацкіх габрэяў узяліся хуценька мяняць імёны ды

прозвішчы, ператвараючыся з Ізраіля ў Іллю, з Абрама ў Аляксандра, а з Макса Моўшавіча ў Марка Міхайлавіча. Вову Цымермана зусім не крыгудзілі мае показкі накшталт той, чый герой слухае па дарозе дахаты па радыё, як габрэі набліжаюцца да Каіра, а потым адчыняе дзвёры, а яны ўжо там.

Нас - банальная гісторыя! - развяла ў розныя бакі беларуская дзяўчынка Наталля Ўсвойская з майго былога дзесятага класа. Пад канець школы яна з непрыкметнага заморка з цыпкастымі нагамі-трысцінкамі, што вучылася на чацвёркі і пяцёркі, неўпрыцям вырасла ў прыгажуню троечніцу, вакол якое круціліся нават лётчыкі з задзвінскага ляснога аэрадрома. Я прыглядаўся да Наталлі здалёк і, даючы ўначы волю лятункам, удзенъ рыхтаваўся да іспытаў у БДУ і марыў пра час, калі сустрэну Ўсвойскую, вярнуўшыся дахаты студэнтам.

Першы, каго я спаткаў, прыехаўшы з Менска, быў Вова Цымерман з Наталляю. На маё ганарліве паведамленне, што я ўжо студэнт, Вова паклаў даме майго сэрца руку на талію (а праўдзівей, крыху ніжэй) і, тэатральна закаціўшы вочы, прадэкламаваў найагіднейшыя з усіх вядомых мне дагэтуль паэтычных радкоў:

Натали моя, Натали,
Утоми мою плоть, утоли...

Перад Наталляй стаяў студэнт універсітэта, а яна ўхвальна падхіквала нейкаму паршываму дзесяцікласніку. Я моўчкі павярнуўся і з нечалавечай самотаю ў душы пайшоў прэч, выкіроўваючыся на дарогу ведаў і зрабіўшы на сцежцы да яе кароткі прывал у бары «Пralеска», дзе ўпершыню ў жыцці выпіў алкагольны кактэйль «Луна».

Каханка маіх сноў наталяла Вову Цымермана нядоўга. На зімовых вакацыях я са змрочным помслівым задавальненнем даведаўся, што мой супернік не вытрымаў канкурэнцыі з якімсьці задзвінскім лётчыкам, які неўзабаве зрабіў Наталлі дзіця і ўвішна перабазаваўся на іншы лясны аэрадром неабсяжнае краіны.

У душы зноў заварушыліся ачахлыя сяброўскія пачуцці, аднак мы з Вовам ужо рухаліся па розных траекторыях, і цяпер я сачыў за ім адно здаля.

Звесткі, што дасягалі мяне, толькі пацвярджалі маю выснову: сябар дзяцінства быў нетыповым носьбітам нацыянальнага харектару свайго народа.

Гэта выяўлялася, скажам, у тым, што Вова Цымерман займаўся не шахматамі, як большасць ягоных схільных да спорту адзінакроўцаў, а вольнай барацьбой і меў па ёй разрад.

Пасля школы ён не палез у інстытут, а пайшоў у тэхнікум цераз дарогу ад дому і потым працаваў на аўтарамонтным заводзе з розным жалеззем.

Вова мог няквola выпіць, у тым ліку і за свой кошт.

У адрозненне ад шмат каго з суплеменнікаў Вова пайшоў служыць у савецкую армію. Праўда, там ён не скакаў з парашутам і не будаваў БАМа, а граў у аркестры на ўдарных, але дружная армейская сям'я ўсё адно хутка падрыхтавала Цымерману нялёгкае выпрабаванне. Двое

дзембялёў паклікалі Вову з рэпетыцыі на паважную размову за казарму. «Слушай, жицьра пархатый, - сказаў, паказаўшы на боты, першы дзембель, родам аднекуль з-пад Раства, - будешь по утрынке вылизывать нам до блеска говнодавы». Другі, больш вытанчаны і адукаваны, бо гадаваўся ў «колыбели революции», інтэлігентна дадаў: «В противном случае, сударъ, сыграем на ваших гениталиях шестую симфонию Шостаковича». Пасля гэтага Вова паказаў сваім суразмоўцам пару барцоўскіх штукаў, і да самага развітання з роднай вайсковою часткай тыя дzembelі публічна звярталіся да яго выключна так, як і было загадана, - «господин Цыммерман».

Яшчэ Вова быў буйны спецыяліст па жанчынах. Да чутак дадалося і адно маё ўласнае назіранне. Працуочы пасля ўніверсітэта ў гарадской газете, я атрымаў заданне напісаць рэпартаж, як гараджане дапамагаюць вёсцы. Дабраўшыся з фотакарам пад вечар у калгас, мы заспелі ўсіх памагатых на кінасансе ў клубе. Пасля кожнае часткі кіншчык пакутліва доўга мяняў бабіну і ў залі запальвалі свято. У адным з гэтых перапынкаў я ўгледзеў наперадзе буйную стрыжаную галаву і крутыя плечы Вовы Цыммермана, які абдымаў нейкую маладзіцу. Праз некалькі хвілінаў пракураная і запляваная семкамі заля пачула сцішаны, але выразны Цыммерманаў басок: «Слушай, Зінка, надоело. Пойдем лучше пое...ся». «Ціха ты!» - цыкнула Зінка, і дзве постаці рушылі да дзвярэй.

З сумам мушу зазначыць, што тады я бачыў Вову астатні раз. Неўзабаве ён паспрабаваў уладкавацца на наваполацкае прадпрыемства пад кодаваю назваю «Ізмеритель», аднак першы аддзел завярнуў яму дакументы. «Не прошел по шнобелю», - вясёла тлумачыў Вова знаёмым. Але ў душы пакрыгудзіўся і зазбіраўся ў Ізраіль...

Паміж днём, калі я ўзяўся пісаць гэтыя прыгады, і днём, калі я іх скончыў, была ноч, у якую мне сасніўся Полацак. Чамусыці ён дужа выдаваў на Нью-Йорк з вядомага фільма «Аднойчы ў Амерыцы», а мы з сябрамі - на падлеткаў, што зрабіліся гангстрамі. Ноч навылёт мы гойсалі па вуліцах, кагосыці мачылі, рабавалі і гвалці, да апошняга патрона адстрэльваючыся ад міліцыі. Ад гэтае страляніны я і прачніўся. Ляжаў і ўсцешана думаў, што, дзякую Богу, нікога мы з Вовам Цыммерманам насамрэч не згалтавалі, не абраставалі і не зарэзалі. А таму засталіся ў нас на двах успаміны цнатлівия ды чуллівия, якімі няшкода і падзяліцца.

Працтвы Розы Герцыковіч

Гэта, вядома, паталёгія, але мушу вам сказаць, што, зрабіўшы сваім успамінам рэвізію, я канчаткова пераканаўся: ні ў маленстве, ні потым я, па гамбурскім рахунку, не пазайздросыціў ніводнаму чалавеку.

У трэцій клясе я быў апантаны мараю пасяліцца з аднаклясьніцай Верачкай на ўласным атоле ў трапічных шыротах, але чамусыці ані не зайдросыціў амэрыканскім мільярдэрам, якія маглі купіць сабе дзенебудзь у Індыйскім акіяне цэлы архіпэляг. Зъ дзяцінства маючы схільнасць да фаталізму, я хваравіта не зайдросыціў хлопцам, якія «хадзілі» з прыгажэйшымі за маіх дзяўчатамі. Я (што, наогул, проста недараўальна) ні разу — якія б шэдэўры яны ні стварылі — не адчуў зайдрасыці да калегаў-літаратаў.

Але шкадаваць мяне за абдзеленасць адным з наймацнейшых, найдзівосьнейшых і найшматфарбнейшых чалавечых пачуцьцяў вы ня съляшайцесь. Што такое зайдрасыць, я ведаў ня горай, а можа, і лепей за самых заўзятых зайдросынікаў. Іхныя эмоцыі скроўваліся на падобных да сябе саміх, мой жа дыяпазон быў непараўнаны шырэйшы: аб'ектамі зайдрасыці мне служылі рэчы, расыліны, жывёлы...

Я зайдросыціў першаму на нашай вуліцы тэлевізару і з радасцю ператварыўся б у нязграбны і, зъ сёньняшняга гледзішча, убогі чорнабелы «Нёман», вакол якога зьбіралася ўвечары народу столькі ж, як у малой залі кінатэатру «Радзіма». Яшчэ раней я адчуваў пякучую зайдрасыць да дзьвінскіх самоў, якія жылі такім недасяжна цікавым і таямнічым жыццём, што ў пароўнаньні зь ім маё сухаземнае існаванье выглядала суцэльнаю недарэчнасцю. Я не адмовіўся б ператварыцца ў аўтамабіль, альбо ў маю першую кніжку «Русские богатыри», альбо ў цёплы скураны фатэль у бацьковым службовым кабінэце. Кожная з гэтых зайдрасыцяў мела сваю гісторыю, вартую навэлі, а мо ѹ аповесыці.

Аднак нікому й нічому я не зайдросыціў так, як сабаку. Дакладней, сучыці.

Яе звалі Лайка. Яна, калі хто запамятаваў, была першым савецкім касманаўтам.

Лайку запусыцілі ўвосень, калі ў нашым садзе ападалі апошнія, салодкія, амаль як папяроўкі, антонаўкі, а ў суседкі Хведараўны, што жыла праз гарод ад нас, наліваліся гаркавай слодыччу калінавыя гронкі. Каліна разам з трывма маладымі вішнямі пазначала пачатак суседчыных уладаньняў; плоту паміж гародамі ня ставілі і, калі Хведараўна спускала з ланцуго пярэстага дварняка Дуная, той мог уяўляць сябе гаспадаром вялізнага аблізу.

Праўда, ён, гэты абліз, імгненна мізарнеў перад тым, якім валодала хвастатая касманаўтка.

Задзёршы галаву, я стаяў на восеніскім холадзе й намагаўся разгледзець у прасветах хмараў касымічную будку зь вялікімі, ужо знаёмымі мне літарамі: СССР. У будцы ляцела да болю родная і блізкая істота.

О, як мне праглася хоць на дзень апъинуцца ў ейнай шкуры, каб таксама імчаць над Зямлёй, націскаць лапамі кнопкі кіраваньня, радасна брахаць на зоркі і дасхочу есьці з кансаровак кількі ў тамаце, якімі — я быў непахісна перакананы — Лайку шчодра забясьпечылі да канца касьмічнае экспэдыцыі.

«Марш у хату! Хопіць аблокі пасьвіць!» — крычала мама.

Аўтарства другой фразы належала ня маме, а маёй бабулі Аўгінныні, што жыла ў прыдняпроўскай вёсцы пад Шкловам, куды мяне адвозілі ў трауні на ўсё лета.

Улетку пасьвіць аблокі было больш прыемна. Я клаўся на гумнішчы на растрэсенае шаматкое сена, мне пад бок падточваўся кот (бабуля ніколі не давала сваім катам імёнаў, называючы іх проста Катамі або Кошкамі), і мы гадзінамі глядзелі на пухнатыя, белыя, быццам безыліч дзымуховых галовак, аблокі. З-за кустоў агрэсту й парэчак мядова пахла канюшына, галава ці то сам нагрэты сонцам дол прыемна плылі ў прасторы, безыменнаму кату сънлісія смачныя тлустыя мышы, і ён шчасльіва вуркатаў, раз-пораз торгаючы абсечаным за нязводную збрадлівасць хвастом... Дрымота кралася й да мяне, але я балюча шчыкаў сябе за цыпкастую лытку, баючыся, што якраз тады, як на валасок засну, на адным з гэтых мяккіх, як узьбітая пярына, аблокаў і праплыве паўз бабуліна гумнішча Бог.

Бабуля Аўгінныя пасыпела ўжо ня толькі напалову легальна пахрысьціць мяне ў Копыскай царкве, але й развучыць са мною «Ойча наш». Я ведаў, што «ойча наш» — гэта і ёсьць Бог, а «на небясі» — значыць, на небе.

Тлумачыць, што такое «іжэ ясі», бабуля, спадзеючыся на ўнукаву кемлівасць, палічыла залішнім. Апраўдаючы ейныя надзеі, я й хацеў падвіжаваць, чым там «ойча наш» жывіцца. Можа, кількамі ў тамаце з бульбаю ў мундзірах?

Выдатна памятаю, што зайдрасцьці да Бога — няхай сабе ён і харчаваўся б вылучна маёй улюблёной гарадзкой страваю — у маёй маленъкай душы і не начавала. Калі я яшчэ й не разумеў, дык адчуваў, што лёсы ў нас з Богам — зусім розныя. Ён быў ужо дужа стary і мусіў, нягледзячы на добрае харчаваньне, хутка памерці, а мяне перапаўняў кураж неўміручасты. Ён быў вялікі начальнік, а я ніякім начальнікам рабіцца ніколі не зьбіраўся. Апрача ўсяго іншага, я страшэнна баяўся высачыні і меў слабы вэстыбулярны аппарат: хапала двух кругоў на каруселях, каб рот напоўніцца агіднай салодкаю асцой й мяне пачало нудзіць.

Тады, увесень, шукаючы ў небе касьмічную будку, якую радыё мудрагеліста менавала біялягічным штучным спадарожнікам Зямлі, пра вэстыбулярны недахоп я начыста забыўся, бо, мабыць падсвядома быў перакананы, што пераўвасобіўшыся ў сабаку, імгненна пазбаўлюся і ўсіх людзкіх хібаў.

Пакуль Лайка лётала, а я пасьвіў сярод хмараў свае лятункі, на зямлі распачыналіся розныя звязаныя з космасам падзеі.

У нас першым непасрэдным вынікам Лайчынага палёту стала гераічная гібелль Дуная.

Пасаджаны ў скрадзеную на піўзаводзе пустую бочку суседчын сабака выправіўся ў космас са старой чырвонай пампоўні на беразе Палаты.

На апошнім зямным прыстанку касманаўта №.2 было таксама напісана «СССР» і яшчэ некалькі кароткіх, часта сустраканых на съценах і плоце словаў, чый сэнс у тыя часы заставаўся для мяне загадкаю.

Трагічнае Дунаева прызямлењне, мушу сказаць, выклікала ў мяне болей усьцехі, чым смутку. Рэч ня ў тым, што ад нараджэння я быў хлопчыкам нядобрым і злосным. Проста за месяц да таго Хведараўнін дварняк зьеў на падвячорак майго прывезенага з вёскі зайца Колю, што пару тыдняў пажыў у скрынцы з-пад яблыкаў, а потым уцёк і дні трывала воляй, грызуны на гародзе капусту й моркву.

Запуск Дунай ажыццяўлі Ільлюша Шэф і Віця Бундзель. Яны ўжо хадзілі ў школу і ў іх прачыналіся таленты, што потым прывядуць абодвух у турму. Віця абрабуе ў Лепелі кватэру і атрымае першы тэрмін у дзясятай клясе, а Ільлюша сядзе за нешта ўжо ў Ізраілі, куды ад'едзе з бацькамі і са сваёй адметнаю магамэтанскаю мянушкай — Мустафа.

Гэта Ільлюша Шэф навучыць мяне вершыка, празь які я ўпершыню спасыцігну сілу паэтычнага слова.

У той вечар бацька прывядзе на вячэрну правяральніка з вобласці і за столом, каб пахваліцца сынам, мама папросіць пачытаць чужому дзядзьку што-небудзь напамяць. Я выстаўлю адну ножку наперад, закладу рукі за сьпіну і гучна й выразна прадэкламую:

Вот к чему пришла наука:
В космосе летает сука,
Прославляя до небес
Мать твою капээсэс.

Бацька зьменіцца з твару і, ня зводзячы з госьця вачэй, выцягне з форменных пракурорскіх штаноў дзягу. Але дзядзька зарагоча, парайць мне не чытаць гэты вершык у дзіцячым садку і конча здыме напругу, падліўшы ў чаркі.

Апярэджваючы час, заўважу, што посьпехі СССР у дасьледаваныні космасу будуць у майм жыцці і надалей звязаныя з паэтычнай творчасцю — або народнай, або маёй уласнаю.

Пасля палёту Церашковай на дошы ў нашай клясе зьявіцца новы твор невядомага аўтара. Буйнымі літарамі і без памылак хтосьці вывеў крэйдаю чатыры дастаткова прафэсійныя радкі:

Валентине Терешковой
За полёт космический
Подарил Хрущев Никита
... автоматический.

Які падарунак прыпас касманаўцы Хрушчоў, было, вядома напісана цалкам.

Гэты вершык бацька знайшоў у майм скончаным арыфмэтычным спытку. Мы насілі тады прывязаныя да партфэляў торбачкі з

чарніліцамі-каламаркамі і пісалі драўлянымі асадкамі з жалезнымі пёрамі. Гэтыя пёры вечна заядалі, пляваліся ў пырскаліся, і старанна перапісаны мною твор на касымічную тэму аздабляла з паўтузіна кляксай.

Гістарычныя крыніцы сьведчаць, што за часамі Вялікага Княства Літоўскага памежная варта айчыны нашых продкаў, каб захаваць у памяці грамадзянаў дакладную лінію мяжы, практыкавала наступны мэтад. Мясцовых падлеткаў з усёй шчырасцю секлі бізунамі дакладна на рубяжы дзяржавы. Як пасъля той экзэкуцыі ў съядомасыці да скону заставаліся «сфатаграфаваныя» пад бізуном межавыя камяні й дрэвы, так пасъля цяжкой бацькавай руکі з папругаю недзе ўва мне назаўжды аддрукавалася старонка з кепскім словам і падобнай да незнёмага касымічнага сузор'я чародкаю кляксай.

Мой уласны вершык, складзены з нагоды кружлянья вакол зямное кулі першага трохмясцового карабля «Ўзыход», вылучаўся першабытнай ідэалягічнай і лексычнай цнатлівасцю. Але пра тое трохі пазней. Вернемся ў восень, над якою лунала водгулье брэху знакамітай савецкае сучкі.

Сярод тых, каго ейны палёт уразіў, я перадусім згадваю яшчэ адну нашую суседку — Розу Саламонаўну Герцыковіч, якая часта заходзіла да маёй мамы паскардзіцца, што яе нявестка, жонка цёткіроўнага сына Фімы, «пагульвае» і якая ўпартага клікала мяне ня Вовам, а Бобам.

Цяпер літаральна зь неба звалілася новая тэма.

Тоўстая, як дзьве ці нават дзьве з паловою мамы, цётка Роза Герцыковіч не любіла размаўляць стоячы і велічна апускалася на нашую зялёную канапу, што пад раптоўным цяжарам скурчвалася і жаласна енчыла, быццам жывое стварэнье.

Выгодна ўладка ваўшыся, Фімана маці бралася апавяданць неверагодныя рэчы. Яна чула, што неўзабаве ў космас запусьцяць спадарожнік з мухамі, камарамі, прусакамі й блышчыцамі. На гэта мама зазначала, што прусакоў і блышчыцаў у нас, дзякую богу, няма. Закрыўшы на нетактоўную заўвагу вушы, цётка Роза Герцыковіч распрацоўвала касымічнае радовішча далей. Паводле яе словаў, усьлед за жамярай у міжпланэтную прастору стартане спадарожнік з катамі, потым, як яна казала, «зафугуюць» казу.

Я нясьмела іцкавіцца пра акварыумных рыбак. «Вада расплюхаецца», — адмахвалася суседка і пасъля казы прадракала палёт карове.

У ейных словах я адчуваў пэўную супяречнасць, бо — калі выводзіць на арбіту ўсіх па парадку — пачаць лягічна было б ня з Лайкі, а сапраўды з муҳаў ці нават зь мікробаў. Але суседку гэткія тонкасці не бянтэжылі, і яна прадказвала, што съледам за каровамі ў космас пачнуць «фугаваць» крымінальнікаў.

Цётка Роза ня ведала, што празь некалькі гадоў Фіма ў адзін нешчасціў вечар засыпее жонку з палюбоўнікам і зарэжа няверніцу кухонным нажом, а таму не ўтаймоўвала сваёй фантазіі й сцьвярджала, што над крымінальнікамі ў космасе будуць ставіць разнастайныя эксперыменты: карміць адной кукурузаю ці адным часныком з цукрам, высьвятляць, колькі дзён чалавек вытрымае бязь ежы і колькі без вады;

алкашоў будуць нібыта трymаць на адной гарэлцы, а гвалтаунікоў — падвешваць у касымічных караблях за яйцы.

Змрочнае суседчына ўяўленыне шырока распрострала крылы, і наступнага дня на дадатак да ранейшых жудасьцяў мы даведваліся, што касымічныя спадарожнікі з крыміналнікамі стануцца мішэнямі для савецкіх лётчыкаў альбо што яна, цётка Роза Герцыковіч, напіша куды сълед, каб да крыміналнікаў дзеля нейкіх незразумелых мне дасьледаваньняў запусьцілі ейную нявестку.

На жаль ці на шчасьце, натхнёныя прароцтвы Фімавай маці ня спраўдзіліся. За Лайкой у космас паляцелі ня мухі ці козы, а Белка й Стрэлка. («І доўга брахалі сабакі Над нашай савецкай зямлёй...» — напіша вядомы дзіцячы паэт.) Катоў, кароў і злачынцаў таксама абмінулі і на арбіту адразу закінулі проста чалавека.

Аднойчы на некаторых дамах нашае ціхае вуліцы памянялі шыльдачки з назваю. Цяпер і наш дом, і школа, дзе я вучыўся ў першай клясе, стаялі, як казала настаўніца, на вуліцы першага савецкага касманаўта, і таму мы павінны былі ганарыцца і быць дастойнымі.

Можа, з тae прычыны, што выразаны з часопісу «Огонёк» Лайчин фотапартрэт па-ранейшаму вісей у мяне над ложкам, не справядлівасць настаўнічыных слоў успрымалася асабліва абвострана. Я атрымаў першы ўрок афіцыйнае хлусьні. Усе цудоўна ведалі, што першым касманаўтам была Лайка.

(Паколькі канtrapунктам у нас ідзе тэма зайдрасыці, заўважу, што, думаючы пра Юрый Гагарына, я не знаходзіў у душы ні драбочка згаданага пачуцьця. Праз тое самае я чую глыбокую чалавечую сымпатию да цёткі Розы Герцыковіч. Ейныя прысьвечаныя касманаўтыцы аповеды неабвержна съведчылі, што суседка таксама аніразу не пазайздросыціла захмарнаму герою і ніколі не пажадала ягонай долі ўлюбёнцу Фіму.)

Улетку ў мяне зьявіліся дадатковыя аргумэнты: ад свайго стрыечнага дзеда, а мамінага роднага дзядзькі Грышы я даведаўся, што Гагарын ня быў першым касманаўтам і сярод людзей.

Папярэдні раз дзед Грыша пераведваў родную вёску, калі ня быў мне ніякім дзедам, бо мяне яшчэ не існавала на съвеце, а мой тата жыў ня з мамаю, а зь першай жонкаю, бо тая пакуль не хварэла на невылечную сухотку. Дарослыя казалі, што дзед Грыша «засакрэчаны», і, каб пераканацца ў гэтым, досьць было ўбачыць пасылкі, якія ён прысылаў нам з Масквы перад кожным новым годам. Уходаўшы тую таўшчэзнью чырвоную рыбіну зь вясёлкавым пералівам на зрэзе, я цэлы месяц не ўспамінаў пра кілек, а буйныя разынкі ў першаклясным шакалядзе побач з абсыпанымі цукрам крамнымі «падушачкамі» выглядалі прывітанынем зь іншае плянэты, якая ў сваім разьвіцьці апярэдзіла нашу не на стагодзьдзе, а назаўсёды.

Дзед Грыша быў абсолютна лысы, і я любіў спотайку разглядаваць ягоную сьпярэшчаную сінімі, чырвонымі й зялёнымі жылкамі кавунаватую галаву, якая моцна выдавала на глёбус. Свяякі съцвярджалі, нібыта пра сваю маскоўскую працу дзед не прамовіць ні слова і на Страшным судзе. У памяць урэзалася, як сувора зірнуў ён на маю цётку, а сваю пляменьніцу Вольгу, калі тая, пачуўшы з радыё

папулярнае тады абяцаньне дагнаць і перагнаць Амэрыку, пацьвердзіла, што так, дагонім, бо босьм бегчы лягчэй. Аднак я добра запомніў і тое, як перад бабуляй Аўгіньяй дзед аднойчы крышку рассакрэціўся, паведаміўши, што мае справы зь нябеснай канцылярыяй.

Другі раз дзед Грыша рассакрэціўся перада мною, калі, паслухаўшы радыёперадачу пра Гагарына, раптам хапянуў бяз закусі шклянку двойчы перагнанай бабулінай самагонкі і прыцішана сказаў — праўдзівей не сказаў, а ўсхліпнуў: «Эх, Воўка, колькі рабят да Гагарына на запусках папалі...» і дадаў яшчэ некалькі словаў, якія мяне вучылі не казаць ніколі.

Я перажыў імгненьне, якое называюць момантам ісьціны. Маёй дзіцячай душы адкрылася, што съёзы на дзедавых, таксама лысых, амаль бязь веек, вачах накруціліся не ад магутнага бабулінага самагону, а ад таго, што дзед ня толькі ведаў тых «рабят», але й сам — страшна падумаць — паліў іх...

Зълякаўшыся сваёй шчырасыці, дзед Грыша папрасіў мяне забыць пачутае, іначай яго могуць выгнаць з працы, а то й пасадзіць у турму. Я хацеў і надалей атрымліваць перад Новым годам маскоўскія пасылкі, а таму даў «чэснае акцябрацкае» і падмацаваў яго тым, што перахрысьціўся, як вучыла бабуля, на образ Міколы-цудатворцы.

Пасылкі з прысмакамі прыходзілі яшчэ гадоў пяць. Вярнуўшыся зь дзедавых хаўтураў у вёску, цётка Вольга абвясціла, што на памінкі прывезылі аднекуль два аўтобусы генэралаў.

Ні тады, ні пазней, калі лёталі Быкоўскі зь Церашковай, і цётка Роза Герцыковіч, апавяддаючы, што іх запусьцілі дзеля касымічнага размнажэння, абяцала абавязковае нараджэнье ўродцаў, я так і не адчуў анікай ахвоты хоць на момант зрабіцца касманаўтам. Тым ня менш, папусьціўшыся агульнаму псыхозу, паслья палёту першага шматмясцовага карабля, я напісаў свой першы вершаваны твор:

Мчится тройка, мчится быстро
В корабле «Восход»,
И ведет его уверенно
Капитан вперед,
Там инженер-полковник,
Врач, ученый,
Отчизны верные сыны.
Вокруг земного шара
Вперед летят они.

Потым я даведаюся, што некалькі вядомых замежных палітыкаў, у тым ліку і адзін былы амэрыканскі презыдэнт, увогуле ня верылі ў рэальнасць некаторых касымічных караблёў з сэрыі «Ўзыход», успрымаючы іх як звычайную ідэялагічную туфту.

Неўзабаве па палёце трохпілотнага «Ўзыходу» Фіма Герцыковіч і зарэзаў жонку. Відаць, ад перажываньняў біялягічны мэханізм, ад якога залежала паўната цёткі Розы, пачаў нарошчваць ейныя кіляграмы з катастрафічнай хуткасцю. З такім самым эфектам, як яна, на нашую гаротную канапу, мог, напэўна сесьці сам прывакзальны жалезнны Ленін.

Карацей, канапе, нягледзячы на маштабныя посьпехі СССР у асваенныі космасу, надыйшоў гамон, а на новую ў бацькоў бракавала грошай.

Калі ў часе выпрабаваньня цяжкагрузнага карабля «Саюз» загінуў касманаўт Камароў, цётка Роза Герцыковіч да нас ужо не завітала. Яна не чытала гісторыка Фэрнана Брадэля, які аднойчы сфармуляў свой славуты пастулят, паводле якога «калі габрэі прыяжджаюць у нейкую краіну, гэта адзначае, што жыцьцё там ідзе добра альбо пойдзе лепей, а калі ад'яжджаюць, — што яно ідзе дрэнна альбо зменіцца на горшое». Фімава маці проста дачакалася сына з турмы і зъехала зь ім у Ізраіль.

Маёй цётцы Вользе, той самай, што некалі афарыстычна выказалася наконт нашага бегу навыперадкі з Амерыкай, не было куды зъяжджаць, і яна воляй-наволяй мусіла заняць нейкае месца ва ўсесаузных шматмесяцовых размовах аб лёссе касманаўта Камарова.

Лёталі чуткі, што камандзір «Саюзу» не загінуў пры пасадцы, а толькі пакалечыўся. Адны бачылі людзей, што на ўласныя вочы бачылі, як Камароў прыязмліўся на полі пад Новасібірскам, вылез з кабіны і папрасіў піва. Другія бажыліся, быццам чулі тое самае праз «варожы голас»...

Я быў пэўны, што падзея гэткага сумеру не аbmіне на яе гістарычнай радзіме і носьбітку старажытнага й слайнага полацкага прозвішча Герцыковіч. Мне ўяўляліся смуглавыя жыхары бэтлеемскіх ваколіцаў (зрэшты, вельмі падобныя да нашых нядайніх суседзяў), якія чуюць з алейных цёткірозіных вуснаў, што калі Камароў і ацалеў, дык яго ўсё адно зловяць і заб'юць альбо, у лепшым разе, назаўсёды куды-небудзь заканапацяць, каб ніхто не падумаў, што савецкія газэты, радыё і тэлебачаныне склусілі савецкаму народу.

Пазыцыя цёткі Вольгі ва ўсёй гэтай гісторыі вызначалася яшчэ большай бескампраміснасцю. Іканапісна падцяўшы вусны, маміна сястра сказала, што Бог нарэшце ўзяўся караць летуноў, якія безъ ягонага дазволу панарабілі ў небе дзірак і сапсавалі надвор'е дый жыцьцё наогул. Зраблю нотабэнэ: зь цёткаю была салідарная большасць кабетаў зь яе школоўскае вёскі Капысіца, што квітнела пад сонцам калгаснага ладу за тры кіляметры ад тады яшчэ невядомай нікому Александрыі, чые жыхары гналі ня горшую ад капысіцкага самагонку і не падазравалі, што праз чверць стагодзьдзя адзін іхны землячок узнічаліць усенароднае змаганыне зь нейкай страшнай замежнай Натай.

Не, нікому зь іх — ні колішняму александрыйцу, ні першаму касманаўту-беларусу Клімуку, ні другому, Кавалёнку, у якога ў дэбютным палёце нешта ня зладзілася і назаўтра ж з хаты ў ягонае маці забралі прывезены напярэдадні тэлевізар — я, хоць забіце мяне, не зайдзросціў.

Калі нейкая крапля зайдрасці і атруціла маю істоту, дык гэта да зусім нянаскага касманаўта Ніла Армстронга. Вось у яго быў сапраўдны палёт. Гэта, ведаецце, як круціцца вакол несусяветнае прыгажуні безъліч залётнікаў, цалуюць ручкі, падносяць падарункі, нехта за бачок ушчыкне і ня болей, а потым зъяўляеца той, што бавіць зь ёю нач і застаецца першаадкрывальнікам.

І кволіцца недзе ў заканурках душы мара — знайсыці, калі зноў патраплю ў Амерыку, старыну Ніла й запытацца, што ён там такое на

Месяцы, у тым Моры Спакою, убачыў ці адчуў, што, кажуць, завязаў з космасам і нават схаваўся ад людзей і жыве самотнікам.

Разумею, што шанцы на адказ блізкія да нуля. Але мне падабаецца думаць, што — калі б яшчэ жыла бабуля Аўгінья — старына Ніл мог бы, замест іхнага нядошлага віскі, хапянуць са мною чыстага, нібыта съляза дзіцяці, перагону і, як некалі дзед Грыша, раскалоцца ды паслаць усю гэтую касманаўтыку на...

KAMUNIKAT.org

Інтэрнат

Пасля з'яўлення на свет у полацкай радзільні на Верхнім замку я маю ўжо дзесятае па ліку жытло і - дарма што вокны маёй цяперашній кватэры выходзяць на гармату ля ўвахода ў Нацыянальны музей - рэшту зямнога тэрміну спадзяюся бавіць у клопатах выключна мірных і ў дом свой вечны выправіцца менавіта адсюль.

Перабіраючы ў хатнім зацішку згадкі пра былыя жыццёвия прыстанкі, я пешчу ўдзячнае пачуццё да кожнага з іх, але нязменна прыходжу да адной высновы: найбольш плённымі з гледзішча экзістэнцыяльнага досведу былі гады, звязаныя з сямейным інтэрнатам. Тым самым інтэрнатам, што і сёння можна адшукаць водбліз Дзвіны паміж кінатэатрам «Космас» і манументам першаму намёту наваполацкіх будаўнікоў, да бетонавай агароджы якога былі некалі прышрубаваныя жалезныя літары, што складаліся ў лозунг «Слава строителям коммунизма!».

У нашай інтэрнатаўскай секцыі, апрача кухні з паўтузінам сталоў рознае масці, прыбіральні і душавога пакою, ператворанага кімсьці з гаспадарлівых насельнікаў у спіжарню, савецкія дойліды запраектавалі шэсць жылых пакояў, дзвёры якіх выходзілі ў вузкі і прыцемны, як праход у начным агульным вагоне, калідор, дзе змагаліся за месца пад заседжанай мухамі лямпачкай дабітыя дзіцячыя вазочки, зламаныя ровары і мяхі з бульбаю ды раз-пораз прабягалі сваімі сцежкамі ўкормленыя прусакі.

У пакоі № 1 жыў Кубінец з щіхмянай і бяляваю, падобнай да падвалнай расліны жонкаю і сынам-мікрацэфалам Пецем, які насупор медычным заканамернасцям рос хлопчыкам кемлівым і ў тры гады ўжо бойка чытаў загалоўкі артыкулаў у «Советской Белоруссии», што давала надзею на паступовае павелічэнне дробнай Пецевай галоўкі да сярэднестатыстычных памераў.

«Во дае, сука!» - замілавана казаў, слухаючы Пецию, гаспадар пакоя № 2 шафёр Сцёпа, які вечарамі вымочваў на кухні ў нейкіх хімікаліях скарыстаныя талоны на бензін. Вывеўшы штампы, Сцёпа даводзіў талоны да ладу гарачым прасам і набываў на іх бензін яшчэ раз. У Сцёпы былі два смаркатыя хлопчыкі-блізнюкі і адна рухавая, са спакуслівымі клубамі жонка Таня, якая прыкладна раз на месяц заходзіла да нас папрасіць кніжку пра любоў і прыкладна раз на дзень скардзілася, што малыя дрэнна засынаюць і не даюць ім са Сцёпам нармалёва «пажыць».

Але я не скончыў пра Кубінца. Мянушка, атрыманая пасля службы ў войску на Кубе, прыстала да яго, быццам дадзеная ад нараджэння, і дарэшты сцёrlа ў маёй памяці ягонае сапраўднае імя. Кубінец сцвярджаў, што быў у ліку сотні «савецкіх», якім Фідэль Кастра адмысловым указам падараваў па аўтамабілі «Волга».

«Волгу» Кубінец напраўду меў, аднак якога-небудзь адмысловага інтарэсу да падарунка барадатага камандантэ не выяўляў: ездзіў на ёй гады ў рады, размовы на аўтамабільныя тэмы не падтримліваў.

Кубінец увогуле не цікавіўся нічым. Ён не чытаў ні кніг, ні, на ўздзіў сыну Пецию, газет і бясконца звалняўся і ніяк не мог звольніцца з канторы, што займалася зборам харчовых адкідаў.

Адзіным, што змушала ягоныя выцвілыя балотныя вочы загарэцца, былі кубінскія прыгады. На далёкай выспе Свабоды яму падабалася ўсё: прырода, садавіна, «кармёжка» з адбіўнымі, Фідэль, які на святы адпраўляў кожнаму «савецкаму» персанальную пасылачку. Але найглыбейшую ўдзячнасць сусед захаваў у сэрцы да тамтэйшых жанчын, што, калі даваць веры Кубінцу, ва ўмовах акружэння імперыялістамі гатовыя любіцца з «савецкімі» ў любы момант, дзе заўгодна і па-усякаму.

Пра светласкурых грамадзянак далёкай рэвалюцыінае краіны ён адгукаўся даволі стрымана: маўляў, белыя супроць мурынак ці мулатах - гэта як «Прыма» супроць дарагіх цыгараў, скрынку якіх ён аднойчы атрымаў ад Фідэля на Новы год. Адзіным - затое якім! - выключэннем засталася касірка гаванская кінатэатра, якая была аматаркаю вафляў і шырока практикавала каронны нумар - акрабатычны снайперскі скачок з высокасці шафы на ўзбуджанага кампаньера, што чакаў сваю абранніцу ў ложку.

Калі воіна-інтэрнацыяналіста наведвала натхненне, Сцёпа, заслухаўшыся, спальваў прасам талоны. Але потым Кубінец замаўкаў, і ягоныя вочы ўвомірг і надоўга зацягвала раска абыякавасці. Сцёпа гаротна падлічваў фінансавыя страты, а мне думалася, што служба на Кубе сталася для гаспадара пакоя № 1 найвялікшай жыццёвой драмай. Каб не штодзённая адбіўная, не фідэлеўская цыгары, не мурынкі і скачкі светласкурай вафлісткі, ён мог бы не страціць смаку ні да беларускіх краявідаў, ні да нашых не менш прыгожых і таленавітых жанчын, а можа, нават і да ўласнае жонкі, якую за вочы і ў вочы Кубінец за худзізну клікаў Вудачкай і з гэтае прычыны ў закутку сваёй дрымотнай душы, магчыма, зайдзросці Сцёпу, што любасна зваў жонку Таню Тумбачкай.

У пакоі № 3 вяла рэй банкірка Тонька - таўсматая, але спрытна змайстраваная вілавакая жанчынка з глыбокім натуральным румянкам і чутным ва ўсіх шасці пакоях смехам. Гэта цяпер я называю яе банкіркаю, а тады такія слова да нашых людзей не тое што не стасаваліся, а лічыліся ледзьве не лаянкай.

Тонька жыла са старой маці Пракопаўнай і з мурлатым сынам Вовам, якога звала Ваўцюлем.

Мікланджэла казаў, што мармур трымціць пры ягоным набліжэнні. Кубінец меў усе падставы сказаць тое самае пра нашую Пракопаўну. Розніца была адно ў тым, што ён не прыкладаў для гэтага трымцення, як і наогул ні да чога, аніякіх высілкаў. Пракопаўна нейкім сёмым пачуццём адчувала, калі Кубінец дома, і тады выйсці з пакоя, зачыненага з сярэдзіны на засаўку, яе не прымусілі б ні Бог, ні д'ябал. На жаль, зачятае сядзенне ў аблозе было не адзінай праяваю стасункаў Тоньчынае маці з Кубінцам.

Штотыдзень, зазвычай у сераду, секцыя прачыналася сярод ночы ад вусцішнага ёкату. «Ратуйця! - неслася з пакоя № 3. - Газы!» Гэта быў толькі пачатак. Далей Пракопаўна слёзна благала суседзяў схапіць

душагуба, выклікаць «органы» і запраторыць героя кубінскае рэвалюцыі на Калыму. Мацней, чым у Госпада Бога, Пракопаўна верыла ў тое, што ўначы Кубінец падкрадаецца да дзвярэй і адмысловая помпаю напампоўвае ў ейны пакой праз замочную шчыліну смяротныя газы.

Лямант на блізкіх да ўльтрагуку рэгістрах доўжыўся з паўгадзіны, потым Тоньцы небяспечна вялікаю дозаю сонных пігулак удавалася ўтаймаваць ахвяру воіна-інтэрнацыяналіста, і мы мелі наперадзе адносна спакойны тыдзень, пасля чаго ўсё, прычым без варыяцыяў - нібы Пракопаўна зноў і зноў агучвала той самы зацверджаны недзе тэкст - паўтаралася.

Кубінец, аднак, быў не самым страшным ворагам, бо Пракопаўна ў часе ягонае адсутнасці, рызыкуючы трапіць у пастку, усё ж адважвалася перасоўвацца па секцыі. Кароткімі перабежкамі яна ў зашмальцаваным да бліску чугаі з кветкамі несімпатычнага колеру дасягала прыбіральні, а зредчас, лякаючы дзяцей і дарослых бяскроўным тварам і рэдкімі разбэрсанымі валасамі, зазірала і на кухню, нязменна наводзячы на думку, што без усялякага грыму з поспехам прайшла б кінаспробы ў самога Хічкока.

Акром Кубінца Тоньчына маці баялася яшчэ некага. Прычым калі непрыяцель, так бы мовіць, унутраны дазваляў хоць зредку трапіць у прыбіральню, дык знешні вораг быў настолькі бязлітасны, што тэрыторыю секцыі Пракопаўна пакідала адно раз на год, калі Тонька брала адпачынак, падганяла да інтэрната таксоўку, загружала туды Ваўцюля з валізамі, услед проста на сабе сцягвала маці і везла яе на вакзал, а адтуль - кудысьці на радзіму пад Тамбоў.

Летняя пілігримка ўплывала на суседку памысна: па яе вяртанні дзесьцы з месяца Кубінцева смертазабойчая помпа ржавела без справы і прахоплівацца ўначы даводзілася праз іншае.

Іншым былі польскія народныя песні, што разлягаліся па-над секцыяй, шырокай ручайнай выплываючы з пакою № 4.

Пакой займала настаўніца біялогіі Каця з пяцігадовым сынам Ярыкам, які меў галоўку нармальных памераў, але чытаць, адрозна ад Кубінца-малодшага, пакуль не ўмеў, што ў нашым клімаце не выглядала катастрофаю, бо анічога не петрыў у літарах і Тоньчын Ваўцюль, што ўжо мусіў ісці ў школу.

Настаўніца Каця не вызначалася нічым, апрача сваёй усмешкі, якая ўвачавідкі пераўласабляла замардаваную школьнімі нагрузкімі «вучылку» ў жанчыну, здольную падабацца значна маладзейшым за яе асобам супрацьлеглага полу, прынамсі - выканануцу польскіх народных песняў. (Падазраю, што адной усмешкі тут было недастаткова, але чаго не ведаю, таго не ведаю.)

Ды пра начнога спевака - трохі пазней.

Пакой № 6 за маёй памяцю не адчыніўся ні разу. Хто і ў якім годзе ўключыў за ягонымі дзвярыма - дзякую богу, што не на поўную гучнасць, - радыёкропку, заставалася таямніцаю і давала падставы для размоваў, што час ад часу ўспыхвалі на кухні на прадмет напісаць куды след і ўрэшце разабрацца. Я свядома не прыслухоўваўся, бо мне было даспадобы ўяўляць, што ў зачыненым пакой некалі прычынілася забойства і там дагэтуль, слухаючы радыё, ляжыць на канапе ці стаіць у

сценавой шафе і таксама слухае навіны і музыку акуратна запакаваны ў герметычны поліэтыленавы меш труп гаспадара - у строгім чорным гарнітуры і пры гальштуку з «паўлінавым вокам». Паводле адной з версіяў, трупаў (і, адпаведна, герметычных празрыстых мяхоў) магло быць два: мужчынскі - у гарнітуры - і жаночы - дасканала прыгожы і абсолютна, калі не лічыць буйных малахітавых завушніцаў, голы.

Пакой № 5 - паміж трупамі і настаўніцай Кацяй - належала нашай дружнай сям'і.

Плошчаю выдзеленая нам вальера не дацягвала да адзінаццаці метраў, аднак размясціцца дазваляла вельмі выгодна: пры вакне стаяў стол, пры адной сцяне (той, за якою ад шостае гадзіны раніцы і да паўночы хтосьці праслушоўваў першую праграму радыё) - паўтарачны ложак, пры другой (за якой часам выконваліся песні братняга польскага народу) - кніжная шафа і дзіцячы ложачак. Над ложачкам вісеў на цвіку зроблены з лесавых карэньчыкаў дракон, якога сын любіў перад сном засяроджана разглядваць і ласкова менаваў каконем.

Прасторы на тое, каб займацца падпольнымі абортамі, асабліва пасля нараджэння другога сына, калі рэшту жыццёвага абшару заняў фатэль часоў першых пяцігодак (у спальнім выглядзе ён меў звычку бліжэй да раніцы абломвацца, і я падкладаў пад яго два стосы вішнёвых тамоў «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі»), ужо не заставалася. Яе, прасторы, для гэткае спецыфічнае дзейнасці, шчыра кажучы, бракавала і раней, тым не менш перад папаўненнем маёй сям'і хтосьці з суседзяў напісаў заяву, што якраз падпольным абартарам наш пакой і служыць. Саму заяву нам у міліцыі не паказалі, але выклалі дадатковыя доказы злачынства: мы жылі нелюдзіма і размаўлялі па-беларуску.

Без уліку Пракопаўны і верагоднай голай жыхаркі пакоя з уключаным радыё, у секцыі атайбаваліся дзве адносна маладыя незанятныя жанчыны, а таму раней ці пазней у нашым калідоры мусілі з'явіцца новыя мужчыны.

Густы ў Тонькі і Каці ў пэўным сэнсе супалі: да абедзвюх хадзілі палякі.

Зрэшты, польскія імёны, польскія вусы і польскае ўсё астатніе насталыгічна згадвае шмат хто з жыхарак Прыдзвіння.

У пару іхняе маладосці палякі будавалі ў нас магістральны газаправод, і ў полацкіх ваколіцах густымі чародамі пасвіліся показкі пра мужоў, якія зарана вярталіся з камандзіровак альбо, наадварот, прыбывалі са значным спазненнем, і ўласныя дзеці сустракалі іх на парозе радасным галёканнем: «Дзень добры пану!»

Нягледзячы на складаную кан'юнктуру ўнутранага рынку і неаднаразовыя заявы майго знаёмага Эўгеніюша, што адсюль і да Смаленску - іхняя, польская зямля, я таксама захаваў пра будаўнікоў газаправода пераважна светлыя ўспаміны.

Якраз тым часам я загрымеў з апендыцытам у лякарню.

Выпадак аказаўся гнойным, і мяне рэзалі пад агульным наркозам. Апоўначы я выкараскаўся з беспрасветнае нірваны і пачаў клікаць дзяжурную сястру.

Як пазней высветлілася, начная сястрычка з дзяжурным доктарам цешыліся ў тыя хвіліны адно адным у працэдурнай, а крыкі і енкі ляжачых хворых толькі абвастралі ім асалоду.

Пачуццё хрысціянскае міласэрнасці было майму суседу па пасляперацыйной палаце калі не вельмі роднае, дык не зусім і чужое. Наслухаўшыся маіх стогнаў, ён дацягнуўся з ложка да графіна з водой і папусціў ім у адчыненую дзвёры.

Графін гахнуў у калідоры аб сценку; расчырванелая сястрычка, сарваўшыся з наседжанага месца, выбегла з працэдурнай і з нянявісцю ўшпіліла мне супрацьболевы ўкол, а суседа ўзнагародзіла адным з тых позіркаў, якімі адорвала пацыентаў ейная вядомая заакіянская каляжанка міс Гнусен з рамана Кена Кізі «Над зязюліным гняздом».

Польскія бацькі ахрысцілі сына Адольфам, але той ветліва дазволіў - калі мне гэткае імя не да душы - звяртацца да яго проста як да пана Зайкоўскага.

Пан Зайкоўскі апавяддаў, што на бальнічным ложку апынуўся пасля таго, як у цёмным завулку «рускія» праламілі яму галаву «за кобет». У якасці пакарання за начную эскападу з графінам яго перавялі ў самую вялікую палату, а да мяне з той жа мэтай падсялілі вашывага хлопчыка Дзіму, у выніку чаго я адзіны раз у жыцці падstryгся «пад нуль» і згаліў бараду.

Прыблізна тады мая знаёмая Соня, што раз-пораз прыносіла мне ў рэдакцыю гарадской газеты вершы, злобілася са сваім Вальдакам.

Чараваты і чымсьці падобны да закажанелага ў раннім маленстве брантазаўра, Сонін муж аднойчы выпіў і ў параксізме рэўнасці замест каханае жонкі пасек на дробныя трэскі ўсю кухневую мэблю. Гэта была памылка. Дзеля аховы рэшты маёмы Соня прывяла цвярозага і паспартоваму падхорцістага Вальдака, які ад таго вечара стала атабарыўся ў Сонінай кватэры. Мужу Колю яны вызначылі месца ў кутку, а неўзабаве кватаранта канчаткова зацкавалі і выправілі ў свет цэлы.

Колю, як часта ў такіх выпадках здараецца, ніхто не шкадаваў. Шкадавалі Соню, бо ў Вальдака скончыўся контракт, а разам з ім адплыло, здавалася, у невараць і шчасліве Соніна жыццё з кветкамі, шампанскім і прыбытковым гандлем фірмовыім джынсамі.

Толькі Соню шкадавалі дарэмна.

Завітаўшы пасля доўтага перапынку да мяне ў рэдакцыю, Соня прынесла ўжо не вершы, а мадняцкую скураную валізку. Былая паэтка закурыла добрую цыгарэту і прапанавала мне напісаць пра іхняе з Вальдакам каханне раман. Я пачуў, што Вальдак будзе для іх дзесяці пад Гданьскам дом і ўжо другі год штодня, уранні і ўвечары, піша Соні доўгія любоўныя лісты. «Не веру», - лаканічна сказаў я. Соня расшпіліла валізку і выклала на стол звязкі лістоў, акуратна раскладзеных па днях і месяцах.

Маім суседкам Тоньцы і Каці падфартуніла меней. Кацін Ярык узгадоўваўся хлопчыкам выхаваным і паслухмянным. Ён рана клаўся спаць, і Каця з маладым каханкам Стасем любілася ў сябе ў пакоі. Ярык не прачынаўся нават тады, як Стась на падпітку заводзіў сваю ўлюбёную «Кукулэчку».

У Тонькі сітуацыя склалася прынцыпова іншая. Ваўцюль, пэўна, пад уплывам неўраўнаважанай бабулі, спаць не любіў і, як заведзены, да позняга шнураваў па калідоры.

Тонька з Казікам і пляшкаю «Выбаровай» сядзелі на кухні, а бліжэй да паўночы, калі жыхары секты распаўзаліся па сваіх закутках і нарэшце ўдавалася ўтаптаць у ложак зняможанага Ваўцюля, Тонька выносіла на кухню вялікі скрутак жоўтага паралону.

Разоў колькі я неабачліва заходзіў папіць вады, пstryкаў уключальнікам і заспываў суседку і Казіка ў якой-небудзь маляўнічай пазіцыі. Казік усхопліваўся з паралону і, прыкрываючыся даланёй, мармытаў - урэшце, не надта збянтэжана - «пшэпрашам». Тонька падымашца ленавалася і, лежачы ў паставе Данай з палатна Джарджоне, адно незадаволена мружыла вочы.

Усё гэта выглядала б больш-менш цывілізавана, каб не безліч прусакоў і прусачкоў, што ад зыркага святла пырскалі з паралону ва ўсе бакі. Мне здавалася, я нават чую тупаценне сотняў лапак, і імгненна націснуць на ўключальнік яшчэ раз мне замінала адно ўсведамленыне таго, што як толькі лямпачка пагасне, сапраўдныя гаспадары нашае кухні зноў адусюль рынуцца на паралон.

Напіўшыся з крана вады, я вяртаўся ў пакой, прабіраўся да стала і вёў далей герояў сваёй першай аповесці, якія калупаліся ў гістарычнай мінуўшчыне, кахаліся, вандравалі і часам выпівали. Адна з герайніяў у нядаўным мінулым працавала прастытугтай, але сустрэла сапраўднае каханне і пачала новае жыццё.

Два разы перадрукаваўшы твор на машынцы, я адправіў яго ў моладзеў часопіс і пасля падазрону доўгага маўчання атрымаў з рэдакцыі запрашэнне на гутарку.

У кабінече галоўнага рэдактара сабраліся некалькі мужчынаў, чые фатаграфіі рэгулярна з'яўляліся ў друку побач з іх вершамі або прозай.

Апраўдваючы пасаду і статус вядомага паэта, галоўны рэдактар прамаўляў вобразна і пранікнёна. Паводле ягоных словаў, заміж таго, каб падняцца на верхнія паверхі і бачыць светлыя далягляды, я ўладкаваўся ў паўпадвальным памяшканні і ўважліва разглядаю пакінутыя на асфальце пляўкі й недакуркі.

Я даведаўся, што ў жыцці, аказваецца, шмат цудоўнага і ўзнёслага, трэба адно навучыцца гэта заўважаць.

Каб галоўны рэдактар зразумеў, што ні да чога іншага я і не імкнуўся, я расказаў яму, як заходзіцца ўначы ад крыку Пракопаўна і як з сухім шамаценнем разбягаюцца з жоўтага паралону прусакі.

Не буду маляваць сябе героем. Каб змагацца за кожную літару свайго першага буйнафарматнага дзіцяці, я любіў яго занадта моцна.

Тагачаснаму мне ўяўлялася, што аповесць, калі кардынальна і не перайначыць мой лёс, дык, ва ўсякім разе, унясе ў яго змены накшталт тых, што адбываюцца з надвор'ем праз магутныя цыклоны і антыцыклоны.

Насамрэч, як ты разумееш, нічога не змяніў ні нумар часопіса з майм опусам, ні нават першая кніжка. Аднаго разу, калі клубастая Сцёпава Таня зноў зайшла да мяне папрасіць кніжку пра любоў, я дзеля

эксперыменту прапанаваў ёй свой беларускамоўны часопіс і ўбачыў на суседчынім твары грэблівую грымаску пакрыўдженай малпачкі.

Сваю першую асобную кватэрну-аднапакаёўку я атрымаў зусім не праз грамадскае прызнанне каштоўнасці маіх літаратурных штудыяў, а - дзякуючы руціннай працы ў мясцовай газете. Кватэрка выходзіла вокнамі на гарадскую прыбіральню, але знаходзілася на сёмым паверсе, што, у адпаведнасці з рэкамендацыямі галоўнага рэдактара моладзевага часопіса, дазваляла бачыць і больш светлыя далягляды, напрыклад, коміны нафтаперацыйнага завода, што тырчэлі ўдалечыні, быццам фаласы гіганцкіх мурынаў, якія дзесьці там, за лесам, валяліся на спінах, падставіўшы жываты рахманаму беларускаму сонцу.

Ад таго часу мінулася шмат гадоў. Былі напісаныя і выйшлі мае новыя кніжкі. Ляслася эсэсэсэрыя, і абвясцілі незалежнасць. Мы чакалі будучыні, але надышло мінулае.

Мае найноўшыя кніжкі былі напісаныя, аднак выдаваць іх не спяшаліся. Я пераехаў у цяперашнюю кватэрну з гарматай насупраць, быў звольнены «па скарачэнні штатаў» з працы і стаў часцей бываць у горадзе юнацтва.

Адзін з прыездаў я вырашыў прысвяціць падарожжу па былых адресах.

Мне сказаў, што ў горадзе бачылі Соню, якая пакінула старую двухпакаёвую «хрущобу» дацца і ўжо даўно жыла ва ўласным доме на балтыйскім узбярэжжы пад Гданьскам. Візіт да Соні я чамусыці запланаваў на вечар, але нарваўся на яе, завярнуўшы па дарозе ў інтэрнат у колішнюю забягайлаўку «Марозка». Некалі гэтая ўстанова дайшла да таго, што сярод белага дня па зале фланіравалі пацукі, потым яна трапіла ў рукі тутэйшага бізнесмоўца і перажыла рэнесанс, а ўслед за арыштам новага гаспадара (нібыта за тое, што цёмнымі начамі ён бессаромна адсмоктваў з нафтаправода «Дружба» братнюю расейскую нафту) пачала хутка вяртацца да свайго першабытнага стану. Але працэс рэгенерацыі знаходзіўся яшчэ дзесьці на сярэдзіне дыстанцыі, таму не было нічога дзіўнага, што думка выпіць у «Марозку» піва адначасова з маёй нарадзілася і ў Сонінай галаве.

Соня з Вальдакам стваралі рэдкі ў нашых шыротах вобраз цалкам шчаслівае пары. У адрозненне ад абсолютнай большасці суайчыннікаў Соня чытала некаторыя мае кнігі. У іхным доме над морам, дзе яны з Вальдакам слухалі беларускую праграму радыё «Свабода», для мяне заўсёды знайшоўся б цікі пакой з пісьмовым сталом.

Вальдак расхвалявана загаварыў пра беларускія рэферэндумы і прапанаваў у працяг двух першых правесці трэці, а за ім і чацвёрты.

На чацвёрты ён раіў нам вынесці пытанне аб далучэнні да Польшчы.

Прыбіральня ў «Марозку» не працавала, і, падыходзячы да помніка першаму наваполацкаму намёту, я ўжо прыкметна нераванаўся.

Услаўленне будаўнікоў камунізму абкарналі на апошніяе слова; разам з ім знік і клічнік, а таму ўвесь лозунг - «Слава строителям» - на асноведзі навакольных аблезлых будынкаў успрымаўся непаважна і досыць двухсэнсоўна. Тым не менш ад рашучых дзеянняў каля манумента я сэнтыментальна ўстрымаўся.

Дзверы ў нашую інтэрнатаўскую секцыю былі прачыненныя. У калідоры гарэла тая самая самотная лямпачка. На злёгку асмужаным мяхамі з бульбаю даляглядзе вострае вока мастака змеціла б мірную размову трох самавітых прусакоў.

Карыстаючы з адсутнасці жыхароў, я першым чынам наведаў прыбіральню. Няспраўны, як і ў гады яго і маёй маладосці, злівальны бачок радаваў па-вясноваму жыццядайным цурчаннем вады ў трэнутым унітазе. На дзвярах на ўзоруні вачэй туалетнага сядзельца нечымі працавітымі рукамі быў прыклёены каляровы партрэцік і выразаны з газеты загаловак: «Больше внимания заготовке кормов для скота». Было відаць, што хтосьці з непрыяцеляў спрабаваў здзерці партрэцік, але ягоны мужны папулізатар зрабіў сваю справу сумленна, і зламысніку ўдалося адараўца адно ражок любімай у народзе выявы.

На пустэльнай удзень кухні маладзён з густымі чорнымі вусамі запіваў півам перасмажаныя секунцы. Па гарэльях, як звычайна ў Каці, секунцах я і пазнаў Ярыка.

Распытваць пра лёсы маіх былых суседзяў я не меў ані кроплі ахвоты. Я любіў іх усіх ранейшымі і не хацеў ні ў кім расчароўвацца.

На зваротным шляху я абыякава прамінуў сваю колішнюю вальеру і, агорнуты лёгкім хваляваннем, прыстоіў каля пакоя № 6. З-за вечна зачыненых дзвярэй гучай прыцішаны голас дыктара першай праграмы беларускага радыё. Я асцярожліва націснуў на ручку. Дзверы не паддаліся. Гэта магло значыць, што некрафільскі сюжэт з двумя прыгожымі маладымі трупамі не страціў актуальнасці. Цікава, напрыклад, як успрымаюць радыёаматары з поліэтыленавых мяхоў візіт прэзідэнта ў Кітайскую Народную Рэспубліку альбо сітуацыю вакол кампенсацыі грошовых укладаў?..

Калі вечаровы полацкі аўтобус падыходзіў да сталіцы, мае ўражанні і рэмінісценцыі - ад Кубінца да вытанчаных трупаў з пакоя № 6 - утульна, як карты ў пасъянсе, леглі на свае месцы і заставалася адно перанесці іх на паперу.

Я падступна ўявіў, што скажа, пачытаўшы гэты тэкст, галоўны рэдактар моладзевага часопіса і раптам здрыгнуўся ад сцюдзёнага подыху трансцендэнтнасці. Рэдактар не скажа нічога.

Я ўспомніў, што колькі гадоў таму яго, ужо астылага, знайшлі раніцою на вуліцы. Ён, прыгожы элегантны мужчына і, кажуць, неблагі рэдактар, што ў часы «перестройкі» падпісаў у друк «Споведзь» Ларысы Геніюш, ляжаў з праламанай галавою сярод пляўкоў і недакуркаў.

Не магу адбіцца ад думкі, што, калі б ён жыў не на трэцім паверсе прэстыжнага дома ў цэнтры, а ў паўпадвалным памяшканні, дык абавязкова прачытаў бы сёння мой мемуар.

Гарэла съвечка

Калі пачую знакамітае пастэрнакаўскае «Свеча горела на столе, свеча горела...» (а яшчэ — калі парэжуся лязом), мяне нязъменна агортвае той самы ўспамін. У ім за вокнамі таксама з прысьвістам круціць завіруха, і гарыць на стале съвечка, і на яе дзъме з кута скавыш, але на гэтым падабенства сканчаецца: ня падаюць на падлогу жаночыя чаравічкі, ня капаюць на скінутую сукенку гарачыя кроплі воску, агонь спакусы не ўздымае, як анёл, сваіх крыжападобных крылаў, і двое кахранкаў не зынікаюць у сънегавой імgle экзыстэнцыйнага часу.

У тым успаміне на мяне не міргаючы глядзяць вочы аднаклясьнікаў, каля съвечкі ляжыць аркушык паперы, зь якога я зараз павінен прачытаць тэкст прысягі, а клясная кіраунічка працягвае мне лязо: спачатку яго трэба прадэзінфікаваць у язычку полымя, потым чыркнуць сабе па пальцы й расыпісацца крывёю. Насьмешлівия позіркі аднаклясьнікаў і спалохныя — аднаклясьніцаў робяцца нясыцерпнымі. «Не!» — крычу я і, дзъмухнуўшы на съвечку, выбягаю ў школьны калідор.

Так зрываецца маё ўрачыстае ўступленыне ў атрад чырвоных съледапытаяў.

Час дзеяньня — 1968 год. Месца — наваполацкая школа, куды я прыйшоў, пераехаўшы з Палацку, дзе ў такія гульні мы не гулялі.

Вядома, мікробы пацыфізму ў нашыя правінцыйныя палестыны тады яшчэ не заляталі. Колькі сябе тагачаснага памятаю, мы, як і некалькі пакаленьняў нашых папярэднікаў, да самазабыцця захоплена гулялі ў «войнушку».

Калі я пайшоў у першую клясу, трохі старэйшыя хлопчыкі судзілі і, паводле прысуду, павесілі пад мостам над Палатой свайго аднагодка, прызначанага «Гітлерам». Кажуць, такія выпадкі, асабліва ў першыя паваенныя гады, здараліся ня толькі у Палацку.

Ролю эсэсаўца з сваёй ахвоты ў нас звычайна выконваў Коля Кірпічонак. Ён спрытна пырскаў праз шчарбіну асцой і цадзіў «юдэн, камуністэн, камісарэн». Буд'ем немношко стрэляйт з такой натуральнасцю, што маленъкія сэрцы безнадзейна абрываліся ў съцюдзённую бэздань. (Мой сябра Вова Цымэрман, хоць і быў з усіх нас самы дужы, у такія гульні — відаць, дзякуючы геннай памяці — ніколі не гуляў, затое ў пятай клясе, падпільнаваўшы «эсэсаўца» Колю ў вечаровым завулку, моўчкі і з асалодаю зьбіў таго на горкі яблык.)

Сыпярша з гэтай войной-войнушкаю ўсё было проста й ясна. «Нашы» непазъбежна перамагалі «немцаў». «Нашы» былі спрэс героямі, а «іхнія» — мярзотнікамі. Гэта была такая ж аксыёма, як і тое, што малочнае марозіва ў летамцы каля рынку каштавала 9 капеек.

У які час у дзіцячай душы зашкраблася жамярыца сумневу — узгадаць, бадай, немагчыма.

Мінецца шмат гадоў, пакуль хлопчык, што на допыце пляваў Колю Кірпічонку ў твар і нікога не «выдаваў» (а Коля, выціраючы рукавом плявок, балюча біў «партызана» ў бок нагою ў «эсэсаўскім» кітайскім кедзе), зразумее, што вайна — гэта герайм і брудная палітычная гульня,

адвага й баязылівасыць, разылік і безразважнасъць і шмат чаго іншага, прычым разъмеркаванага зусім ня ў строгай адпаведнасъці з тым, чыя вайна — справядлівая, а чыя — не. І яшчэ больш гадоў пройдзе, пакуль той хлопчык сустрэне ў Васіля Гросмана размову начальніка нямецкага канцлягера зъ ягоным вязынем, адданым бальшавіком, які бачыў Леніна, і ўкормлены фашист-інтэлектуал, выпусціўшы элегантны струменьчык духмянага цыгарэтнага дыму, скажа свайму зънясіленаму голадам візві прыкладна наступнае: вайна паміж гітлераўскай Нямеччынай і сталінскай Расеяй ёсьць трагічнаю недарэчнасъцю, і сущешыцца ў гэтай сітуацыі можна толькі адным — хто б ні ўзяў верх, нашая справа пераможа. А пасъля той хлопчык сустрэнецца зъ людзьмі, якія хацелі ваяваць за Беларусь, не залежную ні ад Масквы, ні ад Бэрліну, і ўрэшце апынуліся ў магілах пад Монтэ-Касіно і ў сталінскай вечнай мерзлаце або на берагох Антарыё й на Манхэтэне. А пасъля ён сустрэне абчаплянага ордэнамі й мэдалямі «вэтэрана Вялікай Айчыннай», пра якога будзе дакладна вядома, што гэты чалавек каваў перамогу, усю вайну расстрэльваючы «врагов народа» пад Новасібірскам.

У той час Коля Кірпічонак ужо даўно будзе служыць у КГБ, а Вова Цымэрман на ўсякі выпадак зъедзе ў Ізраіль і, напэўна, не даведаецца, што Хатынь спалілі украінцы, асьвейскіх гэбраў і беларусаў стралілі й палілі ў хатах латышы, а на Глыбоччыне й Лепельшчыне лютавалі, пакуль не перакінуліся замольваць грахі да партызанаў, «руssкие воины» з аддзелаў Радыёнава.

Шмат чаго будзе потым, але пакуль — пра згаданую жамярыцу дзіцячага сумневу.

Можа, яна завалтузілася ў той далёкі Дзень Перамогі, калі я ўпершыню ўбачыў бацьку на моцным падпітку. Спачатку ён зъняў з свайго пракурорскага кіцелю ордэн Чырвонае Зоркі й дзясятак мэдалёў, а тады ўзяўся нам зъ сястрычкаю апавядадзь нешта падазрона негераічнае, што зачапілася ў маёй памяці абрывкамі павучынак з задаўненага бабінага лета: пра панічнае адступленыне «нашых» па стэпе да ракі Дон, пра вінныя скляпы вугорскага графа, дзе ў віне з расстралінных бочак патанулі колькі дзясяткаў п'яных салдацікаў і пра нейкага свайго сябра, якога за нейкую Дусю застрэліў чалавек зъ дзіўным прозвішчам Съмершавец... Блытаныя ўспаміны скончыліся тым, што бацька заплакаў і, мабыць, помсыцячы таму Съмершаўцу, прабіў сваім пяціфунтовым кулаком сыценку нашае фанэрнае шафы. Я плакаў ад страху. Малая сястрычка румзала, бо хацела паглядзець салют. Мама таксама плакала, цэлы вечар выцягваючы з разьбітай бацькавай рукі стрэмкі. Такім, у съязах, і запомнілася тое съята.

А можа, дзіцячая яснасъць успрыманыя мінулае вайны ўпершыню ўскаламуцілася, калі на іншы Дзень Перамогі бацькаў брат дзядзька Санька зацягнуў песнью, дзе былі загадкавыя ды зъ відавочным прысмакам неасэнсаванае брыдкасъці слова пра савецкага камандзіра, які спачатку камандаваў ротамі, а потым

В Ленинград пробирался болотами,
Целку ломая вдовы.

А мо вінаватыя былі асыцярожныя маміны прыгады пра фольксдойча Паўля зь нямецкага гарнізону іхнае прыдняпроўскае вёскі, пра Паўля, які паведамляў вяскоўцам, калі будуць хапаць моладзь на работу ў Нямеччыну або забіраць каровы, які меў пасьведчаныне нямецкае антыфашисткоўскае арганізацыі, яўна падабаўся маёй маме і танцеваў зь ёю на вячорках, які перадаваў патрэбныя партызанам звесткі і ў выніку быў зь нечага загаду застрэлены крыху зъянтэжанымі хлопцамі зь лесу проста за хатаю, куды прынес ім чарговую паперку зь нейкімі лічбамі й малюнкам?

Мая бабуля Аўгінья, удава расстралянага ў 1933-м «врага народа», наконт тамтэйшых партызанаў выказвалася зь нязвычай для яе ціхмянага характару экспрэсіўнасцю. Найбольш запала мне ў памяць гісторыя з апошняю карміцелькай вялікай сям'і маладой кароўкаю Цясюткай, якую хавалі ў адрыне за сенам, але сусед Апанас, колішні камбедакец, раскулачвальнік і даносчык, штосьці спасцярог і прывёў у адрыну сябрукоў з карабінамі, якія слухалі, ці дыхае сена, ды толькі разумная рагуля, чуючы пагібелъ, прытаіла дыханье і ўратавалася, уратаваўшы гэтym маму зь яе сёстрамі, а маімі будучымі цёткамі, што праз паўстагодзьдзя, калі мама ўжо будзе ў лепшым съвеце, запытающа ў мяне, куды ж выбралі на самага галоўнага іх зямелю А.Р.Лукашэнку — у Москву ці ў Менск?

Мне здаецца, сумневы накшталт маіх варушыліся ня толькі ў маёй душы, проста мы старанна хавалі іх, доўжачы сваю «войнушку» зь яе бяспрэчным падзелам на «нашых» і «немцаў», «войнушку», у якой клясе ў пятай у шэрагах байцоў нечакана зявіліся кулямётчыцы, разьведчыцы й мэдсястрычкі, і ім было наканавана ўжо зусім хутка ператварыць нас з загрубелых ваякаў у людзей цалкам цывільных, здатных хіба што на лякальную памежную сутычку з рэваныштамі з ФРГ, што — па назову аднаго з полацкіх прадмесцяў — расшыфровалася як Фэдэратыўная Рэспубліка Грамы.

А потым прыйшла завірушная зіма, калі мы перабраліся жыць у Наваполацак і калі на стале ў музэі баявой славы гарэла съвечка.

Я думаю, што адмовіўся падпісаць прысягу ня толькі праз боязь крыві ці з гігіенічных меркаваньняў. Мне ўсё ж ішоў пятнаццаты год і пры ўсёй тагачаснай інфантыльнасці я мог ужо звязаць некаторыя факты ў ня надта артадаксальныя сылягізмы.

Мне, безумоўна, было яшчэ рана казаць кляснай кіраўнічыцы, што больш страшнай за вайну з гітлерайцамі была вайна ўлады з уласным народам, а съмерць у Курапатах, ці ў нашых полацкіх Бельчыцах была нашмат больш жудаснай за герайчную съмерць пад Сталінградам ці ў апэрацыі «Багратыён». Аднак я добра ведаў, што я ўнук пасьмяротна рэабілітаванага дзеда Максіма. Ад бацькі я чуў, што сталінскія «перегибы» ацэньваліся (тады) у дзясяткі тысяч жыццяў, і аднаго разу на ўгаворы кляснай усё-такі (няхай і бяскроўна) уступіць у съследапыты, запрапанаваў зьбіраць звесткі ня толькі пра герояў Вялікай Айчыннай, але і пра тых, каго замучылі ў НКВД. Клясная паглядзела на мяне быццам на жыхара паўдзённага пайшар'я Юпітэру або як на чалавека, што ўцёк з колішняга бэрнардынскага кляштару ў полацкім Задзвінні, дзе была вар'ятня і дзе прыкладна ў той час псыхіятарам спатрэбілася

цэгla, пасъля чаго бабінец кляштарнага касыцёлу разабралі, а косткі з пахавальніяў пад ім раскідалі па двары пад нагамі ў хворых.

Вынікам маёй прапановы сталася сур'ёзная размова кляснай з маці. Я быў дэфініяваны ідэйна нявыхаваным падлеткам. Пагатоў, вылазка лічылася ня першай. Аднойчы на ўроку гісторыі, пачуўшы ад настаўніцы, што Ленін у эміграцыі «жил впроголоды и ходил в бедной, поношенной одежде», мы з выдатнікам Мішам Пеньяўскім, абурыўшыся гэткай міталягізацыяй, гучна зарагаталі. Другім разам мы спрабавалі выступіць супраць рэпетаванья на ўроку літаратуры літмантажу да сустрэчы з чарговай дэлегацыяй вэтэранаў, дзе мы павінны былі сядзець з гасьцямі на сцэне школынае актавае залі вакол партызанскаса вогнішча, зладжанага з вэнтылятару й прывязаных да яго піянэрскіх гальштукаў. (Трэба, праўда, прызнаць, што наш пратэст меў досыць банальную прычыну — мы ня вывучылі сваіх вершаваных тэкстаў, як, зрешты, і заданыя зь літаратуры.)

Сярод тых, хто прыходзіў у нашую клясу і ў музэй баявой славы ў пінжаках з планкамі баявых узнагародаў, трапляліся розныя людзі. Сівы партызанскі камандзір апавядалаў, як адзін перамог у бай прыкладна 47 фашыстаў і, паказваючы ў музэі на партрэт вядомага полацкага падпольшчыка, крычаў, што гэта «враг», які, працуячы ў гарадзкой управе, выдаваў савецкіх людзей. Падпольшчык, у сваю чаргу, расказваў, што выдаваў не савецкіх людзей, а фальшивыя дакумэнты, зь якімі палаchanе пазыбягалі арышту і вывазу на захад, а партрэт свайго ляснога апанэнта дапаўняў калярытнымі дэталямі кшталту пасылкі ардзінарцаў у баявыя рэйды з заданынем зьбіраць па вёсках прыгожых дзяўчат і маладзіцаў. Памятаю, найбольш мы паверылі бязрукаму вызваліцелю Полацка, у якога вісеў на грудзях усяго адзін мэдалль «За отвагу», а яшчэ — партызанскому мінёру, што ўзгадаў, як дзень навылёт незварушна ляжаў зь мінаю каля чыгуначнага насыпу пад ногамі мурашкамі, бачыў, як у яго паміж пальцаў вырасла трава.

Здаецца, тады я пачуў магнітафонавы запіс песні невядомага маскоўскага барда пра роту, празь якую ўвесну бягуць ручай і цвітуць пралескі. Хрыпаты, пад Высоцкага, голас съпяваў:

Ах эта рота, ах эта рота,
А кто привел ее сюда,
Кто положил ее на снег?
Ах эта рота, ах эта рота.
Нет, не проснется по весне,
Нет, не проснется по весне...

Прыпеў быў такі:

Наступала по болоту,
А потом пошла назад.
В сорок третьем эту роту
Расстрелял заградотряд.

Зьбіраць звесткі пра заградатрады я кляснай вырашыў не прапаноўваць. За лепшае палічыў не распытваць яе і пра вёску, якую нібыта спалі разам з жыхарамі не фашисты, а — за тое, што там на пачатку вайны напаілі немцаў малаком — пераапранутыя ў іхную форму энкаўэдысты, і пра тое, ці праўда, што быў загад ліквідоўваць адчыненая на акупаваным абшары беларускія школкі, а заадно пускаць у расход беларускіх настаўнікаў... Гэта мы чулі, калі пасъля афіцыйных выступаў вэтэраны бралі чарку й пачыналі адхіляцца ад генэральнай лініі.

Карацей, чырвоным съледапытам я ня стаў.

А раскруціўся ўвесь гэты клубок ад таго, што я парэзаў лязом палец, а зусім не сабраўся падступна кінуць цену на вэтэранаў 2-й сусветнай, у тым ліку й на таго яе двойчы парапенага салдата, якога звалі Аляксеем Арловым. Я ведаю, што для вас (не ўважаючи на тое, што на вуліцах нашых ачышчаных ад немцаў гарадоў замест чорных гестапаўскіх машынаў адразу ж завуркатаі варанкі доблесных чэкісташ, не ўважаючи на вяртаныне калгаснага прыгону, не ўважаючи на тое, што ў Сібір паехалі ўжо ня вёскі, а цэлья народы, не ўважаючи на тое, што ўжо празь нейкія два-тры гады пераможаныя аказаліся сыцейшымі й заможнейшымі за пераможцаў, не ўважаючи на тое, што краіна-пераможца Беларусь у выніку 2-й сусветнай вайны страціла Віленшчыну і Беласточчыну) паведамленыне пра разгром Гітлера, пэўна, назаўсёды застанецца самым шчаслівым днём.

Для вас перамога да апошняе хвіліны будзе Вялікаю Перамогай.

Але ж вы таксама ўжо даўно зразумелі: выйграўшы вайну, можна прайграць мір.

За што Авін забіў Кавеля

Ніякі Тарквемада з усімі сваімі «гішпанскімі чаравікамі» ды іншым спечпрычындаллем не выцягнуў бы з мяне і дзесятай долі таго, што здатны здабыць чырваналобы «Ікарус», які раз на месяц вязе мяне з Наваполацка ў Менск. З перона яшчэ махае мне сын расейскага афіцэра Вінцэс Мудроў, які вырас там, дзе яго зусім не сеялі, і зрабіўся беларускім пісьменнікам, а ў выстылы салон, што ашчадна захоўвае лёгкі хвалюючы водар палене гумы, ужо ўрываецца вясёлы рой прыгадак і асацыяцыяў, даўно і надзейна забытых падзеяў і імёнаў, рэалізаваных і неажыццёўленых сюжэтаў. Да мяне паварочваюцца хмурныя няголеныя твары колішніх сяброў, і адразу некалькі параў дасканала адслігаваных жаночых ножак пачашчаюць пульс і прымушаюць бразгаць ключамі ад таямніцаў. Гэтыя як быццам зусім звычайны аўтобус насамрэч - стварэнне надзвычай высокаарганізаванае і, калі хочаце, нават падступнае: яно выдатна ведае не толькі тое, якой дарогаю мяне везці, але і тое, дзе набраць хуткасці, а дзе крыху загамаваць, каб нейкая марудлівая згадка не засталася самотнічаць на ўзбочыне.

Адразу за аўтавакзалам праплывае аднапавярховая камяніца рэдакцыі газеты з шматсэнсавай назваю «Хімік», у якой я болей за дзесяць гадоў зарабляў на хлеб і віно і напісаў першы аповед - пра пеўня, што жыву на адным з наваполацкіх гаўбцоў.

Там, дзе цяпер універсітэцкія карпусы, тады разлягалася зусім не гарадская лугавіна. Спачатку на ёй зацвіталі дзымухаўцы, а потым - рамонкі і смолкі, сярод якіх проста пад рэдакцыйнымі вокнамі, почасту скінуўшы верхнюю частку купальніка, запякаліся на сонцы даўтаногія істоты з канспектамі. Істоты часта падыходзілі да майго аблюбаванага матылькамі-крапіунікамі разнасцежанага вакна папрасіць закурыць альбо пазычыць пустую шклянку, дэманструючы злёгку прыкрыгтую купальнікам ахвоту бліжэй пазнаёміцца з манатоннымі журналісцкімі буднямі за шчыльнымі зялёнімі шторамі, і напрыканцы кожнага траўня я пісаў галоўнаму рэдактару заяву з просьбаю ўвесці на летні перыяд даплату за шкоднасць. У выніку падобных візітаў мой малодшы калега, што дзяжурыў па нумары, назаўтра разам з падпісчыкамі з невялікім здзіўленнем убачыў на першай паласе фотаздымак, акуратна надрукаваны дагары нагамі, а мой старэйшы калега пазнаёміўся з установаю, дагэтуль вядомаю ў горадзе пад бяскрыўднай абрэвіятураю НКВД, што расшыфроваеца як «Новополоцкі кожвендиспансер». (У тых часы фасад НКВД аздабляў выцвілы лозунг: «Імя и дело Леніна будуть жыць в веках».)

Вечарамі ў маім рэдакцыйным кабінцы з'яўляліся наведнікі, цікавейшыя за легкадумных дзённых мятушак і стракозаў. Аднойчы, у 1980-м, калі маскоўскія ідэолагі пакутліва вырашалі, як адсвяткаваць 600-годдзе Кулікоўскае бітвы, каб не пакрыўдзіць братні татарскі народ, мае дзвёры асцярожненіка адчыніць ахайны дзядуля з пульхным партфелем і ўстрывожанымі вачыма, што міжволі прыводзілі на памяць позірк пралетарскага паэта Івана Бяздомнага пасля вядомага здарэння на маскоўскіх Патрыяршых сажалках. Згаданая акалічнасць змусіла

мяне інстынктыўна тримацца так, каб паміж мною і візітантам абавязкова заставаўся пісьмовы стол. З гарачага дзядулевага шэпту я даведаўся, што мой госць удзельнічаў у Кулікоўскай сечы, а ў партфелі - напісаныя да яе юбілею ўспаміны.

Да разраду літаратару належаў і колішні марак рыбалоўнага флоту, якога недзе за ньюфаўндлендскімі банкамі пацягнула за сабой, балюча выцяўшы аб борт, штормавая хваля, што і падказала марскуму вандроўніку ідэю і фабулу будучага рамана, яго навылёт прапахлы селядцамі манускрыпт пачынаўся сакральнаю фразай: «Стране нужна рыба», а завяршаўся падрабязным спісам, дзе фігуравалі набытыя былога няўдзячнай нявесце ў розных кутках свету падарункі з пазначанымі побач коштамі.

А вунь за тымі трывма вокнамі збіралася нашае літаб'яднанне «Крыніцы», сябры якога за прамінульня гады выдалі цэлую бібліятэку. Аднак гэтым разам асобы, чые імёны ўжо трапілі ў падручнікі і энцыклапедыі, пакідаюць мяне ў спакоі, а з пяшчотаю згадваеца сціплая паэтка, што каля каміна сваіх жаночых успамінаў павінна заўсёды думаць пра літаратуру з ціхай удзячнасцю. Часам я намагаюся ўявіць яе ablічча і думаю, што яно не можа быць ардынарным, як не была ардынарнаю і яе творчая метода, якая назаўсёды застанецца ў аналах калі не ўсяго айчыннага прыгожага пісьменства, дык, прынамсі, яго полацкае плыні.

Рэч у тым, што ў дні нашых досыць частых літпаседжанняў прыблізна аб адзінаццатай гадзіне вечара ў маім кабіненце абавязковая званіў тэлефон. «Муж адной паэтэсы» ветліва цікавіўся, калі мы маєм разыходзіцца. Я сумленна адказваў, што каля паўночы, і запэўніваў клапатлівага сужэнца, што мы па-рыцарску праводзім усіх нашых дам дахаты. Так доўжылася гады трэ, пакуль таямнічы муж, адступіўшы ад завядзёнкі, не папрасіў перадаць нашай паэтцы, што сёння ён зойдзе па яе сам. Я мусіў запытацца, як завуць прадстаўніцу гэтай ідylічнай сям'i, і пачуў абсолютна незнаёмае нікому імя...

Перад павароткаю на мост праз Дзвіну, пад якім высока над ѿмнаю вадою, што хавала карагоды тапельцаў і самоў памерамі з пушчанскіх вепрукоў, мы здавалі дзіцячыя экзамены на смеласць, я апошні раз кідаю вока на былую лугавіну, і наўздагон мне лопае крыламі знаёмы пугач, што жыў у жарале старое яліны на ўзлеску.

На мяжы дня і шарай гадзіны пугач выбіраўся са свайго зацішнага жытла на сук, каб, самавіта пакруціўшы вушчатай галавой, жудліва павухкаць, зрабіць рытуальны аблёт лугавіны і ўзяць курс на лясное возера, дзе тады яшчэ вадзіліся цеплакроўныя ундзіны, гатовыя аддацца смеламу начному плыўцу на залітым месяцавым святлом плыткаводдзі. Вялікія шэрыя крылы майго пугача рэзалі паветра настолькі бясшумна, што ад іх кругамі разыходзілася густая, настоеная на паху прывялае травы, шматлойная цішыня. Яна ніколі не палохала мяне, а абуджала ў вечаровай сутонлівай душы жаданне ў адной з будучых рэінкарнацыяў трапіць на свет у іпастасі лупатае птушкі, каб удзень песьціца ў мяккім дупле, а ўвечары паважна выходзіць на духмяны ад разагрэтай сонцем жывіцы сук і, палохаючы вусцішным вуханнем ундзінаў і іхных кахранкаў, ляцець на смачныя начныя ловы. У той дзень, калі экскаватор

узяўся капаць на лугавіне катлаван, пугач вылез са схойкі сярод белага дня і, згубіўшы ад святла арыентацыю, улукаткі паляцеў не ў лес, а ў бок горада і ўжо не вярнуўся...

Апрача мяне «Ікарус» вязе сёння двух прыстойна апранутых хлопцаў гадоў на дваццаць з гакам, а ў камплекце з імі падарожнічае жыццярадасная рыжая маладзёнка, для якой слова «дышет», мяркуючы па габарытах, мае такі самы абстрактны сэнс, як, напрыклад, і «сінхрафазатрон».

Не паспейшы ўладкавацца, кампанія бярэцца разгадваць газетную крыжаванку. «Последователь философского направления, противоположного материализму», - чытае рыжая пампушка. «Думай, Федя», - кажа хлопец з падобнымі да презідэнцкіх вусікамі. Чыста паголены Федзя думае і выдае адказ: «Пессиміст». Маладзёнка лічыць літары і ўсцешана абвяшчае: «Подходит!»

Увесь учарашні дзень падаў пухкі снег, дарожны паказальнік у прыгараднай вёсцы па-гаспадарску вычышчаны, і сустрэча з ім узнаўляе ў памяці чутую ў Лондане гісторыю пра памежны валіскі мост, дзе ўжо колькі стагоддзяў штоночы аднаўляеца нязводны надпіс: «Ангельцы, преч з Уэльсу!» Не, на паказальніку ніхто не вывеў чаго-небудзь агіднага, кшталту: «Расейцы, преч з Беларусі!» Пацвярджаючы славутую беларускую талерантнасць, навакольная блазнота, як і ў гады майго маленства, нягледзячы на складаныя мэтэаўмы, не забылася старанна падмаляваць да першае літары прыдэрожнае назывы лішнюю птушачку, ператварыўшы трывіяльнае Копцева ў рамантычнае прыдзвінскае Жопцева.

Гадоў дваццаць таму «Беларускае тэлебачанне» любіла круціць задушэўны фільмец з геніяльным пасажам пра тое, што ў юным горадзе вялікай хіміі Наваполацку жыццё гэткае светлае ды шчаслівае, што нават няма могілак, бо людзі папросту не паміраюць: пакуль яшчэ адно пераступілі парог сталасці, а там, маўляў, пераможа камунізм, і, не выключана, савецкія вучоныя раскрыюць таямніцу вечнае маладосці. Не ведаю, чым пайлі і ў якіх лазнях парылі стваральнікаў жыццесцвярджальнае стужкі, але добра памятаю, што на гэтай зялёной выспе справа ад дарогі на Полацак дзякуючы вялікай хіміі ўжо тады ляжалі пад бярэзінамі двое маіх аднакласнікаў.

Тым часам белымі званіцамі Сафійскага сабора адкрываеца панарама горада, дзе сядзела на гаршку малая князёўна Прадслава, дзе ў вялікі пост мог употайкі кульнуць чарку вучоны манах Сімяон і дзе рос мой сябра дзяцінства Вова Цымерман, што ад ранніх гадоў меў слабасць не толькі да жанчын, але і да чытання, а таму ў кнізе свайго цяперашняга суайчынніка Амоса Оза мог знайсці прызнанне ў любові да Ерусаліма. «Гэта месца, у якім ты мыеш шкарпэткі, пячэш яечню і ўвесь час адчуваеш сябе на мяжы духоўнага аргазму... I гэты сутык - ключ да таго, што зрабіла мяне пісьменнікам. Усведамленне таго, што ёсць містычнасць, і - з другога боку - усведамленне таго, што ў прарокаў і ў Ісуса дрэнна пахла з чаравікаў...»

Полацак сніў сябе нашым Ерусалімам, але ў горадзе, які ў п'яных трывненнях бачыў сябе трэцім Рымам, умелі разгадваць чужыя сны. Таму адзін з аўгусцейшых «рымлянаў» тапіў полацкіх іншаверцаў у

дзвінскіх палонках у Інфлянцкую вайну, другі ў ласнаручна забіваў у Сафійцы манахаў і закладваў пад яе паraphавыя бочки ў Паўночную, трэці выпрабоўваў перадавую методыку «сноса культовых строений» у нібыта мірным 1964-м.

Заплюшчыўшы вочы, мне зусім не складана ўбачыць побач з вежамі Сафійкі і купаламі Богаяўленкі барокавыя абрысы сабора Святога Стэфана, і тады я зазвычай кажу сабе: не, харство не бескарыснае, яно існуе хаця б дзеля таго, каб яго ненавідзелі.

Прыазёрная вёска Гомель, што выпраўляла сустракаць «Ікарус» пярэстага карнавухага сабаку, павінна добра ўрэзацца ў памяць аднаму расейскаму лейтэнанту-танкісту, што выпіў, мабыць, не меней за пляшку спірту ці якой тармазной вадкасці і, ледзьве не трапіўшы на менскай вуліцы пад колы машыны майго сябра, запатрабаваў падкінуць яго, лейтэнанта, у горад Гомель, а на выпрабавальнае пытанне, іф прысягнуў ён на вернасць Рэспубліцы Беларусь, падзяліўся, што «в гробу он видал эту ё...ю Беларусь вместе со всеми бульбашамі», якім паабяцаў, «толькі рыпнүцца», наладзіць «генеральную танковую утюжку». Пасля гэтае тырады мы, вядома, згадзіліся завезці абаронцу Айчыны прамютка ў самы Гомель, пагатоў нам было ў адну дарогу. Вы памятаце, ваша благародзіе, як аднойчы прачнуліся ў халодны восеньскі вечар, абдымаючы бетонны слупок з надпісам «Гомель», за якім чамусыці стаяла ўсяго колькі дзесяткаў вясковых хатаў, а вакол суррова шумеў партызанскі бор? Калі вы яшчэ не згарэлі на «утюжках» Грознага ці Гудэрмесу, вы ўсё, вядома, памятаеце.

Бліжэй да Лепеля снегу робіцца болей. На шашу выходзіць падхорцісты паляўнічы ў плямістым вайсковым камбінезоне, і ланцужок асацыяцыяў выцягвае наверх імя іншага чалавека з ружжком - таварыша Антанаса Снечкуса, які ў вольны ад блукання па лесе час кіраваў ЛітССР у якасці першага сакратара яе кампартыі. Урэшце, тав. Снечкус не надта ўлягаў у хобі, бо ў летувіскага народа захаваўся яскравы ўспамін усяго пра адзін паляўнічы подзвіг свайго тагачаснага «бацькі». Неяк узімку да лясной вёсачкі пад Панявежысам прыбіўся парапенены лось, якога жыхары выхадзілі і ўзяліся падкормліваць. Удзячная жывёліна хадзіла па вуліцы і не баялася браць з рук у сялянаў хлеб. Аднаго разу на аселіцы спынілася машына, адкуль выйшаў мужчына ў камбінезоне. Пакуль лось даверліва чакаў хлеба, мужчына зняў з пляча вінчэстэр і ва ўпор заваліў рагатага прыгажуна на снег. Ва ўсім астатнім Снечкус, кажуць, паводзіўся з большага прыстойна: наадрэз адмовіўся прымаць у склад сваёй рэспублікі братнюю Калінінградскую вобласць і ўпёрся, калі ў Москве пастанавілі будаваць Ігналінскую АЭС. Праўда, станцыю на летувіскім баку Дрысвятаў усё адно паставілі, а горад энергетыкаў у гонар праціўніка будаўніцтва назвалі Снечкусам.

«Высший сан в православии», - даносіцца да мяне з боку аматараў крыжаванак. «Поп». - «Маловато букв». - «Думай, Федя». - «Чего ты все Федя да Федя»...

Дзякую Богу, маскоўскія таварышы не здагадаліся выбраць пад АЭС Лепельскую возера, берагам якога коціцца мой «Ікарус».

Да самага нядаўняга часу за называю Лепель для мяне хаваўся адно вядомы з сярэднявечча сюжэт пра кузена лохнескае пачвары, што

гнездаваўся на дне тутэйшага возера і на дэсерт любіў паласавацца грамадзянамі Вялікага Княства Літоўскага з акуратна перакусаных напалам чаўноў, а калі нарэшце здох ад нястраўнасці, дык смурод, калі верыць хронікам, крывеліў беларускія насы нават на Валовай азярыне ў Полацку і, прынамсі, быў ні на каліва не слабейшы, чым у лепельскай вакзальнай прыбіральні.

Аднае восені я вырашыў, што аброслага багавіннем небывальшчыны запісу на пергаміне (і прыбіральні ў якасці пастскрыптума) дзеля знаёмства з горадам усё-ткі крыху недастаткова, і выправіўся на паэтычны фэст «Лепельскія алітэрацыі», спадзеючыся калі і не наслухацца гэтых самым загадковых алітэрацыяў, дык хоць знайсці аскепак таго Лепелю, які Тамаш Зан і Ян Чачот, працуочы там у дырэкцыі Бярэзінскага канала, называлі ў сваіх лістах паўночнай Венецыяй.

Пад адзіным цэлым ліхтаром на дажджлівай вуліцы імя героя «Краткого курса истории ВКП(б)» я з усцехаю прыкмету прыгожую здаровай прыроднай гожасцю лепельчанку, глянуўшы на якую, адразу думалася, што якраз такіх аматараў паэзіі нам на дадзеным этапе нацыянальнага адраджэння асабліва бракуе. Распушчыўшы падмяклыя пёры, я з ходу запрасіў красулю на фэст у Дом культуры - пры ўмове, што яна пакажа мне дарогу. «Зачэм цібе клуб, пашлі ка мне, у міня бутылка есьць», - з вабнай маціцою ўсмешкай скорагаворкаю прапанавала цудоўная лепельчанка.

Амаль без вагання я выбраў клуб, дзе высветлілася, што масцітыя сталічныя творцы паэтычнага радка алітэрацыямі абсалютна не зацікавіліся. У выніку пад спеў зводнага лепельскага хору вэтэранаў партыі, вайны і працы пасінелья ад холаду дзяўчаткі ў нацыянальных строях уручылі мне ў няпаленай зале хлеб-соль на даўжэным ручніку. (Ручнік адразу паспрабавалі забраць назад, але не на таго нарваліся.) Апрача ўсяго, адносна юной змагаркі культурнага фронту Аня атрымала ад начальства катэгарычны загад завесці мяне ў «гаркомаўскі люкс». Па дарозе з ініцыятывы праважатай узнікла рызыковая размова пра крыніцы творчага натхнення. Рызыка рэзка павялічылася, калі выявілася, што Аніна прозвішча Нагулян і яна прыехала да нас з Ерэвана.

Хоць насценны гадзіннік у фае паказваў толькі пачатак дзеяяний, дзвёры прысадзістага гатэльчыка аказаліся зачыненыя на ключ. У прыцемнай глыбіні памяшкання спінкамі да ўвахода стаялі побач два крэслы, і адтуль звешвалася голая нага. Пачуўшы стукат, нага схавалася. Аня Нагулян зняла чаравік і замалаціла ім у дзвёры гэтак тэмпераментна, што аднекуль зверху на нас пасыпалася смецце, а потым звалілася птушынае гняздзечка. Траекторыю руху адміністратаркі ад крэслаў да дзвярэй цяжка было назваць найкараацейшаю, аднак магічныя слова «гаркомаўскі люкс» змусілі яе страпянуцца і намагчыся стаць «на зважай».

Трэба аддаць лепельскім таварышам належнае: «гаркомаўскі люкс» меў цалкам аўтаномны ўваход, прычым жыццё і дзейнасць ягоных насельнікаў былі клапатліва схаваныя ад шараговых вачей высокім блакітным плотам з замкнёнаю брамкай. Замок у брамцы вырашыў, што

я на такія прывілеі не цягну, і занатурыўся. Адміністратарка кінулася па новы ключ, а вяртаючыся, зачапілася ў цемры за маю валізку і бразнулася на мокры асфальт.

Набрыняльня вільгаццю дзвёры не паддаваліся, і я наважыўся лезці цераз плот. Адміністратарка размазвала па сваім твары і маёй куртцы кроў, адцягвала мяне ад плота і, румзаючы, сцвярджала, што ўжо заўтра яе выганяць з працы. «Ну што вы мне падсаветуця?» - жаласна зазіраючы мне ў очы, пыталася гаротная жанчына. «Нікому не расказвайце сваіх сноў, бо ўладу могуць захапіць фрэйдысты», - сурова адказаў я і своечасова зняў з блакітнага плота адважную дачку армянскага народа, на крутых клубах якой ужо трашчала шчыгульная скураная спадніца.

У люксовых апартаментах я выцягнуў з валізкі пару кніжак і сухое адзенне. «Мне выйти?» - далікатна запытала Аня Нагулян і чамусьці села на канапу. Пытанне пра маіх улюблёных пісьменнікаў успрынялося як хатняя загатоўка. У якасці ілюстрацыі да адказу я разгарнуў узятую з сабою «Вежу з чорнага дрэва» Джона Фаўлза і асуджна працытаваў: «Генры ведаў, што грэх - гэта выклік жыццю, не безразважнасць, а акт мужнасці і ўяўлення». «Какой акт?» - удакладніла Аня Нагулян.

На вячэры з дальняга кутка рэстарана на мяне зайдросна глядзелі очы паэта з паўднёва-заходніх рубяжоў нашае краіны, вядомага тым, што, паводле ягонага ж прызнання ў аўтабіографічным літаратурна-мастацкім творы, у кожным гастрольнім горадзе ён, паэт, як некалі Феранц Ліст, пакідае спакушаную жанчыну, хоць, адрозна ад славутага папярэдніка, і не зачыняе яе на ўсялякі выпадак на замок. Я падышоў да калегі і з незразумелай злараднасцю прамовіў чужую фразу: «Ну што, старына? Вакол адны голыя жанчыны, але ўсе ў глухіх сукенках без дэкальтэ».

Усё астатніе ў Лепелі склалася проста цудоўна: у адпаведнасці з праграмаю паэтычнага фэсту адбылася экспкурсія ў аграфіру «Белая Русь», якая выпускае папулярны ў працоўных паўночнага рэгіёна Бацькаўшчыны напой «Водар мяты» (вядомы ў малайнтэлігентных колах як «Морда мятая»), а пасля прадугледжанай пратаколам дэгустацыі было прыемна збіраць над лепельскімі каналамі аскалёпкі тутэйшае Венецыі, яшчэ нічога не ведаючы пра намер мясцовых рэкеціраў спагнаць падчас паэтычнае вечарыны з яе заезджых удзельнікаў сівалічную даніну ў беларускіх рублях альбо іх валютным эквіваленце.

За Лепелем галасы аматараў красвордаў, якія раней, нагадваючы зумканне жамяры, успрымаліся пераважна перыферыйным слыхам, пачалі ўсё часцей прабівацца ў мой утульны вонрадзень успамінаў. «Завершение фасада здания... Может, дом?» - «Дура, второе «е». «Главная книга у мусульман». «Тихо, сейчас вспомню. На «кэ». - «Коран!» - «Ты уверен?»

Кароткі прыпынак у Бягомлі, у чыліх ваколіцах нарадзіўся мой знаёмы паэт Янка Юхнавец, што зноў і зноў бачыць гэтыя мясціны ў сваіх нью-ёркскіх вершах-снах, дзе ён вядзе гутаркі то з Машэкам, то са Скарynam, то з таямнічым персанажам, якога завуць Лесасекам і які ўтлумачвае камусьці Невядомаму, што Гісторыя - гэта крушня, а потымробіць удакладненне, што гэта - памяшканне, дзе адбываюцца

нелагічныя выпадкі. Гісторыю пра тое, як у ліпеньскі дзень так званае незалежнасці вось на гэтай аўтастанцыі тутэйшы хлопец павесіў сцяг непажаданых колераў і праз пяць хвілінай ужо сядзеў у «варанку», Лесасек, безумоўна, назваў бы банальнаю, і тады я дадаў бы апошнюю дэталь: хлопец быў глуханямы.

Ідуchy па праходзe, мой спадарожнік з «прэзідэнцкім» вусікамі кідаe позірк на сядзенне побач са мною і гучна, не без нейкага задавальнення паведамляе: «Глянь, Зін, есть ўшё чудаки, белорусские книжки читают». Я не бачу, як рэагуе на такое адкрыццё пампушка, але чую яе голас: «Старший сын Адама и Евы, убившій свога брата, чатыре буквы». На колькі хвіляў западае маўчанне, потым Зіна няўпэўнена гаворыць: «Кажется, Кай...» - «Дура, а буквы кто считать будет». - «Спокойно, - уключаюцца вусікі. - Я знаю. Авин! Точно! Авин убил Кавеля!»

Усцяж шашы ідзе гандаль яблыкамі, бульбай і сушанымі грыбамі. Тавар пільнуюць дзеци, якім у гэты час яшчэ трэба быць у школе. Мо сённяшні іхні занятак і напраўду больш карысны, чым наведванне ўрокаў гісторыі, дзе ў духу апошніх рэкамендацыяў «Настаўніцкай газеты» трэба вучыць, што граф Мураўёў (той самы, які Вешальнік), - «гэта энергічны дзяржаўны дзеяч, які з веданнем справы рабіў тое, да чаго быў закліканы» (значыцца, вешаў і расстрэльваў паўстанцаў 1863 года). Юныя гандляркі чапляюць нізкі грыбоў на шыпі і з гэтымі маністамі выдаюць маладзенъкімі цыганачкамі, такімі самымі, як тая, што калісьці была маёй першай настаўніцай у адной навуцы, якую, на жаль, дагэтуль не выкладаюць у нашых школах.

Стаміўшыся ад разумовых намаганняў, мае суседзі кідаюць крыжаслоў і наладжваюць перакуску. Сёння бог паслаў ім на абед пляшку гарэлкі «Жириновскій», батон і палена варанай кілбасы. Ад апошняга прадукту па салоне разліваецца пах, што матэрыйлізуецца ў светлы вобраз роднага ката маёй ўёткі, які не будзе есці гэткае кілбасы і пад страшным катаваннем.

Пасля падмацунку дружная кампанія прыкметна весялее і накідваеца на крыжаванку з новымі сіламі. «Страна на юго-востоке евразийского континента из четырех букв. По-моему, Азия». - «Нет такой страны». - «Нет есть. Я сама по телеку видела». - «Небольшая ария». - «А х... ее знает». - «Положительно заряженная электрическая частица. На «пэ». - «Сама ты на «пэ». - «Я, между прочим, могу и обидеться».

Зіна пакрыўджана заціхае, але доўга заставаецца без занятку яе няўрымслівая натура не здольная. Яна ўрачыста паднімае сваё цела і пераносіць яго на крок бліжэй да мяне. «Мужчина, извините, у вас чегонибудь почитать не найдется?» Я хачу падсунуць ёй штосьці з беларускай перыёдкі, ды Зіна своечасова папярэджвае: «Только по-русски, мужчина, я белорусскую мову не изучала». «Ікарус» падступна падскоквае на выбоіне, і Зініны грудзі плюхаюцца мне ў твар дзвюма безразмернымі медузамі. Адхіснуўшыся, я дзеля эксперыменту даю гаспадыні медузай захоплены ў дарогу том Генры Мілера з двумя ягонымі «Тропікамі». Забаўна, вядома, паназіраць, якую эмоцыю намалюе на яе шырокім і круглым, як поўня, твары неўтаймоўная эратычная палітра знакамітага амерыканца, ды аўтобус ужо набліжаецца да плешчаніцкай аўтастанцыі, і мае думкі набываюць іншы накірунак. Высвятляеца, што

мы едзем не толькі ў Менск, але і насустрach «Великой Октябрьской социалистической революции», аб чым тактоўна нагадваюць нацягнутыя на цэнтральнай вуліцы кумачовыя транспаранты.

Цяжка абагнацца ад пачуцця, што колькі апошніх гадоў прамінулі нібы ў летаргii са спакуслівымі снамі, а цяпер мы прахаплісі і ўбачылі вакол усё такое знаёмае і роднае, што хочацца ўткнуцца ў гэтыя транспаранты носам і зайсціся ў ачышчальным плачы блудных сыноў.

Прачнущца, што праўда, пашчасцілася не ўсім. Дзесьці зусім недалёка грэецца пад снежным пухам магіла майго сябра архітэктара Валеры Слюнчанкі, што аднаўляў усе ацалелыя ад культурнай рэвалюцыі полацкія саборы і памёр, чытаючы Караткевіча, хоць значна больш любіў Басё і Унамуна. Пасля суботнікаў, ладжаных намі разам з рэстаўратарамі ў Сафійцы, Валера чытаў лекцыі пра беларускі рэнесанс і беларускае барока, дэкламаваў вершы Івана Буніна і вучыўся не рэагаваць на рэплікі будучага празаіка В. Мудрова кшталту: «Хорошие стишата, только вот автор - белоэмігрант». Валера і сам пісаў вершы: пра жанчын і пра восень - па-расейску, а пра маці - па-беларуску. Ён вучыў мяне жыць адным днём і любіў парайноўваць нашае грамадства са слёенным пірагом, дзе пячорныя людзі складаюць зусім не самую тонкую праслойку.

Валера меў хворае сэрца, якое не па чутках ведала, што такое хірургічны скальпель. Калі мы купаліся, ён з вінаватаю ўсмешкай становіўся на дно, не праплыўшы і дзесятка метраў. Ягоны сын вучыўся ў мастацкай вучэльні, і аднойчы яго з сябрамі адлічылі адтуль за няздатнасць, а ў сапраўднасці - за незалежнасць паводзінаў. Людзей з такім, як у Валеры, пачуццём гонару я сустракаў у жыцці раза паўтара. Можна ўяўіць, колькі каштаваў яму паход да дзеяча нацыянальнага адраджэння, які падмахнуў загад аб выключэнні. Дзеяч адказаў Валеру, а потым і мне суровай водпаведдзю, сэнс якой зводзіўся да того, што такім, як Слюнчанка-малодшы, у нацыянальнай навучальнай установе не месца. Каб супакоіцца, Валера прыехаў на летнік і прылёг з книгаю Караткевіча. Сына праз пару дзён пасля бацьковых хайтураў хуценька аднавілі ў спісах, а праз год я спаткаў яго сярод рэстаўратараў фрэсак у нашай Спасаўскай царкве, куды ён папрасіўся на практику, і мы гаварылі з ім на адной мове, у чым не было нават мікраскапічнай заслугі дзеяча нацыянальнага адраджэння. Гэта, вядома, не па-хрысціянску, аднак, калі я бачу цяпер таго дзеяча, мне хочацца скапіць яго за рэдкія валасы і ўпячататаць тварам у нашу родную беларускую глебу, як на Дзяды, у 1988-м, людзі ў форме і ў цывільным спрабавалі ўпячатваць нашыя твары ў мёрзлае поле каля Курапатаў.

Каб суняць у руках здаровы сверб, я гляджу ў снежную далячынь. На дапамогу неспадзявана прыходзяць рыжая Зіна і Генры Мілер. «Слыши, Мишка, а что такое вагина?» «Наверно, что-то с весами связано, - сонным голосам адгукваюцца вусікі. - Может, гирия». «Сам ты гирия, - бярэ рэванш таўстуха. - Это же по-русски!» Поўня з дубальтовым падбароддзем паварочваецца да мяне. «Мужчина, вы не знаете, что такое вагина?» - «Здагадваюся», - унікліва кажу я. «Ну так что?» - «Гэта павінна быць зразумела з кантэксту». - «С чего, с чего?» Зіна з абражанай мінаю вяртае книгу і дастае газету з крыжаванкай.

«Ізвестныі художнік-мариніст». - «Шишкин». - «Не подходит». «Репін», - зноў прапануе голены хлапец. «Козел ты, Федя, неграмотныі, - нязлосна ўключаеца ў інтэлектуальныя гульні вусаты. - Это же Айвазовскій». - «Тютелька в тютельку, - падлічыўшы літары, захоплена выгуквае Зіна. - А как ты догадался?» - «Тут же написано: мариніст. Море рисует, понятно?» «А чего напечатали с ошибкамі: мариніст? Проверочное слово «море», значит надо: «моренист». - «В газете козлы неграмотные сидят, а ты обзываешься», - чуеца голас бязвусага Федзі, і ў памяці высвечваеца выслоёе айчыннага класіка пра тое, што дзяржавы ў часы росквіту нараджаюць вялікіх паэтаў, герояў і каханкаў, а ў часы занядбу - толькі пыл і шмат начальства. Другі пералік здаеца міне занадта кароткім.

Прыдарожныя гандляры сям-там грэюца ля вогнішча. «Помещение для хранения оружия, первая «а»...» Я заўважаю, што пачынаю думашць у красвордавым стылі: горад, да якога мы пад'ядждаем, сем літараў, першая «л»...

На лагойскай аўтастанцыі дзед з шызым носам прадае сушаныя баравікі. Сцяну за ягонай спінай упрыгожвае напалову здзёрты плакат з кавалкам гатычнага будынка, паловаю коннага рыцара і фрагментам закліку: «...вяртанне ў Эўропу!». Дзед высморкваеца ў два пальцы, выцірае іх аб палітон і, закончыўшы падрыхтоўку да ўрачыстага моманту, дастае з кішэні пачатую пляшку «Рускай». Калі вы даўно не бачылі шчаслівага чалавека, паспрабуйце ўявіць таго дзеда з рыльцам ля вуснаў. Пакуль ён закусвае сваю ніштаватую дозу сухім грыбам, я думаю, колькі сотняў ці тысячаў жыхароў Лагойска трэба апытаць, каб нехта адказаў на пытанне пра тутэйшага графа, восем літараў, першая «т», які ў 1856 годзе адчыніў у Вільні музей старажытнасцяў?

За Лагойскам снегу ўжо няма. Дзе-небудзь пад тым Гомелем, куды хацеў трапіць расейскі танкіст, відаць, яшчэ збіраюць радыёактыўныя грыбы. Усё-ткі мы немалая ў эўрапейскіх сумерах краіна і дакляраваная п'янім лейтэнантам «генеральная утюшка» бульбашоў можа атрымацца не такой ужо хуткай і гладкаю, як мроіца камусыці са стратэгаў.

Гэтая выснова грэе мяне нядоўга. «Новое европейское государство, восемь букв, - чытае Зіна і сама ж прапануе адказ: - Беларусь». Злёгку пачырванець ад сораму за свой снабізм мне не ўдаеца. «Ну ты даешь, - кажа бязвусы. - Какое это, к черту, государство?» Давай, «прэзідэнт», тваё слова, пад'юджваю я вусатага, аднак той прыкончыў «Жириновскага» і ціхамірна кімарыць.

На ролю дэкарацыяў да гэтае мізансцэны «Ікарус» прапануе цэлы горад з сотняў асабнякоў, што выраслі тут за гады нашае сувэрэннае незалежнасці, люструючы эстэтычныя арыентацыі шырокага спектра менталітэтаў - ад мінгрэльскага да александрыйскага. У раннім сутонні гэты цёмны горад-спадарожнік з непадведзенымі камунікацыямі ператвараеца ў разгорнутую метафору «нового европейского государства».

Леваруч мільгаюць бараўлянскія шпіталі, дзе чвэрць стагоддзя таму мой бацька выслушаў смяротны прысуд, пасля якога ўпершыню з вясковага дзяцінства зноў загаварыў, прынамсі са мной, па-беларуску. Аналогія ўжо гатовая адараўца ад сваёй пратаплазмы і пачаць

самастойнае жыццё, аднак дарогу ёй і аўтобусу перагароджвае на ўездзе ў Менск шлагбаум з аўтаматыкамі. Праўда, ніякіх трывожных асацыяцый з «ноччу доўгіх нажоў» не ўзнікае. Душа, наадварот, песьціца ў цёплых хвалях спакою за сваіх спадарожнікаў: у той час, калі бяскрылья разгортваюць крылы, аматарам красвордаў нічога не пагражает.

Мой «Ікарус» яшчэ не здолеў прывыкнуць да людзей з аўтаматамі на знаёмай мірнай дарозе, таму на першым скрыжаванні ледзьве паспявае спыніца перад каламутна-чырвоным вокам святлафора. Так і не даўши рады «вспомогательной исторической дисциплине, изучающей гербы» (10 літараў), затое нечакана бліскучая адолеўшы «человека с одновременными признаками мужского и женского пола» (11 літараў), Зіна з двума сваімі целаахоўнікамі грацыёзна выгружаецца ў раёне вуліцы імя «партийно-правительственного деятеля БССР» (6 літараў, першае «к»), што, як сведчаць шматлікія відавочцы, да самога адыходу ў лепшы свет так і не навучыўся правільна вымаўляць назву «машины для езды, колеса которой приводятся в движение ногами с помощью педалей» (9 літараў), упартая мяняючы яе «лісапедам».

Бывай, мой «Ікарус». Пакуль я не цалуюся з табою, як адна вядомая асока цалавалася з канём на турынскіх вуліцах. Таму далей мяне павяззе не машына з шыракаплечымі санітарамі, а звычайны зачуханы трамвай. Павяззе да самага гастронома, каля якога днімі ў май жыцці - на шчасце кульгаваму голубу і на гора галоднаму алкашу - знайшлося месца подзвігу.

На прыпынку я старанна адганяю думку пра суму нулёў, якая ў выніку дае зусім не нуль, а пагрозліва буйную лічбу. Я веру газетам, вядомым публіцыстам і жывым народным пісьменнікам: вось вырасце новае пакаленне з новымі ідэаламі, сцягамі etc... Адзін з гэтага пакалення ўжо вырас настолькі, што просіць у мяне закурыць. Хто сказаў, што новая генерацыя нашых маладых грамадзянаў пры ўсіх сваіх высокіх ідэалах не будзе мець права выпіць? Пагатоў калі рэалізацыя такога права спрыяе непарушнай сувязі бацькоў і дзяцей, доказам чаго ёсць такі мілы зварот да мяне - проста «барада». Апрача таго, я ўжо ведаю, што мой новы знаёмы - архітэктар. Магчыма, хлапец хутка заменіць Валеру Слюнчанку і адновіць карпусы Полацкай езуіцкай акадэміі альбо віцебскую царкву Звеставання.

Будучы дойлід без лішніх сарамяжлівасці гатовы падзяліцца творчымі планамі. «Вот мы с тобой, борода, на каком проспекте стоим?... То-то и оно, что Рокоссовского. А где, я тебя спрашиваю, памятник? Где? - пераможна пытаецца Валераў спадкаемец. - Я думаю, большой ставить не будем. Метров двадцать пять хватит. Ну что, борода, скажешь?»

Новае пакаленне чакае, і я адказваю пытаннем з крыжаванкі: «Ты ведаеш, як звалі старэйшага сына Адама і Евы, які забіў свайго брата?..»

Сібірская аповесць

КАМУНИКАТ.ORG

Нічога не памерла ўва мне, толькі ілюзії.

Генры Мілер

У гэтай гісторыі пойдзе гаворка пра падзеі, якія насуперак усяму сапраўды адбыліся, а таксама пра падзеі, якія павінны былі адбыцца, але ў апошні момант сарваліся; якія чакаліся, аднак так і не здарыліся; якія адбыліся не так, не тады і не з тымі; якія здарыліся, але былі прызнаныя несапраўднымі; якія ніколі не адбываліся і не маглі адбыцца, аднак зрабіліся агульнавядомымі і нават трапілі ў энцыклапедыі.

Рэмінісценцыя з забытага аўтара

Загадковае слова «Сібір» жыццёвыя вятры ўпершыню закінулі ў маю свадомасць, калі я меў гадоў пяць ад нараджэння, а да нашых полацкіх суседзяў прыехаў з гэтага самага «Сібіру» нейкі крэўны.

Сібірскі сваяк вышыгнуў з вагона багаж і ўбачыў на пераходзе праз чыгуначную каляіну папярэджанне: «Сцеражыся цягніка!» Зацкавана азірнуўшыся, ён выплюнуў з рота «беламорыну» і, скапіўшы валізы, вомегам кінуўся далей ад вакзала і ад сціжмы беларускіх зладзюгаў-цягнікоў, гатовых вокамгненна прыставіць ягонаму майну ногі.

Гэтую показку на нашай вуліцы не распавядаў хіба што глуханямы дзед, які жыў са сваімі двумя тузінамі катоў каля пампоўні. Слухачы дралі смехам бакі, і я рагатаў разам з усімі, хоць напачатку - адно за кампанію, бо, што такое «цягнік», ведаў не лепей за сібірскага чалдана.

Згадка пра маю першую сустрэчу з Сібірру твар у твар пахне не кедравай жывіцаю і не гарачымі пельменямі, а - свежай чалавечуюшкай.

Каліндар паказваў чэрвень, пік гэтак званага застою. Пахаваўшы бацьку, я даганяў свой студэнцкі будаўнічы атрад (скарочана - СБА) «Victoria», што ўжо карміў беларускай крыўёю сібірскую камарэчу на стромістых берагах ракі Кець.

Калі вы ўважліва ўгледзіцесь ў новую палітычную мапу свету, выдадзеную нядаўна венскай фірмаю «Freytag und Berndt», дык знайдзецце ценькую чырвоную нітачку чыгункі, што цягаецца на поўнач ад Томска, безнадзейна абрываючыся ў кропцы з мікраскапічным подпісам Belyi Jar. Якраз туды я павінен быў трапіць, каб выпіць з сябрамі за светлуя бацькову памяць ацалелую ад памінкаў пляшку «Белавежскай» ды зарабіць сваю тысячу, або, як тады казалі, дзесяць «кавалкаў», а потым уразіць чым-небудзь адну полацкую й пару менскіх дзяўчатаў, з удаванаю абыякавасцю пракаментавашы сітуацыю сакраментальнаю фразай: «Ніхто не забароніць нам жыць прыгожа».

Выгрузіўшыся з фірмовага цягніка «Масква-Томск», у вагон-рэстаране якога можна было ўдосыць паразважаць над паведамленнем меню пра «котлеты из медвежатины свиные» і «котлеты из медвежатины говяжьи», я на поўную грудзіну ўдыхнуў сібірскага паветра і даведаўся,

што адзіны цягнік на Белы Яр адыходзіць праз гадзіну. Прабіцца за такі час праз бітма набітую залю да вакенца касы ўяўлялася задачаю гэткай жа простаю, як далучыць да Беларусі Ямала-Нянецкую аўтаномную акругу. Аніякай чаргі ў касу не існавала; з розных бакоў да вакенца цягнуліся рукі з грашыма, якія адпіхвалі адна адну, і ў выніку касірка, не маючы клопату, спакойна чытала газету.

Я разумею, што «российское могущество будет прирастать Сибирью», што на яе абсягах безліч светлага й глыбока народнага, ды яе візітоўкаю назаўсёды застанецца для мяне жанравая сцэнка, убачаная з падваконня томскага вакзала.

Вугрыстаму дзецику з запаленымі вачыма падфартуніла прашчаміцца да касы і з сціснута-пераможным выгукам «Белы Яр!» торкнуць касірцы брудна-жоўты жмуток рублёвак. У той самы момант сіпатае кантральта нема заверащала: «Ванек, отсеки фраера!» і двухметровы бамбіза з лагодным бурачковым тварам меланхалічна ўпіячатаў дзецику паміж вачэй валасаты пудовы кулак. Кагадзешны трывумфатар ablіўся юхаю і засумаваў. Ехаць у Белы Яр яму ўжо відавочна не праглася. «Товарищи, расступітесь! Человеку плохо!» - няисмела прапішчэла з вакенца касірка, марна спрабуючы перадаць напалову непрытомнаму пасажыру квіток. «Перебъется, дохляк», - пагардліва кінуў хтосьці. Самым вялікім гуманістам выявіўся Ванёк. Не раўнуючы, як выполваюць з ляхі пустазеліну, ён вырваў з натоўпу сваю ўкрываўленую ахвяру і, высока падняўшы яе, запрапанаваў прысутным перадаць «товарища» да выхаду. У аддзяку за гэта, ужо адплываючы ў бок дзвярэй на выцягнутых угору мужчынскіх руках, «товарищ» выпруціўся ў трапна харкнуў у твар Ваньку згусткамі крыві, смаркачоў і сліны. Мне зрабілася мlosна ў востра захацелася назад, у Менск і ў Полацак.

У Belyi Jar я прыбыў на кукурузніку, заплаціўшы лётчыку дзвюма пляшкамі «зверабою». Пасажыры дамаўляліся з экіпажам, і самалёцік, палохаючы свойскую жывёлу і таежную зверыну, яшчэ два разы незапланавана прызямляўся на аселіцах, прычым аднойчы - бо авіятары адкаркавалі мае пляшкі, не адыходзячы ад штурвала - ледзьве размінуўся з якойсьці стадолінай.

На аэрадроме ўзвышалася велічная жалезная брама, злева ў справа ад якой аніякае абародкі і не начавала, затое зверху спаруду аздабляла прыкручанае дротам мастацкае пано, з якога брываста-медалясты геноец рабіў падарожніку ручкай, зазначаючы, што «Верной дорогой идете, товарищи». Ён жа паведамляў: «Вас приветствует центр Верхнекетского района Бл.Яр». Прымайстрыйшыся на драбінах, гэтыя пранікнёныя слова з непісьменна-хуліганістым скаротам спрытна падмалёўвала мізэрная істота з такой казлінаю бародкай, што, здавалася, у гумовіках у гэткага служжкі музай могуць парыцца адно капытцы.

На ўзлётным полі і вакол яго дацвітаў малачай, пасвіліся каровы і ніхто не спускаў нікому юхі. Трывожную ноту ў гэтую пастанарль унёс пастух, што падпіраў браму, пяшчотна пазіраючы на пастаўлены ў нагах зялёны «фаўст» з партвейнам невядомае ў Беларусі маркі «777». Пастух паважна адсмактаў з рыльца колькі глыткоў пітва, прыкладна столькі ж

наліў у чарапок свайму сабачку, якога любасна называў Алкашом, і папярэдзіў, што па дарозе з аэрадрома ў цэнтр Верхнякецкага раёна лютуе беглы калгасны бык-вытворца з неардынарным для парнакапытнага мяном - Юдзеніч.

На шчасце, адмахаўшы па тайзе пару кіламетраў, я спаткаўся не з Юдзенічам, а з майм найлепшым сябрам Генікам, які вёз на «казле» скрынку маргарыну, што павінны былі з'есці байцы СБА, і скрынку дагестанскага каньяку «Абрау Дюрсо», што павінны былі выпіць з мясцовым начальствам будатрадаўскія важакі. Генік займаў адказную пасаду нашага загадчыка гаспадаркі. Ён ужо добра засвоіў, што ўсушка, утруска і асабліва шклабой на сібірскіх дарогах - рэч непазбежная, а таму праз паўгадзіны сібірская рэчаіснасць набыла дагестанскую стэрэаскапічнасць, а камарыныя ўкусы толькі аздаблялі гэтае жыццё.

«Казёл» загамаваў на цэнтральнай плошчы Бл. Яра, і Генік - меў ён такую жарсць да партыйных і дзяржаўных устаноў - прапанаваў схадзіць за райкам партыі да ветру. Я прагна насычаўся сібірскім каларытам, да якога апрача камар'я належалі старадаунія каржакаватыя дамы, што, несумнеўна, даўно пусцілі ў зямлю карані, а таксама вусцішная гайнія ці то свойскіх, ці то здзічэлых сабак усіх магчымых масцяў, што гойсала вакол, не дазваляючы нам з Генікам ажыццяўіць за райкамам свой антыпартыйны намер.

Мы загрузіліся ў аўто, і Генік зноў задуменна паглядзеў на залацістыя плады «Абрау Дюрсо». У вакне мільгануўся глухі й высачэзны, на трох чалавечыя росты, плот з калючым дротам. «Зона», - лапідарна патлумачыў загадчык гаспадаркі, і я паспей заўважыць яшчэ адзін лозунг - «Запомни сам, скажи другому, что честный труд - дорога к дому».

Даніну тутэйшаму захапленню лозунгамі аддаў і наш будатрад. «Колькі спраў цудоўных намі здзейніцца!» - было напісаны на нацягнутым паміж дзвюма лістоўніцамі кумачовым пасе. Пад ім стаяў з алюмініевай міскаю ў руках яшчэ адзін мой сябрук Мішка Чарнавец, вядомы чытачам нашага гістфакаўскага самвыдавецкага альманаха «Мілавіца» як паэт Міхась Чарніловіч. Міхась то пільна, як варажбітка ў люстэрка, углядаўся ў міску, то кідаў хуткі позірк на гадзіннік. Гэткім самым няўцямым клопатам былі занятыя яшчэ колькі байкоў СБА. «Сорак сем!» - выгукнуў Чарніловіч і выплюнуў змесціва міскі ў хмызнік. «Пяцьдзесят!» - азваўся нехта, таксама апрастаўшы міску. Як хутка высветлілася, хлопцы лічылі, колькі камароў уваб'еца ў іхняе ездіва за хвіліну. Рэшта байкоў эксперыментамі не займалася, а проста бегала з міскамі і лыжкамі вакол недабудаванай сталоўкі, спрабуючы абагнаць даўгія камарыныя шлейфы, што цягнуліся за кожным, і затаптаць у страўнікі порцыю слізкіх гумовых макаронаў. Той, хто быў з намі летась у казахстанскім будатрадзе, відаць, тужліва прыгадваў нашага кухара карэйца Кіма, які на Дзень будаўніка згатаваў нам фірмовую тушонку з суслікаў, па буднях жа штодня рэзаў барана, а калі барана не прывезлі, дык зарэзаў на гуляш аднаго са сваіх мясных карэйскіх сабакаў, і той гуляш атрымаўся найсмачнейшым за ўвесь сезон, вось толькі дарма Кім адкрыў нам потым кулінарную таямніцу ды яшчэ і тады, як увесь атрад сядзеў за столом.

Дні, адведзеныя нам на здзяйсненне цудоўных спраў, былі цікавейшыя, чым ночы пад накамарнікамі, якія слаба ратавалі ад машкары, павутоў і іншае заедзі, што прагла ўзяць у нас аналіз крыві. Удзень мы заводзілі знаёмствы з істотамі больш адметнымі. На будаўніцтве цагельні разам з намі рабілі зэкі з зоны і вольныя пасяленцы, або папросту хімікі. Зэкі былі падканвойныя, і даступіца да іх мы не маглі, затое з хімікамі без цырымоніі перакурвалі, а то і выцэджвалі пляшку «777-га», што ў белаярскім абыходку з любасцю зваўся «трыма сямёрачкамі».

У выніку супольных перакураў, па-першае, выявілася, што аэрадромны жывапісец з казлінаю бародкай у мінульым быў дацэнтам (тут яго звалі Рэпінім) Ленінградскай акадэміі мастацтваў і дацягваў на вольным пасяленні тэрмін за небескарыслівую дапамогу будучым майстрам пэндзля ў выкананні дыпломных прац. Апроч ленінаў і брэжневых (Леаніда Ілыча ён дужа не любіў і называў казлом, расцягваючы гэтае слова, як жавальнью гумку), дацэнт маляваў парадныя партрэты спецкамендатураўскіх чыноў, прычым кожнаму замоўцу неадменна «прышпільваў» на пагоны лішнюю зорачку. Ён быў страшэнны мацюкальнік; нягледзячы на несамавітую знешнасць, меў поспех у далёкіх ад мастацтва белаярскіх жанчын і збіраў, а можа, і сам выдумляў анекдоты пра «ментоў». Адна з ягоных показак, пра юнага скульптара, памятаецца мне да сёння. Міліцыянт пытаеца ў хлопчыка, што ён лепіць. «Дзядзю міліцыянера», - адказвае з пясочніцы юны скульптар. «А з чаго?» - «З пясочку, з вадзічкі і з гаўняшкі». Дзядзька ў форме, натуральна, дзярэ малому вушы, але назаўтра зноў заспівае таго ў пясочніцы. На пагрозівае пытанне хлопчык адказвае, што лепіць дзядзю пажарніка. Палагаднелы міліцыянт удакладняе - з чаго? «З вадзічкі і з пясочку». - «А гаўняшка?» Тут юны скульптар хітравата прымружвае вочы: «Э не, тады дзядзя міліцыянер атрымаеца».

З Рэпінім хадзіў, быццам злыганы, гэткі самы дробненькі, як і ягоны патрон, хімік Вася з вострымі блуклівымі вачыма і з мянушкай Іншапланецыянін. У вольным жыцці ён круціў абаранку «МАЗа» і паціху гандляваў руберайдам, цементам ды іншымі дзяржаўнымі грузамі. Іншапланецыянін, што аддана цягаў за Рэпінім фарбы й пэндзлі, пакідаў уражанне чалавека цалкам ураўнаважанага, пакуль не пранікаўся да цябе даверам. Калі так здаралася, ён прапаноўваў адысціся ўбок і, пачынаючы хвалявацца й бліскаць вачыма, тлумачыў, што ўсе непамыслоты накшталт гандлю руберайдам пасыпаліся на яго пасля сустрэчы на трасе з іншапланецыянінам.

Пасланец чужой цывілізацыі пайстаў перад спагадлівым Васем у абліччы адубелай істоты, што галасавала ў марозную ноч на глухой таежнай паваротцы. У кабіне пасажыр хутаўся ў дзіўнаваты серабрысты балахон і тримаўся таксама дзіўна: сам маўчаў, а слухаючы анекдоты, не смяяўся. Прыйгледзеўшыся да спадарожніка, Вася з жахам убачыў у таго на месцы носа чорную дзірку, адкуль штосьці свяцілася. Далей аповед рабіўся блытаным і няўцымным. У ім фігуравалі нейкія велічэзныя срэбныя цыліндры, канцэнтрычныя кругі чыстай зямлі сярод сумётаў, украдзены цемент і чамусьці - падобны да старога стамлёнага габрэя сівы дзядуля з вялікім, шэрымі, як у начной мятушкі, крыламі, што,

пaloхаючы мантажнікаў, лётаў у тайзе ўсцяж ліній электраперадач. (Самае неверагоднае, што пра гэтага дзеда з семіцкімі рысамі я пачуў гадоў праз дзесяць ад аднаго зусім нармальнага полацкага хлопца-вахтавіка, якога штомесяц на два тыдні закідвалі самалётам кудысьці пад Нафтаюганск.)

Перакуры звязлі нас і з двумя ціхімі хлопцамі-блізнятамі, якіх ніхто ўсё адно не мог адрозніць і таму мянушку яны мелі ў множным ліку - Зваршчыкі. На «хіміі» зварачных апаратаў у іх у руках ніколі не бачылі, але на волі браты сапраўды працавалі зваршчыкамі і недзе пад Цюменню пасадзілі ў трубаправод і акуратна заварылі начальніка участка. Уперад галавою ён, разважаючы над проблемай справядлівага закрыцця нарадаў, мог паўзці да самай эўрапейскай часткі СССР, а уперад нагамі - усяго нейкіх кіламетраў дваццаць. Начальнік здолеў абраць правільны маршрут і, нібы прарок Іёна з чэрыва левіяфана, выбраўся з трубаправода на свежы ветрык за дзень да таго, як у трубу пусцілі газ. Дзякуючы гэтаму блізняты атрымалі на судзе няшмат. Зрэшты, калі б начальнік папоўз у Эўропу, мо не атрымалі б нічога, бо сведкаў у тундры не было.

Пару дзён нашая брыгада працавала на белаярскай прыстані докерамі. Поплеч з намі варочалі скрынкі з «777-м» і з няспелымі яблыкамі трое бічоў - два грывастыя нямыгтыя і няголеныя хлопцы і дзяўчына з русай касой, якую - каб не пракураныя жоўтыя зубы і не прыцьмелья вочы колеру мешкавіны - можна было б назваць «рускай красавицей». Дзяўчына, праўда, скрынкі не цягала, а асядлаўшы адну з іх, бясконца курыла, запіваючы цыгарэтны дым дагестанскім «трима сямёркамі». За ўесь дзень яна адкрыла рот, здаецца, толькі раз - дзеля таго, каб, схапіўшы мяне за рукаво штармоўкі, прамовіць: «Запомни, мальчишечка: когда идешь к женщине, не забывай захватить плетку». Уражаны тым, што бічоўка чытала Ніцшэ, я ледзьве не выпусціў з рук скрынку з батарэяю бутэлек. Прыгажуня дапамагла мне справіцца з цяжарам, каралеўскім рухам пераправіўшы са скрынкі да сваіх ног яшчэ адну пляшку, і зноў патанула ў філасофічным маўчанні.

Увечары, калі на беразе Кеці мы замочвалі з бічамі докерскі заробак - па 50 рэ на брата, стала вядома, што калегі вучыліся ў маскоўскім авіяцыйным інстытуце, два гады таму прыехалі сюды ў будатрад і, надыхаўшыся сібірскаю вольніцай, назад у сталіцу не вярнуліся. «А пошла она в аэродинамическую задницу!» - з прафесійнай вытанчанасцю выказалася няспраўдженая авіяканструктарка.

Напрыканцы балюшкі бічы пачалі бесцірымонна-слінява цалавацца - усе ўтраіх - і ўрэшце, прыхапіўшы па пляшцы «777-га», дружна залезлі пад перакулены баркас.

Раніцой мы сталіся сведкамі іхняга сняданку. Пакуль хлопцы паходжала па беразе, робячы фізічныя практикаванні, жаўтазубка паслала на траве каля баркаса неверагодна брудную насоўку і падзяліла на трох кавалкі хлебную гарбушку. «Ох, мальчишечка, как бы я тебя вы... - невядома да каго з нас летуценна прамовіла яна і, соладка пацягнуўшыся, какетліва дадала: - Но нельзя, дружок, нельзя, ребята заругают, ревнивые - ужас».

У Бл. Яры я паспеў пазнаёміцца і з қучаравым Сашкам родам з-пад Жлабанска, як ён называў Жлобін, дзе прамінула ягонае дзетдомаўскае дзяцінства.

Адно цыганістae Сашкаva брыво перасякаў безвалосы шнар - узнагарода за шкадобу да чацвераногіх сяброў.

Паводле няпісанага статуту ў дзетдоме рэгулярна наладжваліся гэтак званыя сабачнікі. Чаму забава так менавалася, уцяміць цяжка, бо ў ёй бралі ўдзел не сабакі, а каты. Злоўленых у наваколлі катоў старэйшыя выхаванцы, адцягнуўшы на загрыўку ў братоў сваіх меншых шкуру, прыбівалі цвікамі да плota, а за дваццаць кроакаў ужо чакалі складзеных загадзя крушні. Ратаваць жывыя прыцэлы не забаранялася, аднак каменны град не павінен быў ні на хвілю слабець.

У сірочым прытулку бытавалі й іншыя традыцыі. Старэйшыя, напрыклад, вучылі малодшых лаяцца матам. Трохгадовых дзяўчыннак абыдзень ставілі на «зважай» і прымушалі па сто разоў голасна пайтараць: «я - б...», «я - б...», «я - б...». Наступнага тыдня дзеўчанятка гэткаю ж методаю доўжыла навуку: «я - п...», «я - п...». Узбагаціўшы лексічны запас вучняў, «педагогі» пераходзілі да сінтаксісу. Дзеці, якія ужо ведалі грамату, акрамя вусных практикаванняў, атрымлівалі пісьмовыя заданні. Найбольшай вынаходлівасцю ў гэтым вызначаўся нейкі Халімон. Ён мог загадаць дзяўчу папрактикавацца не на аркушыку, а ў класным спытку і абавязкова здаць яго на праверку настаўніцы. Адкупіцца дазвалялася толькі адным спосабам, пра які не хочацца ўзгадваць. Асаблівую асалоду дарылі «выхавацелям» хлопчыкі і дзяўчынкі, што траплялі ў дзетдом з добрых сем'яў, дзе прычынілася якоесці няшчасце. Малых навучалі курыць, піць віно, рэзацца ў карты, б'ючы прайгралага па вушах лінаркай або кормячы «вустрыцамі» - пасыпанымі зямлёмі слімакамі ці вусенямі.

Старшакласнікі, успамінаў, гледзячы на нас сумнымі антрацытавымі вачыма, Сашка, выбіралі сабе дзяўчатац, звычайна малодшых, і тыя ўвечары, калі сыходзілі выхавацелькі, беглі ў спальню да сваіх уладароў і заставаліся там да раніцы. Узімку дзяўчо, што круцілася ў ложку адно, пякуча зайдросціла парачкам, бо заснуць у выстылым дартуары было амаль немагчыма - торф і дровы адміністрацыя заганяла налева.

За што Сашка адзвінеў два гады на зоне, даведацца мы не паспелі, бо непазначанау на мапах вузкакалейкаю нашая брыгада ад'ехала на халтуру ў таежны пасёлак Ягаднае. (Генік пасля чарговага шклабою прадбачліва склаў з сябе паўнамоцтвы загадчыка гаспадаркі і яшчэ больш прадбачліва, як засведчылі далейшыя падзеі, захапіў з сабою паляўнічую стрэльбу.)

Першы, хто сустрэў нас на новым месцы, быў капітан пасялковае спецкамендатуры. Ягоная прывітальная прамова змусіла задуменна прысвінцу нават такога бывальца, як колішні марак савецкага рыбалоўнага флоту, наведнік дацкіх, талінскіх і рыжскіх публічных дамоў Міша Гарэлік на мянушку Бугор, які даводзіўся братам байцу Лявону Гарэліку, таму самаму, што друкаваў у «Мілавіцы» свае опусы ў духу вельмі ранняга Джозэфа Конрада пад псеўданімам Джон Галяк.

Усё жыхарства Ягаднага падзялялася на тры вялікія катэгорыі: супрацоўнікі спецамендатуры, былыя зэкі, што атабарыліся тут пасля «хіміі», і хімікі цяперашнія. У пасёлку «хімічылі» тры сотні мужчынаў і сотня прадстаўніц лепшай паловы чалавецтва (гэтыя трапілі сюды выключна з Ленінграда і выключна за амаральныя паводзіны). На венерычныя хваробы ў пасёлку, калі верыць капітану, не хварэлі хіба толькі бурундукі ды вавёркі. У лазню рэкамендавалася не хадзіць, каб не падчапіць заразы. У пясчаных кар'ерах рэкамендавалася не купацца, каб не зарэзалі і, згодна з мясцовай традыцыяй, не прысыпалі пясочкам. Перасоўвацца па пасёлку, асабліва ўвечары, капітан раіў групамі.

Мець з хімікамі і хіміцамі якія-небудзь стасункі катэгарычна не рэкамендавалася. Напэўна, таму нас і пасялі на ўскрайне Ягаднага, дзе стаяла дзесяткі два занятых хімікамі фінскіх дамкоў і прыкладна столькі ж чакала будучых насельнікаў, што яшчэ цягнулі тэрмін на зоне.

Пакуль гаспадары гэтага «хімкомплексу» былі ў тайзе, мы ў кампаніі з двумя працаршчыкамі блукалі ад дамка да дамка, шукаючы вольную жылплошчу. Незанятых памяшканняў не бракавала, аднак частка з іх была перапрафільваная ў прыбіральні з адгаведным краявідам і водарам. Некалькі дамкоў ужо адслужылі гэту пачэсную службу; паветра там пачынала пахнуць тайгой, але культурны слой быў такі магутны, што заставалася толькі паспачуваць археолагам наступных стагоддзяў. Да таго часу сцены, праўда, павінны былі спарахнечы, і даследчыкі, прынамсі, не мелі б неабходнасці сушыць мазгі над парадоксам: чаму тубыльцы, нягледзячы на наяўнасць газет і рознага лапушыстага таежнага зяленіва, карысталіся, перапрашаю, пальцамі, якія потым старанна выціралі аб пабелены тынк?

Нарэшце мы знайшлі два дамкі, дзе яшчэ нядаўна хтосьці жыў, і таму іх не паспелі ператварыць у будучую археалагічную галаваломку. Мы з Генікам, Бугром, Чарніловічам і рудым, як іржавая бляха, Джонам Галяком скінулі заплечнікі там, дзе на падлозе сіратліва ляжаў агульны спытак з перапісанымі акуратнымі дзяўчымі почыркамі песнямі, першая з якіх называлася «Полюбила заключенного». Хлопцы пацягнуліся ў краму, а я на выпадак, відаць, усё ж такі непазбежных контактаў з тутэйшым жыхарствам наважыўся бліжэй пазнаёміцца з яго фальклорам і разгарнуў спеўнік:

На равнине широкой
Стоит крест деревянный.
Его девушка нежно
Прижимает к груди,

А за ней, как икона,
Там запретная зона,
И, как свечку у гроба,
Часовой на посту...

Мы бежали с тобой
Зеленеющим маем,
Когда тундра надела

Свой роскошный наряд...

Немаведама якой віхураю занесла сюды два вершы Ясеніна і адзін - Арсенія Таркоўскага, ад якіх, быццам ад галінкі язміну ў набітым потнымі целамі агульным вагоне, на момант павеяла свежасцю. Далей ішла рапортэтная, амаль спрэс нецензурная песня пра тое, як бацька меў трах сыноў, прычым трэці быў гермафрадыт. Я перагарнуў яшчэ старонку. Побач з даволі прафесійным малюнкам таго, што сексолагі таямніча называюць кейраю, тым самым круглявым почыркам уседлівай васьмікласніцы было выведзена:

Может, фраер в галстучке атласном
Вас сейчас целует у ворот...

Засвоіць ілюстраваны тэкст далей я не паспей, бо знадворку разлегліся такія вусцішныя ці, дакладней, велічныя мацюкі, што ў параўнанні з імі нецензурны дрыблінг Рэпіна-дацэнта выглядаў, як пяціпавярховая хрущоба побач з нью-йоркскім хмарачосам.

Не было сумнёву, што тырады, геніяльна складзеныя амаль выключна з ненарматыўных лексемаў, належыць жаночаму голасу. Сэнс палымняй філіпкі, аздобленай абяцанкамі нешта адкусіць, адкруціць і адпілаваць па кавалачку, зводзіўся да таго, што я ўварваўся на чужую тэрыторыю.

Услед за ўдарами нагой дзвёры адчыніліся, і на парозе я ўбачыў зусім не карготу са з'едзеным пранцамі носам, а зачягнутую ў зашмальцованаю джынсы танклявую бландзінку гадоў на дваццаць, якую і сёння ўлучыў бы ў дзесятку самых гожых істотаў жаночага стану, сустрэтых за свае цяперашнія ўжо сорак.

Угледзэўшы сшытак з песнямі, таежная прыгажуня вырвала яго ў мяне з рук і выплюнула праста ў твар вытанчаную кулінарную фантазію на тэму яечні з адпаведных частак майго цела.

«Ты што?» - вырвалася ў мяне. І тут прычынілася малаверагоднае: чароўная мацюкальніца залілася чырванню такой кансістэнцыі, што барвы, здавалася, хапіла ёй і на невялікія мячыкі вызваленых ад станіка грудзей пад лёгкай майкай, і на выштукованыя нібыта па лякалу клубы, і на даўгія ножкі ў кітайскіх кедах. Працяг атрымаўся гэткі ж неспадзянкі: бландзінка імпэтна павярнулася і кінулася прэч, але яўна не па падмогу.

«Ёсць першы контакт!» - падумаў я і з ціхім жахам адчуў, у якое пекла ператворыцца нашае жыццё, калі ўсе хіміцы Ягаднага акажуцца падобныя да першай візітанткі.

Увечары Генік узяў аркушык паперы, падзяліў яго рыскаю на дзве часткі і зверху кожнае паставіў + і -. Мінусы былі пералічаныя капітанам спецкамендатуры. Плюсаў набралася два: адсутнасць гнюсу, які, у адрозненне ад нізіннага Бл. Яра, тут збівала ветрам назад у тайгу, і прысутнасць у Ягадным жаночага будатрада «Amazonki» з Томскага ўніверсітэта. Амazonкі таксама жылі ў «хімкомплексе». «Трыццаць трох бабцы, гэта, я вам скажу, не сесію спіхнуць...» - задуменна прамовіў Дж. Галяк. «Я балдзею...» - прыгала мшана азваўся калега Чарніловіч. Генік ні

з пушчы ні з поля паведаміў, нібыта антычныя амазонкі, каб лацвей было прыкладвацца да лука, выразалі сабе ці то левую, ці то правую грудку. «Мы гэтага не дапусцім», - адлучана растуліў вусны Бугор, які ўжо паспей прыняць пару шклянак партвейну, і ў нашым жытле запала стоена-летуцена маўчанне.

Як паказалі бліжэйшыя дні, атрад «Amazonki» мала нагадваў запаведнік непаложаных нявінніц.

Па-першае, там меўся «амазон» - «цяжкі» падлетак Віця, старшакласнік адной з томскіх школ, апошнім подзвігам якога, паводле чутак, была саляная кіслата, прадбачліва налітая на крэсла, куды грацыёзна апусціла сваю попку ў тонкай міні-сукеначцы юная настаўніца біялогіі. У СБА Віця сапраўды пачаў новае жыццё. Як з адценнем законнага абурэння паговорвалі шэраговыя амазонкі, першая выхаваннем падлетка грунтоўна занялася камандзірка атрада Аляўціна - рослая фігурыстая дзеўка, што да ВНУ паспела паслужыць у савецкай арміі радысткай. У абдымках у другой па ліку выхавацелькі, камісаркі атрада пампушки Ноны, Віця, здавалася, мог адно адпачываць.

У нас з амазонкамі таксама склаліся сякія-такія адносіны. У мяне яны спярша склаліся з будучым педагогам-матэматыкам Ленай, якую сяброўкі звалі Элен. Я абдымаш яе на лавачцы каля сталоўкі, а яна, ахутаўшыся цыгарэтным дымам, апавядала, што ў яе ў радні вадзіліся шведы. У Эленіным ablічы сапраўды прысутнічала штосьці скандынаўскае: роўныя лъняныя валасы да сярэдзіны таго месца, на якім атрымала кіслотны апёк гаротная Віцева выкладчыца; ромбападобны твар, ад якога цягнула халаднаватым ветрыкам; гэткія ж, з марскім халадком, светла-шэрый вочы, што нязменна захоўвалі санлівую абыякавасць, калі я спрабаваў ёй расказваць пра Беларусь, і адразу прачыналіся, як загаворваў пра віленскія начныя рэстарацыі, у прыватнасці пра «Дайнаву», дзе ў тыя часы стары Шабаняўскас (той самы, чый голас даносіцца з рэпрадуктара ў рамане Ёнаса Авіжуса «Страчаны прытулак»), яшчэ спіяваў аб прыгажуні Эліт, якую носяць па свеце «цуда-ножкі», і жанчыны ўскоквалі з-за столікаў і дарылі сівому маэстра чырвоныя ружы.

Не ўважаючы на застравшліве папярэдженне спецкамендатуры, мы з Элен вечарамі купаліся ў кар'ерах, збіваючы магчымых забойцаў з панталыку тым, што кожны дзень выбіралі новы. Ці трэба ўдакладняць, што мы адважваліся не толькі на гэта? Рассціланне на беразе кар'ера шырокага махровага ручніка напраўду вымагала адвагі, бо дым вогнішча зусім не з'яўляўся радыкальным антыкамарыным сродкам. Аднак укусы прыпякалі ўжо дома, а з водных працэдур мы вярталіся сіцішаныя і лагодныя. У падлеску валтузіліся бурундукі ці якія іншыя дробныя звярынкі, па-над вершалінамі лістоўніц запальваліся першыя зоркі, але пад нагамі яшчэ можна было закмеціць неверагодна буйныя чарніцы, і нашыя вусны былі чорна-сінія, як у здаволеных вампіраў. «Ты знаеш, как будет по-белорусски звезда?» - сэнтыментальна пытаўся я. Яна ленавата маўчала, і адказваць даводзілася самому: «Зорка». «А любовь, знаешь, как?» - не здаваўся я. «Не-а», - цягнула Элен. «Каханне». «Не может быть», - бескалёрным голасам адгукалася мая спадарожніца, хаваючы позех чоўнікам вузкай далоні.

Нас было ўсяго дзесяць, а амазонак - у 3,3 раза болей, а таму ў атмасфери над Ягадным густа пульсавалі сілавыя лініі здаровай жаночай канкурэнцыі. Аднаго вечара я дзяжурыў у сталоўцы разам з чорненкай амазонкаю Вікай і пачуў з яе вуснаў сваю харктарыстыку, якою Элен дзялілася з канфідэнткамі. Паводле Элен, атрымлівалася, што я «ничего мужик», аднак валтануты, бо замест нармалёвай прэлюдыі абавязкова павінен расказаць пра сваё беларускае балота. Асуджальнасць надзымутых губак дзяжурнай адрасавалася, вядома, не мне. Віка зрабіла бездакорны ход: я горка шкадаваў, што я - не «цяжкі» падлетак Віця, а Элен - не мая настаўніца біялогії.

Назаўтра вечаровае люстра кар'ера замест даўгіх ільняных пасмаў убачыла кароткія чорныя кудзеркі. У адрозненне ад Элен дачка патомных фіолагаў Віка ажно два дні пабыла непадступнаю. Навучаны сумным досведам, пра Беларусь я даў сабе зарок і не заікацца, але паколькі гуляць у маўчанку таксама не выпадала, на трэці вечар (да чаго толькі ні давядзе ўзбунтаваная кроў!) у абладзе дурнаватага натхнення я неспадзявана заявіў, быццам належу да прыхільнікаў зараастрызму.

Нашая секта існавала ў глыбокім падполлі, але не мела нічога агульнага з аскезай. Асцярожна расшпільваючы гузік за гузікам, я прыцішана выкладваў усё ацалелае ў памяці пасля экзамену па навуковым атэізме - пра светлае божышча з дзівосным імем Ахурамазда, што вяло несупыннае змаганне з сваім адвечным спадужнікам, увасабленнем цёмных сіл Анхрам-Майнью. Будучы фіолаг Віка глядзела на «сектанта» круглымі вачыма і відавочна перамагала апошнія перашкоды на шляху да ўступлення ў шэрагі зараастрыйцаў, якіх яна, міла памыляючыся, называла зорааўстрыйцамі. Узгадваць тое і сумна, і смешна. Дзівуючыся з сябе, я на хаду прыдумваў абраць далучэння да нашае веры, які ў перакладзе з фарсі зваўся «палётам над вяршынямі», і ў Вікі не ўзнікла анікага сумневу, што дзеля гэтага палёту сапраўды трэба скінуць усё, што на ёй яшчэ заставалася.

Вушкі, далоні, ступачкі і астатніе, што бывае ў жанчыны, у Вікі было маленькае, і, калі я меў патрэбу назваць яе па імені, мне заўсёды хацелася сказаць не проста Віка, а - маленькая Віка.

Вялікі й магутны Ахурамазда быў задаволены намі, пагатоў ацэнка Вічыных інтэлектуальных здольнасцяў, выстаўленая мною пасля «зорааўстрыйцаў», аказалася недараўальна паспешлівай. Маленькая Віка любіла Міхаіла Афанасьевіча Булгакава, марыла стаць для каго-небудзь Маргарытаю і пачытвала экзістэнцыялістку. Эпізод пераходу ў зараастрызм яна пазней пракаментавала радкамі Пастарнака:

Если даже вы в это выигрались,
ваша правда. Так надо играть.

Дадам, што не ад старажылаў, а менавіта ад яе я даведаўся пра закінуты вайсковы аэрадром на ўсход ад Ягаднага, дзе кожная залева вымывала з пяску мармурова-жаўлявыя чалавечыя чарапы і костачкі, сярод якіх маглі апынуцца і косці майго расстралянага ў 1933-м дзеда Максіма. Аднойчы па дарозе з кар'ера Віка трохі палахліва расказала пра лагер, дзе трymалі гішпанскіх інтэрбрэгадаўцаў - нашых, а найбольш

замежных, што прыехалі пасля грамадзянскай вайны ў краіну пераможнага сацыялізму. Кіраўнікі лагернага падполля нібыта зарганізавалі ўсеагульныя ўцёкі і ўпэўнена вывелі інтэрбрэгадаўцаў на аточаную кулямётчыкамі прасеку.

Мой найлепшы сябра Генік сустракаўся пад таежнымі сузор'ямі з амазонкай, што мела неамазоністое імя - Варвара, была сібірачкаю шатан ведае ў якім калене і размаўляла прыкладна так: «Ну как? Ништяк? А че стал середь дороги?» Гэта пра яе, перафразаваўшы Ігара Севяраніна, паэт М.Чарніловіч сказаў:

Амазонка из Томска,
Амазонка из Томска,
Вы безумно прелестны,
Особенно сзади...

На ролю Варварынай суперніцы лёс прызначыў сібірскую татарку Аміну, што з рук у рукі перадала Геніку ў запячаным канверце свой ліст. Варвары паблізу не было, і Генік бесклапотна рушыў па сцежцы на бераг Кеці, да таго кедра, дзе, як пісала Аміна, яна калісьці назвала нашага былога загадчыка гаспадаркі мядзведзем, хоць з іх дваіх на невялікага мядзведзя выдавала якраз шыракаплечая круглявая праўнучка чынгісханаўскага воіна.

Праз гадзіну ўзмакрэлы і задыханы Генік стаяў у дзвярах нашай фінскай хаціны. Пад кедрам Аміна пачаставала яго вогненнай вадой, потым, напэўна ў адпаведнасці са звычаямі яе старожытнага народа, праспявала пару працяжных гартаанных песняў, а потым - мабыць, у працяг звычаю - без лішніх слоў забурыла Геніка на мох.

Калі вы мяркуеце, што хіміцы змірыліся з нашым адносна гарманічным (Міша Бугор казаў - гарманальным) суіснаваннем з амазонкамі, дык памыляецеся. Вясёлыя ленінградкі таксама змагаліся за нашы сэрцы, карыстаючыся ў гэтай барацьбе самымі разнастайнымі сродкамі.

Штодня ў абед паводле дамовы з амазонкамі мы прыносілі на кухню трывохвёздерныя вываркі вады. Трагізм сітуацыі палягаў у tym, што накрыўка ад вываркі згубілася. Ад студні да сталоўкі было з паўкілеметра, і прыкладна на палове шляху да нас прыстройвалася чародка хіміц. Усе як на падбор сімпатычныя, нафарбаваныя, у кароткіх шчыгульных спаднічках і рознакаляровых майках з паскамі на тонкіх таліях, яны віліся вакол нас, нібы стракатыя матылькі.

Які-кольвеk з гэтых матылькоў пачынаў амаль пяшчотна: «Студентики, а студентики, пожалейте бедных девушек». «Совсем извелись без мужской ласки», - падхоплівала другая жамярыца. Далей чулася што-небудзь накшталт: «А я бы тому бородастенькому сто раз дала. Слыши, бородастенький? Ты хоть целоваться умеешь?»

Напачатку мы неслі свой крыж у выглядзе цяжкой вываркі моўчкі, аднак валхвіцы вольнага кахання ў момант ставалі нахабнымі і нагадвалі ўжо не матылькоў, а назойлівых восаў. «Вы только попробуйте нас, мальчики, вас потом за уши не оттащишь», - прапаноўвалі яны, дэмантруючы нам не самыя цнатлівые паставы, «Ану, вали отсюда,

стервоза, а то вырублю на...» - страшным голосам казаў «бородастенький», ды гэта выклікала толькі рогат.

На падыходзе да кухні эскорт рабіўся агрэсіўным. Ленінградкі выкрывалі пагрозы ў бок амазонак, якія, маўляў, за...лі беднага Віцюню, абзывалі амазонак сучкамі і блядзямі, а нас - імпатэнтамі. Але найгоршае маячыла наперадзе. Перад самай сталоўкаю адна з нашых спадарожніц раптам «здагадвалася»: «Слушайте, девочки, так это же они заразиться от нас боятся!», колькі яе сябровак імгненна падляталі да нас і з вясёлым крикам: «А вот вам сифилис!» плявалі ў ненакрытую выварку.

Пясок хутка выпіваў ваду, і мы асуджана паварочвалі назад да студні. Дзяжурная амazonка здаганяла нас з пачкам соды і патрабавала як след вышараўцаў выварку, крыўдзіцелькі ж заходзіліся воддарль смехам і абяцалі ператрахаць па чарзе спярша нас, а тады і амазонак.

Урэшце экспедыцыі па ваду пачалі ладзіцца з аховаю: двое цягнулі выварку, а чацвёра адпрэчвалі плявакаў штыкецінамі.

Удзень мы калупалі рыдлёўкамі дол, збівалі апалубку, завіхаліся вакол вялізной вуркатлівой бетонамяшалкі і аддаваліся крозам пра вечаровыя спатканні.

Блізу паўночы парачкі збіраліся каля раскладзенага на галявіне за «хімкомплексам» вогнішча і задуменна глядзелі на агонь.

З цемры выходзілі і ветліва падсаджваліся на пакладзеныя пры вогнішчы бёрны маладыя хімікі з гітарай. Яны прыладкоўвалі на чырвоным вуголлі конаўкі або імбрыкі на чыфір і заводзілі песню. Гучала «Прокурор затребовал расстрела», «Как над Томском опускается туман, никогда я не прошу тебе обман...», але найдушэйней атрымлівалася ў іх «Здравствуй, Невский, здравствуй, Кировский», бо шмат хто з нашых суседзяў таксама быў з Піцера.

Ідылію гітарных перабораў, пакладзеных на мулкія мужчынскія плечукі дзяўчоных галовак і мяккага чыфіравага кайфу руйнавала шумнае з'яўленне гурмы падлеткаў. Яны груба лаяліся, як па-пісанаму часалі на блатным арга, хваліліся, хто колькі разоў «отодрал» сваю «чучундру», і дэмантратыўна забаўляліся з кнопкінімі ножыкамі, з тронкаў якіх, цымна пабліскваючы, выляталі вузкія клінкі-джалы.

Спачатку мы мелі гэтую кампанію за малалетніх хімікаў, пагатоў падлеткі ахвотна апавядалі, за што і па якім артыкуле сядзелі, ды сапраўдныя вольныя пасяленцы пагардліва растлумачылі нам, што гэта ўсяго толькі пасялковая шпана, занятая пошукамі сваіх жыццёвых ідэалаў.

Ленінградкі да вогнішча не прыходзілі. Трэба сказаць, што, хоць яны і чапляліся да нас каля сталойкі, мужчынскае ўвагі ім ставала. На кожную прыпадала ў сярэднім па троє хімікаў-мужчынаў. Звычайна яны і сяліліся па формуле 3 + 1, праўда, «буғры» мелі права выбару і маглі трymаць невялікі гарэм, ці, па-мясцоваму, «курятник». Спецкамендатура праблемамі палігаміі не займалася.

Амаль кожны дзень нашага існавання быў адзначаны адметнай падзеяю.

То «цяжкі» падлетак Віця, зусім ачмурэлы ад «трох сямёрак» і любошчаў з амазонкаўскім кіраўніцтвам, наловіць у мех з паўтузіна

здзічэлых катоў, падыме іх уначы разам з будатрадаўскім сцягам на недарэчна высокі флагшток, а пасля перарэжа на блоку вяроўку, і каты будуць, не заціхаючы ні на секунду, екатаць як рэзаныя, пакуль нейкі піцерскі хлапец за пляшку «777-га» не ўзлезе, нацёрышы рукі смалою, па слізкім шосце і не скіне жывой радыёкропкі на дол, а чацвераногія вязні не разбягуцца па наваколлі - усе як адзін цалюткі і гатовыя да новых прыгодаў.

То двое абхазцаў, якім заставаліся лічаныя дні да волі і ад'езду ў Сухумі, хопяцца ў пасялковай краме за нажы і заробяць новы тэрмін.

То прыедзе маладая жонка начальніка нікалаеўскага порта, што «дахімічваў» у Ягадным за валютныя аперацыі.

Жонку валютчыка адразу ахрысцілі Дзекабрысткай. Мяркуючы па кансервах (ужо ад адных назваў - крабы па-японску, суп з амароў - набягаў поўны рот сліны), якія яна разагравала каля ганка на раскладзеным паміж дзвюма цаглінамі цяпельцы, а таксама па мяняных штодня крымплеавых сукенках, партовы дзеяч паспеў сёе-тое прыхаваць.

Увечары шчаслівая пара пад пахмурнымі зіркамі суседзяў пад ручку выходзіла на шпацыр.

Гэта была памылка. Калі валютчыка на два дні адправілі на далёкі аб'ект у тайгу, сем хімікаў у поцемках прыйшлі да Дзекабрысткі і гвалцілі яе (па-мясцовому гэта далікатна называлася «рэпетышыяй хору», а недалікатна - «сходить на хоръка») да самае раніцы, папярэдзіўшы, што калі заяўіць у спецкамендатуру, праз тры дні на пасялковых кладах з'явіцца дзве новыя магілкі - ейная і - каб не сумавала - каханага мужа. Папярэджанне паўтарылі і начальніку порта, якога дзеля прафілактыкі завалілі сярод белага дня ў пыл і нязлосна, але спрактыкавана і доўга - нібыта рабілі не надта прыемную, аднак абавязковую работу - білі нагамі. На тутэйшым жаргоне апісаная працэдура менавалася «самавучкай». Мы якраз ішлі палуднаваць і ўсё бачылі, ды засталіся гледачамі, бо ўмяшанне ў разборкі абяцала «пiku в бок».

Аднаго дня ў небе над пасёлкам з'явіўся пажарны верталёт, падобны да варанага рака з прапелерамі. Ён цягнуў на тросіку закручаны ў брызент лёгкі груз, што гайдайся, быццам ківач ад ходзікаў. Верталёт скінуў груз на падворку спецкамендатуры, і Ягаднае даведалася: пажарнікі знайшлі на прасецы тое, што засталося ад пецярых зэкаў, якія ў сакавіку рванулі на волю з недалёкай (у сібірскіх сумерах) зоны. Праляцеў почуць, быццам пятага ўцекача таварышы бралі за «карову» - прасцей кажучы, каб па дарозе з'есці. «Тайга - закон, медведь - хозяин», - пракаментаваў падзею галоўны бугор хімікаў дзядзька Коля-масквіч з вытатуяваным на грудзях партрэтам Сталіна. Той дзядзька Коля, пра якога казалі, што ён жыве ў Сібіры, чаргуючы зону з «хіміяй», яшчэ з ваеных гадоў.

Увесе гэты час я марна выглядаў хіміцу, з якой сустрэўся ў першы дзень. Яна ніколі не з'яўлялася ні сярод плявучых налётчыцаў у ваколіцах сталоўкі, ні сярод тых жанчын, што развешвалі на вяроўках памытую бялізну сваіх уладароў або нешта гатавалі на цаглінах. Нарэшце гаспадыня спеўніка аб'явілася сама.

«Эй, студент! - пачуў я аднойчы, цягнучы з Генікам цяжкія бляшаныя ношкі бетону. На сцежцы, засунуўшы руکі ў кішэні, пругка пераважвалася з пяткі на насок чароўная мацюкальніца. - Пошли покурим, - з насмешлівым выклікам прапанавала яна і супакоіла: - Не боись, я нынче хорошая». Я не баяўся, бо адчуваў, што той, першы раз паміж намі праскочыла іскра, пасля якой ужо не ўчыніш адно аднаму аніякага кепства.

З цёплага пляскатага каменя на высокім беразе было відно, як далёка ўнізе паўзла па Кеці баржа-самаходка, і я падумаў, што, магчыма, на такой вось баржы сорак гадоў таму везлі на смерць майго галоднага завашыўленага дзеда Максіма.

Чамусыці некаторыя людзі маюць схільнасць расказваць мне свае гісторыі.

Недзе на Васільеўскай выспе бегала ў школу і ў літаратурную студню дзяўчынка Ірына, якую ў дзесятым класе на школьнім вечары ў гонар дня нараджэння камсамола запрасіў на танец незнаёмы юнак Юра, што адрэкамендаваўся філосафам.

У кішэнях у філосафа вяліся грошы, і ён засыпаў Іру кветкамі і закарміў у кавярнях марозівам і яе ўлюбёнымі вяршкамі з курагой і арэхамі, якія было смачна запіваць светлым сухім віном. Потым адбыўся паход у славуты піцерскі «Норд», адкуль яны паехалі да Юры. Калі таксоўка везла Іру дадому, а Юра трymаў яе за руку, слёзы на вачах ужо высахлі і сэрца цвіло ад радасці, якая называлася: «Я - жанчына!»

Накрэсленая філосафам Юрам будучыня сваёй прастатой і яснасцю нагадвала план школьнага сачынення на тэму «Пячорын - лішні чалавек». Пункт 1. Універсітэцкі факультэт філалогіі. Пункт 2. Вяселле пасля першага курса, - таму што болей Юра ну нік не зможа чакаць... Маме пакуль, вядома, ні слова.

Ірыніна мама ні пра што не здагадвалася і здзіўлялася, што заняткі ў літаратурнай студні зрабіліся амаль штодзённымі.

Пад Новы год у Юры быў дзень нараджэння. Іра ўпятайкі ад маці здала ў «Букініст» пару дарэвалюцыйных кніжак і доўга хадзіла па крамах, бо разумела, што філосафам нельга дарыць банальных падарункаў. Яна выбрала жоўта-зялёнае кашнэ, а ў заалагічным магазіне купіла такое ж масці чыюка і пачала вучыць яго словам «Сакрат» і «Геракліт». За тыдзень, што заставаўся да Юравага дня нараджэння, попка навучыўся даволі чыста вымаўляць «Гера», а заместа «Сакрат» віскліва крычаў «Укралі». На горад падаў іскрысты снег, і жыццё нагадвала зімовую казку.

Пару наступных старонак празмерна далікатныя натуры могуць прапусціць.

Філосаф Юра таксама падрыхтаваў Ірыне падарунак. Пасля некалькіх келіхай шампанскага каханы сказаў, што, калі ён сапраўды дарагі ёй, Іра павінна аддацца кожнаму з яго запрошаных сяброў. Яна не дала веры вушам, ускочыла, каб уцякаць, ды ногі не слухаліся - віно выканала сваю ролю. А мо і не толькі віно, бо яе агарнула такое пачуццё, быццам усё, што робіцца, адбываецца не з ёю, а з яе двайніком, з Іркаю № 2, а яна, Ірка № 1, глядзіць на гэта адкульсьці з-за гронкі крышталёвых вісяюлек люстры.

Юра пранікліва, як гіпнатаўзёр, казаў, што ягоныя сябры - людзі шырокіх поглядаў, што ўсе яны надзвычай прыстойныя і глыбокія натуры, што пра гэты вечар ніхто і ніколі не даведаецца, затое за колькі гадзінаў яна набудзе сексуальны досвед, на які іншым спатрэбяцца гады...

Глыбокіх натур на дзень нараджэння завітала троє. Каб высветліць, хто першы пачне надзяляць Іру сексуальным досведам, яны выцягнулі з калоды па карце. Юра дэмакратычна цягнуў з усімі на роўных; ён дастав кралю і апынуўся ў чарзе астатнім. Ірыне далі яшчэ выпіць; далей свядомасць дзейнічала ўжо са збоямі: нехта як быццам то зашморгваў, то адшморгваў перад вачыма чорную запавесу. У адным прасвеце яна патрапіла запомніць Юру, які, стоячы над канапаю, цэліўся ў яе з фотаапарата. У другім убачыла, як госці зноў цягнулі карты, прычым адразу двое ўзялі тузоў, і Юра сказаў, што абодва маюць роўныя права, а таму зараз яна даведаецца нешта новае...

На раніцу Ірка прачнулася ў абдымках у Юры. Ён адразу наліў ёй келіх шампанскага, а потым яшчэ адзін. Ён быў, як заўсёды, пяшчотны і ўважлівы, цалаваў яе ў нос і ў макаўку і ўгаворваў лічыць усё ўчараашняе сном. Яна кахала Юру, а таму пагадзілася: так, гэта сон. Ёй уявілася, што Ірка № 1 вярнулася ўчора з-за крышталёвых вісюлек дахаты і сёння пайшла ў школу. Яна ж, Ірка № 2, працягвае ёй сніцца і ў гэтым сне дазваляе Юру абдымаць сябе і называць ранейшымі ласкавымі імёнамі, з ледзянай яснасцю разумеючы, што сама ўжо не пойдзе ні ў школу, ні дадому.

Да вясны яна жыла ў філосафа Юры, амаль не выходзячы з ягонае аднапакаёўкі, каб не нарвацца на знаёмых. Вечарамі, цыкаючы на жоўта-зялёна га чыюка, наструнена прыслухоўвалася да кроکаў на лесвіцы, баючыся, што Юра не прыйдзе. Ды ён нязменна вяртаўся і прыносіў не толькі віно, але раз-пораз і кветкі.

Вясна зрабіла філосафа задуменным і прыдзірлівым. Аднойчы Ірка выключыла ў ванным пакоі дожджык і пачула, як Юра прыцішаным голасам са знаёмымі цёплымі інтанацыямі запрашае нейкую жанчыну да сябе на дзень нараджэння. Які сцэнар меўся быць гэтым разам, Іра не даведалася. Выслушайшы яе слязлівия папрокі, Юра вытрас з чорнага канверта з-пад фотапаперы здымкі з мінулага дня нараджэння, што святковаўся трэх месяцаў таму. «Ты что, блядышка, из себя целку строишь? - кірчаў ён. - Полюбуйся, полюбуйся на девочку Иришу. Вот она, между прочим, не с Юрочкой любымым, а с Сергеем... а у нее на лице невинном что нарисовано? Нет, господа присяжные заседатели, не ужас, не отвращение. Наша девочка глазки от сладости закатывает...»

Колькі дзён Ірка начавала на вакзале, дзе яе спрабавалі згвалціць двое хлапцоў з багажні. На трэцюю ноч яна даядала пакінутыя на фольгавых талерачках кавалкі хлеба, і яе проста ў буфеце пачало ванітаваць.

Галодная і хворая на грып, яна, як пабіты сабачка, прыцягнулася назад да Юры. Цяпер усялякія сантыменты скончыліся і іхнія жыццё сапраўды пачало нагадваць стасункі паміж гаспадаром і сабакам. Ён карміў яе, часам браў да сябе ў ложак, наводліў біў жалезным эспандэрам, калі яна адмаўлялася выконваць яго мужчынскія каманды, і

нават выгульваў - цягаў за сабою па фарцовачных клопатах, ужо не хаваючы, што ягонымі філасофскімі штудыямі быў гандаль джынсамі і кружэлкамі.

Юра ўпіваўся сваёй бязмежнай уладаю над ёй. Калі ў часе супольных выхадаў у горад яму хацелася жанчыны, «філосаф» не чакаў вяртання дадому: у каго-небудзь у кватэры ён, пераміргнуўшыся з гаспадаром, вёў Ірку ў другі пакой ці ў кухню, а на вуліцы - заводзіў у бліжэйшы пад'езд і, расшпіліўшы на джынсах маланку, нагінаў Ірчыну галаву.

Улетку, калі, паводле шчасліва-бесклапотнага зімовага плана, Ірына мела здаваць іспыты на філалагічны факультэт, абмежаваная адно межамі ўласнае фантазіі ўлада над дзяўчом конча набіла Юру аскоміну і ён прывёў да сябе нейкую Веру, а свайго «сабачку» выгнаў на вуліцу, уручыўшы «на обзаведение хождством» 10 рублёў 50 капеек і клетку з чыюкам. На адвітанне Ірына яшчэ мусіла заняцца з філосафам любоўю, а прысутная пры гэтым Вера ўпэўнена дастала з шафы фотаапарат.

Я слухаў і намагаўся ўявіць, як папярэдніца гэтай сённяшняй пракуранай навылёт хіміцы, ленінградская дзяўчынка Іра, без пяці хвілін медалістка, чытала на пасяджэннях літаратурнай студыі свае верлібры, абмяркоўвала опусы раўналеткаў і называла антыпаэтычным верш аднакласніка «Девочки на танцах», дзе былі радкі: «Коленки всеё, коленки всеё, коленки, а между ними сэрдцу так тесно».

На вуліцы Ірку падабраў Жора на мянушку Кот, які меў жывое і карае левае вока і шкляное і блакітнае правае. Жора быў шчодры, але два падарожжы на зону ў Мардовію (недзе там у халодным месяцаўым святле сябры і прайгралі ў карты ягонае вока) дарэшты пазбавілі Ката ў адносінах з жанчынамі ўсякай абыходлівасці, і самым ласкавым, што чула Ірка перад хвілінамі блізкасці, былі адрывісттыя загады накшталт «Ложись!» або «В стойку!». Калі Жору забралі трэці раз, яна праходзіла па справе сведкай, а потым скарбовым коштам прыехала на «хімію», дзе і занялася складаннем спеўніка, што трапіў да маіх рук у дзень прыезду.

Калі Ірка замаўчала, на плыўнай ракнай лукавіне паказалася лава сплаўнога лесу, аднак цяпер я не ўспамінаў дзеда Максіма. Я глядзеў на тонкія Ірчыны шчыкалаткі і прыцэўкі, думаў, наколькі яна прыгажэйшая за маленъкую Віку, і не верыў ні ў Жору-Ката, ні ў філосафа Юру, што мог завесці яе на Ліцейным у першы-лепшы пад'езд і расшпіліць на сваіх джынсах маланку. У закутку душы шкраблася спадзяванне, што ўсё гэта з разраду туфты, якой кармілі нас прыблатнёныя ягаднінскія падлеткі.

«Ты знаеш, я не верю», - неяк па-дзяцінаму разгублена прамовіў я, каб штосьці сказаць. Ірчын твар пабіла чырвонымі плямамі, і яна рванула на галаву маечку з алімпійскімі кольцамі. «А вот это видал?»

Пасля таго я доўга баяўся зірнуць у яркім святле на аголеных жаночыя грудзі, бо бачыў мала чаго страшнейшага за маладую грудку, спрэс пакрытую густой мёртва-сіняю татуіроўкай.

«А теперь все! Уё...й! - раз'юшана працадзіла Ірка. - Понял? Уё...й!» Ці то ад непатушанага недакурка, ці то ад самой Ірчынае лютасці пад нагамі ў яе пачало тлець шыгавінне. Яна ўскочыла, і з яе яшчэ свежых чарэшневых вуснаў пасыпалася такое, што майм вушам закарцела

скруціца ў трубачкі, а галаве - ушрубавацца ў плечы і яшчэ далей, каб схавацца дзе-небудзь на дне страўніка.

Сцежка вяла мяне прэч, а ў патыліцу павутамі ўпіваліся набрынялыя нянатвісцю слова, сярод якіх «үё...й!» было ід не самым цнатлівым і чыстым.

Прысмак якойсыці зробленай на цёплым камяні над ракою памылкі не пакідаў мяне ўвесь наступны тыдзень. Магчыма, гэтае няўтульнае пачуванне падтрымліваў нарад на будаўніцтва пяці тыпавых драўляных прыбіральняў. Нам з Генікам выпала капаць ямы ды збіваць седалы з «ачкамі». Пачаўшы з элементарнага класічнага ромба, мы спакваля асвоілі сэрца, а пад канец з дапамогаю нажоўкі і долата быў народжаны шэдэўр у выглядзе пяціканцовай зоркі.

(Праз паўгода, калі нас пацягнуць за самвыдавецкія альманахі - рукапісны наваполацкі «Блакітны ліхтар» і нашу машынапісную родную гістфакаўскую «Мілавіцу», - маёр КДБ пад час прафілактычнае размовы будзе казаць: «Не думайте вилять хвостом. О вас нам известно решительно все. Например, ваши стройотрядовские, так сказать, туалетные художества. В своем националистическом угаре вы дошли до изощренного надругательства над пятиконечной ленинской звездой». Я паспрабую рэабілітавацца, называючы сціплю ўзыядлівіць дасягненні ў выпілоўванні бяскрыўдным жартам, ды эффект атрымаеца адваротны. «Значит, кто-то спускает штаны, делает в дорогой каждому советскому человеку символ, и это, как вы выражаетесь, «жарт»?» «Гэта даўні саларны сымболъ, - буду бараніцца я. - Яшчэ старажытныя індыйцы...» «Можете рассказывать это своим «старажытным» индийцам». «Свастыка, між іншым, таксама сымболъ сонца», - неабачліва вырвецца ў мяне, і я нарвуся на ледзяное пракурорскае пытанне: «Почему же вы в таком случае не вырезали свастику?» Наш расквеченны сякімі-такімі прыгодамі, але з большага ўпарадкованы побыт зрабіў рэзкі паварот, калі празаік Джон Галяк скінуў з сябе дрымоту і нечаканым манеўрам адбіў у начальніка будупраўлення, якому мы падпарадкоўваліся, цёмненъкую амazonку Святланку.

Калі вы ніколі не рамантавалі вузкакалек, забіваючы за дзень у спружыністыя шпалы па пяцьсот кастылёў, вам цяжка будзе даўмецца, чаму мы з такой тугою прыгадвалі сытае вуркатанне бетонамяшалкі і глыбокія ношкі з рошчынаю ці з пірамідаю цэглы. Заставалася сущашацца тым, што ў любой сітуацыі прысутнічае і станоўчы момант.

Таежная вузкакалейка дапамагла ранняму мне больш глыбока адчуць і спасцігнуць ранняга Ўладзіміра Каракевіча, якога я тады адкрываў дзякуючы Геніку - першаму на май шляху гарадскому чалавеку, што гаварыў па-беларуску не на сцэне і не з тэлеэкрана.

Згадзіцеся: чытаць баладу «Паўлюк Багрым», адлежваючы бакі на панцырным інтэрнатаўскім ложку і смокучы з рыльца «лідскае» або «жыгулёўскае» - гэта адно, а разгарнуць кніжку ў кароткі перакур, калі ад відна да відна махаеш з-за пляча кувалдай, цаляючы па натурыстычных кастылях, - зусім іншае, і здаецца, што гэта якраз пра цябе:

А ў краіне так цяжка
(Асіны ад ганьбы палаюць),

І над ёй фанабэрыйца
П'яны, разбэшчаны гун.
Як пры князю Ўсяславе -
Дзень вялікі, а луста малая.
Як пры князю Ягайле -
На кожную спіну бізун.

На жаль, новая праца спрыяла адно глыбокаму пранікненню ў таямніцы мастацкае творчасці. З астатнім атрымлівалася тугавата. Праязджаючы паўз нас на вісклівай дрызіне, падобны да хамяка з туга набітымі шчокамі начальнік будупраўлення зларадна галёкаў: «Что, студенты, зае...сь?»

Колькі дзён мы з непрывычкі сапраўды ледзьве дабрыдалі ўвечары да сваіх тапчагаў, а выпаўшы на ватных нагах да вогнішча, бездапаможна засыналі на плечуках у пасіяў. Гэта тады Міхась Чарніловіч назваў кувалду найлепшым супрацьзачынальным сродкам. Аднак маладыя арганізмы хутка ўзялі сваё, і Міхасёва дэфініцыя страціла актуальнасць яшчэ да таго, як цёмненъкая Святланка засумавала па мужчынскай ласцы настолькі, каб вярнуцца да хамякападобнага начальніка.

З хімікамі мы па-ранейшаму сустракаліся толькі ля вогнішча, што зазвычай настройвае чалавека на міралюбны лад. Паміж намі дзеянічала няпісаная дамова: яны, хімікі, не будуць чапаць ні нас, ні амазонак, а мы, студэнты, не будзем - што б ні прычынілася ў «хімкомплексе» - стукаць ментам.

Мірнае суіснаванне ляснулася на Дзень будаўніка.

За ўсе два будатрадаўскія месяцы гэтая жнівеньская нядзеля лічылася адзінным выхадным, калі можна было выспацца і наладзіць законную балюшку.

Параіўшыся са сваімі амазонкамі, мы вырашылі адзначыць свята на тэрасе - так зваўся аточаны кедрамі чысты лапік берага, што абрываўся да ракі строма, як мур фартэцы. Блукала пагалоска, быццам за жалезным Язэпам з той стромы выпраўлялі ў рай ці ў апраметную падарожнікаў па ГУЛАГу, таму тубыльцы і хімікі не надта ганаравалі тэрасу. Нас такія размовы не спынялі, і кожны (вядома, не адзін) паспей ужо ацаніць вартасці гэтай падобнай да вялікай алтанкі зацішнае мясціны, дзе апрача ўсяго іншага можна было, не падымаючыся з долу, дасходчу наесціся буйных салодкіх бруsnіцаў.

Усё ішло б ладам, каб Бугру з Толікам Раслінскім з суседняга фінскага дамка не заманулася ў той дзень выпіць з саме раніцы. Мне цяжка сказаць пра Толіка што-кольвек істотнае, акрамя таго, што ён свяціў з рота залатым зубам і без вялікіх поспехаў займаўся ў секцыі бокса, а таму прывёз у Сібір пальчаткі і часам баксіраваў з «цяжкім» падлеткам Віцем.

Міша Бугор быў асобаю зусім іншага кшталту і сумеру.

Пяць гадоў Міша плаваў на СРТ, што расшыфроўваецца як сярэдні рыбалоўны траўлер.

Марское жыццё цяжка назваць школаю высокай маральнасці.

Міша піў віскі на Ньюфаўндлендзе і, прымушаючы абарыгенаў акругляць вочы і застрашана бліскаць бялкамі, галёнамі скупляў медычны спірт у аптэках Гаваны і Сант'яга-дэ-Куба. Змыты хваляю за борт ля берагоў Даніі, ён трапіў у партовы шпіталь, а адтуль, дзякуючы знаёмству з вусатым польскім матросам, што прызнаў Мішу за земляка - у тамтэйшы публічны дом.

У доме пад чырвоным ліхтаром прыяцелі сербанулі рому, выбралі з прапанаванага гаспадыняю фотаальбома па дзяўчыне і бадзёра накіраваліся ў нумары.

У самае адказнае імгненне Міша з ягоныя маленькай мулаткаю пачулі ненавязлівы стук у дзверы, а ўслед далікатнае пытанне на чысцюткай расейскай мове: «Товарищ Горелик, вы здесь?» Абвялы Міша не паспей нацягнуць штаноў, як з калідора пачулася ўжо не пытанне, а загад: «Товарищ Горелик, открывайте! Мы знаем, что вы здесь». За дзвярыма стаяў малады супрацоўнік савецкага пасольства, што прыехаў выпісваць Мішу са шпіталя.

Усю ноч Міша на астатнія гроши частаваў супрацоўніка ў партовых барах, співаў з ім задушэўныя расейскія песні і выслухоўваў цвёрдыя мужчынскія абяцанні, што ён, супрацоўнік пасольства, - магіла і ўсё застанецца паміж імі двума.

Калі карабель прывёз Мішу ў Талін і зухаваты матрос, ціхамірна пасвістваючы, сышоў на прычал, каля чорнай «Волгі» яго спыніў някідкі чалавек у макінтошы з упраўлення КДБ па рабоце з маракамі, дзе наведніку публічнага дома растлумачылі, што ён зганьбіў годнасць савецкага чалавека і камуніста і заслужыў спісанне на бераг.

Тое Мішава прыбыццё ў порт прыпіскі атрымалася нетыповым. Звычайна, адчуўшы пад нагамі талінскую набярэжную, Бугор і кампанія такіх самых сяброў-кавалераў абводзілі наваколле фанабэрлівымі позіркамі закінутых у нейкую задрыпаную копанку альбатросаў і маналітным кагалам тупалі на стаянку таксі. Падарожжа ў талінскую прадмесце Пірыта мела свой рытуал. Марскі воўк, які хоць крыху паважаў сябе, браў адразу не меней за тры таксоўкі. У першай ён нядайна кідаў на сядзенне набыты недзе ў высокіх штармавых шыротах капялюш, у другой мясцілася валіза, у трэцій уладкоўваўся сам гаспадар. Кавалькада машын спынялася водбліз плыўчага рэстараана-шхуны, адкуль усцешаныя афіцыянты паспешліва выстаўлялі розную сухапутную драбязу.

На колькі дзён рыбакі ўсталёўвалі на шхуне акупацыйны рэжым, прычым там і жылі, мыючы перад сном ногі шампанскім. Закуплены з усімі трывухамі персанал баліваў разам з клиентурай, удасканальваючы веданне вялікай і магутнай мовы старэйшага брата. Усе ўсіх паважалі, і жыццё нагадвала гульню дэльфінаў у аквамарынавым Гольфстриме.

Але неўпрыцям насоўвалася чулівая хвіліна развітання з заробленымі ў сусветным акіяне грашыма, пасля якое афіцыянты і метрдатэль без лішніх цырымоній выкідалі пацяжэльых дэльфінаў на халодны пустэльны бераг. Хлапцы абдымаліся і раз'язджаліся па сваяках, каб, залегшы на дно, перачакаць месяц-паўтара да новага выходу ў мора.

Каб вы лепей зразумелі, што такое Міша Бугор, трэба ўзгадаць і гісторыю з мухамі.

Реч у тым, што аднаго разу пасля наведання Пірты Міша затрымаўся ў Таліне і ў абладзе маркотлівых думак пра няўмольнае набліжэнне зусім цвярозых і галодных дзён на апошнія рублі зайшоў у рэстаранчык, дзе стаўся сведкам жудаснага скандалу. Вастрэвокі кліент знайшоў у падліўцы муху. Ён на ўсю залу пагражаў звярнуцца ў цэнтральныя і мясцовыя газеты і на тэлебачанне, а афіцыянты, кухары і дырэктар стаялі перад ім навыцяжку і ўзахапы перапрашаліся. Інцыдэнт скончыўся тым, што рэспектабельнага наведніка, які не любіў падлівак з мухамі, накармілі і напайлі па поўнай праграме, не ўзяўшы ні рубля.

Вярнуўшыся ў матроскі інтэрнат і наткнуўшыся позіркам на муху, Міша не стаў сушыць мазгі над тым, як гэтая істота прымудраеца шнуруваць па столі дагары нагамі. Хутка тузіны з два чацвераногіх спрытніг ужо сушыліся на шматыражнай газецы «Моряк Балтики».

Пачатак аперацыі прайшоў бліскучы. Рэстарапцыю найшыкоўнейшага на той час талінскага гатэля «Viru» Мішаў страйнік пакідаў пад завязку наладаваны адборным пітвом і едзівам. Назаўтра, у «Старым Томасе», абслуга аказалася някемлівай і Мішу давялося тлумачыць, што ва ўсім цывілізаваным свеце кліента ў такіх выпадках кормяць і поясць задарма. На трэці дзень Мішу застукалі ў той момант, калі ён, з'еўшы булён, задуменна аздабляў карыснай жамярыцаю з цюбіка з-пад лекаў свіную адбіўную. Пра вынаходніка паведаміла прэса, і - хоць Міша паспеў выкарыстаць усяго трах сухіх мух - рахункі за дармовыя пачосткі яму з дапамогаю прадажных газетчыкаў і міліцыі выставілі ажно сем рэстаранаў і кавярняў.

Гісторыю з мухамі я слухаў, седзячы ў салуне. Так мы называлі другі пакой нашай сібірскай хаціны, дзе зладзілі нехлямяжы стол і пару лавак, а малады празаік Джон Галяк здабыў недзе дзіцячы набор для выпальвання і, натхнёны братам, вывеў на вершняку над уваходам: «Тут жывуць дзіцяткі Джона Ячменнага Зярнятка». Міша любіў Бёрнса.

Тамсама, у салуне, сярод пахаў моцнага тытунню, прывялага багуну і потнага мужчынскага цела я пачуў драматычны аповед пра Мішаву службу ў савецкай арміі.

Свой ганаровы абавязак перад сацыялістычнаю радзімай ён выконваў у густых пскоўскіх лясах, дзе мясцовыя жыхары (сама назва - «пскопскіе») растлумачылі маладзен'кам салдацікам, што свята ў іх не лічыцца за свята, калі каго-небудзь не зарэжуць. Але яшчэ да свята ў трах навабранцаў на дывізійных вучэннях не раскрыліся парашуты, і Міша адчуў, што ніякая сіла, нават пагроза расстрэлу, ужо не змусіць яго скочыць у адкрыты люк самалёта.

На «гражданку» паляцеў роспачны ліст улюблёнаму дзядзьку - вясковому фельчару. Уесь доўгі дзядзькаў адказ быў прысвечены ўспамінам пра тое, як у дзяцінстве Міша хварэў на лунатызм і па начах непрытомна шпацыраваў з выцягнутымі наперад рукамі па хаце, палахаючы меншых брацікаў і сяstryчак.

Тae ж начы шараговы Гарэлік ціхутка падняўся з ложка і з выстаўленымі, як у невідушчага, рукамі рушыў скрозь сімфонію размаітых салдацкіх храпаў да тумбачкі днявалльнага. Той таксама хроп,

i, каб звярнуць на сябе ўвагу, «лунатык» мусіў двойчы ўрэзаць днявальнаму «пендаля». Наперадзе чакаў шпіталь і падазрэнні ў сімуляцыі, але жалезная воля дапамагла сыну простага беларускага селяніна з-пад Вілейкі вытрываць пакутлівы аналіз спіннога мозгу і заняць бажаную пасаду вайсковага пісара, на якой яму ўдалося троны разы выпісаць самому сабе паперы на адпачынак у роднай вёсцы - там, дзе, шморгаючы смаркатым носам, бегала бясштаннае стварэнне, якому наканавана было праз паўтара дзесятка гадоў зацягнуць Мішу ў ложак, потым у сельсавет, а потым зноў у ложак, але ўжо на законных падставах.

Меланхалічна выщадзіўшы ў Джона Ячменнага Зярнятка пару шклянак партвейну, Бугор любіў пафіласофнічаць. «Запомні, Вовік, - вучыў ён, - старасць - гэта калі ўсе маладыя сікухі здаюцца прыгожымі». Развіваючы тэму, ён грубавата разважаў, што жанчыны дзеляцца на тых, якія могуць табе даць, і тых, якія ніколі не дадуць, а таму і першых, і другіх (гэтых - каб адпомсціць) трэба як мага часцей ставіць у нязвыклыя сітуацыі, каб выбіць з каляіны.

Трэба адзначыць, што, нягледзячы на тэарэтычную падкаванасць, жыццё ў Мішы склалася якраз насуперак ягоным прынцыпам.

Пакінуўшы талінскую шхуну-рэстаран, ён прыехаў неяк увосень на сваю дзедзіну над Вяллёй і пайшоў у такі круты загул, што, прачнуўшыся аднойчы раніцой, здзіўлены ўбачыў на падушцы побач з сабою галаву дзеўчынёхі-аднавяскоўкі. Міша асцярожліва выбраўся з-пад коўдры і надзеў нагавіцы, каб ісці дахаты, ды дзяўчына расплюшчыла вочы і растлумачыла, што нікуды ісці не трэба, бо гэта і ёсьць ягоная хата, а яны ўжо муж і жонка: учора ў сельсавецце іх распісалі, а вяселле зробяць, як Міша прывязе з плавання грошы.

З того дня Мішава жыццё пакацілася па куп'і ды выбоінах. У Таліне яго канчаткова спісалі на бераг, неспадзянавая жонка нарадзіла крыклівага дзіцёнка і вымагала грошай, а цешча пагражала аддаць пад суд за тунеядства, бо да сялянскае працы Бугор з яго марскім характарам быў прыстасаваны, як кашалот да дрыгвяной сажалкі.

У выніку пералічаных маласпрыяльных абставін Міша рэгулярна, прыкладна раз на месяц, уцікаў з-пад Вілейкі ва Ўладзівасток. Па дарозе ён заяўляўся ў наш студэнцкі інтэрнат да брата і запрашаў нас у рэстаран старога гатэля «Беларусь».

Тым вечарам з гаваркім, поўным жыццёвае мудрасці Мішам не было б цаны, каб не адна акалічнасць: ён ніколі не меў грошай, каб разлічыцца, і мы выкладвалі свае стыпендыйныя рублі і траячкі, беручы з яго за гэта слова, што ва Ўладзівасток ён паедзе наступнага разу, а заўтра ўранні сядзе на маладзечанскую электрычку.

Чарговыімі ўцёкамі ад жонкі сталася Мішава з'яўленне ў шэрагах будатрада «Victoria», дзе ён і атрымаў сваю мянушку, што прырасла да колішняга марака, быццам скурася.

Дык вось, на Дзень будаўніка Бугру разам з Толем Раслінскім захацелася свята ад самага ранку. Толік меў план, паводле якога спярша трэба было падпаіць нашага земляка Жэню Шаньяна з Асіповічаў, што быў шафёрам і «хімічыў» за смертазабойчую аварыю. Не ўважаючы на нашы слабыя пратэсты, байцы Гарэлік і Раслінскі ўзброіліся двумя

фугасамі партвейну і рушылі ў свабодны пошук, дакляраваўшы сустрэцца з намі на тэрасе, дзе хімік Жэня напоіць усіх упокат.

Апоўдні тройца выпівакаў матлянулася пад нашымі вокнамі. Прысадзісты карчавіты Міша ішоў яшчэ роўна, але ступаў асцярожліва, нібы па кладцы. Толік у адной руцэ нёс пляцёнку з трывма фугасамі і чамусыці баксёрскія пальчаткі, а другой падтрымліваў румянашчокага мацака Жэню. «Когда мы придем к власти, - кричаў Раслінскі тутаватаму на вуха хіміку, - ты будеш министром финансов!» Жэня сісікаў у кулаку сіні жмутак пяцёрак, і засталося незразумелым: ці Толевы слова ўжо былі пахвалою, ці толькі заахвочвалі жыхара Асіповічаў да шчодрасці.

Калі мы выцягнулі прызапашаную з нагоды свята скрынку «777-га» на ганак і, малаяніча размясціўшыся на ёй і вакол, закурылі ў чаканні сваіх сябровак, над «хімкомплексам» раптам падзымуў сіверкі вецер трывогі. На дарозе з боку пасёлка паказалася кладаўшчыца Панцялеевна, чыя постаць больш за ўсё існае нагадвала вялікую капусную бочку, да якой знізу, зверху і з баку сяк-так прымайстраваныя яшчэ пяць бочачак. Панцялеевна пыліла неяк наўздріў зварушліва і здалёк кричала, каб мы хаваліся. Усяць у розум, што прычынілася, удалося толькі тады, як бочка з пяццю бочачкамі дакацілася да самага ганка.

Кладаўшчыца з булькатаннем у грудзіне прахрыпела, што хімікі паддалі і ідуць ад крамы нас рэзаць.

Землячок Жэня, мабыць, не расціснуў кулака з пяцёркамі, і Толік Раслінскі, нацягнуўшы баксёрскія пальчаткі, збіў няздатнага прэтэндэнта на партфель міністра фінансаў на горкі яблык. Нашы жлукты недзе зашыліся, а хімікі вось-вось будуць тут. Каля школы іх спрабаваў угамаваць настаўнік Сацуک, ды адзін малады хімік выцягнуў лязо і намаляваў гэтamu Сацуку на лбе пяціканцовую зорачку.

«Ховайтесь... вашу мать!» - лямантавала Панцялеевна. І без яе застрашлівага крыку было зразумела, што справы швах. Генік кінуўся па стрэльбу. Чарніловіч схапіў манціроўку, я выцягнуў з заплечніка ёмкую турыстычную сякерку, а руды Ляўон, ён жа Джон Галяк, быццам штукар зайца, дастаў з запазухі паважную фінку. «Домой!» - раўнуў ён на сваю адбітую ў начальніка будупраўлення Святланку і на іншых амazonак. Аднак тыя нечакана цвёрда адмовіліся, і мы эгаістычна пачуліся трохі весялей. Больш того, нашы рэдкія шыхты неспадзейкі папоўніла расчырванела-ваяўнічая татарка Аміна з дубальтовым шротнікам.

Маленькая Віка прыгукнулася на дыбачкі і аддана прашаптала мне, што ў яе ёсць з сабою аптэчка.

«Ідуть! Убивцы!» - нема заверашчала нашая дабрадзейка Панцялеевна, паказваючы на дарогу, і пакацілася па сцежцы ў тайгу.

Хімікі ішлі пагрозліва няспешна. «Дваццаць трыв», - падлічыў, узводзячы куркі, шляхетна спакойны Генік.

Разам з мужчынімі дочкимі сібирскае зямлі нас было дзевяць плюс дзве стрэльбы. Дзяўчатам, каб іхні выгляд залішне не натхняў гасцей, мы загадалі схавацца ў салуне ў Джона Ячменнага Зярнятка, забяспечыўшы іх дзеля смеласці пляшкай «777-га».

Аміна наадрэз адмовілася здаць мужчынам свой баявы шротнік і засталася побач з намі на ганку.

Хімікі, на якіх глядзелі пяць пароў вачэй і дзве пары руляў, кроکаў за трывцаць ад нас расступліся паўкругам, прапускаючы наперад дзядзьку Колю-масквіча. Некаторыя з няпрошаных гасцей былі на добрым падпітку, аднак мы не ведалі, цешыцца з гэтае прычыны або наадварот: п'яныя маглі палезці і пад кулі. Сёй-той відавочна невыпадкова трymаў правую руку кішэні і мог выцягнуць яе адтуль значна раней, чым мы патрапілі б усіх перастраляць.

Проста сказаць, што я спалохаўся, будзе прымітыўна і недакладна.

Мне ўспомнілася нашая бяскрыўдная дзіцячая забава: пастукаць «у кружок» валейбольным мячом. Штораз, калі, прымаючы мяч, даводзілася адступаць спінаю наперад, мяне апаноўвала хмельна-вусцішнае пачуццё бязважкасці, бо гульня ішла не дзе-небудзь на цёплым пляжным пясочку ці на спартовай пляцоўцы, а на плоскім, залітым бітумам даху нашага полацкага шасціпавярховіка, і кожная хрыбетка памяталася пра высачынню і адчувала яе магнітнае поле, што з кожным новым крокам да краю ставала стакроць магутнейшым.

Тады, на ганку ў Ягадным, мая хрыбетніца перажыла такое самае адчуванне смяротнае бязважкасці.

Апрача таго, хваравітае ўяўленне за лічаныя імгненні пракруціла перад вачыма поўнаметражную стужку з паразавым дымам, трупамі, перарэзанымі ад вуха да вуха гарлякамі, выпушчанымі з чэраваў сінявата-белымі вантробамі і маленъкаю Вікай, якая так і не паспела перавязаць нам ранаў і якую пераможцы з агідным гігатаннем бяруць «на хорыка», але я гэтага не бачу, бо мая душа ўжо растала ў высокім блакіце і золаце гэтага дня, а ў ашкланелых вачах адбівающа мікраскапічныя кедры і асірацелы, без зrezанага разам з катамі сцяга, флагшток.

«Эй, студенты! - цяжкавата варочаючы языком, загаварыў дзядзька Коля-масквіч. - Я вот этими руками, - крыху пагойдваючыся на таўстых, як бёрны, нагах, ён растапырыў перад сваім налітым злосцю тварам шырэзныя далоні з кароткімі і мясістымі, бы сардэлькі, пальцамі, - вот этими руками семерых ребят замочил. Для меня зона, что для вас - воля, а хімія - так, ни рыба ни мясо, ни тайга ни тундра».

Праваруч мяне, дзе займала абарону Аміна, пачуліся дзіўнаватыя гукі. Я асцярожліва скасавурыўся: татарка, сціснуўшы стрэльбу, напаўголоса спявала ваяўнічую песню свайго народа.

«Слушайте сюда, - казаў далей дзядзька Коля. - Фиксатого отдайте, боксера х...ва, а вас нам и на... не надо...»

Я выцер аб калашыны будатрадаўскіх штаноў узмакрэлыя руکі і падумаў, што сустрэча са смерцю адтэрміноўваецца. Мы крыкнулі, што фіксатага, гэта значыць Толіка, у доме няма і дзядзька Колю-масквіч можа выслаць да нас двух хімікаў-кантралёраў.

Пачаўшыся на драматычнай ноце, прыгода скончылася бурлескна. Абшнарыўшы дамок і напалохаўшы ў салуне дзяўчат, кантралёры патапталіся на ганку, няўдала паспрабавалі ўшчыкнуць Аміну і раптам нязмушана-элегантна падхапілі нашую скрынку з партвейнам і, не надта прыспешваючы хаду, рушылі ў свой стан. Дачка татарскіх стэпаў

ускінула дубальтоўку. «Аміна! Па сраках!» - адчайна і ўадначас спуджана выгукнуў Міхась Чарніловіч, але Генік з Джонам Галяком ужо віселі ў татаркі на руках.

Свята згэмталася. У адрозненне ад мясцін, дзе служыў Міша Бугор, так нікога і не зарэзалі. Недзе хаваўся ад дзядзькі Колі-масквіча Раслінскі з баксёрскім пальчаткамі; недзе скрыгатаў зубамі ад болю настаўнік Сацуц з пяціканцовай зоркаю на лбе; Аміна, уладкаваўшыся на ганку, гартанна спявала пераможную татарскую песню, а ў салуне жавалі ад хвалявання беларускае сала, запіваючы яго цёплым партвейнам, нашы бясстрашныя сяброўкі.

У панядзелак ваяўнічыя хімікі працверазелі і даведаліся, што фіксатага з Бугром перакінулі верталётам у Бл. Яр, а паколькі дзядзька Коля-масквіч меў даўгія рукі і словамі не кідаўся, герояў Дня будаўніка, выключыўшы за п'янку з атрада, хуценька адправілі на Вялікую зямлю ў родны Менск. Дзядзька Коля загадаў за недагляд зрабіць некалькім сваім людзям «самавучку», а сам у раздрываных пачуццях на ўсю ноч зачыніўся з дзвюма хіміцамі.

Са жнівеньскай непазбежнасцю восені набліжаўся гаркавы момант расстання. Вада ў кар'ерах прыкметна пахаладнела, а вечаровыя вогнішчы зрабіліся цішэйшымі і маркотнейшымі. Хімікі зайдзросцілі нам, мы папрывыкалі да амazonак, а некаторыя з іх, як засведчылі будучыя падзеі, клапатліва ўзгадоўвалі ў сваіх дзявочых сэрцах не абыякія надзеі. Моўчкі ўзіраўся ў агонь «цяжкі» падлетак Віця, якому за два месяцы выпала праўсці некалькі курсаў мужчынскіх універсітэтав. Нават пасялковыя падлеткі ўжо не пускалі нам у вочы чмуту, а сарамліва пытаўся, якія ў Менску ёсць інстытуты і ці цяжка туды паступіць.

У апошні дзень маленъкая Віка, расчесваючы грабянцом кудзеркі, дрыготкім галаском прамовіла: «Ну вот и все. Теперь будем только вспоминать», - а потым ціха, як мышанё, заплакала. Дробныя слёзкі капалі ў шклянку з «трыйма сямёркамі», а я не плакаў, а недарэчна думаў, што калі нават Віка будзе капаць у шклянку ўвесль дзень, яе слёзы ўсё адно не зменяць колеру віна.

Чарніловіч са сваёй Насцяю дамовіліся, што яна прыедзе ў Менск і яны занясуць у загс заяву. Джон Галяк з цёмненъкай Святланкаю да самага вечара адсутнічалі. Варвара, непрыгожа скрывеліўшыся, таксама заплакала, а Аміна, што пасля Дня будаўніка заслужана прыблілася да нашае кампаніі, выпіла тры шклянкі віна і тры разы пальнула ў цёмнае неба з дубальтоўкі.

Чмыхлівы дызель прывёз нас па «нашай» вузкакалейцы ў Бл. Яр, дзе мы ўбачылі будатрад «Victoria» ў апагеі разброду і маральных хістанняў. Шырыню фронту работ вызначала замова на дзве прыбіральні-шпакоўні для аэрадрома, дзе нам з Генікам як ужо вядомым спецыялістам з ходу даверылі выкананць пачэнскую частку працы. Не маючы за што зацяць рукі, байцы СБА выпівали, гулялі ў карты на вушы, задзіраліся з мясцовою шпаной і лавілі брадніком у старыцах рыбу. Камандзір атрада, аспірант Валодзя Засохін, нажлукціўшыся грамадскага канъяку, вырашыў пакатацца на грузавіку і знёс палову дашчанай сталоўкі.

Рэпін-дацэнт тым часам выйшаў на волю, а цыганаваты Сашка вярнуўся на зону: акуратна разабраў у прадуктовай крамцы шыферны дах, украй дзве пляшкі гарэлкі і пару селядцоў, выпіў на мураве праста пад крамнаю сцяной, пажаваў салёны рыбін хвост і бесклапотна задрамаў на месцы злачынства, дзе і быў праз гадзіну забраны міліцыянтамі.

Апошній прыкметнай падзеяю напярэдадні вяртання на радзіму сталася нашая па-дзіцячаму дурная бойка - не падзялілі шчупакоў - з Чэсем Мікульскім. Мы біліся на беразе старыцы, намагаючыся скінуць ворага ў прыбярэжную бузу з густым багавіннем. Я перамог, каб потым да заканчэння альма-матэр мучыщца згрызотамі сумлення, бо Чэсь пасля Новага года памёр ад раку, і казалі, нібыта, едуchy ў будатрад, ён ужо ведаў, колькі яму засталося.

Дзесьці наверсе вырашылі, што збіраць з томскай тайгі ўсю колькітысцячную будатрадаўскую брацію ў абласным цэнтры небяспечна, і эшалоны фармавалі і адпраўлялі на заход у гарадку Асіна, якому было наканавана перажыцць выпрабаванні, паразунальныя хіба толькі з падзеямі грамадзянскай вайны і замежнае інтэрвенцыі.

Па-першае, у крамах былі раскупленыя ўсе наяўныя прадукты, у тым ліку - і найперш - каламутнае, як вада з калюжыны, тамтэйшае піва, дзе, здавалася, ты на ўласныя вочы, без усякіх мікраскопаў бачыў жывых бактэрыяў і мікробаў.

Добра, каб гэтую балоціста-жоўтую каламутцу спажывалі адно загартаваныя студэнцкія галовы і страунікі, але ж ёю пачаставалі яшчэ і двух ніштаватых ужо медведзяніятаў, якіх везлі з сабою хлопцы з рыхскага інстытута грамадзянскай авіяцыі. Ачумеўшы ад піва, мядзведзікі ўначы сарваліся з ланцугоў і ўволю нагойсаліся па чэзлым райцэнтраўскім парку, дзе на лавачках і праста на траве спалі будатрадаўцы. З дзесятак байцоў пасля той вясёлае ночкі грузіліся ў эшалоны з забітаванымі рукамі і галовамі, а яшчэ з дзесятак доўга заікаліся. Самі касалапыя мелі выдатны шанец уратавацца, вярнуўшыся ў родную тайгу, ды невядомая цёмная сіла пацягнула іх з парку да райкама партыі, дзе дзяжурны пост міліцыі сустрэў бурых дыверсантаў шчыльным загарджаўальным агнём.

На свой вагон мы ўрачыста пачапілі лозунг-плагіят з белаярскае зоны пра «честны труда - дорогу к дому».

Дарога дадому выпала галодная, бо цягнік падоўгу стаяў сярод дзікай тайгі, а станцыі, дзе згаладнелыя байцы маглі нечага прыкупіць, мінаў на кур'ерскай хуткасці. Для Новасібірска зрабілі выключэнне, і прывакзальны пляц стаўся сведкам відовішча, як дзве кроплі вады падобнага да прыступу Зімовага палаца з рэвалюцыйных фільмаў: байцы ў зеленкаватай будатрадаўской форме з разгону караскаліся на высокую прывакзальную браму, збівалі з яе замок і, не раўнуючы, як экспрапрыятары, ламаліся з пустымі пляцакамі ў магазіны. Эшалону як найхутчэй далі зялёнае свято, і цэлы ўзвод байцоў з напакаванымі заплечнікамі ўбачыў ад свайго цягніка толькі зялёны хвост.

Пасля Новасібірска сэрца ў чыгуначнага начальства адпусцілася, і мы ўжо спыняліся на невялікіх станцыях, дзе да вагонаў кідаліся зграі гандлярак. Любы прадукт - трыв разварыстыя бульбіны з салёным

агурком, нядошлай таранка-сухарэбрыца, пачак леташняга пячэння - каштаваў рубель.

Гэткую агорклую аднастайнасць парушыла з'яўленне тавару больш дарагога.

Тавар звалі Кацюшай.

Даўно выжлукціўшы падазрона празрыстае новасібірскае піва, мы журботна шукалі нейкую адпаведнасць свайму настрою ў восеньскіх прыуральскіх краявідах, як у купэ літаральна ўварвалася крамянай кірпатая маладзёнка. У руках у яе быў кошык з вафлямі, на шчоках гарэлі ружы, а голас звінёў, як хор вясновых сініцаў: «Приветик, мальчики мои, бедненъкіе, голодненъкіе, трезвенъкіе... Ну че приуныли? По червончику, и я - ваша. Думайце, мальчики, думайце, другие уже надумали». Яна ўзмахнула пышнай хімічнаю фрызурай, і праз хвілю яе скорагаворка ўжо данеслася да нас з суседняга купэ.

Не трэба падазраваць нас у сквапнасці або ў занадта высокай маральнасці. Тым не менш нашае купэ ад спакуслівай прапановы дружна (калі не браць пад увагу пакутлівія ваганні Чарніловіча) адмовілася. Мабыць, намі кіравала інтуіцыя.

Пералічыўшы сумленна заробленыя чырвончыкі, Кацюша пакінула эшalon ужо далёка за Ўралам. Байцы з трох вагонаў тройчы пракрычалі ёй «гіп-гіп-ура!» і асамотнена разбрываліся дзяліцца ўспамінамі пра алькоўныя выкрунтасы сібірскае гетэры ды пра свае мужчынскія здабыткі. Подзвігі байцоў трох менскіх будатрадаў выглядалі гэткімі маштабнымі, што на іх здзяйсненне не хапіла б і дзесяці Кацюшай. Міхася Чарніловіча такія размовы відочна нервавалі, і ён пачынаў на нас непрыхільна касавурыцца.

На занядбаных абшарах расейскага нечарназем'я волаты чыгуначнага сексу быццам па камандзе замаркоціліся, і па вагонах прашасцела хвастом лёгкая паніка...

Цяпер Чарніловіч пеўнем хадзіў па чужых купэ і, зларадна малюючы пакутнікам усялякія жахі, бескарысліва прапаноўваў свае медычныя кансультацыі.

Ва ўсеагульным няшчасці адразу ж захлынулася прага помсты нашаму таварышу Юру Асіноўскаму, што апанавала была вагон паміж уральскіх адгор'яў.

Недзе на мяжы Эўропы з Азіяй ціхмяны баец Юра са спалатнелым тварам выйشاў з купэ і дрогкім голасам папрасіў склікаць атрадны сход, дзе мы даведаліся, што ў Асіноўскага прапалі з валізы ўсе чыста грошы. Бязрадасную навіну аздаблялі звесткі пра хворых бацькоў, не вельмі здаровую малодшую сястрычку і хворую на якуюсыці складаную хваробу кароўку. Да пераліку чужых хваробаў бядак сарамяжліва дадаў кранальную падрабязнасць: ад празмерных перажыванняў у яго сапсаваўся струнік і разгулялася крывавая мытуха.

Найбольшую шкадобу выклікалі не сам Юра і не ягоныя хворыя - рэч звычайнай - сваякі, а якраз гарапашная кароўка, што чакае не дачакаецца запрацаваных крывавым мазалём будатрадаўскіх рублёў.

Калі ў часе галасавання пра збор грошай, дзве руکі нерашуча «ўстрымаліся», сход закіпей высакародным абурэннем. У выніку Юра

атрымаў на тры сотні болей за іншых байцоў і ягоны малады паарлелы арганізм хутка перамог мытуху.

Як ні горка зноў і зноў расчароўвацца ў людзях самому і расчароўваць астатніх, аднак праўда вымагае, каб яе палыновы келіх выпівалі да дна. Ціхі баец Юра «гнаў карцінку». Двое хлапцоў, тыя самыя, што на сходзе адмовіліся галасаваць «за», не толькі ехалі з Юрам у адным купэ, але і пражылі з ім год у адным пакоі, а таму мелі больш дадзеных для аналізу сітуацыі. Адзін баец да непрытомнасці напаіў акрыялага таварыша, а другі ўчыніў татальны ператрус Юраваму багажу, знайшоўшы «украдзеныя» грошы на дне валізы ў вонрадні з некалькі параў нямытых смярдзючых шкарпэтах.

З прычыны павальных любошчаў з Кацюшай-буфетчыцай «Victoria» не спраўдзіла надзеяў роднага інтэрната. Заместа хвацкіх балюшак з удзелам мясцовых вакханак і салютавання коркамі ад шампанскага, байцоў чакалі візіты да венеролагаў і розныя малапрыемныя працэдуры.

Крыху рэабілітаваў сяброду хіба што чацвертакурснік Вася Максіменка, які, нягледзячы на захворванне, залез унаучы з пляшкаю шампанскага на святлафор на рагу вуліц Свярдлова і Ўльянаўскай і чытаў адтуль рэдкім мінакам творы Міхаіла Юр'евіча Лермантава. У пратаколе, чым Вася страшэнна ганаўся, дзяжурны па аддзяленні запісаў, што пад час затрымання грамадзянін Максіменка «оказал сопротивление путем внезапного открытия бутылки советского шампанского и полития им сотрудников милиции». (Ад выключэння з універсітэта нашага сябрука ўратавала не толькі тое, што шампанскэ было савецкае; крыху дапамог і сваяк-праектар.)

Яшчэ адзін баец выславіўся тым, што ездзіў на заняткі заўсёды «зайцам», а злоўлены канцралёрам, законапаслухмяна даставаў прывезеную з Сібіры сторублёвую купюру, з якой, натуральна, не знаходзілася рэшты. «Заяц» прымільгаўся, і скончылася ўсё тым, што канцралёр у хаўрусе з кіроўцам неразменную купюру папросту адабралі, а яе ўладальніка, папярэдне намяўшы бакі, выкінулі з трамвая на высланы жаўталісцем газон.

Цёплы полацкі верасень, што мільгануў паміж маім вяртаннем з Сібіры і пачаткам заняткаў, зачапіўся ў памяці пераважна ўбогім інтэр'ерам бара «Празлеска» і аднайменным кактэйлем няпэўнага смаку, што мы з маім сябрам дзяцінства Санем Македонскім выпівалі перад танцамі ў Палацы культуры завода шкловалакна. («Як звычайна», - з ленаватай няуважлівасцю заўсёднікаў кідалі мы барменцы.) У палацы нас чакалі другакурсніцы кааператыўнага тэхнікума Зіна і Ілона.

Свет яшчэ раз засведчыў сваю недасканаласць: мне падабалася шатэнка Зіна, а Македонскому - бландзінка Ілона, у іх жа ўсё атрымалася наадварот. «Няхай выбірае жанчына», - прапаноўваў фаталіст Саня, але мая падагрэтая кактэйлем натура бунтоўна ашчаціньявалася, і мы працягвалі «хадзіць» учацвярых.

Роспачнай спробаю вырвацца з зачараванага чатырохкутніка сталася начная паездка на таксі ў тады яшчэ безнадзейна зачынены Спасаўскі манастыр, дзе мы зусім не чыталі малітваў, а пілі шампанскэ, каб потым - даруйце, калі можаце, нам, Божа, і ты, нябесная наша

заступніца Еўфрасіння - разбіць пляшку і шклянкі аб спярэшчаны мацернымі словамі манастырскі мур.

Пасля Зіна прыслала мне ў Менск ажно два лісты, што ўразілі не так дэманстрацыяй нечаканай вернасці, як узроўнем філалагічнае падрыхтоўкі будучых кааператарак. Зіна пісала, нібыта ў Ілоны ёсць новы «паринь», а яна, маўляў, па-ранейшаму ўспамінае мяне і «пикник на графскіх развалинах». аднак «всіму есть придел». Трэба было разумець, што хутка з'явіцца «паринь» і ў Зіны.

Пакуль я вярнуўся ў Менск, былыя байцы будатрада «Victoria» паспелі пазалечваць ганарэю і прамантачыць сібірскія заробкі.

У хуткім часе Чарніловіч са старастаю нашай групы Ліляй падалі заяву ў загс. У ціхага Юры Асіноўскага, учадзеўшы ўначы ў хаце, памерлі бацькі, і ён перавёўся на завочнае аддзяленне і паехаў жыць дадому. Махнуўшы рукой на старыя будатрадаўскія рахункі, мы з першай стыпендыі сабралі малодшай Юравай сястрычы ды хворай кароўцы сто рублёў.

У Чылі да ўлады прыйшоў Аўгуста Піначэт. У СССР разгортвалася барацьба з п'янствам і алкагалізмам. Наш гістфакаўскі Клуб аматараў піва, скаваўшыся за абрэвіятураю КАП, дзейнічаў, як і братняя кампартыя Чылі, у глухім падполлі.

Універсітэт трэслі франтальныя рэйды і праверкі.

Пад час аднаго рэйду ў нашым інтэрнаце партыйныя, камсамольскія і прафсаюзныя дзеячы пачулі за замкнёнымі дзвярыма падазроныя шолахі і абклалі пакой, бы харты. Як толькі дзвёры ціхен'ка прачыніліся, гайнія правяральшчыкаў уварвалася ў пакой і знайшла там зляканага студэнта, які, колькі было змогі, імітаваў падрыхтоўку да семінарскіх заняткаў па гісторыі КПСС. Са сцянной шафы сакратар партбюро трывумфальна выцягнуў яшчэ больш перапалочаную студэнтаку ў строях Евы. «А мы дружым», - толькі і здолеў прамовіць юны служка Кліо, за што разам з сяброўкаю быў неадкладна выселены з інтэрната. З таго дня варта было якой-небудзь знаёмай парачы з'явіцца на вачах у гістфакаўскай публікі, як з усіх бакоў гучала яхіднае пытанне: «Што, дружыце?»

Праверка выхаваўчай работы застукала ў інтэрнатаўскім ленінскім пакой таталізатар. На трох ссунутых сталах для самастойных заняткаў адбываліся прусачыныя скачкі. Нашы вусатыя субкватаранты бегалі па выкладзеных алоўкамі дарожках. Стайкі даходзілі да двух чырвонцаў. Ажыятаж панаваў такі, што, здавалася, дай ім волю, і свае стайкі зробяць класікі марксізму-ленізму, якія сачылі за падзеямі з аляпаватых партрэтаў. Акурат у той самы момант, як фаварыт Біл Шалённая Карова ў глыбокім раздуме супыніўся на сярэдзіне дыстанцыі, у дзвёры і ўвалілася праверка, якой было зусім няпроста апанаваць нашую ўвагу, бо ўсе позіркі сышліся ў крапцы, дзе Біл ні з чога ні з якога выграшыў заняцца медытацияй.

Авалодаўшы становішчам, рэйдавая брыгада абазвала нас будучымі байцамі ідэалагічнага фронту, адразу ж зазначыўшы, што ніхто з нас гэтай высокай годнасці не заслугоўвае. Абураныя тырады пачыналіся прыкладна так: «Здесь, под партретами вождей...»

Карацей, жыццё ішло сваім парадкам.

Напружыўшы творчыя сілы, мы выпусцілі спачатку орган свайго пакоя № 25 насценгазету «Алігатэр» (назваю служыла налепка ад віннай пляшкі з падмаляванаю літарай «р»), а потым - чарговы нумар нашага альманаха «Мілавіца». Пра франдзёрскі насценны орган хтосьці імгненна даклаў начальству, а «Мілавіцу» ўзяў пачытаць камсамольскі сакратар Карагін, і яна знікла на цэлы месяц.

Потым на нас зусім беспадстаўна спішуць і нейчы малюнак-загадку на кавалку ватману, што напярэдадні іспытаў з'явіўся побач з раскладам заняткаў: тро разложыстыя дубы, перад кожным - бутэлька, а ўнізе - перакуленая дагары нагамі адгадка: «Новы год на вайсковай катэдры».

Ад блізкага знаёмства з таварышам маёрам нас аддзялялі адна толькі сесія і вакацыі.

Згадкі пра Сібір, хімікаў, пясчаныя кар'еры і гарачыя вусны амазонак наведвалі нас усё радзей. Праўда, амазонкі прыслалі віншаванне з «годовщиной Великого Октября». Мы не адгукнуліся на паштоўку: нашы адрасанткі павінны былі зразумець, што мы - вярнуліся, вярнуліся дадому.

Але яны не зразумелі.

Неяк пад Новы год на лекцыю навуковага камунізму нечакана прыбег задыханы Міхась Чарніловіч, які грыпаваў і адлежваўся ў інтэрнаце. Апрача кажушка на Міхасю было толькі замытае спартовае трыко з пухірамі на калёнях і чаравікі на босую ногу.

Таямніцы навуковага камунізму мы спасцігалі ў аўдыторыі-амфітэатры, якая мела запасны ўваход, што вёў адразу на верхнатуру. На схаваных за абгародкаю прыступках хто-небудзь зазвычай жлукціў піва або перакідваўся ў карты. У гэты зацішны куток, куды з верхніх радоў можна было без асаблівых праблемаў трапіць проста ў час лекцыі, нас і сабраў упараны Чарніловіч. «Амазонкі прыпёрліся...» - выдыхнуў ён. Выявілася, што Міхась убачыў сібірачак з нашага вакна на першым паверсе ўжо на самых блізкіх подступах да інтэрната і, паспейшы насунуць чаравікі ды накінуць кажух, махануў цераз падваконне ў сумёт. Адразу зрабілася ясна, што сярод трох няпрошаных госцяў прыехала Насця, якой улетку Чарніловіч дакляраваў візіт у адзін з менскіх загсаў.

З удзячнай палёгкаю я даведаўся, што маленькай Віцы хапіла розуму не ехаць. Разам з Насцяю прыбыла камісарка «амазонак» пампушыстая Нона, якой належылі неаспречныя заслугі ў выхаванні «цяжкога» падлетька Віці. Трэцяя была Элен.

Сітуацыя пакідала няшмат прасторы на манеўры. Чарніловіча, прынесшы яму больш прыстойную апранаху, неадкладна адправілі ў родную вёску.

Генік, Дж. Галяк і я адважна ўзялі амазонак на сябе. Досьці паспяхова разыграўшы сцэну сустрэчы пасля доўтай ростані, мы запрасілі сібірачак у «найлепшую менскую рэстарацыю». Гэтую ролю выконваў самы блізкі ад інтэрната рэстаран старога гатэля «Беларусь», што памятаў марскія аповеды Мішы Бугра.

Афіцыйна Чарніловіч адбыў на «студэнцкую навуковую канферэнцыю» ў Ташкент. На правах найбліжэйшага сябра маладога

навукоўца менчук Генік запрасіў Насцю спыніцца ў яго. Элен заставалася пры мне.

Рэстаранавы калаўрот унёс карэктывы. Камісарку Нону, не зважаючы на ленаваты супраціў Дж. Галяка, узяўся безупынна запрашаць на танец і ўрэшце звёз нейкі даўгяла-баскетбаліст. Калі аркестр развітаўся з публікай, а потым вярнуўся і пачаў выконваць песні гасцям з сонечнага Ўзбекістана, якія выцягвалі з-за халяваў загорнутыя ў смуродныя ануchy пачкі грошай, асірацелы Дж. Галяк і Насця з Генікам падаліся ў Генікаву Серабранку, а мы з Элен без вялікага імпэтуту пацягнуліся ў інтэрнат, дзе я праз вакно запусціў яе ў наш пакой.

Закурыўши, Элен сваім звычайнім бескалерным тонам прамовіла: «Подонок ваш Михась. Только такой дуре, как Настька, и можно лапши про Ташкент навешать». Зрабіўши зацяжку, яна працягвала выкryвальніцкую палітыку: «Викуша твоя, между прочим, вовсю с сыном декана трахается. Привета не передавала. Карьерой девочка занялася». Праз некалькі зацяжак я атрымаў новую поўху: «Я тут, кстати, послушала, послушала, и никто на твоем белорусском языке нигде не говорит». У яе голосе прарэзалася відавочная злараднасць.

Чарніловіч аказаўся падонкам. Віка трахалася з дэканавым сынам і рабіла кар'еру, а ў Менску ніхто не гаварыў па-беларуску. Ну што мне заставалася рабіць? Паслаць гэтага пракурора ў клятчастай максі-спадніцы ў марозную ноч да яе скандынаўскіх продкаў? Відаць, такі варыянт сапраўды быў бы найлепшы. Але замест гэтага я паспрабаваў ажывіць у памяці цёплы прыщемак над кар'ерам і шамаценнем бурундукоў у падлеску...

Неўзабаве пасля ад'езду амazonак маладзечанская электрычка зноў прывезла ў Менск хранічнага ўцекача ад жонкі Мішу Бугра. У нас як на тое надарылася выязное паседжанне Клуба аматараў піва на Генікавым летніку. Марна прачакаўши да вечара ў халодным інтэрнатаўскім фae, Міша выпіў пляшку гарэлкі і ўсё-ткі сеў у маскоўскі цягнік.

Ён дапяў да Ўладзівастока, наняўся на гандлёвы вадаплаў, што хадзіў у Японію, кінуў піць і сабраў за год кучу грошай.

Ужо купіўши квіт на самалёт і спакаваўши дзве валізы падарункаў, Міша выйшаў на шпацыр па пераднавагоднім горадзе і нарваўся на біча.

Біч вылез з каналізацыйнага атвору і папрасіў дваццаць капеек на кіно. Бугор зацікавіўся і даў бічу дваццаць рублёў. Той прапанаваў пасядзець. Знаёмства задоўжылася да вясны.

Увесну Міша зарабіў на кабатажнай развалюсе грошы на дарогу і перад летняю сесіяй, даўно аплаканы жонкаю і сваякамі і на ўсякі выпадак памянуты намі, з'явіўся ў нас у пакоі, як вястун з таго свету. Ён піў піва з воблай і апавядаду вусцішныя гісторыі пра жыццё ў падземных уладзівастоцкіх камунікацыях, дзе бічы спяць на трубах цэнтральнага ацяплення і ў лютыя маразы дзесяткамі гінуць ад велізарнай розніцы тэмператураў знізу і зверху цела, а дворнікі выцягваюць іх потым праз люкі бусакамі.

З кішэні Міша вытрас жменю перамяшаных з махоркаю кедравых арэхаў.

Гэта было апошняе прывітанне з Сібіры.

Краявід

з ментоловым пахам

Рукапіс, прысланы ў зялёным канверце

Цяпер, вядома, можна сцвярджаць што заўгодна: судносіць дату на паштовым штэмпелі з загадкавай смерцю аднаго літарата, якога ў тыя самыя дні знайшлі павешаным ва ўласнай кватэры; спрачацца, жаночай ці мужчынскай руцэ належыць буйны круглявы почырк, што не пакінуў на прысланым мне пульхным зялёным канверце зваротнага адреса; строіць кпіны з маёй знаёмай, якая дагэтуль перакананая, быццам той канверт сапраўды захоўваў пах добрых ментоловых цыгарэтаў, хоць ускосныя дэталі дазваляюць датаваць рукапіс канцом 80-х ці самым пачаткам 90-х гадоў... Што да вядомага псіхіятра, якому я прапанаваў выступіць у якасці эксперта, дык ён, вяртаючы гэтыя чатыры дзесяткі драбнютка спісаных старонак, абмежаваўся цымнай фразаю пра суму выпадковых велічыняў, дзе дапускаеца літаральна ўсё. Магчыма, якраз згаданая акалічнасць і схіліла мяне да публікацыі рукапісу без усялякіх купюраў і каментароў.

Апошнім часам я часта звяртаюся да свайго з'яўлення тут, у старой аднапакаёўцы, якая... Мне хацелася напісаць нешта накшталт, «якая адыграла ў маім жыцці такую ролю», аднак роля працягвае іграцца, і я магу памыліцца ў вызначэнні парадкавага нумара дзеі. Урэшце, сама зацяганая метафара тэатра выглядае тут недарэчнай, хоць я і маю падставы назваць гаспадара кватэры акторам. Але цяпер, калі падзеі таго дня, а праўдзівей, той размовы, адрастайраваныя да паўтонаў і запісаныя ў памяці нібыта на відэастужку, якую можна спыняць, адкручваць назад альбо пускаць на запаволенай хуткасці, я магу сказаць, што актор ён быў кепскі. Ужо адзін спалоханы ўздрыг, калі на кухні ўключылася лядоўня... Альбо мізансцэна з трэцяй парою ключоў... Хоць гэта яшчэ як паглядзець...

Ён стаяў вось там, каля майго адзінага вакна. Няўжо ён імкнуўся захінуць сляды, пакінутыя на падваконні лапамі вераўчанае лесвіцы? А мо спадзяваўся схаваць іх ад самога сябе, як, дарэчы, і пакінуты мне ў спадчыну прайгравальнік? Наогул, цяпер мне здаецца, што - асэнсавана або інтуітыўна - ён рухаўся па кватэры дакладна вызначаным маршрутам, што дазваляў не сарвацца і давесці гаворку да канца, каб ніколі больш са мною не бачыцца.

Ён быў прыкладна майго веку, меў нервовы твар і раннюю сівізну. Я чамусыці падумаў, што такія людзі схільныя да інфарктаў. Дадаць да гэтага невыразнага партрэта мне, бадай, няма чаго. Ну, можа, яшчэ ягоную худзізну, якую я, памятаеца, спачатку з прыхільнасцю назваў сам сабе шляхетна.

Сустрэўшыся з ім на вуліцы, я прайшоў бы міма - не пазнаўшы ці не захацеўшы пазнаць яго.

Кватэра, якую я вырашыў наняць, знаходзілася ў тым раёне, дзе з сучаснай забудоваю суседзілі зялёныя высipy старога патрыярхальнага горада. Няроўны брук з чацверкою козаў і цяпер успрымаеца там больш натуральная за асфальт з трамвайнымі рельсамі. Відаць, гарадская геаграфія і сталася галоўным аргументам, бо ў тыя дні я меў цвёрды намер бараніць сваю адзіноту і найперш шукаў спакою.

- Там, за паркам, - гаспадар кватэры паказаў у вечаровае вакно, - мяжа горада.

- Мяне гэта не палохае. Вальтэр пісаў, што літаратар павінен жыць паблізу мяжы, каб зручней было ратавацца.

- Вы літаратар? - не падтрымаў майго тону, але відавочна зацікавіўся ён.

Выляяўшы сябе за легкадумна рассакрэчанае інкогніта, я няпэўна кіўнуў. Згадка пра род маіх заняткаў, безумоўна, была лішняю.

- У такім разе... - з вышвілай усмешкаю загаварыў ён і не скончыў.

Яго манера размовы пачынала раздражняць. Грошы ўжо ляжалі ў ягоны кішэні, а брыжык з ключамі - у маёй. Я мог без абмежаванняў карыстацца кнігамі і па стараўся запомніць колькі непазбежных у такіх выпадках дробных парадаў наконт замкоў, ваконных зашчапак і талонаў на электрычнасць. Усе інструкцыі былі прамоўленыя скорагаворкаю, а заплачаныя мною грошы засталіся непералічнымі. Яшчэ хвіліну таму ён выдаваў чалавекам, што хоча як найхутчэй развязацца з не надта прыемным клопатам. Але зараз загучала новая, незразумелая мнеnota.

- Увосень парк праста чароўны. Асабліва клёны...

Жывучы тут, ён павінен быў ведаць, што гэта не зусім парк, а - старыя лютэранская могілкі, па якіх гадоў дваццаць назад праехаліся бульдозеры. Я не палічыў патрэбным дзяліцца сваімі ведамі і конча ўпэўніўся, што размова здоўжыцца.

- Вы збіраецца жыць адзін? - запытаўся ён і папрасіў дазволу закурыць.

Просьба падкрэслівала мой новы статус і таму спадабалася, пытанне - не.

Ён зняў з кніжнай паліцы масіўную металёвую попелку - змрачнаватую чортаву галаву з адбітым рогам і глыбокімі пустымі вачніцамі.

- Гэта для вас істотна? - вярнуўся я да пытання, з кім збіраюся жыць.

- Ва ўсякім выпадку не ў такой ступені, як для вас, - адказаў ён і, імгненна ўсвядоміўшы абсалютна неадпаведную сітуацыі рэзкасць, перапрасіў.

Якраз тады ўключылася лядоўня. Ён зацкавана здрыгануўся і, спалатнёўшы, выпусціў з пальцаў цыгарэту. Гэтага хапіла, каб уся мая ўквеленасць знікла, і я, як са мною часам здараецца пры сустрэчы з чалавечай слабасцю, адчуў такі прыліў шкадавання, што не прыдумаў нічога лепшага, чым паведаміць пра свой развод і прагу самотнага супакою.

- Як вы сказаў? Не хочацца пражываць чужое жыццё? - з дзіўнай інтанацыяй пайтарыў ён і строс попел у адну з чортавых вачніцаў. У ягоных тонкіх пальцах яшчэ не сунялася дрыготка. - Ну, тады ў вас...

Трымаючыся сваёй завядзёнкі, ён абарваў фразу і нечакана выняў другі камплект ключоў.

- Ведаеце, я пакіну вам і іх. Магчыма, у вас усё-такі хто-небудзъ з'явіцца.

Пасля маіх слоў пра пошуку спакою гэтае дапушчэнне выглядала не зусім лагічна, аднак значна больш нелагічны быў яго наступны ўчынак. У

нервовыих пальцах з'явіўся ўжо трэці брыжык з ключамі. Гаспадар патримаў іх на далоні і працягнуў мне.

- Няхай усе ключы будуть у вас. Дакучаць вам візітамі я не збіраюся. Калі спатрэбіцца, патэлефануецце. Цяпер толькі сакавік, значыць, засталося... Не думаю, што вы заўважыце нешта такое...

Я спачувальна выслушаў яго няўцягна-блытанае мармытанне і не зварнуў на апошнія слова амаль ніякае ўвагі. Што я павінен быў заўважыць? Што ў яго праблемы з псіхікай?

Апускаючы два дадатковыя камплекты ключоў у кішэню, я не сумняваўся, што візві адчувае з гэтае прычыны палёгку. Разгадка магла быць досыць простаю: цяжкія ўспаміны, звязаная з кватэраю асабістая драма... Ці не адтуль, падумаў я, і ранняя сівізна.

Якімі наіўна-трывіяльнымі выглядаюць мае тлумачэнні сёння...

- Ну вось, здаецца, і ўсе фармальнасці. - Патушыўшы ў вачніцы ў чорта недапалак, ён падняўся з канапы, аднак няўпэўнены тон сведчыў, што запас дзіўнаватых пытанняў і прapanоваў не вычарпаны.

У такіх сітуацыях прадчуванне рэдка падманвае мяне. Ён прайшоўся ўсцяж сцяны з кніжнымі паліцамі, правёў рукой па запыленых карэньчыках і, няўдала зрабіўшы выгляд, нібы толькі зараз успомніў штосьці важнае, зноў загаварыў:

- Скажыце, у вас ёсць прайгравальнік?

- Не, я аддаю перавагу магнітафону.

- Прайгравальнік таксама добрая рэч. - У ягоным голасе прысутнічаў яўны водцень, просьбы.

- Вядома, - суха пагадзіўся я. Да мяне вярталася раздражненне.

- Я хачу пакінуць вам прайгравальнік. Лічыце гэта падарункам.

Я стрымана падзякаўваў і абвёў пакой вачыма, аднак неспадзянага презента нідзе не заўважыў.

Нічога не ўдакладняючы, я выразна паглядзеў на гадзіннік, потым на дзве валізы з гаспадаровым скарбам і прapanаваў паднесці іх да трамейбуснага прыпынку. Ён адмовіўся. Выкладзеныя за год наперад грошы давалі мне права зноў кінуць падкрэслены позірк на гадзіннік.

Ён паважыў у руках валізы і заміж таго, каб рушыць да выходу, паставіў іх назад.

- Скажыце... вы любіце... Шапэна?

Цяжка было даць веры, аднак у яго словах мне пачуўся відавочны страх.

- Вы кампазітар? - холадна ўдакладніў я. Усе гэтыя неабавязковыя пытанні з зацягнутымі пярэрвамі і загадкавай эмацыйнай падкладкою імкліва падвышалі градус майго раздражнення.

- Кампазітар?.. Не зусім. Я проста хацеў...

- У Шапэна мне падабаюцца прэлюдыі, толькі вельмі прашу нічога больш мне не дарыць.

Адкуль я мог ведаць, што ў тыя хвіліны было сказана самае істотнае за ўвесь вечар?

Перад дзвярыма гаспадар яшчэ раз апусціў валізы на падлогу.

- Ён там, у шафе.

- Хто? - Ува мне падымаўся калочы клубок злосці.

- Прайгравальнік, - прабачліва, нават лісліва растлумачыў ён. - У сценнай шафі каля ложка.

Я адчуў тое самае, што і ў выпадку з ключамі: немаведама чаму ён хацеў пакінуць гэты прайгравальнік у старой кватэры.

Зачыніўшы нарэшце дзверы, я сеў за стол, паклаў перад сабою ўсе трывамплекты ключоў і з затоенай радасцю падумаў, што, прынамсі, год буду пазбаўлены візітаў чалавека, што мае схільнасць без дай прычыны дарыць прайгравальнікі і пытацца, ці любіце вы Шапэна.

Назаўтра я прывёз на таксоўцы сумкі з рэчамі, а ўвечары адкаркаваў пляшку сухога херасу і аддаўся ціхамірным лятункам аб тым, як за год перачытаю тут штабель чужых кніг і напішу адну сваю. Я прадбачыў, што атрымаецца зборнік апавяданняў свабоднага саракагадовага чалавека, які своечасова звёў падрахункі з мінулым. Памятаючы Борхесава папярэджанне пра непрадказальнасць гэтага ўзросту для мужчыны наогул і для літарата - асабліва, зазіраць далей не хацелася.

Віно скончылася нечакана хутка. Дапіваючы апошні глыток, я сустрэўся вачыма з масянжовай стодкаю Шывы на кніжнай паліцы. Гэтае чатырохрукае стварэнне і падкінула мне ідэю правесці ў новым жытле інвентарызацыю.

Стараючыся не згадваць самога гаспадара, я прызнаў, што інтэр'ер ягонае кватэры можа прэтэндаваць на пэўную неардынарнасць і найперш - дзякуючы сцяне, якую ад столі да падлогі зімала мапа Эўропы. Прычым яна, гэтая жоўта-зялёна-бунатная з плямамі блакіту мапа, была не проста наклееная на тынк накшталт шпалераў, але ўзятая, нібы жывапіснае палатно, у адмысловую драўляную асаду, што на пару пядзяў адступала ад паверхні, ствараючы своеасаблівую перспектыву. Мапа як быццам адкрывалася воку з шырокага вакна, куды злева не трапляла толькі Пірэнейская паўвыспа, а справа - Уральскі хрыбет. Унізе лінія абрэзу праходзіла прыкладна на шыраце Крыма, пад якім уладкаваўся стол-кніжка. Праваруч гэтага «вакна» цягнулася сцяна, цалкам занятая самаробнымі паліцамі з кнігамі ды трыва тузінамі пустых рознакаліберных пляшак з размаітымі налепкамі, што захапілі ўвесь верхні ярус. На трэцяй зверху паліцы ў атачэнні дзесятка шматкалерных бляшанак з-пад піва і атабарыўся чараваты шматрукі бажок з круцельскім выразам на ільсняна-тлустым твары. Бажок пазіраў у сапраўдане вакно. Суседні дом стаяў вельмі блізка, і шчытная чорная штора, якая спадала ніжэй за падваконне, не выглядала лішній.

Годнае месца ў пакоі належала шырокаму ложку-канапе злева ад дзвярэй. Сцяну над ложкам закрывалі панелі з бардовай скury. (Таго разу я не звярнуў увагі, што сям-там скора падрапаная нечым вострым кшталту каціных кіпцюроў.) Збоку ад вакна, над спальнім кутком, сцяну аздабляў гадзіннік у драўляным корпусе з вакенцамі і вежачкамі. Праўда, сам гадзіннік быў электронны і мераў час не стрэлкамі, а зялёнімі лічбамі.

Не падымаючыся з ложка, можна было націснуць на некалькі ўштукаваных у панель жоўтых клавішаў. Першая ўключала дабіты чорна-белы тэлевізар, другая - люмінісцэнтную лямпу над пісьмовым сталом паміж вакном і мапаю, трэцяя - вентылятар на століку-кніжцы,

дзве наступныя сваіх функцыяў аніяк не выявілі, а апошняя прынесла прыемную неспадзянку: дзесяці пры падлозе ўтульна запалілася мяккая падсветка мапы. Калі патушыць астатніе святло, «вакно ў Эўропу» глядзелася асабліва маляўніча.

Дзверы пакоя мелі матавае шкло і адчыняліся ўсярэдзіну. Выход у пад'езд вартаваў, седзячы на пыльнай антресолі, памаранчавы плюшавы сабачка. Я выйшаў на лесвічную пляцоўку і націснуў гузік званка. Сабачка заскакаў і зайшоўся вясёлым брэхам. Дзверы зачыняліся на ланцужок і на тры замкі. Я падумаў, што гэта занадта, і наважыў карыстацца двумя. У сумешчанай з туалетам ваннай нічога прыкметнага, апрача вялікага павука, не сустрэлася.

Усё, што я пішу зараз, можа здацца занудліва-неістотным, але я адчуваю неабходнасць зафіксаваць гэтыя дробязі, бо неўзабаве літаральна кожная з іх набудзе велізарную значнасць.

Канец вечара быў далёка, і я прыступіў да больш бліzkага знаёмства з пакінутымі аматарамі Шапэна рэчамі.

У сценнай шафе пры ложку ляжалі дзве коўдры і дзве падушки. На ніжняй паліцы стаяў прэзентаваны прайгравальнік. Падбор кружэлак выглядаў досыць страката: Вівальдзі, сярэднявечная лютневая музыка, «The Beatles», санаты Чурлёніса, «Песняры» і два маленькія дыскі дзіцячых казак. Запісаў Шапэна насуперак чаканню не аказалася.

У дадатак да мапы і гадзінніка ў кватэры прысутнічала яшчэ адна рэч з прэтэнзіяй на арыгінальнасць. Паміж дзвярыма і кніжнымі паліцамі месціўся акаваны меддзю куфар, зроблены, відавочна, не вясковым майстрам, а гарадскім імітатарам, якому не хапіла густу, і ён прымалаціў на пярэdnі бок пяць медных літараў: SEZAM. (Светлыя драпіны на фарбаванай драўлянай падлозе, якія сведчылі, што гэтую частку абсталюнку - і няраз - падцягвалі да дзвярэй, я заўважу значна пазней.)

Куфар быў пад самае вечка наладаваны розным жалеззем і інструментамі, паўзверх якіх ляжала вераўчаная турыстычная лесвіца з кіпцямі-зачэпамі. З выгляду яна наўрад паспела паўдзельнічаць у сур'ёзных падарожжах. Пакруціўшы заходку ў руках, я змечіў заводскую налепку з даўжынёю - 10 м і механічна адзначыў, што гэтага якраз хапае, каб спусціцца па сцяне з майго трэцяга паверха.

Пакінуўшы ў спакоі куфар, я заняўся кнігамі. Перад сном заманулася пачытаць, і я зняў з паліцы лімонавы том Акутагавы Руноске. Паміж старонак «Жыцця ідыёта» знайшоўся лісток з вучнёўскага сыштка ў кратку. Дзіцячая рука фламастэрам намалявала на ім пяціпавярховік з жаночым тварам у вакне трэцяга паверха. Малюнак не меў у сабе нічога незвычайнага, а вось надпіс мяне збянтэжыў і нават трохі занепакоіў.

ГЭТА НЕ МОЖА

БОЛЬШ ПРАЦЯГВАЦЦА

НЕ МОЖА

Словы, дзе хавалася трывога, а мо і роспач, належалі відавочна не дзіцёнку, хоць і былі напісаныя буйнымі друкаванымі літарамі, што тоўпіліся і, як сляпыя, натыкаліся адна на адну. Так мог пісаць чалавек на моцным падпітку альбо ў скрайній расхваляванасці.

Тут, безумоўна, таілася нейкая загадка, і яе бударажлівае адчуванне абыцала пераўтварыцца ў сюжэт, а потым у наведу.

Паляжаўшы колькі хвілінаў у цемры, я павярнуўся да сцяны-мапы і ўключыў падсветку. На жоўта-зялёной прасторы хутка ўдалося знайсці Парыж, а за ім - Лондан і Стакгольм. Дом аддзяляла ад вуліцы такая адлегласць, што шум транспарту сюды не далятаў. Чорныя крапкі з назвамі эўрапейскіх сталіцаў зрушыліся з месца і закружыліся ў карагодзе. Я дрымотна націснуў клавішу на панелі і, засынаючы, паспей усцешана падумаць, якія ціхія вечары чакаюць мяне наперадзе.

Другі камплект ключоў спатрэбіўся нашмат раней, чым я меркаваў.

Я наняў кватэру ў сакавіку, а на пачатку наступнага месяца яна ўжо чула жаночы голас.

Як і абсолютная большасць такіх знаёмстваў, нашае - ад сустрэчы на стаянцы таксі да пакінутага нумара тэлефона - было наборам банальных слоў і ўчынкаў. Праўда, тэлефон я даў свой - не столькі таму, што Наташа мне адразу спадабалася, як з прычыны беспрасветна здзеклівага маўчання майго белага тэлефоннага апарата.

Я не цешыў сябе спадзяваннямі на прарыў гэтае блакады, але праз два дні тэлефон загаварыў Наташыным голасам.

Яна зрабілася маёй у самы першы візіт сюды і потым прызнавалася, што вельмі праз гэта перажывала. У тыя дні нашы адносіны ўжо дазвалялі мне растлумачыць Наташы, што яна проста даверылася жаночай інтуіцыі, а тая нашэптвала, што новы знаёмы не будзе траціць час на дзеянні, якія адзін ягоны сябар калісьці называў танцам паўліна. Мая сяброўка згадзілася. Яе русая галоўка з дзвіюма падкручанымі ля скроняў даўгімі кудзеркамі ляжала ў мяне на плячы. Чорная штора захінала нас ад дзённага святла і астатніга свету. З прайгравальніка, якому пасля Наташынага з'яўлення я вызначыў месца на століку каля мапы, лілася лютневая музыка, а на падлозе пры ложку стаяла пляшка чырвонага віна.

Наташа сказала, што ні ў чым не раскайваецца, і, не падымаючыся, напоўніла шклянкі. За вакном быў травень, і на сажалцы каля быльых лютэранскіх могілак у шарую гадзіну пачыналіся жабіныя канцэрты.

Назваць той час шчаслівым было б няшчыра. Як акрэсліць яго больш дакладна?.. Ён поўніўся жыццёвай энергіяй. Ён быў падарункам лёсу, хоць часам я падазраваю, што таемныя сілы, якія неўзабаве зацягнулі мяне ў свой водаварот, усяго толькі вырашылі даць мне адпачынак перад бліzkім выпрабаваннем.

У адрозненне ад некаторых літаратурных герояў я не жыў ад спаткання да спаткання. Раніцой я сядай за стол і пісаў трыв, а калі шанцевала, то і чатыры старонкі будучай кнігі. За тыдзень чарнавік апавядання звычайна быў гатовы, і, паводле старой звычкі, перад тым, як перапісваць опус начыста, я чытаў яго сам сабе ўголос.

Апошні аповед, праўдзівей, ягоны чарнавік, так і застанецца настале непрачытаны...

Ну навошта гэтае недарэчнае «апошні»? Хіба тое, да чаго я рыхтуюся, не дазволіць мне?.. Адкуль бяруцца сумнёвы, калі падарожжы не даюць для іх ніякага грунту? А можа, я толькі пераконваю сябе,

старанна калекцыянуючы памысныя доказы і заплюшчваючы вочы на тое, што ўпарціца класціся ў схему?..

Не, цяпер я павінен вярнуцца ў той травень, да Наташы, да жабіных канцэртаў і бэзу на амаль вясковай суседній вуліцы.

Калі не памыляюся, я яшчэ не згадваў, што пасля разводу звольніўся са службы. Ганарапу за папярэднюю кнігу, па маіх падліках, хапала не меней як на год-паўтара, а надаўжэй я даў сабе слова жыццё не планаваць.

Дык вось, ад раніцы я пісаў свае абавязковыя трэы старонкі. Потым выпраўляўся на праходку, выбіраючы ціхія вулачкі з дагледжанымі кветнікамі, лавачкамі і аканіцамі. Памежным слупам паміж гэтымі вуліцамі і новым горадам служыў дзеяціпавярховы дом з гастрономам, дзе я на зворотным шляху купляў пару бутэлек сухога віна.

Мае дачыненні з суседзямі абмяжоўваліся знаёмствам з колішнім электрамантажнікам Лёнем, які будаваў высакавольтныя лініі і, вярнуўшыся аднаго разу з камандзіроўкі, убачыў жонку ў абдымках у шчаслівага суперніка. Лёня выгнаў няверніцу з дому, а сам запіў, сарваўся з мантажнай мачты і атрымаў інвалідную пенсію. Заходзячы пазычыць чарговую пяцёрку, Лёня паўтараў сваю гісторыю ў розных варыянтах, але ніколі не забываў шляхетна адзначыць, што жонка здрадзіла яму не з першым-лепшым аматарам амурных прыгодаў, а з капитанам далёкага плавання. Мне імпанавала, што Лёня хутка развучыў, у які час не трэба турбаваць памаранчавага сабачку, бо ён вартуе нас з Наташай.

Сабачка вітаў маю сяброўку такім вясёлым брэхам, нібыта чакаў яе разам са мною. Аднак неўзабаве ён ужо мусіў дэмантраваць радасць толькі пацеркамі бурштынавых вачэй, бо я ўручыў Наташы ключы.

Па яе прыходах можна было правяраць гадзіннік. А палове пятай за ёю зачыняліся дзвёры, а ў 16.35 мы ўжо любілі адно аднаго. Пяці хвілінаў якраз хапала на тое, каб выпіць келіх віна і скінуць з сябе ўсё, што перашкаджала лавіць доўгія хвіліны асалоды.

Наташа паходзіла са шчаслівага племя тых жанчын, якія ніколі не паўтараюцца і гэта не каштуе ім аніякіх намаганняў, таму што атрымліваецца незалежна ад іх волі.

Яе з'яўленне не толькі змяніла мой распаратак, але і ўнесла разнастайнасць у рацыён, бо тая самая інтуіцыя падказала ёй, што каханак мае таемныя схільнасці гурмана. Пасля таго як мы, вяртаючыся ў рэчаіснасць з першай блізкасці, дапівалі ў ложку нашу першую пляшку віна, Наташа ішла на кухню, каб згатаваць на вячэру што-небудзь цікавейшае за маю дзяжурную яечню ці смажаныя калдунцы.

Кухня бачыла Наташу ў шлафроку, які яна прынесла і акуратна павесіла на плечыкі ў адно з першых, яшчэ насыярожаных наведванняў. Я напісаў «кухня бачыла» і падумаў, што выкарыстаў гэты выраз неасэнсавана, але зусім не выпадкова. У тыя дні я ні за што не напісаў бы так. Тады мая аднапакаёука ўпэўнена вяла ролю звычайнай кватэры на гарадской ускраіне.

Ага, шлафрок. Той зялёны з буйнымі шыпшынавымі кветкамі шлафрок напачатку, я дагэтуль памятаю, укалоў мяне думкаю аб тым, дзе вісела гэтая спакуслівая апранашка раней.

Мне падабалася дапамагаць Наташы каля газавай пліты і збіраць на стол, у які мы ператваралі дзве паставленыя пры ложку табурэткі. Новую сустрэчу нашых целаў афарбоўвала ўжо не вострае жаданне, а пяшчота ўзаемнага прыцягнення. Здаволіўшы першы раз смагу, цяпер мы як быццам дапівалі пакінутыя глыткі, каб запасу валодання адно адным хапіла да наступнае, заўтрашній ці паслязаўтрашній паловы на пятую.

Шлафрок займаў сваё месца ў шафе, калі электронны гадзіннік у драўляным корпусе паказваў без чвэрці восем. Па дарозе да трамвайснага прыпынку я браў Наташу за руку і любіў раз-пораз злёгку сілскаць яе сухія цёплыя пальцы, адчуваючы іх адказ. Калі насустреч нам траплялася юная парачка, мая сяброўка вызываляла руку, гаворачы, што маладзёнам будзе смешна: такія старэнкія і трymаюцца за ручкі. Яна какетнічала, бо і сама выдатна ведала, што абсолютная большасць гэтых жаўтаротых дзяўчатак магла б адно пазайздросціць яе маладому, гнуткаму і такому таленавітаму целу, якое, здавалася, мела намер ніколі не падпарадкоўвацца часу.

Асколак былога, ужо амаль чужога жыцця...

Бэзавы травень неўпрыкмет пераліўся ў язмінавы чэрвень; у ліпені Наташа з'ехала на два тыдні ў адпачынак, але такая доўгая ростань нічога не змяніла: у прызначаны дзень я нецярпіла, як хлапчук, чакаў яе, і ключ павярнуўся ў замку роўна а палове пятай.

Усё пачалося напрыканцы жніўня, калі ўслед за спёкаю некуды працівалі і цэлыя раі матылькоў-крапіўнікаў, што яшчэ нядаўна акупавалі навакolle, залітаючы ў адчыненае вакно і бессаромна апускаючыся на нас, куды ім толькі заманецца.

Як нядаўна і як даўно гэта было!.. Часам я сапраўды адчуваю настальгію па тым жыцці, але яна нагадвае настальгію жыхара Атлантыды, якому пащасціла ўратавацца, калі ягоны мацярык загінуў. Маё былое жыццё паглынулі хвалі. Напісаны, вядомы, занадта прыгожа, каб быць праўдаю. Проста я адчуваю, што дарогі назад няма.

Але ці маю я права ўпэўнена сцвярджаць, што ўратаваўся?..

У любым выпадку я цудоўна памятаю дату здарэння, што сталася прадвесцем... Які сэнс займацца пошукамі эўфемізмаў? Прадвесцем прыходаў. Дакладнейшага тэрміну я не знайшоў, як не вынайшаў і нічога лепшага за падарожжы.

Падарожжы стануць другой стадыяй...

Прашу вас адкінуць падазрэні і не шукаць тут ніякіх сімптомаў. Падрыхтуйцесь чытаць далей з большай увагаю, і гэта пераканае вас у поўнай яснасці майго розуму, якую ён захаваў, наступак усяму, што на яго абрыйнулася.

Таго дня на праходцы пасля трох ранішніх старонак мне ўспомніўся мой гаспадар. Ужо паўгода ён не ашчасліўліваў мяне новымі падарункамі, не высвятляў, ці люблю я Шапэна, і наогул ніяк не нагадваў пра сябе, за што я быў яму бязмерна ўдзячны, як, дарэчы, і за прайгравальнік, што аздабляў нашыя з Наташай спатканні.

Вынікам гэтай прыгадкі сталі змены ў маршуруце, якія прывялі мяне ў музычную краму.

Я выбраў кружэлку «Led Zeppelin» з маёй улюбёнаю «Лесвіцай у неба», капрысы для скрыпкі Паганіні і ўжо кіруочыся да выхаду, убачыў на стэлажы рамантычны профіль Шапэна. Памяць была напагатове: «Скажыце... вы любіце... Шапэна?» - «Мне падабаюцца прэлюдыі, але вельмі прашу нічога больш мне не дарыць...» Тады я адказаў праўдзіва, а на дыску ў чорна-зялёным канверце, які трymаў цяпер у руках, былі якраз яны, знакамітая «Дваццаць чатыры прэлюдыі» - ад радаснага парыву першай да трагічных басовых фігурацыяў заключнай.

Дома я паслухаў «Лесвіцу ў неба» і паставіў Шапэна. Адварт кружэлкі пачынаўся з прэлюдыі № 15, якую Жорж Санд, нягледзячы на пратэсты Фрыдэрыка, называла «прэлюдый у кропельках». Гэтая пастаральная п'еса з рысамі накцюрна зноў прывяла мяне за пісьмовы стол, натхніўшы яшчэ на адну старонку чарнавіка.

Ад рукапісу адараўаў водар ментоловых цыгарэтаў. Дакладней, я пачуў яго трохі раней, але нейкі час пяро яшчэ бегала па паперы, а прыемны пах існаваў на перыферыі ўспрымання, нараджаючы туманныя вобразы тонкай рукі, няярка падведзеных вуснаў, белай цыгарэты з пакінутым памадаю ружовым колцам... Неўзабаве я адчуў лёгкае здзіўленне і падняў галаву. На тле кніжных паліцаў плыла шызая пасмачка дыму. Крыху заінтыгавана я падышоў да расчыненага вакна і глянуў долу. Унізе сядзеў на лавачцы былы электрамантажнік Лёня, што зроду не курыў нічога, апрача «Астры». Пасмачка знікла з відавоку, ды пах аказаўся ўстойлівым, нібыта курылі дзесяці зусім блізка, у суседнім пакоі, якога ў мяне не было. Мне падумалася, што Наташы такія водары маглі быць не да густу, і я на ўсялякі выпадак адчыніў дзвёры на пляцоўку. З пад'езда звыкла цягнула катамі. Значыцца, вінаватыя былі вакно і тутэйшая мудрагелістая ружа вячроў.

Пачатак вечара не быў адметны нічым, акрамя таго, што мы слухалі новыя кружэлкі, прычым на Шапэна часу не хапіла. Выдатна памятаю, што паставіў прэлюдыі на прайгравальнік, аднак Наташа ўжо прычэсвалася перад нашым вялікім авальным люстрам, і я не стаў апускаць іголку на дыск.

Я вяртаўся ў тым настроі, які Лёня навучыўся вызначаць абсолютна беспамылкова. Удзячны за атрыманую пяцёрку, ён пацягнуўся следам на мой трэці паверх. На пляцоўцы Лёня закурыў, і я аўтаматычна адзначыў, што ў руках у яго пакамечаны пачак «Астры».

У гэты момант мне і здалося, нібыта з-за дзвярэй чуецца музыка. Я напружыў слых і пазнаў «прэлюдью кропелек». У першыя імгненні - ці то з прычыны бесклапотнага настрою, ці таму, што побач стаяў Лёня - адкрыццё ўспрынялося зусім спакойна. Я крутануў у замку ключ, развітаўся з суседам і апынуўся ў сваім цесным калідорчыку. У кватэры плавала заканчэнне музычнай фразы, і гэта, несумненна, быў прэлюд № 15. Толькі тут да мяне дайшла сутнасць таго, што адбываецца. Чуючы пад сэрцам непрыемны скразнячок, я рыўком адчыніў дзвёры ў цёмы пакой і пstryкнуў выключальнікам.

У пакоі нікога не было, прайгравальнік моўчкі стаяў на месцы, але ў паветры пахла ментоловым цыгарэтным дымам. Я праверыў кухню,

ванную і абедзве сценныя шафы, а потым сеў на непрыбраны ложак і засмяяўся.

Не скажу, каб мой смех прагучаў цалкам пераканаўча.

Музыка за дзвярыма, вядома, прымроілася, але што было рабіць з пахам? Дзесьці я чытаў пра спецыфічныя нюхальныя галюцынацыі, аднак адкуль тады ўзялося блакітнае воблачка на асноведзі чорнай шторы, якое цягнулася да прачыненае форткі?.. Ці не зашмат галюцынацыя?

Я наліў поўную шклянку віна і, выпіўшы яго маленькімі глыткамі, заняўся аналізам сітуацыі.

Самым натуральным адказам на ўсе пытанні была б нядаўняя прысутнасць у гэтых сценах чалавека з цыгарэтаю. Разам з тым такое тлумачэнне выглядала найболыш хісткім. Калі ў кватэры насамрэч хтосьці знаходзіўся, ён меў усяго хвілінаў пятнаццаць паміж нашым з Наташай адыходам і майм вяртанием. За гэты час аматар ментоловых цыгарэтаў павінен быў, па-першае, нейкім чынам трапіць у кватэру, а па-другое, паспесь сысці да майго прыходу. Але з якой мэтаю? Каб выкурыць цыгарэту і тым самым пакінуць сведчанне свайго незаконнага ўварвання? Версія выглядала досьці сумнеўнай, хоць і пакідала прастору для далейшай распрацоўкі.

Паводле элементарнай логікі, пранікнуць у кватэру, маючы лічаныя хвіліны, найперш мог чалавек з ключамі. Адны ключы ляжалі ў мяне ў кішэні. Другія Наташа трымала ў касметычцы. Трэці камплект я паўгода таму паклаў у верхнюю шуфляду пісьмовага стала.

Па дарозе да стала позірк спыніўся на попелцы, што стаяла на паліцы паміж Шывам і томам Акутагавы. Аднарогі чорт супакоіў адсутнасцю якіх-небудзь слядоў попелу. Верхняя шуфляда таксама не падвяла. Я наліў сабе віна і ўключыў тэлевізар. Ішоў французскі дэтэктыў. Упэйніўшыся, што ахвяра мёртвая, забойца спускаўся па аплеценай дзікім вінаградам сцяне. Я адчыніў куфар. Вераўчаная лесвіца была ў наяўнасці, аднак мне ўсё роўна захацелася пераключыць тэлеканал.

Наташын муж, знаходка ў касметычцы, выраб дублікатаў ключоў etc... Ад гэтай гіпотэзы я рашуча адмовіўся. Апрача ўсіх астатніх «нацяжак», ні Наташа, ні яе муж не курылі.

Развагі непазбежна скіраваліся на гаспадара кватэры. Я пракручваў у памяці нашу першую і адзінью размову, і яна мне ўсё больш не падабалася. Сцэна з ключамі... У дадатак да трох уручаных мне з такім кранальным клопатам камплектаў, безумоўна, існавалі яшчэ тры або нават трыццаць трыв. А пытанне, ці адзін я збіраюся жыць... Плюс асцярожны і, магчыма, тонка прадуманы намёк, што я магу заўважыць нешта такое...

Мною авалодала несамавітае адчуванне того, што мяне ўцягваюць альбо ў блазенскі розыгрыш, альбо, наадварот, у добра спланаваны эксперымент. У кожным разе становішча выглядала, далікатна кажучы, дыскамфортным, бо сцэнарый ствараўся без майго ўдзелу хаця б у якасці кансультанта. Праўда, дзесьці на ўзбочыне раз-пораз выплывала з туману тое дзіўнавата-спалоханае гаспадарова пытанне пра Шапэна, але які, скажыце, здаровы разум здатны быў звязаць яго ў адзін ланцужок з

набытай сёння мною па ўласнай волі кружэлкаю ў чорна-зялёным канверце і, тым больш, з дымам ментоловых цыгарэтаў?

Як паказала надзвычай блізкая, можна сказаць, затоеная за матаўымі дзвярыма будучыня, якраз логіка і была тут найменш патрэбная.

Ладзячыся на сон, я ўпершыню зачыніў уваходныя дзвёры на ўсе тры замкі. Я яшчэ не ведаў, што ў доўгай чарадзе наступных начэй гэтая акажацца ці не самай ціхамірнаю.

Раніца, як зазвычай, унесла ў вечаровыя ацэнкі свае карэктывы. Зрэшты, іншых высноваў, акрамя відавочнага - непасрэднага ці ўскоснага - удзелу ў гэтай таямнічай гісторыі майго гаспадара я ўчора так і не зрабіў. Дый сама таямнічасць у сонечным святле ўвачавідкі паблякла і атрымала аперэтачны выгляд.

Каля дванаццатай патэлефанавала Наташа. Яна не магла прыйсці, што мяне крыху засмуціла, але я даўно быў у тым узросце, калі адмена спаткання не здольная істотна змяніць яркасць навакольных барваў. Паклаўшы трубку, я ўспомніў, што паслязаўтра пятніца, а значыць, Наташа, як заўсёды перад выхаднымі, затрымаецца ў мяне даўжэй і вынайдзе нешта арыгінальнае не толькі на кухні.

Пасля дзённай прагулянкі, я не напаткаў дома нічога падазронага. Самым выяўным з пахаў быў смачны водар змолатай на ручным млынку кавы. Не скажу, што нервы канчаткова ўтамаваліся, аднак заглыбіцца ў пачаты рукапіс удалося без вялікай цяжкасці.

Павячэрнай філіжанкаю кавы з лусцікам, я зазбіраўся на шпацыр. Вечар вярнуў учара шняму здарэнню загадковую значнасць, у выніку чаго зборы адрозніваліся ад звычайніх. Найперш я наглуха зачыніў фортку, потым стаў пасярод пакоя і па стараўся запомніць дакладнае размяшчэнне попелкі, масянжовага Шывы, раскладзеных на стале кніг і старонак рукапісу. Дзвёры былі, як і, нанач, зачыненыя на ўсе тры замкі, а кішэню джынсаў прыемна адцягваў падараваны Наташай паляўнічы нож у скураной похве.

Маршрут руху таксама быў удачлівы. Былыя могілкі з іх слаба асветленымі ваколіцамі выглядалі для позняга шпацыру месцам даволі спрэчным, затое адтуль я добра бачыў свой дом і вакно ў тарцы на трэцім паверсе, якое пакінуў з паднятаю шторай, каб адразу заўважыць свято.

Такім чынам я бадзяўся па колішніх лютэранскіх кладах, дзе нейкім дзівам ацалеў адзін перакулены і абымшэлы надмагільны камень, і час ад часу са зручных кропак кідаў позірк на дом. Кожны раз у такі момант ува мне торгалася нейкая струна і злёгку пераціналася дыханне. Аднак маё вакно нязменна заставалася адзінъм цёмным прастакутнікам у сваёй вертыкалі, і хвілінаў праз сорак, настройваючы сябе на іранічны лад, я рушыў дамоў.

Жнівень лічыў астатнія дні, і пад нагамі ўжо трапляліся першыя кляновыя лісты. Узбегла на памяць мая юначая навела, чый герой пісаў каханай прызнанні на залацістых кляновых лісцях. Ягоным правобразам быў сам аўтар, што пражыў з тых часоў два дзесяцігоддзі і больш ніколі не пісаў такіх лістоў, хоць два ці тры разы яшчэ бываў закаханы і некалі -толькі ў іншым горадзе - вось так блукаў увечары па парку і чакаў,

пакуль у суседнім доме загарыцца вакно, свято якога прынясе радасць, што будзе хвалямі нарастаць на лесвічных маршах, каб дасягнуць найвышэйшай адзнакі перад знаёмыі дзвярыма, за якімі гучыць ціхая музыка і чакаюць гарачыя прагныя вусны. Таму закаханаму наканавана было стаць прататыпам чалавека, што сёння глядзеў на іншае вакно і чакаў калі не радасці, дык хоць спакою ад таго, што яно застанецца цёмным, а за дзвярыма сустрэне цішыня.

Музыку я пачуў на пляцоўцы другога паверха. Гэта быў прэлюд № 15, з якога, як я ўжо казаў, пачынаўся другі бок купленай напярэдадні кружэлкі. «Кропелькі» гучалі мацней і выразней, чым учора.

Ногі зрабіліся чужымі, як бывае ад высокас тэмпературы, але загаду падняцца яшчэ на адзін паверх паслухаліся. «Вочка» ў дзвярах заставалася цёмным, ды за імі безумоўна хтосьці быў. Я зняможана прыхінуўся да лесвічных парэнчаў і паспрабаваў засяродзіцца.

Мелодыя скончылася. Цяпер павінен быў загучаць адметны змрочным каларытам прэлюд № 16, аднак замест яго пасля кароткай пярэрвы зноў зазвінелі «кропелькі». Я выняў нож, праверыў, ці лёгка ён выходзіць з похвы, і, трymаючы зброю ў левай руцэ, правую падняў да званка.

У тое самае імгненне ў кватэры прачнуўся тэлефон. Пакуль ён з доўгай настойлівасцю паўтараў званкі, сэрца паспела зрабіць падарожжа па ўсім целе. Званкі заціклі адначасова з фінальнымі акордамі прэлюдыі.

З таго боку дзвярэй запала глухая вусціш. «Вочка» па-ранейшаму было цёмнае, але не існавала ніякай гарантый, што адтуль хтосьці затоена не глядзіць на мяне, таксама сціскаючы ў руцэ нож альбо нешта больш надзейнае. Нядайні намер націснуць на гузік званка падаўся мне неабачлівым. Бегчы да тэлефона-аўтамата, каб выклікаць міліцыю, значыла дазволіць майму госцю без проблемаў падмазаць пяты. Я чамусьці быў перакананы, што музыку Шапэна слухаў менавіта госць, а не госці.

Выйсце падказаў грукат з размешчанай насупроць Лёневай кватэры. Сусед штосьці майстраваў у калідоры і, на шчасце, быў адносна цвярозы. Яшчэ больш дарэчным падаўся малаток у ягонай руцэ. Я экспромтам папрасіў паглядзець зламаны вентылятар і, не даючы Лёню пакінуць дома малаток, падштурхнуў яго да сваіх дзвярэй. Левую руку я апусціў у кішэню з нажом, правая занялася ключамі. Трэба сказаць, левая чулася спакайней. Лёня зазначыў, што яму хапае аднаго замка і па-філософску дадаў, што, вядома, калі б іх было, як у мяне, трыв, ён, можа, і не жыў бы цяптер адзін, бо жонка з капітанам далёкага плавання зачыніліся б як след і не дазволілі застукаць іх праста ў ложку. Ён меў права гаварыць, што хоча, абы трymаў малаток і быў гатовы па маёй камандзе пусціць яго ў ход.

Калідор сустрэў нас пустатой, пакой і кухня - таксама; вокны і фортыкі былі зачыненыя, дзвёры на абедзвюх шафах - зашчэпленыя званкі, але нос пачуў пах ментоловага дыму яшчэ раней, чым вока запрыкмечала на фоне вакна свежы струменьчык дыму. Няпрошаны візітант мог хавацца толькі ў ваннай.

- Лёня! - крикнуў я, выхопліваючы нож. - У ваннай хтосьці есцы! За мной!

Уключальнік быў у калідоры. Я тыцнуў у яго пальцам і рвануў дзвёры.

З абодвух кранаў капала, а бачок над унітазам сумаваў па сантэхніку.

- Ну ты даеш... - пахітаў галавою Лёня.

Я адкруціў сіні кран, вымыў слізкія ад поту руکі і, набіраючы ваду ў прыгаршчы, астудзіў твар. Затым павольна выцер яго ручніком і напіўся. Наколькі магчыма, я адцягваў вяртанне ў пакой, бо ведаў, што там мяне чакае, прынамсі, адно, не лічачы дыму, непрыемнае адкрыццё.

Адкрыцця аказалася болей.

Разгорнутая кніга на пісьмовым стале кінулася ў вочы яшчэ ў ліхаманцы ўварвання. Адыходзячы, усе кнігі я пакінуў закрытымі.

Рэвізія іншых контрольных рэчаў выклікала неадольнае жаданне плюнуць на заплачаныя наперад грошы і заўтра ж з'ехаць з гэтай кватэры, каб забыць і перастаўленага з трэцяй на чацвёртую паліцу індыскага бажка (на ранейшым месцы застаўся акуратны незапылены квадрацік), і бязладна ператасаваныя старонкі рукапісу, і - найперш - чортаву фізіяномію папяльнічкі з напоўненымі попелам вачніцамі.

Лёня адрамантаваў вентылятар і лашчыў позіркамі выстаўленую на стол пляшку каньяку. Я няроўна наскрыляў паляўнічым нажом лімон і наліў адразу па палове шклянкі. Усе тлумачэнні і спадзяванні, якімі я сябе закалыхваў, дазвання развеяліся, адкрыўшы голую праўду: хтосьці з невядомым намерам пранікае ў маю кватэру.

Без вялікай ахвоты развітаўшыся з суседам, я зварыў сабе кавы. Зайсці госць мог праз дзвёры, але якім чынам яму ўдалося сёння непрыкметна выслізнуць, калі вокны былі зачыненыя з сярэдзіны? Заставаліся сцены, падлога і столь.

Я ўзяўся метадычна прастукваць сцены і дзейнічаў так старанна, што, калі дайшоў да мапы Эўропы, костачкі пальцаў наліліся болем. Мапа здалася мне найболыш небяспечным месцам. Не, гэтая сцяна не адгукалася замаскаванаю пустатой, а выглядала падазронай сама сабой - і нязвычнасцю ў якасці часткі інтэр'еру, і сваёй прасторавай перспектывай. Прастукаўшы кухню і калідор, я заняўся падлогаю, а пасля, перастаўляючы табурэтку, уважліва агледзеў столь. Калі не лічыць павучка, што хаваўся за гадзіннікам, нічога адметнага я не знайшоў і, як ні дзіўна, прыняў гэты сумнёўны вынік з пэўным задавальненнем. Гадзіннік паказваў палову на першую, і ад мяне патрабавалася дапіць каньяк і заваліцца спаць.

Ноч прайшла спакойна. Мне сніліся не таемныя наведнікі, а мінулае лета і Наташа, з якой мы зімваліся любоўю на азёрным плыткаводдзі.

Я прачнуўся спустошана-лёгкі і пад свярдзёлкамі халоднага душу вырашыў не прадпрымаць абсалютна нічога, а чакаць працягу падзеяў. Ці трэба казаць, што якраз гэтага працягу мне хацелася найменей? Я быў бы шчаслівы, каб усе падзеі майго жыцця як мага даўжэй абмяжоўваліся дзённымі сустрэчамі са сваімі рукапісамі і вечаровымі - з жанчынай, якая ўмела любіць не толькі ў снах. Дзякуючы бабулі я з

дзяцінства памятаў колькі малітваў і ў тую раніцу памаліўся за modus vivendi, якога прагнула мая душа.

Наступны дзень прамінуў так, нібы хтосьці сапраўды пачуў малітвы. Але цяпер я ўтэйнены, што насамрэч тая кароткая перадышка была дадзеная, каб падрыхтаваць мяне да новага кроку на ўжо вызначаным шляху.

На другі вечар пасля абстуквання кватэры і знаёмства з гадзіннікам павучком я таксама вяртаўся дахаты праз былыя могілкі. У шатах старых клёнаў пасяліўся верасень, але вечары захоўвалі вернасць жнівенскай цеплыні, збіраючы на лавачках юныя парачкі.

На падыходзе да дому я зірнуў на сваё вакно і быццам наляцеў на невідочную сцяну: на ваконным тле вымалёўваўся светлы сілуэт. Я да болю ў павеках заплюшчыўся і праз хвілю асцярожліва адкрыў очы. Сілуэт знік. Я казаў сабе пра аптычны падман зменлівага сутоння, аднак ува мне не знайшлося ніводнае клеткі, якая дала б гэтаму веры. Разам з тым я адчуў, як спеліца рашучасць. Да пад'езда заставалася сотня крохаў. Я перайшоў на бег і апынуўся перад кватэрай меней чым за хвіліну.

За гэтую хвіліну мне ўспомнілася, як некалі, пасля выхаду першых кніжак, маё самалюбства любіла цешыцца выслоўем кагосьці з лацінаамерыканскіх мэтраў: я гуляю ў пісьменніка, і гульня можа стацца смяротнаю.

У суседзяў злева грымеў магнітафон, і пачуць нешта з-за маіх дзвярэй было немагчыма. Відаць, гэтая акалічнасць і надала мне мужнасці. Не маючы з сабою ні нажа, ні якой іншай хаця б сімвалічнай зброі, я, не марудзячы, адамкнуў дзвёры і пstryкнуў калідорным выключальнікам. З зачыненага цёмнага пакоя даносіўся незразумелы роўны шум. Я набраў поўныя лёгкія паветра і ўдарыў нагою дзвёры. Свято запальвалася адразу за вушаком. На століку ля мапы працаваў вентылятар. Узбройўшыся цяжкім Шывам, я кінуўся ў кухню...

Апрача мяне ў кватэры нікога не было. Дакладней, апрача мяне, уключанага некім вентылятара і паходу ментоловых цыгарэтаў.

Была яшчэ пляшка каньяку. Я асушиў поўны вінны келіх, спыніў вентылятар і заняўся праверкаю.

Вачніцы папяльнічкі зеўралі пустатой, затое сляды попелу меліся на падлозе каля мапы, якую я зноў старанна абследаваў ад Лісабона да Волгі. Наўрад ці я здольны быў адказаць на пытанне, што спадзяваўся знайсці, бо мапа была наклееная на глухую сцяну, якая другім бокам выходзіла на вуліцу.

Самым разумным выйсцем здалося вяртанне да сформуляванага трох дні таму рашэння: пачакаць дадатковых фактаў.

Чаканне не здоўжылася: падзеі, перамінаючыся з нагі на нагу, літаральна стаялі за дзвярыма.

Пасля вялікай дозы каньяку я заснушы досыць хутка, але сон быў неглыбокі - поўны няўлоўных вобразаў, абрываў мелодый, трывожных шолахаў. Зялёная рыбіна свядомасці плавала ў ваколіцах зыбкай мяжы сутонлівай явы і сну. Штосьці замінала ёй апусціцца бліжэй да дна, знайшоўшы спачынак у мяккім багавінні, і гэтае штосьці пачынала акрэслівацца ў ціхім шэпце і лёгкіх кроках.

Я прахапіўся, быццам ад дотыку, і інстынктыўна схапіў пакінутага на падлозе Шыву. Лічбы ў драўляным вакенцы гадзінніка сцвярджалі, што ішла другая гадзіна ночы. Штора засталася неапушчанай, і ў пакоі было дастаткова светла.

Стаіўшы дыханне, я пасунуўся на сярэдзіну ложка, каб убачыць дзвёры ў калідор. Цяпер заставалася крыху нахінуцца наперад. У рэдкім цемрыве ўзніклі размытыя абрысы матавай дзвярнога шкліны.

Каб Шыва быў жывой істотаю, наступная хвіліна сталася б для яго апошняй. Мая рука сціснула стодку з нечалавечай сілаю: з таго боку дзвярэй прамільгнуў выразны цёмны цень.

Праз некалькі ўдараў сэрца шкло зноў пацымнела.

Страх туга спавіў ногі і замарозіў волю. У абладзе такой усеабдынай жуды я апынуўся аднойчы ў дзяцінстве, калі, начытаўшыся нанач у пустой кватэры навелаў Праспера Мерымэ, прачнуўся сярод ночы, і, як эпілог вусцішнага сну, да мяне працягвала руکі Венера Ільская, дакладна такая, як у кнізе: з плямамі паціны і лацінскім надпісам CAVE AMANTEM* на ўзноўжкы.

* Сцеражыся той, што цябе пакахае (лац.).

Параўнанне таго начнога жаху з дзіцячым паўсном-галюцынацыяй я, вядома, знайшоў пазней. А тады ўсё ж удалося адараўцаца ад ложка і зрабіць крок да дзвярэй. Левая рука намацала выключальнік. Паляўнічы нож ляжаў на адлегласці трох крохаў, якія я пераадолеў шалёнym звярыным скакком.

З нажом у правай руцэ і бажком у левай я стаяў перад дзвярыма, фізічна адчуваючы, як хтосьці стаіць за матавым шклом. Дзвёры адчыняліся з калідора ў пакой, значыцца, той хтосьці меў яўнью перавагу, бо мог са сваёй цемры напасці раптоўна. Я ведаў, што ў такіх выпадках развагі адно нашкодзяць, а таму з ваяўнічым крыкам «А-а-а!» таргануў дзвёры на сябе і вылецеў у цёмны калідор...

Мой нож увайшоў у пустату. Кухоннае вакно сцераглі ўсе шпінгалеты, а дзвёры на лесвічную пляцоўку апрача замкоў ахоўваў сталёвы ланцужок. Тоё, што з дапамогаю хітрамудрай прылады ланцужок можна скінуць, уваходзячы ў кватэру, хоць і з цяжкасцю, але дапускалася, аднак магчымасць накінуць яго, выходзячы ў пад'езд, выглядала цалкам нерэальнай. Тым не менш хтосьці пабываў не толькі ў калідоры і ў кухні, але і ў пакоі: не перавандравала ж аднарогая чортава галава з кніжнай паліцы на лядоўню сваім ходам, загрузіўшыся па дарозе попелам ад некалькіх цыгарэтаў, што напоўнілі кухню насычаным пахам ментоловага дыму.

Праўда, я здзіўлена адзначыў, што пах, пры ўсёй таемнасці свайго з'яўлення, дзейнічаў на мяне супакойліва, бо ўпарты не хацеў асаціявацца з кім-небудзь накшталт наёмных забойцаў. Я хутчэй паверыў бы, што цыгарэту курыла жанчына...

Якая жанчына? Што ўмее праходзіць праз сцены?..

Наліваючы канѧк, я падумаў, што, калі гэта не скончыцца, я маю рэальныйя шанцы спіцца. Захацелася зірнуць на сябе на пачатку гэтага рызыкоўнага шляху, і я падышоў да авальнага люстра над куфрам. На першы погляд, нічога асаблівага ў майм абліччы не заўважалася. Сівая пасма на правай скроні магла, дапусцім, з'явіцца раней. І ўсё ж узникла

адчуванне, што ў гэтым рослым чалавеку ў зялёной начной піжаме прысутнічае новая якасць... Нацадзіўшы трэцюю порцыю канъяку, я адшукаў адказ: чалавек у люстэрку меў большае падабенства не з пісьменнікам, а з яго персанажам.

Гэтае назіранне нечакана прыйшлося мне даспадобы. Ёсць такая псіхалагічная гульня-рэкамендацыя: у цяжкай сітуацыі трэба ўяўіць, што дзейніцаць зараз будзеце не вы, а створаны вашай фантазіяй чалавек, з якім вы - каб захаваць дыстанцыю для кіравання двайніком - атаясамляеце сябе толькі да пэўнай мяжы.

Я загадаў свайму двайніку класціся і іранічна сачыў, як ён хавае пад падушку нож. Мы з дублёрам выпілі адноўкавую колькасць канъяку, аднак я быў прыкметна цверазейшы і даў яму каманду перакласці падушку на процілеглы край ложка, каб трymаць дзвёры ў сектары агляду.

Ён лёг, нейкі час пазіраў у цемры на бялесую шкліну, а потым, дзякуючы спіртному і нескладанай гульні, праваліўся ў сон. Гэтым разам насамрэч праваліўся: сон быў глыбокі і глухі, быццам падарожжа ў закінутых сутарэннях, дзе не мільгане ні сонечнага промня, ні аген'чыка і нават не чуваць, як падаюць са скляпенняў кроплі.

І раптам уладная сіла падхапіла мяне і, пранесшы праз немаведама колькі паверхаў, апусціла на ложак у пакоі, дзе пахла цыгарэтным дымам.

Нож быў выхаплены з-пад падушки ў той самы момант, а мо і раней, чым я ўбачыў за дзвярыма туманлівы ценъ.

Ценъ памарудзіў і растаў у калідорным мораку.

Далей я дзейнічаў, як робат: першым чынам кінуўся да куфра і адным махам падцягнуў яго ўсутыч да дзвярэй. У наступнае імгненне я заўважыў, што ў пакоі ўжо гарыць святло і абедзве мае руکі ўзброеныя.

- Хто ты? І што табе трэба? - гучна сказаў я да матаўага шкла, здрыгнуўшыся ад гукаў уласнага голасу.

Дзвёры маўчалі. Злева, з таямнічай прасторы люстра на мяне касавурыўся чалавек з паляўнічым нажом і схопленай за галаву індыйскай стодкай. Нас зноў зрабілася двое, і сціснутая ўва мне да ўпору спружына злёгку аслабла. Калі не лічыць палахліва прашмыгнулага па ліштэўцы прусака, дзвёры не выяўлялі ніякіх прыкметаў небяспекі.

Вочы прымагніціла падлога. Адтуль, дзе стаяў куфар, па брунатных масніцах пралеглі да дзвярэй свежыя драпіны. Тут не было нічога звышнатуральнага, і я не адразу сціміў, чаму не магу адвесці ад іх позірк.

Не, вочы не падманвалі: па фарбаваных дошках у тым самым накірунку, да дзвярэй, ішла цэлая дарожка старых слядоў. Куфар перацягвалі сюды і раней!

Цяпер я зразумеў прызначэнне вераўчанае лесвіцы. Замацаваўшы яе металёвыя лапы, можна спусціцца з вакна на дол. Вось адкуль узяліся тыя глыбокія ўмяціны на падваконні!..

Памылкі быць не магло: я не першы, каго завабілі ў гэтую пастку!

Адчуўшы поўную нервовую знясенасць, я ўзгадаў, што ў аптэчцы ёсць снатворнае.

Першай заўтрашняй вястункаю рэальнасці сталася думка пра вар'яцтва. У ёй было мала ўтульнага, але меўся і станоўчы момант: усе здарэнні атрымлівалі тлумачэнне, а мне заставаўся паход да псіхіятра.

Але, ледзьве звесіўшы з ложка ногі, я мусіў паставіць на гэтым варыянце крыж, бо ні драпіны на маснічынах, ні яшчэ красамоўнайшыя сляды жалезных лапаў на падваконні і не думалі знікаць.

Дык кім жа быў гаспадар кватэры? Ахвяраю тутэйшай д'ябалшчыны? Яе сцэнарыстам ці рэжысёрам? У нашай сакавіцкай размове я выкопваў доказы на карысць і першай, і другой версіяў. Прыйчым адзін і той жа аргумент, у залежнасці ад ракурсу, і там, і тут выглядаў пераканаўчым. Напрыклад, рэакцыя на лядоўню. Жах, які няма змогі схаваць? А мо чалавек з нервовым тварам і ранній сівізной па-акторску прафесійна ўжыўся ў ролю?

Я адшукаў візітоўку з яго тэлефонам. Ахвяра ці паляўнічы, у любым выпадку ён паводзіў сябе несумленна, і набіраць ягоны нумар было ніжэй маёй годнасці. Апрача таго, затэлефанаваць значыла б прызнацца ў сваім страху, магчыма, падараўваць яму радасць. Паміж маймі разважаннямі прыткнулася і падазрэнне, што ні такога нумара, ні чалавека з таким імем проста не існуе.

Вярнуць куфар на месца ў парайнанні з імклівым начным манеўрам аказалася значна цяжэй. Перад тым як адчыніць дзвёры, я паслухаў прастору за іх ненадзейным бар'ерам. Шостае пачуццё падказвала, што зараз пагрозы няма. Я прыслухаўся да самога сябе і ўзяўся, куток за кутком, вычышчаць павучынне начнога страху.

За каваю зноў прыгадаўся гаспадар кватэры з яго худзізною і бязглаздымі, як тады здавалася, пытаннямі, што цяпер набылі злавесны ўздых сэнса. Шапэн і прайгравальнік безумоўна былі не апошнімі звёнамі гэтага ланцу гарадніцаў.

Шапэн, музычная крама, прэлюд № 15... У густой смуже бліснуў вогнік. Я выйшаў з кухні і ўважліва паглядзеў на прайгравальнік. У душы змагаліся два аднолькава моцныя жаданні: першае - паставіць «прэлюдью кропелек» і другое - неадкладна занесці аппарат з кружэлкамі ў камісёнку ці, яшчэ прасцей, пакінуць яго дзе-небудзь на паркавай лавачцы.

Як вы здагадаліся, я выбраў першае.

У ту ю хвіліну я паабяцаў сабе, што не дазволю страху захапіць уладу, і зрабіў першы крок наустрач... Мне хацелася напісаць «наустрач Ёй», аднак тут гэта будзе занадта рана і не скажа вам ні на драбок болей за папярэднюю фразу.

Я проста зрабіў крок да прайгравальніка, падняў празрыстую пластыковую накрыўку і, паставіўшы дыск, апусціў іголку.

З маленства, калі гэта адбывалася яшчэ чыста інстынктыўна, я слухаў класічную музыку менавіта так: апусціўшы павекі і трошкі прыціснуўшы іх вялікімі пальцамі сашчэпленых рук. Такая пастава, пэўна, здзіўляла маіх суседзяў у канцэртных залах, але мне, аматару, які не атрымаў музычнае адукцыі, заўсёды дапамагала авалодаць мелодыяй і напоўніць яе асацыяцыямі і вобразамі, што ўзнікалі на экране ўнутранага зроку.

Вобразы прыходзілі самыя розныя. Парк з палацавым ансамблем у духу палотнаў Барысава-Мусатава і Бакста... Крыгі на восеньскай рацэ... Сонечны ўзлесак з чырвонымі пацеркамі суніцаў...

Таката і фуга рэ мінор Баха нязменна выклікалі на гэтым экране старыя ліпавыя прысады і закрыты экіпаж, з якога выходзіць маладая жанчына ў бэзавай сукенцы. У далечы прысадаў з'яўляецца мужчынская постаць. Яны ідуць, потым бягуць насустроч адно аднаму, жанчына апынаеца ў яго на руках, ён кружыць яе пад вячыстымі дрэвамі, але на ўсёй радасці гэтых дваіх ляжыць пячатка нязбытнага трагізму.

Накцюрнавыя інтанацыі прэлюда № 15 прыносілі мне, можа, не самыя арыгінальныя вобразы і гукі вясёлага плачу вясновых ледзяшоў. Нягледзячы на нервовую наструненасць, так здарылася і цяпер. Кропелькі дазвінелі, і іголка ўзнавіла першыя акорды прэлюда № 16.

Вось тады, па-ранейшаму седзячы з заплюшчанымі вачыма, я і пачуў пах ментоловых цыгарэтаў. Я гатовы быў прысягнуць, што ніякіх староніх гукаў, апрач музыкі, увесь гэты час у пакоі не было: не адчыняліся дзвёры з лесвіцы, не рыпела маснічына перад уваходам у пакой, не чыркалі запалкі і не пstryкала запальнічка...

Я, не варушачыся, падняў павекі. Над пісьмовым сталом мудрагеліста перапляталіся дзве блакітныя пасмы дыму.

Так я высветліў сувязь ментоловага паху і музыкі Шапэна.

Дзеля чысціні эксперыменту я яшчэ двойчы ўключаяў прайгравальнік, ставячы прэлюды, а потым - «Led Zeppelin». У першым выпадку струменьчыкі дыму павіслі ў тым самым месцы, над столом, узникнуўшы - я не заплюшчваў вачэй - як быццам ніадкуль. На «Led Zeppelin» рэакцыі не было.

Напісанае трохі раней слова «эксперымент» тут уяўляецца перадчасным. Перыйд эксперымантаў ляжаў наперадзе. А тады я рашуча і назаўсёды адпрэчыў жаданне тэрмінова з'ехаць з кватэры, махнуўшы рукой на аплачаныя і непражытыя паўгода. Я думаў ужо не столькі пра неабходнасць супроцьстаяння страху, як пра свой абавязак літаратара, які сутыкнуўся з невядомым.

Калі ва ўмоўлены час зазваніў тэлефон, я зусім спакойна пагаварыў з Наташай і выйшаў купіць дзве традыцыйныя пляшкі чырвонага віна.

Была, я ўжо казаў, пятніца, таму Наташа не паглядала на гадзіннік і мы змаглі заняцца любою другі, а потым і трэці раз, запіўшы яго глытком каньяку, бо віно ўжо скончылася.

Калі я вярнуўся з трамвайных прыпынку, мяне не сустрэлі ні музыка, ні ментоловы пах, ні попел у чортавых вачніцах, і я нават пасмяяўся з версіі, паводле якой госці гіпнатаўзывалі мяне каля дзвярэй і такім чынам прымудраліся шмыгнуць у пад'езд.

Ложак захоўваў Наташыны пахі. Усё падводзіла да думкі, што непасрэдна майму жыццю ніхто не пагражае. Я падміргнуў Шыбу, які стаяў на звычайнім месцы, і зняў з паліцы том Акутагавы, той самы, што гартаў тут у першы вечар. Складзены ў дзве столкі лісток вучнёўскага сшытка з дзіцячым малюнкам жаночага твару ў вакне ляжаў, як і раней, паміж старонак «Жыцця ідыёт». Я разгарнуў яго і задуменна перачытаў надпіс:

ГЭТА НЕ МОЖА БОЛЬШ ПРАЦЯГВАЦЦА НЕ МОЖА

Коўдра зберагла цеплыню нашых целаў. Каб хутчэй заснуць, я хацеў скарыстацца, як і ўчора, паслугамі двайніка, але ўрэшце выбраў звыклы, неаднаразова правераны з вясны сродак: выклікаў у памяці Наташу, павярнуў яе да сябе цёплай спінкаю і моцна абняў пад пашкі.

Раніцою я прачнуўся ў накуранным пакоі з пачуццём падрыхтаванасці да самага неспадзяванага. З гэтага і пачаўся адлік дзён, якія я ўмоўна называў перыядам эксперыменту.

Эксперыменты - часам з досыць значнымі перапынкамі - доўжыліся ад спалення візітоўкі майго гаспадара да першага сну, які яшчэ не стаў сапраўдным падарожжам.

Але не буду спяшацца, як не мае права нічога прапускаць чалавек, што вядзе бартавы журнал, калі карабель адхіліўся ад курсу і яго чакаюць альбо адкрыццё новых земляў і трывумф вяртання, альбо гібель і забыццё.

Так, эксперыменты пачаліся пасля спалення візітоўкі з тэлефонам і адресам гаспадара. Я ўспрыняў гэта як сімвалічны акт, закліканы пацвердзіць маю рашучасць - калісці з такой самай змрочнай слодыччу я расклаў ва ўніверсітэцкім скверы маленькае вогнішча з лістou аднакурсніцы.

Вы памыляецца, калі мяркуеце, што ў аснове маіх дзеянняў ляжаў нейкі грунтоўна распрацаваны лагічны план. Я зыходзіў з таго, што ў алгічных умовах любая сістэма непазбежна дасць збой, а таму трэба разлічваць на імправізацыю. Карацей кажучы, я заняў кругавую абарону і, намацваючы ў праціўnika слабое месца, ладзіў вылазкі адразу на ўсіх напрамках.

Пра некаторыя з доследаў я ўспамінаю са з'едлівай усмешкаю. Ну, напрыклад, пра белыя з зялёным паскам пачкі цыгарэтаў «Pierre Cardin», якія я - то нераспячатаныя, то знарок пачатыя - пакідаў, адыходзячы з дому, дзе-небудзь навідавоку, як бы запрашаючы пачаставацца. Яшчэ наўнейшым было нацягванне ў пакоі і ў калідорчыку нітак. Зрэшты, трэба зазначыць, што і ніткі, і цыгарэты заўжды заставаліся нечапаныя, што ніяк не ўпрыгожвалі на з'яўленне і адсутнічылі ў кватэры ментоловага паху. Пачак быў непачаты і тады, як я знайшоў свежы недакурак.

Папярэднія радкі могуць павеяць на вас легкаважнасцю, ды такое ўражанне будзе бясконца далёкае ад рэчаіннасці. Дастаткова сказаць, што я пачаў курыць. Гэта мела, праўда, і чыста практычны сэнс, бо, каб пазбыцца наслання з пахамі, я курыў толькі ментоловыя цыгарэты. Я ўступіў у гульню, але не ведаў ні яе праўілаў, ні ставак, хоць увесь час адчуваў, што стаўкі будуць высокія.

Паўтараю, я дзейнічаў непаслядоўна і навобмацак, аднак цяпер, калі дагарае каstryчнік, эксперыменты паддаюцца сістэматызацыі.

Першую іх групу я ўмоўна назаву тэлефоннай. Наогул, тэлефон паводзіў сябе бездакорна. Не лічачы пары памылковых званкоў, ён гаварыў выключна грудным, з лёгкім прыдыханнем Наташыным голасам. Мая сяброўка ні аб чым не здагадвалася, а дзякуючы майму курэнню не мела падставаў і для звязаных з ментоловым пахам

падазрэнняў. Прызнаюся, што я пачуваўся досыць самазадаволена: я жадаў яе і, не зважаючы ні на што, рытуал нашых спатканняў не зазнаў аніякіх зменаў - ад дзвюх неадменных пляшак да выбару маршрутаў на падсветленай мапе Эўропы. Божа мой, якое гэта цяпер мае значэнне... Безумоўна, нельга было абмяжоўвацца адным назіраннем за тэлефонам. Я рэгулярна набіраў свой нумар з аўтамата ў час праходак. Кватэра адказвала доўгімі гудкамі. Часам чуліся кароткія, ды гэта нічога не значыла, бо тэлефон быў спараны з суседскім і, калі там размаўлялі, на маім працаваў блакіратар. Разоў колькі я накручваў дыск тэлефона-аўтамата ў пэўных камбінацыях: адлічваў дзесяць доўгіх сігналаў, якім адпавядала роўна столькі ж званкоў майго белага апарата на куфры, вешаў трубку, зноў набіраў нумар і адлічваў яшчэ дзевяць, наступным разам - восем, затым - сем... Я пасылаў свайму верагоднаму госцю сігнал: падазраваю, што ты ў мяне, чаму б табе не адгукнуцца... Вынік заўсёды быў аднолькавы.

На куфры я прыцінуў масянжовым Шывам цыдулку прыкладна з такім зместам: хто б вы ні былі, прашу папярэджваць пра візіты загадзя, каб у нас не ўзнікала двухсэнсоўных сітуацый. Мяркуючы па свежым цыгарэтным дыме, маё пасланне прачыталі і - пакінулі без адказу.

Гэтаксама безуважна госці паставіліся да «забытых» на стале запасных ключоў.

Нічога новага не паведаміў замаскаваны сярод кнігаў мініяцюрны магнітафон.

Найболыш казыталі нервы эксперыменты з дзвярным «вочкам». Выпраўляючыся на вечаровую прагулёнку альбо ідучы праводзіць Наташу, я не выключаў у калідорчыку святла, а вярнуўшыся, націскаў на гузік званка. Мой ненадзейны плюшавы вартаўнік абзываўся насцярожана-вінаватым брэхам, а я, міжволі сцяўшыся, да болю ўваччу ўтаропліваўся ў «вочка», пасярод якога гарэла светлая крапка. Яна магла пагаснуць у двух выпадках: калі б хтосьці выключаў святло або прынік да «вочка» з таго боку дзвярэй. Крапка не пагасла ні разу.

Перад сном я таксама карыстаўся паслугамі «вочка», але ўжо знаходзячыся ў больш выйгрышнай пазіцыі. Накінуўшы на дзвёры ланцужок, я прыкладваўся да «вочка» і аглядаў зведзеныя лінзаю ў цеснае кола аб'екты: дзвёры дзвюх суседніх кватэраў, пляцоўку і край лесвічнага марша. Там было пуста, аднак колькі разоў у мяне ўзнікала неадчэпнае адчуванне, што гэтаксама ўважліва, як я, у той самы момант хтосьці глядзіць на мяне ў сваё «вочка», быццам бы гэта я стаю на пляцоўцы перад зачыненым уваходам. Прычым, калі давяраць чуццю, мой контрназіральнік знаходзіўся ў мяне за спінай. Перамагаючы страх, я рэзка азіраўся і са змрочнай іроніяй казаў сам сабе: «Мой дом - мая фартэца».

Самую значную групу эксперымантаў складалі звязаныя з прайгравальнікам. Адсюль цягнулася тонкая нітачка хоць да нейкага тлумачэння сітуацыі, закладнікам якое я аказаўся. Факт заставаўся фактам: упершыню ментоловы пах матэрыялізаваўся ў пакоі, калі я купіў кружэлку Шапэна.

Я правёў з прайгравальнікам сотні разнастайных доследаў: з дзесятак разоў пракруціў кожны з маіх дыскаў; паставіўшы Шапэна,

выходзіў з дому і раптоўна вяртаўся; пераносіў апарат то ў кухню, то, карыстаючыся электрападаўжальнікам, у ванную... Не сказаў бы, што ў выніку я істотна прасунуўся наперад. Справа здача пра гэтыя манеўры змясцілася б у два-тры пункты. Пах цыгарэтаў трансцендэнтным чынам узнякаў у кватэры толькі пры гучанні прэлюда № 15. Разам з тым пад перазвон «кропелек» дым мог і не з'яўіца - наўпроставай залежнасці доследы не выявілі. Іншая рэч, што пад час астатніх мелодыяў магчымасць з'яўлення паходу раўнялася нулю.

Пытанняў набіралася болей, чым адказаў.

Шукаць адсутныя адказы я паспрабаваў у сваёй бібліятэцы.

Адна з кніг, аўтара якой анатацыя рэкамендавала як вучня Алены Блавацкай, на некалькі вечароў завалодала маёй увагаю. Напачатку падаліся цікавымі думкі аб тым, што сутнасць мужчыны ёсць каханне, ablічча ж ягонае ёсць мудрасць, у той час, як сутнасць жанчыны - мудрасць, а ablічча яе - каханне, і я нават наладзіў з Наташай абмеркаванне.

З той самай кнігі я даведаўся, што ў дадатак да вядомых органаў успрымання кожны з нас мае яшчэ сорак дзесяць, што ў сучаснага чалавека бяздзейнічаюць, як, напрыклад, размешчанае на патыліцы трэцяе, празорлівае вока.

Са значна большай сур'ёзнасцю я чытаў пра астральны, альбо тонкі свет, у якім таксама, уадначас з прысутнасцю ў свеце фізічным, працякае чалавече жыццё.

Дапусціўшы, што я сплю, інчай кажучы, знаходжуся ў тонкім свеце, я атрымліваў шанец спрытна растлумачыць сітуацыю. Але ж маё жыццё цякло ў свеце рэальным і адчувальным кожную хвіліну - з менскай ускраінай, з вечна нецвярозым Лёнем, са смакам віна, з аксамітам Наташынага цела... і з паходам ментоловых цыгарэтаў...

Тысячу разоў меў рацыю філосаф, што, даючы вызначэнне чалавеку, назваў яго істотаю, якая да ўсяго прывыкае. Абстрагаваўшыся ад гэтага паходу, я сказаў бы, што жыццё ў кастрычніку вярнулася ў звыклае рэчышча. Мне ўдалося закончыць адно апавяданне і накідаць эскіз другога. Пра не азмрочаную радасць спатканняў з Наташай я ўжо згадваў.

Правёўшы сяброўку на трамвай, я выбіраў такі зваротны маршрут, каб трymаць на воку сваё вакно, аднак нічога падазронага ні разу не заўважыў. Спяняючыся на пляцоўцы паміж другім і трэцім паверхамі, а потым каля кватэры, я ператвараўся ў слых, ды ніякіх мелодыяў ці іншых гукаў з-за маіх дзвярэй не даносілася. Зредку паходу ў кватэры меў большую насычанасць, чым тады, калі я выкуруваў абавязковую цыгарэту перад адыхадам. У такім разе, распрануўшыся, я даставаў з пачка яшчэ адну. Аднак выпадалі вечары, калі ў гэтым не было ніякое неабходнасці, і ўва мне мацнёй голас, які пераконваў, што грудкі попелу ў вачніцах у аднарогага чорта, гэтаксама як уключаны не маёй рукою вентылятар, цені за матаўым шклом і ўсё астатніе, калі і не прымроілася мне, дык адплыло ў невараць. Здаралася, я толькі прыслухоўваўся да супакойлівага голасу, а здаралася - з ахвотаю браўся дапамагаць яму, успамінаючы просценъку параду Дэйла Карнэгі: пасадзіце непрыемнасці ў купэ і адпраўце цягнік ва ўчарашні дзень.

Я занатоўваю дэталі так падрабязна, бо хачу - гэта ўяўляеца мне вельмі істотным - намаляваць як мага дакладнейшы «партрэт» свайго тагачаснага псіхічнага стану.

Кастрычнік стаяў пагодлівы і прыгожы. Мой унутраны ландшафт вярнуў сабе раўнавагу, і эксперыменты працягваліся ўжо пераважна па інерцыі. Я навучыўся на далёкіх подступах блакаваць няўтульную думку, што хтосьці паралельна ставіць доследы нада мною і што мае ўласныя эксперыменты - толькі запланаваная частка ягоных, падпарадкованых свайму рytmu і свайму строгаму графіку.

Здаецца, я пісаў, што перыяд эксперымантаў завяршыўся першым сном, які не быў у поўным сэнсе падарожкам. Згадзіцесь, гучыць настолькі ж няўцямна, як і велягурыйста. Эксперыменты падразумываюць канкрэтыку і матэрыяльныя доказы, таму ўношу ўдакладненне: той перыяд завяршыўся недакуркамі са слядамі памады.

Зноў была пятніца, дзень, калі мы з Наташай належалі адно аднаму даўжэй, чым звычайна. Ад раніцы церусіў дождж - надвор'е, якое яна любіла болей за любое іншае. Нам з ёю ніколі не бывала сумна ні за сталом, ні ў пасцелі, але ў дажджлівія дні мы, дзякуючы Наташы, як быццам пілі ўсё з поўных келіхаў. Яе фантазія абвязкова нараджала што-небудзь незвычайнае на кухні. Яшчэ больш пікантныя стравы падаваліся ў ложак, які ў дождж мая сяброўка залішне рамантычна называла каравелай.

Таго дня наш карабель пад акампанемент кропляў на падваконні плыў наперад пад усімі ветразямі...

Мы выбавіліся з дому каля дзесятак гадзіны, але па дарозе пачалі пад парасонам цалавацца і, не згаворваючыся, павярнулі назад. Я трymаў Наташу за руку, глядзеў на мокрае цёмна-бурштынавае лісцё пад нагамі і ўпершыню думаў, што ў нас з ёю ўсё можа атрымацца і тады, калі мне не трэба будзе праводзіць яе ўвечары на трамвай.

У калідоры мы, быццам сустрэліся пасля доўгай ростані, проста задыхнуліся ў пацалунку.

Я ўпэўнены: наша фізічная іпастась, самі чалавечыя целы, таксама надзеленыя дарам прадбачання і прадчування і бываюць чуйнейшымі за душы. У той вечар душы залагоджана драмалі, а целы... Целы, чуючы блізкае расстанне, кінуліся развітвацца.

Наташа, сяброўка мая, ты не прачытаеш гэтых старонак, аднак, калі ўсё ж прычыніцца неверагоднае, ведай, што, як мы другі раз ішлі на прыпынак, ішлі, забыўшы парасонку, хутка, быццам уцякаючы, і я стараўся думаць, што ў цябе на твары не слёзы, а дажджавыя краплі, у тყя хвіліны ты не пачула ад мяне ніводнага хлуслівага слова. Гэта праўда, ні з кім да цябе я не адчуваў сябе настолькі мужчынам і настолькі самім сабою...

Але праўда і тое, што здарылася, калі мы запалілі свяцло.

Наташа паднялася з ложка і прайшлася па пакоі ва ўсёй раскошы свайго жаночага хараства.

На вішнёвым кілем стаялі шклянкі, недапітая зялёная бутэлька і попелка. Наташа перанесла шклянкі на пісьмовы стол і вярнулася па чорта з адбітым рогам. Я працягваў любавацца ёю і тады, калі яна,

паставіўшы поўную недакуркаў попелку на край стальніцы, павярнулася да мяне з нязвычна разгубленым тварам.

- Можна ў цябе запытацца? - Яе голас вібраваў, як струна.

Я сей.

- Ты фарбуеш вусны?

- Не разумею... - Надышла мая чарга разгубіцца.

- Тады адкажы, што гэта такое?

Яна выбрала некалькі недакуркаў, паклала іх на далонь і, як бы нечага баючыся, наблізілася да мяне.

Гэта былі пяць ці шэсць скураных ледзьве напалову або адразу патушаных цыгарэтаў «Piere Cardin» з трыма тонкімі - параю залатых і пасярэдзіне іх зялёным - абадкамі, каля якіх густа пунсавелі сляды памады.

Я адчуў поўную бездапаможнасць.

- Зараз я табе ўсё растлумачу...

Я памкнуўся злавіць Наташу за руку, ліхаманкава вырашаючы, з чаго пачаць - з Шапэна, з ментолавага паху, з ценяў за дзвярыма? - і да карэньчыкаў валасоў ненавідзячы сябе за тое, што маўчаў пра гэта раней.

Наташа вырвала руку і спяшаючыся, рыўкамі апраналася.

- Не трэба мяне праводзіць! - выкрыкнула яна ў калідоры.

Мы ішлі пад касымі струменямі дажджу, і я гаварыў пра яе голас, пра тое, што ў мяне нікога, апроч яе, няма, што ў панядзелак буду чакаць яе званка, але ўвесь гэты час мяне не адпускала сцішнаватая думка аб тым, што ці хто чакае мяне дома.

«Прэлюдью ў кропельках» я пачаў на другім паверсе.

Каб паставіць побач з пляшкай каньяку не адзін, а два кілішкі, мне не хапіла зусім мала. Шыва ляжала на стале ў такой паставе, нібы яго толькі што разглядавалі і ўжо не мелі часу вярнуць на паліцу. Выключыць прайгравальнік паспелі, але ў попелцы дымела непатушаная цыгарэта. Усё сведчыла, што кватэру пакінулі за некалькі секунд да майго прыходу, не выключана, што ў той момент, калі я ўстаўляў у замочную шчыліну ключ.

Цяпер я быў канчаткова перакананы: гэта былі не госці і не госць, а - госця.

Так, яна безумоўна была жанчынаю, прычым маладой, аб чым казалі не столькі яркая памада на цыгарэтавых фільтрах і ўпершыню дамяшаны да ментолавага дыму тонкі водар дарагой парфумы, як прысутнасць у паветры чагосці істотнейшага за самыя вытанчаныя духі. Паспрабую канкрэтныя... У паветры, у саміх яго малекулах, была, як пасля імклівай летняй навальніцы, разлітая непаўторна лёгкая азонавая свежасць.

Я зрабіў добры глыток каньяку і пацікавіўся ў бажка, чыя рука трymала яго пяць хвілінаў таму. Шыва зразумеў нявымаўлене ўтолас пытанне і паказаў рачынымі вачамі на лімонавы том Акутагавы.

Сумневы развеяліся: на дзіцячым малюнку было маё вакно.

ГЭТА НЕ МОЖА

БОЛЬШ ПРАЦЯГВАЦЦА

НЕ МОЖА

- крываля буйныя літары-крывулі.

Я піў каняк, куръю цыгарэту за цыгарэтай і, не п'янеючы, адчуваў, што скуча адпушчаная мне перадышка скончылася: трэба рыхтавацца да нечага новага і не распускаць нервы, як мой невядомы папярэднік, чия дрыготкая рука вывела гэтыя сем роспачных слоў і, відаць невыпадкова, знайшла для іх схойку ў «Жыцці ідыёта»...

Пасля паўночы я ўладкаваўся ў ложку так, каб, прачнуўшыся, бачыць матавыя дзвёры, патушыў верхняе свято і, пакінуўшы падсветку геаграфічнай мапы, заплюшчыў вочы.

Як ні дзіўна, нач выпала спакойная.

Я непрабудна праспаў да раніцы, каб зноў адчуць у пакоі ўжо знаёмую аzonавую свежасць. У адрозненне ад вечара ў паветры не плавала ні пасмаў ментоловага дыму, ні струменьчыкаў парфумавых пахаў - адны фітанцыдныя ручайнікі аzonу, як быццам ад мяне хвіліну назад пайшла юная жанчына.

Я закрыў вочы і намогся ўспомніць, што мне снілася.

Спрабу напаткала амаль поўная няўдача. На апушчаных павеках не ўспыхнула ніякага звязнага сюжэта. Але рэшткі сну, яго ледзьве ўлоўныя срэбныя валаконцы, яшчэ захоўвала само цэла. Невыразныя, ужо засмужаныя ранішній рэчаіннасцю адчуванні, прабіваючыся на ўзоровень вобразаў, спрабавалі сказаць мне пра ѿплья ласкавыя рукі і хуткія, падобныя да матыльковых дотыкаў, пацалункі. Мая істота ведала: гэтыя базважкія дотыкі мелі працяг, але ён ужо губляўся ў непрагляднай салодкай смузе...

Знешне тая субота не была адметная нічым, апрача того, што Лёня напіўся да божай моцы і, пакаціўшыся па лесвіцы, зламаў руку. Я ж - зусім не ў сувязі з гэтым - даў сабе слова не піць нічога мацнейшага за віно.

Свой унутраны стан я акрэсліў бы словам «чаканне». «Штосьці павінна вырашыцца», - цвіркалі на абляцелым ясені пад маім вакном верабі. «Вырашыцца...» - падпявалі водаправодныя краны. І нават бязмоўны насценны гадзіннік па-свойму нагадваў пра гэта, бо ў чаргаванні яго зялёных лічбаў знікла абыякавая манатоннасць і завялася затоенасць.

Шостым пачуццём ці, можа, усімі тымі сарака дзевяццю органамі ўспрымання, пра якія чытаў у вучня Блавацкай, я прадчуваў... Што? Апрануць тое прадчуванне ў словы было немагчыма. Цяпер, узброены веданнем далейшага, магу сказаць канкрэтней: я падсвядома адчуваў, што трапіў у памежную паласу, у нейтральную зону, за якой ляжыць тэрыторыя з іншымі законамі.

Я чую блізкую прысутнасць Яе.

Прадбачу, што некаму захочацца паіранізаваць з вялікай літары, таму скажу, што ёй, літары, адведзена чыста функцыянальная роля. Вы не паверыце, мне дасюль невядома Яе імя.

Хоць хутка, ужо хутка я даведаўся яго...

Але перанясёмся назад, у ту ю суботу.

Цэлы дзень я не мог знайсці занятку, які б мяне разважыў. Бязмэтна гартаў рукапіс. Паставіў кружэлку з записамі «Beatles» і амаль адразу памяняў яе... вы ведаеце, на што. Іголка гуказдымальніка зноў і зноў

апускалася на чорнае колца з прэлюдам № 15 рэ бемоль мажор, аднак ніякіх пахаў не матэрыялізуювалася, і ў гэтым я таксама ўгледзеў знак. (Забягаючы наперад, зауважу: з таго дня і да моманту, калі пішу гэтыя радкі, у сценах маёй кватэры, менавіта ў сценах, нічога трансцэндэнтнага больш наогул не прычынялася, хоць, як вы потым убачыце, такое сцверджанне і вымагае агаворак.)

Два ці тры разы званіў тэлефон. Слухаўка маўчала, потым на тым канцы сувязі клалі трубку. Найверагодней, нумар набірала Наташа. Званкі на пэўны час занялі мае думкі, і я склаў для Наташы легенду пра суседку зверху, якой на ўсялякі выпадак даў ключы.

Увечары я, каб стаміцца, дайшоў пешшу да самага цэнтра. (Неўзабаве такія доўгія шпацыры зробяцца неадменнаю часткаю кожнага дня, бо цяжка будзе прыдумаць да начных падарожжаў лепшую інтрадукцыю.)

Перад сном я ўпершыню пасля ночы з ценямі за матавым шклом не стаў зачыняць дзвёры з калідорчыка, а падушка засталася на сваім месцы пад панеллю з клавішамі. Я націснуў клавіш зялёнае падсветкі і, адчуваючы ў нагах лёгкае гудzenie ад пройдзеных кіаметраў, выцягнуўся пад коўдрай. Зялёныя лічбы ў вакенцы электроннага гадзінніка паказвалі поўнач.

Мы плылі па цёплай азёрнай затоцы. Я сядзеў на вёслах. Яна збрірала белыя лілеі. Краплі вады яшчэ не высахлі на кранутых аліўкавым загарам целах. Мы кіравалі да берага, але не возера, а - выспы. Сам лясісты бераг сіней у гарачым мроіве далёка за намі.

Адтуль лодка везла трэцяга пасажыра - грака з перабітым крылом. Мокрага і знясіленага. Яна выратавала яго на пачатку плавання. Цяпер птушка абсохла і, седзячы на носе за маймі плячыма, уважліва сачыла, як набліжаецца суша.

Лодка шкрабанула па донным жвіры. Я саскочыў у ваду, схапіўшыся за ланцуг, выцягнуў нос на мылец і намерыўся дапамагчы сысці на дол нашаму пасажыру. Грак не пагадзіўся. Ён сам нязграбна кульнуўся цераз борт і, вахлікам валочачы па пяску пакалечанае крыло, пашкандыбаў у лазовыя зараснікі.

Відаць, гэта было не возера, а вадасховішча: на выспе мы знайшли здзічэлы яблынёвы сад з кустамі спелых жоўтых парэчак. Адна, самая старая і разложыстая, яблыня расла наводышбе. У яе засені мы апусціліся адно перад адным на калені. Тоё, што адбылося потым, не хочацца давяраць словам, бо любое з іх пагражае дэваліваваць вышыню і супаднасць зліцца нашых целаў, якія перапаўняліся неўтаймоўным імкненнем ператварыцца ў адно цэлае...

За вакном пачыналася нядзеля. Усе рэчы займалі законныя месцы, і ў кватэры абсолютна нічым не пахла.

Сцвярджаць, што я прачнуўся свежы, як ранішняя стакротка, было б няшчыра. Я ляжаў у ложку з адчуваннямі чалавека, які выходзіць з наркозу. Праўда, услед за ўколам пацыент уцёк альбо яго перадумалі везці ў аперацыйную, і спатканне цела са свядомасцю абышлося без болю, а было прыпраўлене адно галавакружэннем.

Фарбы сну не выцвілі ні пасля кавы, ні ў час вылазкі да газетнага шапіка. Я сказаў бы болей: грак, які падмітаў пясок хворым крылом з сінім водлівам, а перш чым схавацца ў вербалозе, зусім па-чалавечаму азірнуўся на нас, гэты грак успрымаўся больш жыццёва рэальным, чым знаёмая кіяскёрка.

Мяне мучыла пытанне: няўжо ўвесь учарашні дзень мая істота чакала менавіта гэтага? Гэтага надзвычай рэльефнага і аб'ёмнага, я сказаў бы нават, гіперрэальнага, але ўсяго талькі сну? І, калі адказаць станоўча, што значылі ягоныя сімвалы?..

Нітку думак абарваў тэлефонны званок. Апарат адазваўся сваім улюблёным голасам. Наташа абяцала прыехаць не пазней як праз паўгадзіны. У выхадныя мы ніколі не бачыліся. Я не меў прычынаў адмаўляцца, аднак упершыню ў гісторыі нашых адносін не сустрэў у душы ранейшае радасці.

Паўгадзіны хапіла, каб схадзіць па віно і адмовіцца ад змайстраванай нашармака байкі пра суседку з ключамі.

Наташа прыехала на таксоўцы. Я не збіраўся хлусіць, і адначасова не хацеў, праўдзівей, проста не мог дазволіць сабе расказаць ёй пра Шапэн, ментоловы пах і астатніяе. Вір падзеяў укручуваў мяне па сваёй спіралі ўсё глыбей, я ўжо належаў яму, але і ён, гэты вір, належаў мне, ён таксама быў маёй уласнасцю, маёй таямніцяю, якою я не меў намеру, а магчыма, і права ні з кім дзяліцца.

Я быў удзячны Наташы, што яна ні аб чым не пыталася, і мог бы назваць сустрэчу нашых целаў віхураю жадання і асалоды, але гэта была б палова праўды. Недзе злева, каля сэрца, я адчуваў востры крышталік, які мусіў растаць, аднак не прапаў і ані не страціў сцюдзёнай вастрыні граняў.

Наташа надзела шлафрок, і мы пайшли на кухню; потым палуднавалі і адкаркавалі яшчэ пляшку чырвонага, а там падкралася тая непазбежная хвіліна, калі шлафрок шчыгульней прылёт да Наташынага цела, падкрэсліваючы ўсе ягоныя лініі, каб здацца непатрэбным і лішнім...

А злева ад сэрца халадзіў крышталік, і ў ім было закадзіраванае тое, што раздвойвала мяне: адна мая іпастась заставалася з Наташую, а другая з лабараторнай цікавасцю пазірала на нас з пэўнай дыстанцыі, што вымяяралася не прастораю, а часам. Я-першы любіў Наташу, а я-другі глядзеў на гэта, крыйху, можа, усяго на колькі дзён, апярэджаючы час, і пачуцці мяне-другога не вешчавалі мне-першаму будучыні.

Разгадка раздваення хавалася дзесьці побач, за бліжэйшым паваротам, і яна адкрылася, калі мая правая рука зноў абдымала Наташыны плечы, а левая ляжала там, дзе яна любіла ляжаць, адчуваючы пругкую падатлівасць Наташыных паўшар'яў.

Сон! Адказ тайцца ў сённяшнім сне, у лодцы з лілеямі і выратаванай птушкай, у tym, што здзейснілася на траве пад яблыніяй, лістота якой плавілася і станчалася ў промнях высокага сонца...

Наташа здзіўлена расплюшчыла вочы, і мне давялося зрабіць намаганне, каб вярнуцца з зялёнае выспы на ложак.

Тады яна першы раз сказала, што можа застацца ў мяне да раніцы. Паведамленне заспела мяне знянацку, але я адразу зразумеў, што не

хачу гэтага. Стараючыся быць натуральным, я мякка папракнүй яе, што не папярэдзіла загадзя, бо сёння я ад'язджаю і паездку немагчыма адкласці. Яна адварнулася да сцяны.

Я-першы гладзіў яе па плечуку і, як дзяўчынку, угаворваў, што ўжо ў аўторак буду вартаваць яе крокі на лесвіцы, а я-другі назіраў за гэтай сцэнаю з недаверліва кплівай усмешачкай.

На прыпынку Наташа запыталася, калі ў мяне цягнік. У 23.40, не задумваючыся, схлусіў я.

Калі паўночы зазваніў тэлефон. Пасля секунднага вагання, чамусыці глянуўшы на сябе ў лютэрка, я з цвярозай адвагаю ўзяў трубку. Тая памаўчала і Наташыным голасам пажадала шчаслівага падарожжа.

У тую ноч я адкрэсліў мінуласць ад будучыні. Тыдні і месяцы, чым эпіграфам было Наташына імя, цяпер належалі часу, які магла злучыць з маім толькі ўспышка кароткага ўспаміну, што ненадоўга пакідае пасля сябе прыемны дымок.

Праз колькі дзён я знайшоў у паштовай скрынцы Наташын камплект ключоў і напалохаў імі дрымотных жабаў у паркавай копанцы, якую ўжо браліся шкліць лістападаўскія прымаразкі. Але гэта быў яшчэ не пастскрыптум да нашай гісторыі. У сценнай шафе вісеў зялёны з шыпшынавымі кветкамі шлафрок, і аднойчы я акуратна склаў яго ў поліэтыленавы пакет і «забыў» на прылаўку той самай камісійнае крамы, куды некалі збіраўся здаць прыгравальнік.

Мой учынак быў прадыктаваны не хвілінным настроем, а меў важкія прычыны, пра якія скажу трохі пазней.

Ад моманту, калі я паставіў кропку ў папярэdnім сказе, прамінула, паводле некаторых прыкметаў, не меней за чатыры дні. Гадзіннік паводзіць сябе ўсё больш дзіўна, а ісці да шапіка, каб купіць газету і даведацца, які сёння дзень, мне зусім неахвота. Такіх доўгіх падарожжаў у нас дагэтуль не здаралася. Не выключана, што мне трэба спяшацца і, не надта зважаючы на стыль і паслядоўнасць, засядрзіцца на галоўным.

Галоўнае - падарожжы.

Падарожжы з ёю, якія зрабіліся зместам і сэнсам майго быцця.

У ноч пасля разрыву з Наташай, калі я зразумеў, што не хачу злучаць разарваны час, мы вярталіся з Вільні праз Нарач, дзе дарога паўтарае мудрагелістую канфігурацыю ўзбярэжжа. Яна сядзела за рулём і, убачыўшы чараду лебядзяў, звярнула з шашы. Мы паслалі пры ціхай вечаровай вадзе абрус, якому наканавана было ператварыцца ў прасціну. Белыя птушкі здзіўлена выцягвалі шыі і засталіся развітальным уражаннем перад магутным усплёскам асалоды, якая здзекліва смяялася з усіх чатырох вымірэнняў.

У другую з тых, першых начэй мы трапілі на Палессе. Пераменліва хуткая рака, чые берагі пралывалі паўз нашую маторку, верагодна, звалася Гарынню; над вадою, як звычайна ў тых мясцінах, сядзелі з вудамі жанчыны, а ў прыбярэжнымі трыснягу я злавіў маленъкую, як пяціканечная манета, балотную жалвшку.

Час ад часу мы вячэралі ў невялікіх рэстаранчыках, што ў апошнія гады паадчыняліся ў быльх гарадскіх падвалах. Памятаю міні-фантан з залатымі рыбкамі-тэлескопамі ў адным з гэтых зацішных месцаў і мініяцюрную сажалку з паракаю ракаў у другім, дзе карціна над

утульна траскучым камінам адкрывала перспектыву гатычных спічакоў старажытнага горада. Дадому мы вярталіся пешкі альбо спынялі таксоўку, і першы дотык Яе рукі на заднім сядзенні ўжо абяцаў, ужо быў весткаю...

І той зімовы вечар сярод бясконцай белай роўнядзі, над якой раз'ятраны вецер гнаў раўналежна зямлі рэдкія, навостраныя, як іголкі, сняжынкі... А пасля - нечаканай радасцю - вялікая сялянская хата, напаленая печ і пярына на гарачай чарэні.

Стан, калі ўранні я чуюся хворым, што пасля наркозу збег ад дактароў, ужо не паўтараўся. Я прачынаўся з разлітай па целе салодкай лёгкасцю, і па венах бегла не кроў, а пералівалася субстанцыя з зашыфраванай формулай эліксіру маладосці. Я адчуваў сябе бесклапотна, як у дзяцінстве, калі мы ўсе яшчэ неўміручыя.

А потым Яна знікла, пакінуўшы пустой спачатку адну маю ноч, пасля - другую і трэцюю. Напрыканцы тыдня сэрца зашчаміла такая неchalавечая туга, што я ўголос прасіў Яе вярнуцца, выходзячы з кватэры, пісаў цыдулкі з адным толькі словам «Прыйдзі» і бесперастанку ставіў на прайгравальнік кружэлку з прэлюдам № 15.

Тады я і пазбыўся Наташынага шлафрока.

Не думаю, што гэты мой учынак меў вялікую вагу. Найверагодней, сапраўдную прычыну Яе адсутнасці я ніколі не ўведаю. Аднак - Яна вярнулася.

Яна вярнулася да мяне, і з таго самага часу ранішнія абуджэнні страцілі празрыстую дзіцячую бестурботнасць.

Але пакуль я павінен паспець болей сказаць аб падарожжах, чые маршруты, сюжэты і працягласць дзеня пры дні мяняліся, пераходзячы ў новую якасць.

Усе нашы вандроўкі пералічыць ужо немагчыма. Выберу некалькі, пагатоў, пра некаторыя не магу сказаць нічога акрэсленага, апрача таго, што нас заносіла неймаверна далёка ад гарадоў, пазначаных на маёй насценнай мапе, і наогул ад цывілізацыі.

Аднойчы яна спала на маім плячы ў «Боінгу», перад якім вырасталаў з акіяна фантасмагарычны айсберг Грэнландыі. Смуглавы сцюард прынёс плед, і я шэптам папрасіў яго самога захутаць маю спадарожніцу, таму што баяўся, паварушыўшыся, разбудзіць яе.

Другі раз я чакаў Яе ў пустым бары з тузінам высокіх круглых крэслаў. Яе доўга не было, і я чамусыці згадзіўся патанцаваць з чарнаскурай барменкаю ў глыбока дэкалльтаванай джынсовай сукенцы. Знячэўку шчокі ў маёй партнёркі з чорных зрабіліся папяліста-шэрымі, і, павярнуўшыся ў танцы да дзвярэй, я ўбачыў у іх сонечнымі атворы Яе. У руцэ Яна трymала наведзены на нас дамскі пісталет. Пасля мы пілі з высокіх кухляў светлае піва, а белы пісталецік ляжаў на стойцы побач з запальнічкай і пачкам ментоловых цыгарэтаў. Яна села мне на калені і сказала, што хоча любіць мяне проста вось тут, на вачах у чорнай спакусніцы.

І той паром праз Ла-Манш... Мора моцна штартміла, і, пакуль мы мужна змагаліся з марской хваробаю, дзеци ў пасажырскім салоне наладзілі спаборніцтва: хто дабярэцца ад дзвярэй да дзвярэй не заваліўшыся.

Здараляся, я пазнаваў свае ўлюбёныя мясціны ў гарадах, дзе выпадала бываць раней: пляц каля Домскага сабора ў Рызе, шматкалеўныя мураванкі на вуліцы Лай у Таліне, замак у некранутым часам венгерскім гарадку на мяжы з Аўстрыяй. Гэта значыла, маршруты вандраваннаў выбірала не толькі яна, што, прызнаюся, супакойвала маё самалюбства, бо, хай сабе і ўскосна, сведчыла пра нашую роўнасць у адносінах.

Я здымаў з паліцы кнігу вучня Блавацкай і чытаў пра тонкі свет, які не ведаў, што такое час і адлегласць. Дакладней, гэтыя паняткі нібыта існавалі і там, але - зусім інакш, і таму ў сне, альбо пераносячыся ў тонкі свет у нядрэмным стане, тысячи міляў нескладана было пераадолець за секунду, зямное стагоддзе - зблытаць з імгненнем, а імгненне - з вечнасцю. Матэрыя таго свету, сцвярджала кніга, настолькі эластычная, што чалавек стварае там думкаю ўсё, што заўгодна. Іншымі словамі, ён сам робіцца формаю ўласнай думкі, набываючы аблічча, якое адлюстроўвае сутнасць ягоных жаданняў і імкненняў - прычым усе гэтыя ілюзіі ў тым ілюзорным свеце з'яўляюцца такімі ж рэальнымі, як і рэчы ў свеце фізічным.

У кнізе з пакінутымі некім закладкамі мяне прывабіла ідэя аб тым, што калі ў фізічным свеце чалавек можа скаваць сваю сапраўдную сутнасць, дык у тонкім гэта немагчыма. Там чалавек трапляе ў ту ю сферу, што адпавядае яго духоўнаму развіццю, і той, хто прыходзіць туды свядома, вядзе асэнсаванае жыццё, у адваротным жа выпадку - працягвае такое самае існаванне, як і на зямлі, нават не ўсведамляючы, дзе ён знаходзіцца.

Але ўслед за метафізічнымі развагамі мяне змушалі паверыць, быццам у тонкім свеце не трэба гатаваць сабе ежы і турбавацца пра астатніе, бо тонкае цела атрымлівае ўсё неабходнае, як толькі створыць ва ўяўленні яго вобраз. Аўтар кніжкі, відаць, не надта разлічваў на вераемнасць удасканалення чалавечасці натуры, бо не ўстрymаўся ад папярэджвання, што жыхары астральнага свету схільныя злóжyваць дадзенымі ім бясконцымі магчымасцямі, а таму ён, гэты свет, загрувашчаны крышталёвымі замкамі і іншымі ўвасабленнямі зямных мараў.

Чым далей я чытаў, тым саркастычнейшая ўсмешачка змяілася на вуснах. Да маіх падарожжаў гэты трактат меў прыкладна такое дачыненне, якое мелі да праўды сярэднявечныя фаліянты, чые аўтары абвяшчалі нашых продкаў аднавокімі гіпербарэйцамі, асуджанымі бавіць жыццё ў вечных снягах і сумовіцца з белымі мядзведзямі.

Мяне спрабавалі пераканаць, нібыта наслеўнікі тонкага свету не маюць патрэбы ў сонечным і ў любым іншым свяtle, бо самі з'яўляюцца яго крыніцаю, а я не мог забыць, як мы з Ёю раскладалі вогнішча ў начным лесе з усімі яго скаванымі ў цемры шолахамі і страхамі. Мяне ўтаворвалі даць веры, што ў тым свеце існуе агульная для ўсіх мова, а я выдатна памятаў, як у цеснай кавярні, дзе мы, увайшоўшы з марозу, замовілі па вялікай шклянцы глінтвейну, усе, апрача нас, гаварылі памяцьку.

Над той кавярняю быў гатэльчык, і мы вырашылі там спыніцца. За вокнамі ўзвышаўся не крышталёвы замак, а заснежаны альпійскі

перавал; гаспадыня падавала на сняданак каву са свойскімі вяршкамі, а ў прыбіральні стаяў на палічцы канцэнтраваны хваёвы дэзадарант, што ўзнік там, як выглядае, зусім не ў адпаведнасці з жаданнем майго астральнага цела, бо я выбраў бы водар язміну.

Яна любіла светлае віно, і ў вясковай крамцы мы неспадзявана адкрылі пакаштаваную неяк у Вільні «Ларэляй» з яе халаднавата-вытанчаным букетам. Каб трапіць у крамку, трэба было паўгадзіны спускацца ўніз, у даліну. Сцежка вілася ўздоўж жывой і ўзімку рэчкі, што, абсыпаючы падарожніка срэбным пылам, абрывалася з уступу. Якраз там, каля вадаспаду, мне прыйшла ў галаву думка, што наш шырачэзны гатэльны ложак падымалі з даліны шрубалётам. Мы ведалі, што, пакуль прыйдзем назад, гаспадыня зноў заменіць у нумары ўсю бялізу і тута прышліць начышчанымі да бліску меднымі гузікамі-булдавешкамі блакітную накрухмаленую прасціну.

Пра альпійскі гатэльчык я павінен падрабязней сказаць і з іншае прычыны. Пачынаючы з яго, нашы падарожжы ўвайшлі ў новую стадью.

Тады на маёй ускраіне канчаўся лістапад. Пасля філіжанкі кавы мяне пацягнула на вуліцу. Дзень быў па-зімовому стылы, на падмерзлай траве бялелі лапікі снегу. Я здзвівіўся, што вуліцы нечакана пустэльныя, бо ўчора ўвечары, калі ўкладваўся спаць, была серада, значыцца, сёння - звычайны чацвер. Уражаны здагадкаю, я павярнуў да газетнага шапіка. Газеты на вітрыне датаваліся суботай.

Адсюль вынікала, што я праўбыў у ложку не ноч, а два дні і тры ночы, роўна столькі, за які час мы з ёю заплацілі ў гатэлю. Падумаўшы: «у ложку», я не ўтрымаўся ад усмешкі.

Калі скажу, быццам мяне апанавала радасць, пакрыўлю душой. Але не было і боязі. Патаемна я ўжо чакаў гэтага.

Не маю часу ды і жадання перачытваць ранейшае, таму, пэўна, паўтаруся, згадаўшы, што думку пра вар'яцтва адкінуў яшчэ да развітання з Наташай. Пра якое вар'яцтва магла ісці гаворка, калі свет, куды я вяртаўся раніцой, успрымаўся мною - у краме, у размове з сантэхнікам або з Лёнем, што прыйшоў па чырвонец - цалкам адэкватна. Іншая реч - наколькі мне хацелася вяртацца.

Але ў лістападзе гэтая проблема яшчэ не выходзіла на першы план. Мне хапала ўсведамлення сваёй абранасці і далучанасці да таямніцы. Часам я лавіў сябе на tym, што з пачуццём перавагі паглядаю на прахожых, а часам дазваляў сябе думаць аб перспектывах, якія давалі мне падарожжы як літаратуру.

Абуджэнне ў суботу заместа чацвярга сталася рысаю, за якой падзеі атрымалі інакшы рытм і новую лінію руху. Удакладню, што гэтых лініяў было адразу некалькі і яны ўвесь час перапляталіся ў складаным узаемадзеянні.

Пасля гісторыі з горным гатэлем я купіў наручны гадзіннік, які паказваў таксама дні тыдня, і штовечар клаў яго на панель над ложкам, каб ведаць, у які дзень вярнуўся. Новы гадзіннік строга трymаўся традыцыйных правілаў, чаго нельга было сказаць пра стары насценны. Стары пачаў выкідваць конікі. Не прамінула і тыдня, як, седзячы ўвечары каля тэлевізара, я не столькі ўбачыў, як бакавым зрокам адчуў,

што з насценным гадзіннікам не ўсё ў парадку. Мой хранометр у стылі рэтра паказваў 98.47. Секундная стрэлка наручнага гадзінніка замерла на месцы. Я дачакаўся змены апошняй лічбы ў драўляным вакенцы: 98.46. Тут у кватэрку пазванілі. Іду чы да дзвярэй, я паспей падумаць, што, калі такое чыніцца з часам, зараз завітае хто-небудзь з пазаўчарашняга ці паслязаўтрашняга дня. Магчыма, Лёня і з'явіўся адтуль, аднак ён хацеў са мной выпіць, і ўдакладніць сапраўдны час Лёнеў намер анікім чынам не мог.

Пакуль я выправаджваў суседа, у вакенцы над ложкам выскачылі чатыры нулі.

З тae ночы маршруты падарожжаў пралягалі і ў прасторы, і ў часе.

Калі быць карэктным, дык вандроўкамі ў часе трэба прызнаць ужо некаторыя першыя спатканні, бо, напрыклад, тады, як мы пад наглядам лебедзяў любіліся на беразе летняе Нарачы, за вокнамі мае аднапакаёўкі кружылі белыя мухі. Цяпер жа гэтыя экспедыцыі зрабіліся больш далёкімі і рызыкоўнымі.

Неяк на вуліцы мой позірк спатыкнуўся на вялізным перадвыбарчым партрэце Ліндана Джонсана.

Дадам выпадак у піўнушцы, дзе мы запівалі гумовыя лусцікі нясмачным цёплым півам, а прымацаваны пад столлю тэлевізар паказваў футбольны матч з Бобі Мурам. У той вечар у піўнушцы стралялі - праўда, не па людзях, а па футбалістах на тэлеэкране. Здаецца, гэта адбывалася дзесьці ў Лацінскай Амерыцы, бо ангелыцы выйгравалі ў зборнай Аргенціны, а рэкламныя ролікі ішлі пад мелодыю танга.

Здаралася, прыблізна вызначыць час, куды нас закідвалі, дапамагалі мадэлі аўтамабіляў і адзенне сустрэчных.

Думаю, не памылюся, калі скажу, што мы не перасеклі мяжы XIX стагоддзя. За адным выняткам.

Я быў алхімікам і замураваўся ў лабараторыі для бяссонных пошукаў вялікага магістэрыя. Праз тоўстыя муры прабіваліся прыглушаныя гукі вуліцы: грукат колаў па бруку, галасы царкоўных званоў, гоман развар'янага натоўпу і крыкі на чэшскай мове. Гэта маглі быць і часы Гуса, і XVI і XVII стагоддзі.

Са светам мяне злучала вакенца ва ўнутранай сцяне, да якога Яна прыносіла мне ў кошыку простую ежу і пляшку віна. Віно падтрымлівала мяне, але адначасна распаляла агонь бяссільнае лютасці, што аднаго вечара дайшла да крытычнае кропкі. Я перакуліў перагонны куб і кінуўся крышыць бутлі і бутлікі з рэактывамі, а потым рушыў з кулакамі на неатынкованыя вільготныя сцены.

Вандраванні рабіліся ўсё больш разгалінаванымі і складанымі ў сваіх акалічнасцях: мы нібы падымаліся па ўсходах, і на кожнай прыступцы чакала сустрэча з датуль нязведеным.

Мы вярталіся ва ўжо знаёмыя месцы і абставіны, шумна радуючыся старым сябрам і заводзячы новых, якія прызначалі нам спатканні ў летніх кавярнях або запрашалі без лішніх цырымоніяў заходзіць дахаты. Я пражываў фрагменты дзесяткаў іншых жыццяў, прычым без права называць іх чужымі, бо заўсёды быў не староннім назіральнікам кшталту кінагледача, а дзейнай асобаю з крыві, плоці і жывых чалавечых пачуццяў.

Я бываў маладзейшы за свой цяперашні век альбо на некалькі гадоў старэйшы. Але я нязменна быў, і ў гэтым пераконвала з'яўленне рэчавых доказаў вандровак: манеты вартасцю 50 песьетаў, каталіцкага крыжыка на срэбным ланцужку...

Гэта маглі быць не рэчы, але не менш відавочныя сведчанні нашых пілігрымак. Знак, пакінуты Яе вуснамі каля маёй левай смочкі. Да крыві збітая ў алхімічнай лабараторыі кулакі...

Убачыўшы запечаную на костачках пальцаў кроў, я знайшоў у згаданай вышэй кнізе патрэбнае месца і з сарданічным смехам перачытаў пасаж аб tym, што ў тонкім свеце цела свабодна пранікае праз сцены і любыя фізічныя перашкоды.

Асобна, далёка ў баку ад астатніх, застаецца сон пра кажаноў.

Кажаноў было двое - большы і меншы.

Гэтыя істоты, якія наяве - з таго часу, як у дзяцінстве адзін з іхніх супляменнікаў спікіраваў на маю кучаравую галаву - ніколі не выклікалі ў мяне і падабенства сімпатыі, там, у сне, успрымаліся без усякай гідлівасці. Наадварот, іх палёт быў поўны бязгучнай грацыі і гармоніі. Спярша яны лёталі паасобку, кружляючы вакол адно аднаго, быццам вялікія цёмныя матылі, потым меншы кажан, мабыць, стаміўшыся, падчапіўся знізу да большага і той нейкі час вазіў яго. Затым успыхнула свято, і я асэнсаваў, што яны лётаюць у маёй кватэры. Я пішу «яны», але насамрэч «яны» ўадначас былі і намі, мною і ёй. Я бачыў кажаноў збоку і ў той самы момант адчуваў свой уласны палёт - то лёгкі і імклівы, то павальнейшы, ды не менш прыемны, калі Яна чаплялася да мяне лапкамі.

Так, гэта была мая аднапакаёўка, дзе ўсё знаходзілася на звычных месцах і дзе, разам з tym, прычыніліся змены. У пакоя выцягнуліся сцены, бо знаёмыя рэчы выглядалі зверху, адтуль, дзе мы кружлялі, значна паменшанымі. І раптам я падняў вочы і згледзеў, што над намі няма столі, замест яе - фіялетавае неба з буйнымі негарадскімі зоркамі.

Гэтае адкрыццё прымусіла мяне звузіць дыяметры кругоў, якія ўжо выходзілі за перыметр сценаў, і паступова апусціцца ў іх калодзеж - да гадзінніка ў пыльным корпусе і яшчэ ніжэй, да ложка з бардовымі, падрапанымі нечымі пазногцямі панелямі і століка з дзвюх табурэтак, дзе стаялі шклянкі з віном, паміж якімі ўтульна ўладкаваўся пачаты зялёны пачак цыгарэтаў. З дасягнутага бяспечнага ўздоўжню вышыні я скасіў вока ўгору і супакоена адзначыў, што зоркі ўжо захінтыя столлю.

Як вы заўважылі, тут я ўпартка карыстаюся тэрмінам сон, а не падарожжа. Так мне лягчэй адганяць трывожную думку, што сон зкажанамі быў пробнаю куляй.

Я ні пры якіх умовах не хачу развітвацца са сваім целам. Яна павінна зразумець. Яна не можа не зразумець мяне, бо ўсё і пачалося з іх, з нашых целаў, якія знайшліся, выбралі адно аднаго з безлічы былых і будучых варыянтаў.

З нашых целаў, што сталіся пасланцамі і разведчыкамі душаў.

Зараз я скажу пра тое, аб чым дагэтуль маўчаў.

Пакуль што ні разу я не спрабаваў даць вам пра маю спадарожніцу хоць нейкае ўяўленне - намалываць яе партрэт, акрэсліць характар.

Я не здолею зрабіць гэтага і сёння, бо Яна прыходзіла да мяне ў розных аблічцах - то зеленавокай шатэнкаю з круглай радзімкаю пад брывом, то серабрыстай тонкаю бландзінкай з кароткай «марсіянскай» стрыжкай, то... Навошта гэты пералік з наборам зашмальцаваных эпітэтаў, калі дзесяткі яе абліччаў не змаглі схаваць таго, што гэта заўсёды была Яна - яе сунічныя смочки, яе бясконца знаёмыя пальцам хрыбеткі, яе лона, якое я называў імем маленькага ласкавага звярка, яе вусны, якія даводзілі маю плоць да белага кіпення.

Памятаю, як у зімовым альпійскім гатэльчыку, гледзячы ўранні на яе цела, я маліўся, каб для гэтага цёплага палевага колеру, для даўгіх і тонкіх, але такіх моцных точаных ножак, для літых грудак з пяшчотнымі цёмнымі дзюбкамі, для бездакорнай спіны з раўнюткім паскам пазваночніка і дзвюх крутых, зробленых з жывога мармуру палавінак там, дзе спіна губляе сваё найменне, каб для ўсяго, што я бачу, час спыніцца...

Гэта нязменна было Яе цела, якое выпраменівалася ў прыцемку мяккае свято і плавала ў ім, лягчэйшае за касмічную бязважкасць і адначасова па-зямному важкае і поўнае сакавітасці нагрэтага сонцам ананасавага яблыка. Яе свято было часткаю гэтае цеплыні, яго эманацыяй і не мела нічога агульнага з прывідна-халодным свячэннем з аблюднае кніжкі пра тонкі свет.

Характар? Ён таксама быў пераменлівы, як Яе твар, як паверхня рэчкі, што павольна плыве ў одуме і раптам прачынаецца, становіцца капрызліва-гарэзной, б'еца ва ўтравельня, парослыя жабінымі вочкамі берагі, а за павароткаю, за купчастай алешынай зноў робіцца элегінансішанай, набіраючыся сілы і ўпэўненасці перад доўгім перакатам. І ўсё гэта - з падводнымі плыніямі, з падступнымі бохатамі і страказініямі затокамі - тая самая чыстая лясная рэчка.

Здаецца, збіваюся на сэнтыментальнасць... Зрэшты, я пішу зусім не літаратурны твор.

Але як, сапрауды, назваць гэты рукапіс? Супроць дэфініцыі «запавет» пратэстую ўся мая істота. Дзённік? Дыяруш? Падарожныя нататкі? Справа здача пра экспедыцыю?

Я выконваю абавязак літарата, а астатніе - жанр і, так бы мовіць, канчатковы дыягназ - будзе вызначана без майго непасрэднага ўдзелу, магчыма, якраз у ту ю хвіліну, калі вы дойдзеце да гэтай старонкі.

Яе імя? Я даў Ёй імя пасля першых вандровак, аднак не хачу называць яго тут, бо напраўду дасюль не ведаю яго.

Хіба гэта варта ўвагі ў параўнанні з тым, што Яна - мая жанчына.

А гэта я ведаю з такой самай дакладнасцю, як тое, што я мужчына, што мне 42 гады і кожны новы дзень набліжае мяне да падарожжа, якое станецца найдаўжэйшым, да падарожжа, дзе Яна набудзе нязменнае аблічча і нарэшце назаве сваё імя.

Я яшчэ не гаварыў, што кожнае вандраванне канчалася блізкасцю. Нават там, у нязнаным горадзе і стагоддзі, дзе я быў алхімікам і ў паўднёвазаходнім куце маёй каменнае цэлі са здзеклівай размеранацю крапала вада. Калі я ў роспачы накінуўся на сцены, Яна выняла пад вакенцам, праз якое падавала мне ежу, некалькі цаглінаў і апынулася ў разгромленай лабараторыі, каб змазаць мне арнікай параненых руکі і

стаць маёй на мулкіх тапчагах каля няроўнай сцяны з зялёнымі ўзорамі цвілі.

Мы любілі адно аднаго ў гатэлях і прапахлай карыцаю белай мураванцы над морам, да якога вялі роўна трыццаць дзве высечаныя ў скале прыступкі. Нашыя целы перапляталіся, зліваючыся ў адну шматрукую, шматногую і шматвокую істоту, на шырокіх і вузкіх ложках, на пухкіх пярынах і праседжаных канапах з колкімі вусамі спружынаў, у фатэлях і на вагонных паліцах, у цемры і перад уважлівымі люстрамі ў старадаўніх асадах, якія ўмелі паказаць самыя патаэмныя куточки гэтага салодкага вар'яцтва. Я не паверу, што Яна забыла тое купэ, і столік, на якім ляжалі яе локці, і сонечных зайчыкаў, што скакалі па аголенасці веснушкаватых плечукоў, і круглыя вочы старога з роварам на чыгуначным пераездзе.

Яна магла аддацца мне ў самым нечаканым месцы. Аднойчы гэта была пляцоўка агляду над агнямі рэкламаў начнога горада. Другі раз - ѿмны міжгародні аўтобус з рэдкімі соннымі пасажырамі на пярэдніх сядзеннях.

Словы бываюць бездапаможныя і ніколі не перададуць усёй праніzlіvай асалоды першага дотыку і таго, як crescendo распускаецца кветка перарывістага дыхання і як яна ападае пялёсткамі ўскрыкаў.

Ніколі раней у мяне не было жанчыны, здольнай падараваць такія пералівы асацыяцый і адчуванняў. Калі вы чулі пра Геракліта Эфескага, вам няцяжка будзе здагадацца, як я перафразаваў у дачыненні да маёй спадарожніцы яго знакамітае выслоўе.

Кожная новая блізкасць была падарожжам у падарожжы. Калі нашыя целы авалодвалі левітацый... Калі, трymаючи Яе ў абдымках, я імчаў па рацэ, па яе рацэ, у лёгкім вastranoсым каноэ... Калі неспатольнасць яе вуснаў нараджала жаданне раздваіцца і растраіцца, каб зведаць Яе даastатку...

Калі адчуваў, як рэгенеруюцца мае адмерлыя яшчэ ў дзяцінстве і, напэўна, найлепшыя клеткі...

Не выключана, што я ўжо пісаў пра гэта; тады паўтару: несканчоная чаада падарожжаў нагадвала ўзыходжанне - ад простага да больш складанага, ад зразумелага - да таго, што трэба проста ўзяць на веру.

У гэты шлях калісьці даўным-даўно мы выправіліся ў лодцы з уратаванай птушкай...

Старажытныя індыйцы валодалі ісцінай: найпаўней спасцігнуць адна адну душы могуць толькі ў зліцці сваіх зямных абалонак.

Неяк мы ішлі па вясновай вуліцы насустрач паўднёваму ветру. Нашы руکі не дакраналіся, але ў мяне ўзнікла пачуццё, што я ўзяў Яе за руку, што раз-пораз, дзелячыся цеплынёй, датыкаюцца нашы плечы, і я зразумеў: гэта ўзаемапранікаюць мая і яе аўры.

Яна сталася першай жанчынаю, што падаравала мне адчуванне Вечнасці. Яно ўзнікала, калі рытмы дзвюх істотаў паступова і няўхільна зліваліся ў адзін супадны рытм, які ўключваў у сябе ўсе астатнія мелодыі сусвету і, пульсуючы, замяняў сабою сам гэты сусвет, каб узарвацца сляпучай успышкаю, што нязменна абуджала мяне ў іншай рэальнасці.

Так, кожная блізкасць з Ёю пераносіла мяне ў мае чатыры сцяны. Блізкасць была білетам назад, але з аплачаным зваротным шляхам - з

маёй рэчаіснасці ў ейную, дзе нас падпільноўвалі новыя адкрыцці і новыя ўспышкі, што вярталі ў свет, які я меў усё меншае права называць сваім.

Жыццё падзялілася на дзве часткі, і першая сціскалася, як шчыгрынавая скура.

Аднае раніцы я з радасным, зусім нястрашным страхам усвядоміў, што незнаёмы горад, адкуль я вярнуўся, больш рэальны - навобмацак, на пахі і на смак, - чым адліжная графіка заключных снежаньскіх дзён за адзінным вакном майго пакоя.

Цяпер амаль кожны дзень - нібыта яны, дні, змовіліся між сабою - прыносіў чарговае сведчанне, якому свету я прыналежу мацней і мацней.

Я згадваў ужо рэчавыя доказы падарожжаў, што пачалі з'яўляцца пасля альпійскага гатэля. Іх калекцыю адкрывала светла-ліовая кветка, часцінка сухога букета з бяссмертнікаў і макавых галовак, які стаяў на століку ў нумары, чыю палову займаў той самы неабсяжны ложак, што паднялі з даліны шрубалётам.

А ўчора ўранні я апынуўся дома з гадзіннікам, на які паглядаю, пішучы гэтыя радкі. На ім няма ніводнае лічбы: тры стрэлкі рухаюцца непасрэдна над вантрабамі механізма, а той непрыкрыта анатамуе матэрыю часу, прымушаючы ўладальніка вызначаць гадзіны і хвіліны пераважна інтуітыўна. Я не стаў бы ісці ў заклад, што кожная з трох стрэлак заўсёды мае аднолькавую хуткасць. Відаць, я болей упэўнены ў адваротным.

Такі падарунак Яна зрабіла мне ў турэцкіх кварталах Заходняга Берліна, куды ўвечары турыстам рэкамендуюць не завітваць. Мы рызыкнулі, і нічога надзвычайнага з намі не прычынілася, хоць я і палічыў за лепшае спыніць таксі і адараўца ад кампаніі маладых туркаў, што дружна выйшла следам за намі з піцэрні, пагатоў, Яна была тым разам з серабрыстай «марсіянскай» фрызурай. Асабліва мне не спадабаўся той высокі, са шнарам на левай шчацэ, бо кожны ягоны позірк як быццам зрываваў з Яе частку адзення. У таксоўцы я ўздыхнуў з палёгкаю, а Яна, здаецца, з не меншай палёгкаю, зацягнулася цыгарэтай.

Калі не памыляюся, я пісаў пра новы гадзіннік. Дапускаю, што тут больш дарэчным будзе вызначэнне «компас», і з абсолютнай дакладнасцю магу сцвярджаць, што мне даспадобы назіраць за каляровымі жывымі шасцярэнькамі - трыма сінімі, дзвюма чырвонымі і некалькімі залацістымі - назіраць і здагадвацца, якая зараз гадзіна і паводле якога часу.

Сёння на вуліцы, каля паштамта, я спаткаў былога аднакурсніка, і ён падаўся стварэннем значна менш рэальным за таго рослага турка.

Тэлефон у кватэры звоніць неверагодна рэдка (звычайна блытаюць нумар), але калі пра мяне знячэўку ўспамінаюць у нейкай рэдакцыі, я здзіўляюся глыбей, чым калі б патэлефанавалі з той піўнушкі, дзе футбольны заўзятар разрадзіў абойму ў тэлеэкран над стойкаю.

Днямі я зноў знайшоў лісток з дзіцячым малюнкам і каструбаватымі літарамі, і мне зрабілася шкада іх аўтара. Потым падумалася, што ён таксама меў магчымасць падарожнічаць з Ёю, і наведала невядомае

раней пачуццё, якое не магло быць нічым іншым, апрача рэўнасці. Розум казаў, што нельга раўнаваць да мінулага, да таго, што адбывалася да «нашай эры», але я зманю, сказаўшы, быццам не мучыўся і не трапляў пад уплыў думак, што гаспадар маёй кватэры быў не першы і не ягоная рука пакінула лісток з малюнкам. Напэуна, іх было шмат - тых, хто здаваў і наймаў ціхую аднапакаёўку і вандраваў з Ёю...

Як вы бачыце, атрутнае насенне рэўнасці давала ўсходы...

Яна павінна быць толькі маёй.

Я не буду пакідаць такіх, як мой папярэднік, распісак у бездапаможнасці і з сумнёўным падтэкстам хаваць іх паміж старонак «Жыцця ідыёта».

Каб не быў літаратарам, я б з задавальненнем вызваліў сябе ад пісання тэкstu, які вы чытаеце. Але мая прафесія - слова, і мой намер цвёрды - захаваць ёй вернасць да самага канца.

Будзе несумленна прамаўчаць яшчэ пра адно, даволі, на першы погляд, дзіўнае здарэнне. Сёння, пасля той выпадковай сустрэчы паблізу паштамта, мне заманулася праехацца на ліфце. Жаданне ступіць у кабіну, націснуць на кнопкі і пачуць, як за плячыма са шматзначным гудам сыходзяцца палавінкі дзвярэй, апанавала настолькі, што праз пяць хвілінаў я ўжо заходзіў у пад'езд найбліжэйшага дома, які мусіў мець ліфт.

Ліфт аказаўся старамодным, яго дзвёры зачыняліся пафарбованай у зялёны колер звычайнай металёвой ручкай. З дзіцячай нецярлівасцю я ўтапіў у панель сцёргты кубік з нумарам самага высокага паверха, і старая, спярэшчаная ад падлогі да столі непрыстойнымі надпісамі кабіна, падстукваючы на стыках, папаўзла ўгору.

Магчыма, вас таксама калі-небудзь пераведвала жудлівае адчуванне, што паводзіны ліфта, ва ўладзе якога вы апынуліся, выходзяць за рамкі інструкцыяў і ён падазрон жава набірае разгон, пагражаюты не толькі не выпусціць вас на патрэбнай пляцоўцы, але і наогул падняцца вышэй за апошні паверх. Такое пачуццё часам узімае і ў вагоне метро, асабліва калі напярэдадні прачытаеш якую-небудзь аповесць пра цягнік, што не выйшаў з горнага тунеля. Але ў метро вакол людзі, і прадчуванне імавернасці прарыву гэтай рэальнасці не вельмі выразнае.

У замкнёной капсуле ліфта, зазвычай сам-насам з сабою, пачуццё такой верагоднасці ў мяне абавязкова абвастралася і нярэдка стварала ў грудзях зону пякучага вакууму. Калісьці з усяго гэтага вырасла маё апавяданне пра чалавека, што вёў з ліфтам небяспечныя гульні, пакуль той не падняў яго да кватэры, за дзвярыма якой героя чакаў ягоны двайнік.

Не, сёння я не сустрэўся ні з двайніком, ні ўвогуле з нечым звышнатуральным і згадваю гэты выпадак выключна дзеля паўнаты карціны.

Педантызм - не мая рыса, аднак я імкнуся не прапусціць нічога істотнага, а таму павінен занатаваць яшчэ адну немалаважную дэталь. Рэч у тым, што я не проста не ведаю Яе імя. Вяртаючыся з пада рожжаў, я не магу яго ўспомніць. Я мушу пакуль скарыцца і з тым, што не здольны, нават у агульных рысах, аднавіць нашы размовы. У памяці затрымліваецца адно ўспамін пра голас - малады і абвалакальны,

надзелены талентам імгненна зрабіць утульным любое месца, дзе мы апынаемся.

У такім разе мяне можна абвінаваціць у тым, што, называючы рэальнасць падарожжаў жывейшаю за гэтае жыццё, я самому сабе супярэчу. У сапраўднасці- не. Проста існуе зона, уваход у якую будзе вольны, калі я зраблю апошні крок. Вельмі прыблізна гэта можна паранайць з адчуваннямі чалавека, які ведае, што неўзабаве да яго вернецца страчаны слых. Як там, у вершы:

І брамка ў сад
адчыніцца сама,
як соннік
на старонцы зачытанай...

Адначасова з гэтымі нататкамі напісаны мінімум неабходных лістоў. Іх разашле адзін з нешматлікіх знаёмых, які не забыў майго тэлефоннага нумара.

Яна папярэджаная: я готовы.

Магчыма, гэта адбудзеца не адразу, і я запасаюся вытрымкай.

У кагосьці з фантастаў ёсць такая навела. У горадзе ствараецца турбюро, дзе запрашаюць наведаць іншую планету - усім падобную да нашай, але, як пераконваюць турыстычныя праспекты, яшчэ не кранутую злом зямной цывілізацыі. Герой бярэ білет у тую зялёную ідылію і разам з астатнімі ахвотнікамі сядзе ў аўтобус, які прывозіць іх не на месца старту касмалёта, а на звычайнью лясную галявіну. Заместа камфорта пачакальні - спехам збітая са свежых дошак стадола, негабляваныя лаўкі і пасыпаная пілавіннем падлога. Людзі цярпліва чакаюць і нарэшце пачынаюць здагадвацца, што іх класічна абвялі вакол пальца. Герой далучаеца да тых, хто патрабуе адчыніць выхад. Вярнуўшыся ў аўтобус, ён бачыць, як стадолу залівае блакітнае свято. Людзі кідаюцца назад, але за дзвярыма з крывых аполкаў іх сустракаюць пустыя лаўкі.

Я не вярнуся ў аўтобус.

Не буду рабіць выгляду, быццам мяне не займае пытанне, застанецца мой ложак пустым ці на ім знойдуць маё цела. Вам вядома, які варыянт задавальніле мяне болей.

Сёння я выніяў з кнігі вучня Блавацкай апошнюю закладку: «У момант смерці, калі свядомасць ужо знаходзіцца ў тонкім свеце, а розум працягвае дзейнічаць яшчэ ў фізічным целе, чалавек за некалькі секунд пражывае ўсё сваё зямное жыццё».

Гэта не пра мяне.

Я зайды лічыгү, што прыз любога падарожжа - вяртанне. Я хачу калі-небудзь вярнуцца. Можа, гэта здарыцца ў адным з нашых падарожжаў, і разам з Ёю я выкуру тут рытуальную цыгарэту з зялёным паскам на фільтры.

Мой рукапіс наблізіўся да канца.

У мяне настрой, як перад ад'ездам у далёкую вандроўку.

Зараз я пастаўлю на прайгравальнік кружэлку Шапэна і лягу.

Я не ведаю Яе імя, але адчуваю, што вельмі хутка, магчыма, нават у гэтую ноч, пачую яго.

Genius loci

Не буду спрачацца, ідэя належала табе, і я прыняў яе адразу - ты яшчэ не паспела пакінуць у попелцы першы, патушаны з тваёй нязменнай дзіцячай стараннасцю недакурак. Памятаецца, я казаў табе, што, калі ты курыш першую цыгарэту, твар у цябе робіцца летуценным і адстаронена-незнаёмым - толькі крыху, але дастаткова для таго, каб выглядаць не тваім, а - тваёй сястры-блізнючкі, у якой усё такое самае і разам з тым - не. Падобнае ўражанне ўзнікала і тады, як, сцішыўшыся пасля апошніх ласкаў, ты з лёгкім уздрыгам мякка падала ў кароткі сон, а я, вартуючы яго, касавурыў вока на тваю галоўку, што ляжала побач на падушцы.

Ідэя была геніяльна простая: калі ўспамінаць нашу кавярню, дык адну яе - без усякіх прадмоў, эпілогаў і розных лірычных адхілаў кшталту першай раніцы, у якую мы прачнуліся абняўшыся, але бязгрэшныя, як пяцікласнікі, бо ў астатніе імгненне ты, быццам жнівеньская жужэлка, аваўязкова прымудралась выслізнуць. Альбо кшталту кладак над возерам з пахмурным найменнем Люхава, нават унаучы насычаных сонечнай энергіяй, кладак і слоіка са светлякамі, чыё зеленаватае мігценне зусім не здавалася халодным...

Але мы дамовіліся гаварыць выключна пра кавярню. Як на школьніх уроках літаратуры: адзінства часу, месца і дзеяння.

Пра кавярню, што яшчэ не выветрылася з памяці жыхароў трох куртатых вулачак, якія насуперак усялякай логіцы ацалелі ад сярэднявечнага прадмесця. У цесных дварах з арэлямі і абымшэлымі альтанкамі вам пацвердзяць: насупраць трамейбуснага прыпынку, там, дзе цяпер салон італійскага абутку, тады сапраўды была кавярня.

Да таго дня, калі мы ўпершыню не праехалі міма, а зайшлі і селі за столік пад пастэльным восенійскім пейзажам з парушанай перспектывай, скаваная пад школом стандартная шыльда з дзвярэй кавярні ўжо знікла: ці то не задаволіла эстэтычны густ новага гаспадара, ці то яму падалася неарыгінальнаю назва, а найверагодней - і адно, і другое. Між тым новай шыльды так і не павесілі, і неўзабаве хтосьці вывеў на глухой бакавой сцяне стары назоў - спачатку крэйдай, а потым, паўзверх, нітрафарбаю з балончыка. Смарагдавыя літары на шэрай асноведзі глядзеліся, па-мойму, не горш за малахітавы кулон на тваёй купленай у краме «Second hand» папялястай кофтачцы...

Некалі я пісаў фантастычныя апавяданні, і адно з іх мела сюжэт пра вынаходніка апарата, які - быццам з грамафонавай кружэлкі ці з магнітафонавай стужкі - умеў «счытваць» галасы з рэчаў, што былі сведкамі нейкіх размоў і падзеяў. У апавяданні адбылося забойства, раскрыць якое дапамагло звычайнае кухоннае крэсла.

Не, у кавярні, як табе вядома, нікога на нашай памяці не забілі, аднак ты ўяві, колькі маглі б распавесці яе расхістаныя сінія крэслы. Праўда, у нашым выпадку ўсё наадварот: крэслы даўно згарэлі на звалцы, а мы зараз уваскрасім іх разам з ненадзейнымі спінкамі і парэзамі, адкуль прасіўся на свет жоўты паралон набіўкі. Потым мы

адновім дрогкі кутавы столік і брунатную, чыста выцертую стойку ў процілеглым канцы маленькае, усяго на пяць столікаў, залі. За стойкай зоймуць свае месцы рослы румяны бармен, падобны да зробленай добрым майстрам-чырванадрэўшчыкам шафы, і ягоная круглявенская здобная памочніца; яны нялага разумелі па-беларуску, прынамсі, ведалі, што такое кілішак, і ніколі не блыталі каву з какавай.

У той дзень, калі я не здолеў прыдумаць табе біяграфіі...

Так, гэта ўжо за межамі нашае дамовы, але, пагадзіся, каб не мая бяскрыгдная гульня, ты не сядзела б сёння ў фатэлі каля вакна і не казала, што трох пляшак белага сухога віна якраз дастаткова - не дзвюх і не чатырох, а мяноўна трох.

Значыцца, ты згодная: зробім выключэнне. Я маю на ўвазе не віно, а гісторыю нашага знаёмства. Праўдзівей - ягоную тэхналогію.

Ты не забыла, мы пазнаёміліся дзякуючы маёй звычыцы складаць чужая біяграфіі. Аб'ектам эксперыменту амаль кожны раз былі жанчыны. Па-першае, яны хутчэй заводзілі ўяўленне, а, па-другое, самі абставіны, калі без дазволу жанчыны ўступаеш з ёю ў контакт, стваралі падтэкст зваблівай шматварыянтнасці.

Звычайна ўсё адбывалася так. У трамвайце ці вагоне метро мой позірк цалкам самастойна, без усякае разумовае каманды выбіраў жанчыну або дзяўчыну - зусім неабавязкова самую прывабную, - пасля чаго, таксама незалежна ад мяне, спрацоўвала патрэбная спружынка, патайны механізм пачынаў бесперабойна дзейнічаць, і праз хвіліну-дзве я меў першую порцыю дадзеных: узрост, прафесія, муж, дзеци. Калі мы ехалі разам досыць доўга, гульня працягвалася і я атрымліваў дадатковыя звесткі: харктар, захапленні, любімы пісьменнік альбо яго адсутнасць з прычыны нецікавасці да літаратуры... На пятym ці шостым прыпынку я «ведаў», куды мая спадарожніца накіроўваецца, якім кветкам і колерам аддае перавагу, што п'е з большаю асалодай. А на чарзе стаяў блок інттымнае інфармацыі: як сустракаюць яе вусны пацалунак каханка, што ўмеюць рабіць самі, што такое для яе вернасць...

Прычым хачу табе сказаць: у маёй даведзенай да аўтаматызму гульні ніколі не ўзнікала неаднаразова апісаных сітуацыяў, калі пасля некалькіх слоў і поглядаў прыходзіць упэўненасць, што выпадковы візві створаны не для каго-небудзь, а для вас; а потым - станцыя, прыпынак, і ён ці яна назаўсёды выходзяць, пакідаючы ў душы трагічнае адчуванне незваротнасці імгнення. Паўтараю, са мною (можа, таму, што я кіраваўся правілам не заводзіць з «паддоследнымі» ніякіх размоў) нічога падобнага, у тым ліку і ў той трапенскі надвячорак, не здаралася.

Тады здарылася іншае.

Блukaючы па душным трамвайце, мой позірк, як зазвычай сам сабою, адшукаў найбольш цікавую яму істоту. Пазней я падзяліўся з табой першым уражаннем: гішпанка. Вочы колеру пераспелае вішні вінаватыя тут былі не болей за густы роўны загар злёгку кірпата га твару ў абладзе доўгіх, чорных з сіняю іскрынкаю валасоў. Колькі наступных хвілінаў я акрэсліў бы як суцэльнае здзіўленне. Бездакорна наладжаны механізм гульні ўпершыню даў збой: фантазія мела адволі падстай страпянущца і раскрыць крылы, але паводзіла сябе падазронна абыякава.

Ты ведаеш, я не належу да празмерна сарамяжлівых, і, магчыма, памятаеш, што было далей. Каля цырка ты сабралася выходзіць, а мне ўдалося вышмыгнуць першым і падаць табе руку. Ты з подзівам у пераспелых вішнях абаперлася на яе, намагаючыся разгледзець за цёмнымі акулярамі і рудаватай барадою каго-небудзь знаёмага, і пачула слова, якія сярднестатыстычную пасажырку грамадскага транспарту непазбежна прывялі б да думкі пра стан здароўя суразмоўніка: «Даруйце, што не здолеў прыдумаць вам біяграфіі».

Увесь вечар мы гулялі па горадзе, елі за вынесенымі на вуліцу столікамі марозіва, а калі неба пахаладнела, куплі шампанскага, пераглянуўшыся, зразумелі, што бутэлькі будзе да смешнага мала, узялі яшчэ дзве і спынілі таксоўку.

Прызнаюся, ты здалася мне даступнаю, і гэта была не апошняя мая памылка...

Больш ні слова. Толькі пра кавярню. Пра нашую кавярню з такой мілай у сваёй банальнасці называю - «Сябры».

Мы прыходзілі туды пасля спатканняў у тым пакоі за зялёнымі шторамі. Часам наперадзе маячыў цэлы вольны вечар, часам і ты, і я з прабачлівымі ўсмешкамі выбягалі з кавярні камусыцы тэлефанаваць. Метафара сіямскіх блізнятаў, якая раз-пораз успывалася ў размовах, выглядала мастацкай празмернасцю, аднак вельмі часта развітанне на парозе кватэрэ ўспрымалася б не іначай як злачынства.

Лета, за выняткам лічаных ліпеньскіх дзён з навылёт прагрэтымі сонцам азёрнымі кладкамі, выпала халоднае і дажджлівае, і ў кавярні мы найчасцей замаўлялі арэхавы лікёр, што, як і ўсё астатніе, там налівалі ў блакітныя пластыковыя кубачкі - дакладна з такіх частавалі мінералкаю і ліманадам сцюардэсы ўнутраных авіялініяў. Некалькі глыткоў густой бурштынавай вадкасці з міндалёвым смакам хутка сагравалі і прыносілі амаль хатнюю ўтульнасць.

Выбар напояў не прэтэндаваў на багацце: апроч двух-трох гатункаў лікёру вы мелі магчымасць спытаць шампанскага, каньяку і дарагога нямецкага ці галандскага піва ў бляшанках. Дадайце сюды цыгарэты, гарачыя лусцікі і каву - яе бармен гатаваў не горш, чым разумеў беларускую мову - вось і ўвесь асартымент, які не забаранялася пашыраць прынесенымі з вуліцы бананамі, пліткай шакаладу і, галоўнае, якой-небудзь прыстойнай пляшкай.

Музыка прываблівала не меней за дэмакратычнасць парадкаў. Кавярня слухала класічныя негрыцянскія блюзы, «бітлоў», «ролінгаў»... Карацей, ты памятаеш, там круцілі альбомы, якія нам калісьці не дазвалялі ставіць на школьніх вечарынах, і мы слухалі іх дома на нехлямяжых пудовых магнітафонах, што больш за ўсё любілі пажаваць стужку.

У часы тых дапатопных апаратуў нікога з кампаніі моладзі, якая, пазычаючы ў суседзяў два крэслы, займала цэнтральны з пяці столікаў, не існавала і ў праекце. Кампанія піла ў асноўным прынесеная з сабой айчыннае піва, разлівала пад столом штосьці мацнейшае і гаварыла на такім рафінаваным арго, што, здавалася, з намі гэтыя маладзёны пагадзіліся б размаўляць толькі праз перакладчыка. Да прыкладу, я зусім не адразу даўмейуся, што трох-, двух- і аднаактоўкі, якія часта фігуравалі

ў іхній гаворцы, з тэатрам былі звязаныя не болей, чым, скажам, з экспедыцыямі на Марс.

Абмежаванае кола наведнікаў было яшчэ адной бяспрэчнай вартасцю кавярні. Туды забрыдаў выпіць каля стойкі сто грамаў выпадковы прахожы, магла забурыцца гурма кругаплечых хлапцоў са стрыжанымі патыліцамі, што не прасілі, а з ходу давалі бармену загад наліць кожнаму па поўнай каньяку і гучна загаворвалі пра Хрыпата, якому ўключылі лічыльнік. Але большую частку кліентаў, асабліва ўвечары, складала іншая публіка, у якой вылучаліся заўсёднікі. Яны мелі традыцыйныя месцы, прыкметна нерваваліся, пакуль іх столікі былі занятыя, і неадкладна перасаджваліся, калі тыя вызываляліся. З шэраговых кліентаў яны ператвараліся ў індывідуальнасці, і таму я лёгка магу аднавіць ablіччы і паводзіны кожнага: і чалавека з вільготнымі рукамі, які называў сябе алмазаздабытчыкам, і глуханямых, і міліцыянта, якога не разумела жонка, і парачкі лесбіянак...

З како б ты хацела пачаць?

Чаму не, няхай будзе міліцыант, пагатоў у цесным свеце кавярні ён успрымаўся прыкладна так, як сабачае вуха на месцы аднаго з пялёткаў вялізнага рамонка з палатна паслядоўніка Даля.

Міліцыант заяўляўся недзе каля восьмай. Ён прыходзіў у цывільным, але ўсе ведалі, што ён - міліцыант і што яго завуць Пеця, бо выпітыя сам-насам з сабою «законныя» сто грамаў каньяку ў момант рабілі яго гаваркім, і, замовіўшы бутэльку шампанскага і крыху лікёру, ён падсаджваўся за чужы столік. Лікёрам ён зредку мог пачаставаць суседку, а шампанскэ, усё да кроплі, выпіваў сам.

Рысы ягонага гладка выгленага твару ніхто не назваў бы непрыемнымі, ды яны існавалі незалежна ад адной і, як на прамежкавых стадыях стварэння фотаробата злачынцы, ніяк не хацелі спалучацца: смелы разрэз вачэй пярэчыў мяккаму падбародку, а выразны нос не спадзяваўся дасягнуць гармоніі з па-жаночаму маленъкім ротам.

Улюбёным слайцом ягонага лексікону была, як ты памятаеш, «жопа». Па «жопе» ён страляў з табельнай зброі, калі парушальнік кідаўся наўцёкі. Па «жопе» лупіцаваў службовай папругаю сына-двоечніка. Іншага слова не знаходзілася і для жонкі, якой не дадзена было спасцігнуць тайніцу ягонае душы. Аднак гэты балбатун чамусьці не шукаў сабе сабутэльнікаў у форме, а ўпарты ішоў сюды, у кавярню, якую, на вялікае наша здзіўленне, ні разу не абазваў сваім запаветным словам, а часам, перад адыходам да жонкі, абсолютна не абразліва, нават пяшчотна называў «гадзючнікам». Нягледзячы на тое, што з ім было цікава пагаварыць не больш за адзін раз, міліцыант заняў на палубе прызначанае яму месца, і без яго агульная мазаіка рызыкавала б рассыпацца - так адсутнасць коскі здатная разбурыць самы дасканалы сказ.

Я сказаў: «на палубе». Гэты выраз належала алмазаздабытчыку і мог ускосна сведчыць, што той зарабляў на жыццё і на сваіх жанчын не толькі пошукам алмазаў у якуцкай вечнай мерзлаце, але і насамрэч хадзіў у мора. У такім разе захоўваць на палубе раўнавагу ў штармавую непагадзь яму, з ягонымі двумя метрамі, было, відаць, няпроста. Але

гэты адносны недахоп кампенсавала атлетычная постаць і моцныя доўгія руکі, чый энергічны пошук, аднак, нязменна выклікаў прыступ гідлівасці: слізкавата-вільготная далонь нараджала адчуванне, што ў руку ўсунулі жабу-рапуху.

Як выглядае, жанчыны пакутуюць ад гідлівасці значна меней. Лысая галава-яйка таксама не была прыкметнай перашкодой на шляху да жаночых сэрцаў, тым больш яе гаспадар сачыў за сабой, ходзячы ў модных гарнітурах і не забываючы пра парфуму. У выбары жанчын ён не любіў паўтарэнняў і кожны раз прыводзіў з сабой новую. Прыгажуняў сярод іх мы не заўважалі, але і страхотлівых стварэнняў, па-мойму, ніколі не траплялася.

Быў зарэгістраваны выпадак, калі ён, пакінуўшы кавярню з адной спадарожніцай, перад закрыццём пасадзіў за столік іншую, а сам, нефанабэрліва падміргнуўшы мне, весела гукнуў бармена: «Гэй, на палубе!»

«Цыган дома не крадзе», - чую я некалі ад бабулі. Алмазаздабытчык быў падобны да цыгана, як я - на далай-ламу, аднак бабуліны слова мелі да ягоных паводзінаў несумненне дачыненне. Ён не зрабіў і кволай спробы хоць раз завязаць размову з якой-небудзь самастойнай наведніцай кавярні. Да ўсіх іх, асабліва да тых, чые твары былі яму знаёмыя з ранейшых візітаў, ён ставіўся падкрэслена ветліва, але нават без намёку на мужчынскую ўвагу.

Выключэнне складала парачка лесбіянак, што кідала нашаму лавеласу выклік ужо самім фактам існавання жаночых істотаў, якія ўмелі абыходзіцца без лысых, вусатых, барадатых і ўсіх астатніх прадстаўнікоў іншае паловы чалавецтва. Натыкнуўшыся позіркам на лесбіянак, уладальнік галавы-яйка не мог схаваць калючай уквеленасці і спяшаўся запіць яе глытком каньяку. Напрошвалася думка, што ён знойдзе падтрымку ў міліцыянта, ды той успрымаў жаночую парачку якраз надзвычай талерантна і толькі часам мройліва мармытаў сабе пад нос: «Вось бы з дзвюма адразу, бля».

Лесбіянак мы сустракалі ў свой кожны прыход, з чаго вынікала, што гэтыя бландзінкі - танклявая, з нервовым артыстычным тварам, у якім падтэксту было болей, чым самога тэксту, і крышачку паўнейшая, з выдатна прамаляванай постаццю і шырока расплошчанымі даверлівымі шэрымі вачыма - бывалі ў кавярні ледзьве не штодня. Нас вабіў іхні загадкавы свет, аб якім дазвалялі адно здагадвацца скупыя вонкавыя праявы: пераплещеныя на стальніцы пальцы; раптоўныя, па-птушынаму лёгкія пацалункі, якімі танклявая зредзьчас адорвала сяброўку; тонкія залатыя пярсцёнкі, якія абедзьве насілі на правай руцэ.

Алкаголь уздзейнічаў на іх па-рознаму. Танклявая пачынала безупынна смаліць цыгарэты, яе твар змрачнеў, і на яго клаўся цень драпежлівасці. Аднаго разу яна спалатнела, нібыта з яе выпусцілі палову крыві, і, задыхаючыся, кінула каханцы колкі фразаў, а потым так упілася ёй вострымі малінавымі пазногцікамі ў тыльны бок далоні, што шэравокая гучна ўскрыкнула ад болю. Мы вырашылі, што назіраем сцэну рэўнасці, і, не абмяжоўваючыся канстатацыяй, паспрабавалі ўнікнуць у сітуацыю глыбей. Памятаеш, нас займала пытанне: здатныя

лесбіянкі раўнаваць да мужчын ці гэта ў іх сістэме каштоўнасцяў - нявартая ўвагі драбніца накшталт дожджычку за вакном?

Скульптар-кераміст Коля не паспей набраць той сумы балаў, якая дала б яму права перайсці ў разрад заўсёднікаў. Ягоная рэдкая для трывіцаці з гакам гадоў светлая бародка над жураўлінай шыяй, дзе матляўся вузел нясвежай стракатай касынкі, аздобіла інтэр'ер кавярні ўсяго двойчы.

У свой другі візіт Коля запрасіў нас на гасціны. Ён жыў з бабуляю на цяністай вуліцы ў пабудаваным палоннымі немцамі двухпавярховым доме. Адзін з пакояў прасторнай занядбанай кватэры на першым паверсе быў ператвораны ў майстэрню і адначасова ў спальню з широкай канапаю, якую гаспадар называў сексадромам.

Мы выпілі канъяку, і Коля паклікаў мяне на кухню, дзе змоўніцкім тонам паведаміў, што мы з табой можам заняцца на ягонай канапе любоўю, але з адной умоваю: альбо ён, Коля, будзе назіраць за намі ў вакно, альбо праз нейкі час знячэўку зойдзе ў пакой. «Чыста прафесійная цікавасць, стары», - ужо няўпэўнена варочаючы языком, патлумачыў Коля.

Не, пра паэта я не забыў, як памятаю і тое, што ты прадказала ягонае з'яўленне, зауважыўшы, што ў такой мясціне павінен бываць хоць адзін прызнаны ці, лепей, непрызнаны паэт. Тваё прапроцтва матэрыялізавалася ў ablічы дыстраfічнага юнака ў акулярах і атрутна-жоўтым швэдры. Лесбіянкі адгарадзіліся ад паэта ледзянымі ўсмешкамі і проста не пусцілі за свой столік, таму першымі слухачамі наканавана было стаць нам. Ад празмернага хвалявання ў паэта мутнелі шкельцы акуляраў. Выпадак быў безнадзейны, як спроба датэlefанавацца да самога сябе. Мы прапанавалі юнаку лікёру; успрыняўшы гэта як пахвалу, ён так распусціў пёры, што, калі я зноў пайшоў да стойкі, намерыўся прызначыць табе спатканне.

Я думаю, што калі б кавярня прызнала паэта, ён насуперак усяму стварыў бы нешта больш значнае за вершыкі, здольныя нарадзіць адну-аднюткую асацыяцыю з вадзяністымі паасткамі ў падвальным закутку. Аднак кавярня не прыняла яго, і паэт знік гэтаксама раптоўна, як і з'явіўся.

Другім пасланцом літаратурнага свету, што аднойчы, расплюхаўшы канъяк, палез да мяне з мядзведжымі абдымкамі, стаўся знаёмы празаік, у якога пасля чарговае жаніцьбы пачаўся мядовы месяц. Пералічыўшы свае мужчынскія дасягненні заадно з колькасцю і маркамі выпітых напояў, ён абвясціў, што піша апавяданне, якое нарэшце адкрые ў нашай літаратуры жанр эратычнае прозы. Першы сказ быў ужо гатовы: «Пад'езд прапах спермай». Я асцярожна парай замяніць пад'езд на кватэру. «Пад'езд прапах спермай», - з націскам на першае слова абражана паўтарыў празаік, выцадзіў канъяк і не развітаўшыся ляпнуў дзвярыма.

Значна глыбейшы след пакінулі глуханямія.

Яны трапілі ў кавярню, ратуючыся ад дажджу, і, паколькі кампанія самых юных наведнікаў адсутнічала, апінуліся за іх столікам. Дзіўная рэч, я не могу ўзнавіць у памяці іх рысаў, апрача таго, што яе твар - у

параўнанні з ягоным, прыгожым і адухоўленым - напачатку здаўся мне грубавата-вульгарным.

Мы не адразу змечлі, што яны размаўляюць рукамі, а калі заўважылі, дык праз хвіліну ўжо былі перакананыя: гэта - закаханыя. І насы з табой рукі любілі пагаварыць на сваёй мове, але іх лексічны запас здаваўся нам вялікім толькі да таго вечара.

Сапраўды, твары зараз захінтуя ад мяне туманам, а вось рукі... рукі я гатовы намаляваць: яго вузкую далонь з выцягнутымі пальцамі, кожны з якіх быццам бы меў на фалангу болей, і яе маленкую авальную далоньку з карантышкам-мезенцам. Гэтыя рукі выпраменявалі такую пяшчоту, што хацелася адвесці позірк - нібы падглядаеш за нечым інтрыгінным, прызначаным для дваіх.

Мы крыху паспрачаліся на тэму: як яны клічуць адно аднаго па імені і як - калі мы завём іх глуханямымі - называюць нас, тых, у каго слых і мова ў парадку. У мяне бліснула ідэя ўзяць нататнік і асадку і пазнаёміцца з навічкамі: напісаць, што яны нам спадабаліся, даведацца імёны, потым запытацца яшчэ што-небудзь, напрыклад, на якой мове яны гавораць сваімі чуйнымі рукамі і ці існуе наогул такі панятак, як «глуханямая» беларуская мова.

А тым часам музычныя пальцы нашэптвалі штосьці такое, ад чаго профіль у жанчыны быў злёгку падведзены чырваниню. Яе твар развітаўся з уяўнай вульгарнасцю, стаўшы не менш адухоўленым, чым у яе спадарожніка, і я адчуў усю злачынную недарэчнасць свайго намеру пранікнуць у іхні свет з дапамогаю адмычкі зашмальцаваных будзённасцю фразаў.

Ты выказала здагадку, што слова «кахаю» ў мове, на якой яны гавораць, вынайшаў самы закаханы глуханямы. Нам здавалася, яны павінны зайдзросціць нам, бо на іх мову шмат чаго проста не перакладалася - тэлефонны званок, музыка апошніх ускрыкаў, назвы рэдкіх кветак - напрыклад, эстэрдэлія, - якія я любіў дарыць табе, ненавідзячы банальныя гваздзікі і ружы.

Так, ты не памылілася, глуханямая забеглі ў кавярню пад час той залевы. Завесіўшы вокны раннім сутоннем, яна бушавала над горадам з адвячорка да глыбоке ночы. Каля парога наплыла лужына, і міндалевы лікёр піўся з асаблівым, я сказаў бы, экзістэнцыяльным прысмакам.

Тады мне ўпершыню і ўзгадаўся той верш:

Я *genius loci**, я помню дзяцінства
Гэтага горада, гэтае песні.
Шкада, калі не ўваскрэсне
Маё і тваё адзінства...

* Геній месца (лац.).

Мы абое калісьці вучылі лаціну. Табе з выкладчыкам пашанцевала, відаць, болей, бо ты прапанавала вымаўляць «с» не паводле сярэднявечных правілаў, як «цэ», а ў адпаведнасці з антычнай традыцыяй, як «ка».

Сутнасць, вядома, была не ў правільнym маўленні.

У маленстве пасля такіх, як у той вечар, проліўняў мы, полацкія хлапчукаі, неадменна беглі на бераг Дзвіны, каб знайсці каля Верхняга замка вымытую са жвіру манету. Наша ліпеньская залева здзейсніла нешта падобнае, прыадкрыўшы адказ на пытанне: што альбо хто зводзіў у кавярні ўсіх нас, уладна і бесцырымонна пазычаючы ў іншага, больш адпаведнага кожнаму асяроддзя?

Я genius loci, я помню дзяцінства...

Ён не праста збіраў нас. Раз-пораз ён штукарыў з часам: гэта ані не залежала ад колькасці выпітага - бывала, у нас у кішэнях гуляў вецер і мы абмяжоўваліся парою кубачкаў кавы, але фізічна адчувалі, што час запавольваецца і пляце, як заяц на снезе, карункі петляў, а потым, апамятаўшыся, вяртаецца ў рэчышча кананічных паводзінаў і паспешліва навёрствае ўсё, страчанае на нядайня прыхамаці.

Кавярня прымушала зусім іначай працаваць памяць, парушаючы яе павуціны спакой вострымі скавышамі і выцягваючы з пыльнага хлуду забытых або, наадварот, старанна схаваных рэчы. Здаралася, мы прысвячалі ўспамінам цэлья вечары, даведваючыся тое, што магло прагучаць толькі там, за столікам пад восеньскім краявідам, дзе была відавочна парушаная перспектыва, затое мастаку ўдалося схапіць момант, калі з нізкіх хмараў вось-вось пасыплецца снег, што рабіла наш куток яшчэ больш прытульным.

Там ты ўведала пра маё першае мужчынскае пачуццё да аднакласніцы Іры.

Я вучыўся ў другім класе, часта хварэў і тыднямі сядзеў дома, марачы, што ўлетку мая абраница патоне ў возеры, а я выцягну яе і, зрабіўшы штучнае дыханне, ажыўлю. На гарадскім пляжы стаялі стэнды з малюнкамі, дзе тлумачылася, як гэтае дыханне трэба рабіць. Выратавальнік удзымуваў тапельцу паветра праз вусны, і, калі мае лятункі даходзілі да гэтага моманту, у роце перасыхала, а сэрца так шэрхла, што я баяўся памерці. На вырваным з вучнёўскага сшытка ў касую лінейку аркушы я буйнымі, чамусыці друкаванымі літарамі пісаў: «Іра, я цябе кахаю», адчыняў дзверцы напаленай грубкі, кідаў прызнанне на чырвонае ў чорных пералівах вуголле і з невыказным салодкім болем назіраў, як выведзеныя мною слова ператвараюцца ў попел.

З гэтай цнатлівай згадкаю рэзка кантраставала гісторыя з шасцікласніцай. Я закахаўся ў яе пасля другога курса ўніверсітэта. Шасцікласніца займалася лёгкай атлетыкай, і яе ўжо амаль сфармаваная жаночая постаць не хацела мірыцца з сукеначкай і фартушком школьнага формы. У неадчэпна пакутлівых эратычных снах я авалодваў яе загарэлым і пруткім маленькім целам, а прыехаўшы на зімовыя студэнцкія вакацыі, апынуўся на мяжы вар'яцтва: чакаў дзяўчыну пасля ўрокаў каля школы, ішоў следам да яе дома, высачыў, калі яна плавае ўвечары ў басейне, і пачаў хадзіць туды ў той самы час... Не сказаў бы, што планы, якія нараджаліся ў майі распаленым жарсцю розуме, былі фантастычныя. Небяспека падкралася зусім блізка, але, на шчасце, вакацыі скончыліся, а ў студэнцкім інтэрнаце прыйшло выратаванне ў вобразе шчодралюбнай аднакурсніцы - беларускай татаркі Фацімы.

Пасля выпітых у дзень стыпендыі дзвюх шклянак віна яна гатовая была ратаваць каго заўгодна, аднак якраз такая жанчына ў той час і аказалася для мяне незаменнаю.

Я вяртаўся ад стойкі з новай порцыяй лікёру і сам ператвараўся ў слухача, уяўляючы гэткую ж, як і мая, ціхую гарадскую вуліцу твайго дзяцінства, дзе таксама цвілі яблыні і пасвіліся козы. Нізкае вакно твайго вузенъкага, нібы пенал, пакойчыка ўпіралася ў сабачую будку, і ўлетку, з-за пахаў, яго лепей было трymаць наглуha зачыненым. Калі маці працавала ў начную змену, бацька не тоячыся прыводзіў жанчын і ты ўсё чула праз тонкую перабойку, а часам і сутыкалася з распранутай госцяю ў калідорчыку. Праз гэта, сцвярджала ты, у цябе доўга захоўваўся імунітэт супроць блізкасці з мужчынамі.

Пад ложкам у пакойчыку-пенале стаяла скрынка з кардоннымі лялькамі, якім ты выразала з паперы кофтачкі і спаднічки. Твае самаробныя цацкі настолькі кранулі мяне, што я вырашыў на дзень нараджэння падараваць табе самую дарагую ляльку ў шыкоўным строі...

Калі мы не сустракаліся цэлы тыдзень, вечар у кавярні быў прысвечаны снам. Не ведаю, як ты, а я магу прысягнуць, што такіх фантасмагарычных і ўадначас паўнакроўных сноў да таго лета мне не снілася. Кавярня ўключала вядомыя адной ёй каналы, і, думаю, зазірнуць у нашы сны не адмовіліся б сам Зыгмунд Фрэйд і Карл Густаў Юнг.

Узяць хаця б сон, дзе мы з табой ідзём па горадзе, у якім усе жыхары - калекі: сляпяя, бязрукія, бязногія, на мыліцах і ў інвалідных калясках. Мы, трymаючыся за рукі, каб не згубіцца, прабіраемся праз іхні крыклівы страхалюдны натоўп і, часам пераходзячы на бег, як быццам ратуемся ад пагоні, а часам, спыняючыся і пераводзячы дых, заглыбляемся ў нерат вуліц і вулачак, але ў вонкавай хаатычнасці нашага руху ёсьць мэта, пра якую мы не маем права ні на хвіліну забыць: сярод тысячаў калек і ўбогіх мы павінны адшукаць іншых нармальных.

А памятаеш конкурс прыгажосці?

Над амфітэатрам, дзе ён адбываўся, вісей букет шматкалёрных мангальф'ераў, і падобны да грака чалавек у чорным фраку і цылінды па чарзе падцягваў іх за канат да арэны. З кошыкаў высоквалі юныя прыгажуні ў купальніках, якіх чалавек-грак падводзіў да подыума з шырачэенным адкрытым ложкам. Тут яны пераходзілі ў рукі двух бамбізаў у стракатых махровых шлафроках, чыёй задачай было на вачах у журы і публікі пазбаўляць канкурсантаў нявіннасці. Адчуўши, што прапанаваная сістэма адбору мяне прыкметна нервuje, ты заразіла засмяялася і паведаміла пра даўніе знаёмства з усімі прэтэндэнткамі, якія ў лепшым разе яшчэ памяталі імёны сваіх першых мужчынаў.

Але неўзабаве паветраны шар прывёз на арэну гнуткую дзяўчыну ў кармінавым купальніку, убачыўши якую, ты ўся падалася ўперад і зашаптала, што яе трэба выкупіць, бо дзяўчо - насамрэч цнатліўка і трапіла сюды, каб зарабіць грошай на вяселле. У наступную хвілю мы беглі па праходзе ўніз і паспелі-такі перахапіць чалавека ў цылінды на яго цырымонным шляху да подыума, а потым пад незадаволены гул амфітэатра рассоўвалі яму па кішэнях купюры. Рэшту аддалі дзяўчыне, і

ты загадала ёй ехаць да жаніха і сказаць, каб ён неадкладна, сёння ж, зрабіў яе жанчынай.

У выніку аналізу таго сну атрымалася, што нашая ратаванка - ты...

Я думаю, карыфеі псіхааналізу заплацілі б нам і за сон, у якім я любіў не цябе, а іншую жанчыну, называючы яе тваімі пяшчотнымі імёнамі і мянушкамі; ад гэтага яна ўвачавідкі набывала твае рысы, і ўрэшце я стаўся сведкам канчатковага пераўасаблення, пакутліва разважаючы, што ў такім разе прычынілася з тобой сапраўдану і ў якой абалонцы існует цяпер твая душа.

Ты згодная, што хтосьці жыве пераважна разумам, а хтосьці - пачуццямі? Адны, адпаведна, успрымаючы жыццё як камедью, для другіх яно - трагедыя. У мяне гэтыя кампаненты, пачуццё і разум, зайдёды былі перамяшаны ў складаным кактэйлі з хісткай перавага то першага, то другога, але ў тое лета, так, рэчаіснасць - нават у самых, здавалася б, камедыйных прайвах з міліцыянтам Пецем альбо з алмазаздабытчыкам - не успрымалася мною як камедыя. Тым больш яна не выглядала і трагедыяй. Наш з тобой свет меў характарыстыкі іншага кшталту.

Пацягваючы міндалевы лікёр, мы прыйшлі да высновы, што калі ты ўзняўся над раслінным існаваннем, то мусіш зразумець адную элементарную, на першы погляд, рэч. Выбару сапраўды няма: кожны - незалежна ад уласнай волі - прызначаны ці асуджаны іграць нейкую ролю, у выкананні якой і схаваны сэнс жыцця. У вайне з хронасам ніхто не пераможа, але той, хто ўсвядоміў свой абязвязак і зліўся з роллю, узброены лепей.

Зрэшты, наша ўніверсальная выснова не замінала ролям, якія мы выконвалі ў вечаровых гульнях - то легкадумных, то з афарбоўкаю драматызму - бо па натуры мы або нарадзіліся гульцамі.

Памятаеш, была гульня ў «Аўстралію»? Мы як быццам эмігравалі туды, у штат Вікторыю, і разводзілі на ферме кенгуру. За ранішній кавай ты выказвала спадзяванне, што сёння я нарэшце паstryгу газоны, а я імкнуўся падмяніць гэтую ненавісную працэдуру вяртаннем на другі паверх, у спальню. З яе вакна адкрываўся від на далёкія горы, а на сцяне вісела захоплене ў эміграцыю авальнае, уштукаванае ў плеценую з лазы асаду люстра, перад якім аднойчы, яшчэ да ад'езду ў Аўстралію, мы любіліся, стоячы ў сонечных промнях, і раптам, на краі той хвілі, калі целы падпарадкоўваюцца ўжо не разуму, а толькі самім сабе, мне здалося, што на падлозе зніклі нашы цені, а значыць, і самі целы...

«Давай я буду жонкаю Скарэны, а ты - віленскім бурмістрам і паспрабуеш мяне спакусіць», - прапаноўвала ты альбо пагаджалася на ролю ціхмянае манашкі, якая даглядае ў патайным пакоі кляштарнага шпіталя параненага паўстанца.

Але такія гульні напраўду вымагалі не століка ў кавярні, а патайных пакояў, і мы пераключаліся на інквізіцыю. Распрацоўваўся сюжэт, калі я кахаў цябе, а ты адказала ўзаемнасцю іншаму і я, аслеплены рэўнасцю, страчыў данос, што ты кахаешься з д'яблам, які з'яўляецца да цябе ў спачывальню, набываючы аблічча чорнага ката з хвастом, што можа тройчы абкруціць цябе вакол таліі. Ты чытала «Молат ведзьмаў», а таму

даволі ўпэўнена пачувалася ў ролі падследнай, калі на допыце я змушаў цябе даць падрабязнае апісанне вядзьмарскага шабасу.

Відаць, ты заявіш пратэст супроты таго, што я зноў адступаю ад пратакола, ды я ўсё ж успомню «Тытанік». Гэтую гульню мы вынайшлі, пагартаўшы ў скульптара Колі замежны альбом з малюнкамі і фотаздымкамі славутага параплава, ягоных пасажыраў, кают, палубаў і рэстараనаў. Гульню, у якую мы гулялі ў нашай каюце, і толькі потым падымаліся на палубу кавярні, дзе панаваў спакой і ніхто не здагадваўся, што плаванне няўхільна набліжаецца да вусцішнай развязкі.

«Тытанік» тануў, на тросах плылі ўніз шлюпкі з ахопленымі жахам людзьмі, і тут хтосьці з іх убачыў у асветленым ілюмінатары маладых мужчыну і жанчыну, якія, забыўшы пра ўсё на свеце, пяшчотна і страсна любілі адно аднаго. Гэтая пара, думалі ў шлюпцы, проста не чула, што здарылася з караблём, але ў сапраўднасці яны ўсё ведалі і замест штурханіны ў азвярэлым натоўпе і гібелі ў ледзяных хвалях выбралі светлу юбку і тыя імгненні, калі целы і душы ператвараюцца ў адну непадзельную сутнасць, зліваючыся з вечнасцю.

Дастаткова было нам некалькі дзён не бачыцца, як я лавіў сябе на тым, што, здаецца, наперакор законам псіхалогіі і фізіялогіі не заўважаю іншых жанчын. Затое пасля нашага спаткання вочы нібыта расплюшчваліся і мне рабілася не проста цікава затрымліваць на жанчынах позірк, але хацелася ўбачыць іх, выпадковых сустрэчных, аголенымі, і я шкадаваў, што не жывапісец і не фотамастак і не могу іх маляваць альбо здымаць на стужку.

Кажуць, эпілептыкі ў хвіліны прыпадку цалкам губляюць уяўленне пра час і простору, перажываючы імгненне абсалютнае яснасці. У тое лета мне давялося сутыкнуцца з нечым падобным: пад час блізкасці маё ўласнае «я» пачынала сціскацца, канцэнтруючыся ў адной крапцы, якая магла знаходзіцца ўжо за межамі цела, і незваротна згубіць каардынаты той крапцы не дазваляла толькі памяць пра цябе.

У другой палове жніўня, калі нарэшце зрабілася магчымым выйсці з дому без парасона, у кавярні звіло гняздо прыглушанае адчуванне трывогі.

Ты кажаш, здарэнне з голубам сталася чыстай выпадковасцю? Аднак чамусьці і ты сама выдатна ўсё запомніла: як дзікі шызы голуб неспадзеўкі заляцеў у разнасцежанае з нагоды чаканае цеплыні вакно, як, спалохана залопаўшы крыламі, матлянуўся да стойкі, перакулі пару блакітных кубачкаў з каваю і, зусім ашалеўшы, вымкнуў у дзвёры.

Далейшыя падзеі раскручваліся з кінематаграфічнай імклівасцю.

Гатуючы нам каву, бармен аднойчы папярэдзіў, што іх будынак ідзе пад знос і да канца месяца кавярню зачыніць.

Мы абмеркавалі навіну досыць спакойна. Маўляў, няпроста будзе знайсці другі такі куток, але мы знайдзем. Будзем шукаць, пакуль аднаго вечара не адчуем, як на нас павее знаёмай аўраю. Была разгледжаная нават ідэя далучыць да пошукаў усіх сталых наведнікаў, а ўпрыдачу і бармена з яго здобнай памагатай, карацей - «пераехаць» цэлай ватагай, хоць, калі шчыра, мне было цяжкавата ўяўіць, як мы дамовімся аб'яднаць сілы з лесбіянкамі, не кажучы ўжо пра глуханямых.

Можна было здагадвацца, як успрынялі паведамленне бармена іншыя, але факт застасца фактам: у апошні вечар без усякага запрашэння сабраліся ўсе даўнія кліенты: і кампанія маладзёнаў, і Пеця, і лесбіянкі, адна з якіх паставіла на столік букецік свежых жоўтых бяссмертнікаў. Глуханямыя прыпазніліся і адчынілі дзвёры а палове дзесятай, нібыта ведаючы, што з нагоды развітання кавярня будзе працаваць пазней.

Чамусыці не прыйшоў адзін алмазаздабытчык, столік якога разпораз ненадоўга займалі розныя залётныя птушкі. Прачытаўшы на дзвярах абвестку, найболыш цікаўныя пыталіся, чаму сёння кавярня адчыненая да паўночы, а мы, не згаворваючыся, паціскалі плячыма і, я ўпэўнены, у думках дадавалі, што гэтыя дзве лішнія гадзіны не даюць чужанікам ніякага права ашывацца сярод нас і шкрабаць душу недарэчнымі роспытамі.

На пачатку адзінаццатае маўклівы щіск на залётных даў плён: на «палубе» засталіся толькі свае. Моладзь са згоды бармена пераставіла столік да дзвярэй, чым, па сутнасці, забарыкадавала ўваход, і пайшла танцеваць пад блузавыя мелодыі. Услед за гэтым бармен паставіў анталогію «Beatles», і падняліся мы, а дачакаўшыся наступнае песні, - глуханямыя. Такі самы эфект міліцыянт Пеця мог бы выклікаць, разрадзіўшы свой пісталет у вітрыну за стойкай. Глуханямыя не былі глухімі, ва ўсякім разе хтосьці з іх меў слых, дастатковы на тое, каб адчуваць мелодыю і беспамылкова вадзіць партнёра. Ад разгубленасці астатнія пары спыніліся, і да канца песні глуханямыя танцевалі ў адзіноце.

Потым я запрасіў цябе, а міліцыянт, разоў колькі зірнуўшы на лесбіянак, - памочніцу бармена. Сам бармен, нечакана лёгка валодаючы сваім шафападобным целам, танцеваў з высокай шатэнкаю з кампаніі маладзёнаў. Лесбіянкі трymаліся даўжэй, аднак не маглі не адчуць, што іх ахутаныя цыгарэтным дымам адмовы ад мужчынскіх запрашэнняў выглядаюць двайным выклікам. У танцы яны рухаліся з пластычнасцю прафесіяналак, але, як і глуханямыя, не дазволілі разбіць свой дуэт ні міліцыянту, ні бармену, ні мне.

Пад «Girl» ты пайшла з худым, як жэрдка, ва страносым хлопцам, а я - з ягонай пышнагрудую сяброўкай, што мела зайдзросную талію і карону цудоўных каптанавых валасоў, якія, напэўна, умелі маляўніча рассыпацца па падушках. Дзяўчына яўна перабрала норму: яна павісла на мне і, прыціснуўшыся ўсім целам, зашаптала, што хоча, каб я на ёй пакатаўся. Ты атрымала ад яе незаслужанае абвінавачанне ў фрыгіднасці, а твой партнёр з птушыным носам - у імпатэнцыі, што не перашкодзіла яму выцягнуць шарыкавую асадку і напісаць табе на далоні нумар тэлефона.

Прыкладна ў гэты час мокры ад поту бармен грукнуў аб стойку дзвюма дармавымі пляшкамі лікёру і дзвюма - шампанскага. Гэта сталася сігналам. Пеця ўпершыню раскашэліўся на пачастункаве шампанскае, глуханямы паставіў побач канъяк. Мы з лесбіянкамі падтрималі агульнае натхненне, а моладзь, у якой даўно скончыліся грошы, унесла сваю долю тым, што ссунула два столікі і расставіла

крэслы, на якіх уладкаваліся ўсе, апрача красуні з асінай таліяй, што ціхамірна пасопвала ў кутку за выступам дзвярэй...

Тралейбусы ўжо даўно не хадзілі, калі ў прачыненае вакно зазірнуў міліцэйскі патруль. «У нас банкет!» - зычна выгукнуў бармен, і ягоны голас аказаўся неспадзявана цвярозым і прагучаў над сатурналіяй, як ранішні крык пеўня...

Ноч пераміргвалася дробнымі гарадскімі зоркамі і дыхала свежасцю блізкае восені.

Колькі хвілінаў мы, паўтара дзесятка позніх гулякаў, непрыкаяна тупаліся ля дзвярэй, а тады пацягнуліся кожны ў свой бок. Пазней за астатніх разышліся пары: мы, глуханямыя і лесбіянкі.

Праз два дні мы з табой стаялі на тым самым месцы. Прыйзнайся, разам са старой завядзёнкай нас вяла і надзея, што расстанне з кавярняю было заўчастным і, праехаўши трох прыпынкі, мы ўбачым чырванашчокага бармена, а там падыдуць лесбіянкі альбо, прыгнуўшыся ў дзвярах, зойдзе алмазаздабытчык з пасіяй-аднадзёнкай...

Нас сустрэла падкова высокага свежага плота, які хаваў і два вакны на някідкім фасадзе, і бакавую сцяну, дзе была намаляваная назва, і клёнік-самасейку з тузінам пыльных лісцяў, што збіраўся вырасці на газоне перад ганкам.

Мы зайшлі ў бліжэйшы зялёны дворык, селі на дзіцячыя арэлі і, выкурыўши па цыгарэце, дамовіліся стэлефанавацца, як заўсёды.

Мы не пазванілі - ні як заўсёды, ні наогул.

З усіх наведнікаў кавярні за гэтыя гады я не спаткаў нікога, акрамя алмазаздабытчыка. Наставіўши пад золкім восеньскім ветрам каўнер, ён самотна брыў па свіслацкай набярэжнай, і з кішэні ягонага калісьці дыхтоўнага паліто выглядавала светлае рыльца адкаркаванае бутэлькі. Я спыніўся, ён таксама відавочна пазнаў мяне, але пасля імгненнага вагання перавёў вочы на рабоче рабацінне і прыспешыў хаду.

Ну і цяпер вось сустрэча з табой.

Я genius loci, я помню дзяцінства
Гэтага горада, гэтае песні... -

узгадваецца мне, а ты сядзіш з цыгарэтай у пустым фатэлі каля вакна і пагаджаешся: таго, што не зрабілася ўспамінам, проста не існавала.